Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Opera Ioan. Goropii Becani, hactenus in lucem non edita : nempe, Hermathena, Hieroglyphica, Vertumnus, Gallica, Francica, Hispanica.

https://hdl.handle.net/1874/424369

VERTVMNVS

IOANNIS GOROPII

BECANI.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini
Architypographi Regij.
cIↃ. IↃ. LXXX.

FAMILIÆ FLEMINGORVM
INSIGNIA.

NOBILITATE ET ERVDITIONE ORNATISSIMO VIRO ARNOLDO FLEMINGO WINEGHEMI DOMINO,

Christophorus Plantinus S. D.

CVM MIHI VERTVMNVS inter cetera opera à doctiſſ. viro Ioanne Goropio Becano conſcriptus, iam pridem vt meis typis excuderetur, traditus eſſet: facilè ex eo collegi auctorem id vnicè ſtuduiſſe, vt hoc opus tamquam certum ſui erga fratrem tuum Ioannem Flemingum, & te amoris beneuolentiæque ſingularis monumentum poſteris relinqueret: non autem ſolùm vt ipſius fratris tui doctrina, ingeniique rara virtus ac familiaris conſuetudo cum vtroque veſtrûm habita innoteſceret, verùm etiam vt quàm amplis, inſignibus ac opulentis agrorum poſſeſſionibus & latifundiis ſit celebris veſtra familia (idque paucis ab vrbe Antvverpia lapidibus, in pago Wineghem, cuius quidem vos Domini eſtis) non obſcurè ſignificaretur: quippe cùm nullum eo amœniorem, nullum magis magnificum ac heroicum locum vicinas Antvverpiæ ditiones habere exiſtimem: ita vt mirum videri minimè debeat, ſi Goropius ſuum Vertumnum à tam raro ac beato veſtri prætorij pomario auſpicari voluit: certè omnium iudicio id meritò feciſſe putatur. Quæ res me mouit, vt onus huius libri imprimendi eo lubentius ſuſceperim, quo doctorum virorum memoria & fama ex otio litterato comparata,

deinceps passim toto orbe celebraretur. Neque verò, hoc exemplo prouocatus, committes, vt diutius penes te quasi neglecta lateant reliqua tui fratris scripta, Elegiæ, & Epigrammata, lucisque vsura frustrentur: sed vt singula potius in ordinem redigantur, & typographo cuipiam immortalitati consecranda commendentur, maximoperè cuperem. nihil enim tuæ familiæ præclarius euenire poterit, quàm vt fratris tui virtus, ingeniique præstantia, atque eruditio apud posteros clara æternáque permaneat. Vale.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM IN VERTVMNVM.

A

Motum ad vlteriora ſignat. 38
ἄπυλος. 81
Aegeria. 182
Aes. 61,64
Aeſtas vnde dicta. 60
Aeſtatis nomine ver comprehendit Virgilius. 60
Aeſtates pro annis poſuerunt veteres, idq; multis rationibus. 61
Aeſtuo, as, are. 60
Aeſtus vnde dictus, & quid propriè ſignificet. 59
Ἄπυλος. 81
Al. 53, 98, 103
Albula fl. 53
Allegoriæ, & Ianigenarum fabulæ vetuſtiſſimæ, diligenter ſunt examinandæ, & ad veritatem referendæ. 100
Amor Dei in animis lethali vulnere ſauciis id præſtat quod thus in corporis vlceribus vulneribuſque. 34
Amota. 101
Amphippi. 109
Angeli, Dei miniſtri, præfecti ſunt ſingulis regnis, ciuitatibus, &c. 88
Annius Propertij & Tibulli interpres reprehenditur. 38, 42, 44, 47, 48, 50, 57, & ſeq.
Annus in duas partes diuiſus à priſcis. 61
Apſel. 75
Apollo. 107
Ar. 82
Arbor vitæ. 80
Arbutus. 82
Artemiſia quare vocata ſit herba ſancti Ioannis: & eius variæ facultates. 47
As ſiue Aes. 38
Atalanta. 69
Atys. 107
Au. 25
Audom. 57
Auellanæ nuces. 101
Auentinus mons. 111
Auium captura. 108
Aurancia mala. 79
Aurea mala. 67, & ſeq.
Aurelius. 30
Aurigarum factiones. 108
Auris. 44
Aurem vellere. 45
Auriculam apprehẽdere. 45
Auſon. 25
Auſonia. 25, 93
Autom. 57
Automnus æſtatis pars. 61
Automnus hominis ſenio optimè comparatur. 57
Automnus vnde dictus. 57

B.

Bacchus. 107, 108
Baculus paſtorum, pedũ. 109
Baer. 59
Baiæ. 31
Baien. 31
Balanus. 82
Balg. 99
Baſilicæ nuces. 101, 102
Battarus fagus. 84
Baum. 81
Baw. 81
Bec. 90
Been. 80
Behal. 110
Beien. 111
Bel. 99
Belg. 99
Belgæ Gallorum populi vnde dicti. 99
Bellona vnde dicta. 99
Bellum. 99
Ber. 59
Betalen. 46
Boet. 108
Bt—boet. 47
Bombyx alata. 106
Bombycinæ veſtes. 105, & ſequent.
Bont. 99
Boom. 81
Boom-gart. 81
Bou. 49
Brabyla pruna. 62, 63
Bzum. 54
Buet. 82
Bullio. 46

C.

Ca. 94
Cacus. 94
Cælius mons. 112
Cai. 31
Caia. 28, 29
Caieta. 31
Caius. 28, 29
Capo. 31
Car. 102, 107
Carmani. 112
Carmenta. 95
Carn. 102
Caryon nux regia 102, & ſequent.
Caſtana, ſiue Caſtaneæ nuces. 101, & ſeq.
Cedrelate. 78
Cedrion. 77
Cedrum. 78
Cedrus. 77
Ceraſum, Ceraſi fructus. 63
Ceraſus arbor. 63
Ceraſus ſignũ Veris, primum arboreum fœtũ poſt hyemẽ mortalibus oſtẽdit. 64

Cerasorum epitheton. 64
Cerea & Cereola pruna. 63
Ceres dea. 105
Chamus siue Chameses, nefarius filius Nochi, idolomaniæ auctor. 37. *Iupiter Hammō vocari voluit.* 37
χέω. 78
Chiet. 78
Chitran siue Chetran. 78
Christiana religio ad Italos exteros translata, & primaria eius sedes in Italia collocata. 93
Christus Dius fidius & Sabus. 99
Chrymela. 69
Chrysomela. 69
Cibus & potus quibus rationibus sumi debeant. 85
Cimber, Iapeti filius. 25
Cimbri. 25
Cimbri coacti habitare cum exteris, non agros tantùm amiserunt, sed etiam linguam suam antiquissimam corruperunt, &c. 89,90,91
Cimbricæ linguæ admiranda proprietas in vocibus ichnæis. 27
Cimbricarum vocum radices primæ vna dumtaxat syllaba constant. 27
Cimmer. 25
Cimmerij in Italia à Comero collocantur primùm. 31
Circe. ibid.
Circæi. ibid.
Citrium malum. 66, & *seq.* 77, & *sequent.*
Citron vnde dicatur. 78
Coæ vestes. 105, & *seq.*
Coccomala. 66
Coccygis malum. 62
Coccymalum. 62, & *seq.* 66, & *seq.* 71
Codymalum. 71, 75
Coel. 112
Coi. 94
Com. 82
Comarus. ibid.
Comari siue Arbuti fructus. 81, 82
Comber. 25
Comer filius maximus natu Iapeti. 25. *in Italiam venit.* 31
Comerij. 25,27
Corbus. 107
Corf. ibid.
Corona vnde dicta. ibid.
Corona pomosa Vortōni. 65
Corporis refectio. 85, & *seq.*
Corylus. 101
Cotoneum malum vnde dictum. 73, & *seq.* 75
Cotoneum, Cydonium, Struthion, idem malum. 75
Cotoneorum triplex discrimen. 70, & *seq.* 75, & *sequent.*
Cotoneæ telæ. 105
Cou. 87
Cuculi mala. 62
Cumæ. 31
Cumber. 25
Cur. 96
Cur-ruiters. ibid.
Curruſt. ibid.
Curus. ibid.
Curtius lacus. 54
Cut/Cutte. 71,73
Cydonium malum siue Cotoneum. 75
Cydonium malum vnde dictum. 71,72, & *sequent.* 75, & *sequent.*
Cydonium malum coniugij symbolum, à ficu Indica maximè differt. 76
Cydonia mala aureo colore insignia, aurea, & Hesperidum mala sunt. 68, 69, & *sequent.*
Cydonia mala Veneri sacra. 68, & *seq.* 70, & *seq.* 73, & *seq.* 76, & *seq.*
Cydoniorum malorum lanugo tenera quid significet. 77

D.

Damascena pruna. 63
De *articulus.* 32
Delli crateres. 46
Desultores. 108
Deus ne pretiosissimi quidem fani, nedū vulgaris templi, cupit honores. 43
Deus omnia sit omnibus. 43
Deus vnus & solus ciuitatum & regnorum custos atque protector hostes profligans &c. 98, & *seq.*
Dei nullum nomen est proprium, sed et homines nomina fingunt. 89
Dij varij apud insanos homines vnde orti. 107
Dien *siue* Dijen. 40,74
Dius. 97
Dius Fidius. ibid.
Dius Fidius, Christus. 99
Dius Fidius, Sabus. ibid.
Dius Fidius Quirini siue Enyalij filius. 97,99
Donum Dei, corporis & animi integritas. 85, & *sequent.* 86, & *sequent.*
Donum omne perfectum à Deo perfecto proficiscitur. 86
Druides vnde dicti. 84
Dryades quercuum numina. 88
δρῦς. 87
Duodecimi numeri apud Cimbros symbolica significatio. 113
Duodenarius numerus additus Romano imperio. 51

E.

Ee. 71,114
Eec. 81
Eeckel. 81
Eel. ibid.
Eeldom. 57
Een. 89,98
Eer. 75,78
Egeria Nympha. 113
Eic. 81
Ein. 98,104
Eut. 111
Enyalius Deus. 97,98, & *sequent.*
Enyo Dea. 97,98, & *seq.*
Ephesia Artemisia. 47
Episcopus. 36
Euander Christum & Nochum designat. 94
Euander vnde dictus. 93,94

F.

Faem. 104
Fagus Latinorum, Phagus Græcorum non est. 83, & seq.
Fagus Latinorum, perinde atque Phagus Græcorum Ioui consecrata. 83
Fagutalis Iupiter. 84
Fama vnde dicta, & quid significet. 104
Famæ descriptio. ibid.
Fatum vnde dictum. 44
Faunus vnde dictus. 108
Faunus aucupio præsidet. ibid.
Faunus Latini pater. ibid.
Feg. 85, & seq.
Feger. 85
Fel. 75
Fen. 107
Fer. 50
Ficus vnde dicatur. 76
Ficus Indica, vetitum fuit pomum, quod primi nostri parentes comederunt. 76
Ficus Romula & Rumina. 54, 56
Ficus tessera abundantiæ lactis, &c. 56
Fidius. 97, 99
Fiscennina carmina. 101, 103
Flasconus mons. 48
Flumina quid præstent. 52
Fœnum vnde dictum. 107
Foꝛm. 76, 108
Forma. 76
Foꝛmaet. 76, 108
Fortuna vnde dicta. 44
From. 50
Fumus præcipuum symbolum in sacris. 33
Fur. 108
Fyg. 76
Fy-ghy. ibid.

G.

Ga. 27
Gai. 27, & seq. 81
Gaiken. 29
Gait. 27
Gaius. 27, 28
Galatæ. 27, 29
Galli vnde dicti. 27, 29
Galli in Phrygiam missi coloni à Cimmeriis, transmigrarunt in varias sedes. 30
Gallorum mores. 29
Gaudeo, es, ere. 27
Gef. 85. & seq.
Gehul. 49
Gemael/Gemahel. 76
Ger. 114
Gertroudis. 47, & seq.
Ghelat. 29
Giet. 78
Glans, glandis. 81
Glandes inter poma censentur. 82
Gomer. 25
Got. 107
Græca lingua à Lydis in Italiam non est inuecta. 38
Gramen vnde dictum. 107
Grag. ibid.

H.

Haest. 60
Hammon. 37
Hans. Hansus. 48
Hap. 75
Har. 107
Hau. 111
Haut. 80
Hebenum. ibid.
Heim. 57
Hen. 105
Her. 56
Heracleoticæ nuces. 161
Hercules Christus, Cacum, id est, cacodæmonem vicit clava, id est, cruce, &c. 93, 94
Herculis ara. 93, 95
Hermæ. 56
Hesperia. 25
Hesperidum mala. 66, & seq. 69, & seq.
Het i. caput. 31
Het articulus Cimbricus. 40
Hetruria vnde dicta. ibid.
Hetrusci. ibid.
Hippomanes. 69
Hoe. 107
Hoien. ibid.
Hoet. 31
Hoon. 78
Hoor. 105
Hot. 98
Hu. 98, 103
Huet. 56
Huf. 32, 36, 57, 79.
Hul. 110
Hult. 50
Humilitas primus gradus ad felicitatem. 34
Hut. 102
Hy. 98
Hyems vnde dicta. 57
Hyemis natura & proprietas. 57, 60
Hymen vnde dicatur. 103

I.

Ja. 27
Jag. 28, 107
Ianus. 27, 36
Ianus Lydus dictus. 40
Ianus Thuscæ gentis auctor, meritò primus potuit vocari Thuscus. 36
Iani nomen ad diuum Ioannem translatũ. 47, & seq.
Iani Flemingi Epigrammata. 3
Ianiculum. 32, 36
Ianigenarum regio & lingua. 89, 91
Jap. 22, 75
Iapetus siue Iaphet Nochi filius, pater Comeri, 25 ad Hesperiæ laciniam appellit, 31. Thuscam gentem condit. 32
Iaphet siue Iapetus vnde dictus. ibid.
Iapygia. 31
Ichnææ voces. 27
Ilex vnde dicatur. 81
Ilicis glans. ibid.
Ilicis varia genera. ibid.
Ioannes, Ianus. 47
Ioannes Baptista quare dicatur itineribus patrocinari. ibid.
Iouis glans. 101, & seq.
Italia. 90, & seq.

Italia omnium exterarum linguarum caput &c. 92, 93 *& seq.*
Italia, Saturnia dicta. 39
Iuga Iuno, Iuga Venus. 73
Iugarius vicus. 73
Iuglans. 81, 101 *& seq.*
Iuno vnde dicta. 98
Iupiter Hammon. 37

K.

Keer. 64
Kennen. 101
Kit. 78
Kutte. 71

L.

Laem. 75
Landt. 81, 110
Lapathum. 63
Last. 103
Lat. 29
Latium. 37
Leb. 99
Lef. 75
Leg. 81
Legom lignum. 81
Libanum thus. 35
Lic. 46
Lie. 40
Lignum, ligni. 81
Lim. 78
Limon vnde dicatur. 78
Lon. 49
Longhula. 49
Loon. 49
Luc. 112
Lucumon. 109, 112 *& seq.*
Lucumones duodecim apud Thuscos. 113
Lui. 50
Lupa. 50
Lycmon. 109, 112
Lydi. 37, 39 *& seq.*
Lydus Ianus. 40

M.

Mael. *i. molo.* 75
Mael. *i. conuiuium.* 75
Maen. *i. luna.* 112
Maen. *i. moneo.* 56, 105, 112
Malum vnde dictum. 75
Malum primo arboris fructum, postea omne animal quadrupes, quo homines vescerentur, significauit. 76
Malum quoduis pomum dici potest: sed dum selum ponitur, pro Cydonio maximè accipitur. 76
Mala, siue Poma primæ fuerunt hominum dapes. 75
Malorum siue Pomorũ varia genera. 65, 66
Mamurius cælator. 114
Man. *i. vir.* 103
Man *siue* Maen. *i. moneo.* 45
Maronia. 101
Mattiana poma. 65
Medicum malum. 66, 77 *& seq.*
Medius Fidius. 97
Mein. 104
Mein-eet. 104
Melanyon. 69
Mel·num oleum. 76
Men. 104
Mendax vnde dicatur. 104
Mẽsæ pretiosissimæ apud Romanos è radice Thuiæ arboris. 79
Merc. 38
Mercurius. 38
Mespilum. 82
Mi/ *siue* Mij. 82, 104
Mien. 104
Mien-dacht. 104
Mien-eet. 104
μηλοβολεῖν. 72
μῆλον. *i. malum siue pomum* 76
μῆλον. *i. ouis.* 76
Mis. 82
Mis-pel. 82
Missen. 31
Missenum promontorium. 31
Mitra. 107
Moer. 64, 111
Mola, æ. 75
Molo, is, ere. 75
Mon. 45, 112
Moneo, es, ere. 45, 105
Moor *siue* Moer. 64
Mor. 50, 64, 111
Morbus. 50
μορφὴ. 108
Mors. 50
Mort. 50
Morter. 50
Morus arbor vnde dicta. 64
Mori arboris natura & proprietas. 64
Mori fructus natura & proprietas. 64
Moxw. 50
Muit. 107
Murcea Dea. 111
Murceus mons. 111
Murcidus. 111
Mythra. 107

N.

Naem. 105
Neapolis noua vrbs Græcorum. 31
Necessitas omnia demonstrat & docet. 103
Ner. 79
Nerantzion malum. 79
Nochus Hercules dictus. 36
Nochus Saturnus dictus, Chamesem è Thuscorum limitibus eiicit. 37, 39
Nochus Sabinus. 96
Nomen vnde dicatur. 105
Noot. 38, 103
Not. *i. nux.* 82, 103
Not. *i. necessitas.* 38
Numa Sabinus, post Romulum ad regnum accersitus &c. 113
Numæ libri, à Romanis, hostibus veræ religionis, exusti. 89
Nus. 103
Nut. *i. nux.* 103
Nut. *i. vtilis.* 103, 108
Nux Iouis glans, siue Iuglans. 81
Nux nuptiarum symbolum 101, *& sequent.*
Nux vnde dicta. 102
Nucis pineæ symbolum. 103
Nucis vires & facultates. 102
Nucum varia genera. 101

O.

Oenotria. 93
Oenotriÿ. ibid.
Olympus templum Dei. 43
Om. 50,81
Om-wer. 30
Ὄμβρος. 25
On-wer. ibid.
Onychina pruna. 63
Oꝛ. 44
Our. 87
Oxymala. 66

P.

Pai. 46,50,75
Palatium. 110
Palici dÿ. 45, & ſequent.
Pallanteum. 110
Pallas. ibid.
Paludes & ſtagna inter Palatinum collem, & rupem Tarpeiam. 53
Panem noſtrum craſtinũ da nobis hodie &c. 85
Paſſer Veneris iugalis ſymbolum. 74
Paſſer vnde dictus. 74,75
Pedum, baculus paſtorum. 109
Pel. 82
Pelaſgi. 39
Perſicum malum. 66, & ſeq.
Pertica, haſtæ ſimilis, qua militibus agri diuidebantur. 84
Phagus. 83, & ſeq. 85, & ſequent. 86, & ſequent.
Pheg. 85
Φηγός. 85, & ſeq. 86, & ſeq.
Φήγω. 85, 86, & ſequent.
Phœbus. 107, 108
Phœbus armentorum paſtor. 108
Phœbo cithæra & plectra quare dentur. ibid.
Φὼρ. ibid.
Pica. i. haſta. ibid.
Picus Fauni pater. ibid.
Pÿcke. ibid.
Pinarÿ. 95
Pomum & Pomus vnde dicantur. 81
Poma Veneri donum gratiſſimum. 70
Pomorum & pyrorum varia genera. 65, 66, & ſeq.
Pomoſa corona Vortũni. 65
Ponticæ nuces. 101
Potitÿ. 95
Propertius vnde dictus. 30
Propertÿ carmen de Vertumno reſtitutum & explicatum. 30, 41, 42, & ſeq. vſque ad finem libri.
Proteus. 44
Pꝛuinen. 62
Prunum vnde dictum. 62, & ſequent.
Prunorum varia genera. 62, & ſequent.
Pulla aqua. 54
Pur. 62
Puteoli. 31
πυρρμός. 50

Q.

Quando. 87
Que-appel. 71
Quee-in. Quein. 72
Queer. 96
Quercetorum vmbra ſaluberrima. 112
Quercus cæleſtis alimenti teſſera. 87
Quercus vnde dicta. ibid.
Quercuum numina Dryades. 88
Quercuum præcipua vtilitas. 87
Querquetulanus mons. 112
Quirinus vnde dictus. 88, 89, 97
Quirinus Vortomnus dicitur. 89
Quirinus Enyalius. 97, & ſequent.
Quirini ſiue Enyalÿ filius Dius fidius. 97, 99
Quirini nomenclatura vni vero Deo data &c. 89
Quirini diuinum nomen ad idolomaniam accommodatum fraude & impoſtura Draconis. ibid.
Quiris haſta. 96, 97
Quis vel Qui. 87

R.

Ra. 50
Rac. 102
Rant. 79
Reed. 105
Regiæ nuces. 101, 102
Rÿchdom. 57
Rÿt. 96
Robur arbor. 87
Robur. i. valida firmitas. ib.
Roof. 108
Rom. 50, 64, 110, 111
Roma. 37, 50
Rommel. ibid.
Rommeler. ibid.
Romula ficus. 54, 56
Romulus. 50, 54, 109
Ron. 107
Roof. 108
Room. 37, 50, 54
Roſæ circumferri vênum ſolent. 109
Rou. 87
Rou-our. ibid.
ῥωμή. 50
Ru. 38
Rudis, is, e. ibid.
Ruim. 63, 105
Ruimen. 62
Ruma. 50
Rumex rumicis vnde dicatur. 63
Rumina ficus. 54
Rumor vnde dicatur. 105
Ruſt. 96

S.

S pro Des, articul. genitiui caſus. 74
Sabina arbor. 33
Sabina herba. 96
Sabini. 30, 96, 155
Sabinus vnde dictus. 96, 99
Sabinus Vitiſator Nochus. 96, 99
Sabus. 96, 98, 99
Sac. 99
Sacrificandum ſoli Deo. 33
Sacrificium omne quò ſpectet. 32
Sacrificiorum externus cultus. 33
Sae. 61
Sam. 62
Sardinianæ glandes. 102
Saron, σάρων. 87
Sarpedon vnde dictus. 84

Sarpedon, pertica læſus, ſub fago Iouis collocatur à ſociis, &c. 84
Sat. 38,61
Satis. 61
Satur. 61
Saturnia. 37,93
Saturnia dicta Italia. 39
Saturnia Romæ nomenclaturam accepit diuino inſtinctu. 50
Saturnus vnde dictus. 38
Saturnus Nochus. 37,39
Saturnus Pici pater. 108
Scirpiculum ſiue Scirpiculus. 109
σκοπέω. 36
Scopus. 36
Stou. 36
Seer. 105
Seerd. 105
Seerden. 105
Seeren. 105
Seres populi. 105,106
Seres vermis. 105,& ſeq.
Seres vermis palingeneſiæ ſymbolum. 106
Sericæ veſtes. 105,& ſeq.
Serici vermes varij. 105
Seſtiana ſiue Sextiana poma. 65
Sex. Propertius. 30
Siluanus idem qui Faunus. 108
Simulacra Romanis multo tempore incognita, Romam primùm à Tarquinio Priſco allata. 55
Simulacris Dei & eius miniſtrorum quare veteres Romani abſtinuerint. 55, & ſeq.
Simulacris & imaginibus quomodo vti liceat. 55, & ſequent.
Sin. 48
Solis varia nomina. 107
Solſtitium. 61
Som. 62
Somer. 62
Son. 25
Sorbum vnde dictum. 104
Sour. 104
Statuarum ſimplicitas prorſus ſymbolica, & vtiliſſima, in maximum Idolorum Oceanum verſa. 56
Ston. 60
στρουθὸς. 74
στρουθίον. 74
στρουθεῖον. 74
Struthium, herba Lanaria, ſiue Herba fullonum dicitur duplici ratione. 74
Struthium obſcena pars virilis. 74
Struthia mala. 74
Summa. 62
Superſtitiones antiquæ ad Chriſtianum ritum accommodatæ. 47
σῦκος. 76
Symbola quædã olim à veteribus Romanis collocata; Simulacra autem nullius erecta. 55

T.

Tal. 90
Talen. 46
Tar *ſiue* Dar. 111
Tarpeia rupes. 111
Tas/Te-as. 38
Tas. 61
Te. 71
Tempus omnia domat. 52
Ter. 58
Ternarius numerus amoris vinculo conuenit. 68
Terræ ſymbolum. 1
Thalia Palicorum deorũ mater. 46. *Vnde dicta.* 46
Thalaſſij acclamatio in nuptiis quid deſignet, & vnde dicatur. 103
The *ſiue* De articulus. 79
The *ſiue* Te. *i. ad.* 103
Theodori Gazæ error in fagi nomine pro Phago. 83
Theutones. 25
Thzan. 78
Thuia arbor. 33,78,79,& ſequent.
Thuium ſiue Thuia arbor, Cedrino generi annumeratur. 80
Thuium ſiue Thuia arbor, arbor vitæ dicitur. 80
Thus thuris vnde dictum. 33,36
Thus caritatis & amoris ſymbolum. 34
Thus diuinitatis ſymbolum. 33
Thus integrum, non fractum, igni iniiciendum, & Deo offerendum. 34
Thus ſacrificiis diuino conſilio adhibitum. 35
Thuris natura & dotes. 33
Thuſcus vnde dictus. 32,36
Thuſcus Herculis filius. 36
Thuſcus vicus. 109,& ſeq.
Thuſcæ gentis conditor Iapegus. 32
Thuſci, Tyrrheni. 39
θυίκη. 33
Thymiama. 33
θυμιάω. 33
Thymus. 33
θύος. 33
θυοσκόος. 36
Ti/Tij/Tÿd. 52
Tiberinus fl. 52
Tiberis fl. 52
Tiberis reſtagnatio. 53
Tibulli carmen de Vortumno. 41
Toon. 38,103
Torminalia ſorba. 104
Trou. *i. connubio iungo.* 74
Trou/Tru. *i. verus.* 40
Tueor. 32
Twelf. 113
Tyrrhenus Lydi propago non malè vocatur. 40
Tyrrheni Lydi non fuerunt. 37,38
Tyrrheni quare vocati Thuſci. 39
Tyrrheni vnde dicti. 39,40

V.

Vadimon deus quis ſit, & vnde dictus. 44,& ſeq.
Vadimonis lacus. 45,& ſeq.
Vadimonium. 45
Vador. 44
Vas, vadis. 45
Vaſt. 45
Vat. 44

Veg. 85. & seq.
Veger. 85
Velabrum. 54
Veneris poma cana. 71
Ventus. 58
Ver, veris, vnde dictum. 59
Ver æstatis pars. 61
Ver, Weer / vocatur prima anni pars, variis rationibus. 59
Verto duplicè habet notationem. 41
Vertumnus. Vide Vortumnus.
Vetulonia. 49
Vinalia Octobri mense agere solent Romani. 57
Vinum. 107
Virgilius Sarpedoni comparatus. 84
Vitalia. 90
Viterbum. 49
Vitula. 91
Vitulatio. ibid.
Vitulor. ibid.
Vitulus. ibid.
Vmbri. 25,29
Vnedo. 82
Voi. 108
Vol. 48
Vol-curus. 96
Volsinium vnde dictum. 48
Volsinium locus saluberrimus & amœnissimus in Hetruria, Musis maximè conueniens, & prima disciplinarum sedes. ibid.
Volturna. 49
Voz. 41
Vozder. ibid.
Vozt. ibid.
Vozdom. ibid.
Vorto. ibid.
Vortom. 57
Vortumnus vnde dictus. 31 41, & seq.
Vortomnus Thuscus. 41
Vortumni feriæ, Octobri mense agi solent, &c. 57
Vortumni signum quãdo & à quo sit translatũ ex Hetruria Romam. 49
Vortumni statua omnes Dei personas, omnes potestates, &c. indicat. 89
Vortumni statua symbolum fuit, non simulacrum, &c. 55
Vortumni templum est æternus Olympus. 42
Vortumni variæ formæ. 43
Vr. 38
Vull. 54
Vul. 53

W.

W aliquando in B, aliquando in Qu, &c. mutatur. 87,89. pro V longo siue magno ponitur. 90,91
Wacht. 87
Waer. 59
Wai. 105
Walburgis. 47
Walen. 91
Wallen. 46
Walt. 82
Wan. 87
Waut. 108
Ween. 87
Weening. ibid.
Weer. 59,87,89,96
Wein. 58
Wellen. 46
Wer. 59,87
Weren. 52,89
Wesen. 101
Wete. 49
Widen. 87
Wie. ibid.
Wijn. 104,107
Win. 58
Wininghemum. 24
Wint. 58
Winter. 58,60
Wis. 87
Wisshet. ibid.
Wit siue wt. 90,91
Witalen. 91
Witalia. 89
Witer. 49
Wozt. 40

X.

Xanthus Lydus historicus. 38

Z.

Zelotypiæ sacrificium, & eius cærimoniarum ratio. 35

FINIS.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Priuilegio ſancitum eſt, nequis *Opera omnia Goropij Becani partim antehac impreſſa, ſed ab ipſo emendata, partim verò non impreſſa*, integra, vel eorum partem aliquam, citra Chriſtophori Plantini voluntatem, à die cuiuſq. editionis abſolutæ intra decem annos, imprimat, aut alibi impreſſa importet venaliáue habeat, ſub pœna confiſcationis librorum: vt latiùs patet in literis datis Bruxellis pænultima Nouembris. M. D. LXXIIII.

Signat.

I. de Witte.

IOAN. GOROPII BECANI

VERTVMNVS.

Interlocutores:

FALKENBVRGVS, GOROPIVS, ET FLAMINGVS.

FALKENBVRGVS.

REBAR equidem me primum suaui lætissimæ huius auroræ luce perfruiturũ, ita matutinum me eripui portis: verùm hæc opinio me fefellit; atque vtinam sola hoc die fallat. Video enim alium suburbanæ auræ primitias ante me decerpsisse; & ni prorsus cæcutio, Goropius est, deambulationis tam impensè studiosus, vt cum ipso Herodico certare possit. Quin igitur hominem inclamo? Goropi, Goropi, εὐημέρει. GOROP. Quid hoc monstri? adeóne subitò citra talaria & Abaris sagittam raptus sum in Græciam? Quis vocat? bene res habet: bonis auibus vrbem exiui: Falkenburgum cerno, qui si comitem se mihi præbebit, vt solet, quàm humanissimè, diem hunc mihi lepidissimis suis colloquiis & eruditis salibus quibus semper abundat, beauerit. Desino nunc mirari Græcam salutationem: cùm enim nemo plures auctores Græcos deuorauerit, nihil miri, si Græca eructet. Respondeat igitur Græco vati Græcus vates:

ἀλλὰ θεοὶ σοι δοῖεν ὅσα φρέσι σῇσι μενοινᾶς.

Quid hoc est, Falkenburge, támne mane me inuitas ad Græcandum? FAL. Inuito sanè, sed prius tamen ad ambulandum: nec me comitem aspernaberis, nisi & aliũ fortè hominem hodie indueris, & Homerici illius sis oblitus:

σύντε δι' ἐρχομένοιο θεοὶ διδόασιν ἀμείνω.

Scísne non tantùm de Aristotelis placitis, quibus lubenter soles immorari, sed de Iouis etiam sententia, humanæ naturæ solitudinem aduersari? Quid quod Socrates tuus adeò fuerit solitudinis inimicus, vt vix vmquam Athenas exiuerit; ne solus esset. Vt igitur spero gratum meum aduentum tibi esse: ita demiror, qui solus exiueris ambulatum. GOROP. Alij nullo negotio de communi prouerbio apud vernaculos nostros omniũ ore detrito respondissem, præstare multo solum quempiam esse, quàm malè comitatũ; sed tu, cui minimè plebeiam hanc vocem obiici conuenit, sic habeto, me numquam minus solum esse, quàm cùm ab omni hominum præsentia quàm longissimè absum: neque verò putes libris etiam opus esse, vt in eremo dulci veterum allocutione fruar, quam quidem fateor & iucundissimam esse, & longè communibus hominum sermonibus vtiliorem: sed ipsa nobis natura vbique suppeditat, quo otium omne, omnisq́. solitudo procul excludatur. Vidésne vt vtraque fossarum quibus via hæc includitur, ripa vario herbarũ virore nobis arrideat, & ad colloquium inuitet? Habéntne hic oculi amœnissimum spectaculum? habétne lingua in quo se exerceat, vt diuersas è diuersis saporibus facultates colligat? habéntne nares varios odores, vt & ex illis de natura iudicium petatur? Hæc igitur tanta varietas quantum, rogo, materiæ adferet ad interna mentis colloquia diu multumq́ue alenda, præsertim mihi, qui in medicina tum discenda tum facienda totam ferè consumpsi ætatem. Dum cerno ex eodem cœno & ranunculas feruentissimas, & nymphæam frigidissimam oriri, & continuum capere nutrimentum; vix possum satis mirari hanc tantam eiusdem terræ diuersitatem; vt & vrenti flammæ, & congelanti frigori, alimentum largè fundat. Hinc mox in veterum laudes rapior; qui terræ symbolum sic fecerũt, vt quàm plurimis mammis esset insigne, nihil aliud eo indicantes, quàm admirabilem hanc lactis tum copiam tum varietatem, *Terra symbolum.*

quo omnia quæ de aluo ſua protulit, proportione cuiuſq. nutriat. Quantus, bone Deus, hic campus eſt ad excurrendum; quem qui animo luſtrabit, numquam cum ſolitudine expoſtulare poterit, deeſſe ſibi quod diſcat: contrà potius id cõqueratur, tantam offerri rerum varietatem, vt ad eam mente complectendam nulla ſatis longa ætas eſſe poſſit. Iam vt infinitam hanc terræ poteſtatem omittas, in qua numquam deeſt de quo amplius ſit cogitandum: ánnon & ipſe aër auium cantu ad diuinas laudes nos rapit, & innumeras ſuppeditat contemplandi occaſiones? Quid cælum, quid Sol obliquo ſuo curſu? an non ſatis habet latitudinis ad quantumuis magna diſcurſus ſpatia, in quo mens quantumuis ſe exerceat, numquam tamẽ ad optatam cognitionis metam poterit peruenire, ſemper ſeſe vlterius aliquo offerente, quod penitiùs intelligere deſideret? Quid multis? ſat bene comitatus eſt qui ſibi non deeſt: cùm in ſe perpetuò habeat quicum non ad vnum modò diem, ſed perpetuò loquatur; & id quidem non de rumuſculis, & rebus friuolis; ſed de iis quorum monitu & ſe & Deum nouiſſe poſſit. Quamuis igitur nihilominus quàm Socrates ſemper aliquid diſcere aueamus; non tamen æquè atq. ille rus & ſiluas fugimus, quandoquidem in iis vt comites & libri deſint, non deſunt tamen infiniti magiſtri. FALK. Tu fortaſſe Napæas, Faunos, & id genus ruſtica numina audire conſueſti. GOROP. Non nego & hos quidem frequenter occurrere, dum per totum vniuerſitatis amphitheatrum citatis alis volamus: verùm licet hæc nomina è ciuitate tua poëtica ad nos non veniſſent; plantas tamen & arbores haberemus, quarum alloquiis ſolitudo omnis in ipſa ſolitudine excluderetur. FALK. Sentio profectò te non minus quàm Satyros auritum eſſe, vt qui & arbores ipſas ſuſurrantes intelligas, & perinde atque Apollonius Tyaneus, audias te ſalutantes. Sed aliàs, quoties voles, harum cõſuetudine frueris: hoc die ego tibi, niſi quid vetet, ſolitudinem adimam. Dic itaque quò cogitaris. GOROP. Ad Hygiæ fanum, vt ei exercitatione hac pro thure & mola litem. FALK. Teneo quid dicas, & nihil aliud tibi negotij eſſe, indignè fortè ferrent Spartani, qui ſuis ambulatione interdixiſſe narrantur. mihi certè id ex animi ſententia cecidit, te non alium tibi itineris finem, quàm bonæ valetudinis confirmationem propoſuiſſe. Quantum enim intelligere poſſum, tua nihil referet, quorſum eas; modò Æſculapij tibi filiam concilies ambulando. Quod igitur tibi frequentiſſimè dedi, vt complura millia paſſuum tecum otioſus conficerem; id ego hodie viciſſim abs te mihi dari velim. GOROP. Lubentiſſimè profectò, & id quidem, vt dicis, ex debito; ſed dic quorſum me ſis ducturus. FALK. Ad Arnoldi Flemingi Wininghemicum prætorium. GOROP. Nihil ſanè accidere potuit optatius. ſed quid te illuc inuitat? FALK. Ipſe Flemingus, nec is ſolus, ſed ipſi etiam Iani Flemingi fratris piæ memoriæ manes eôdem impellunt. GOROP. Huius ſuauiſſimi mei patroni non poſſum citra acerbiſſimum dolorem meminiſſe, qui eo me grauiùs affligit, quòd mors tam repentina fuerit, vt omnem operam meam præuerterit. Crediderim equidẽ Parcas metuiſſe, ne rurſus, vt bis antea in Hiſpania, ab Orci faucibus amicum reuocarem. FALK. Nec minus ego quoque ægritudinis perſentio. Nam quamuis non ita vetus inter me & eum notitia eſſet; tanto tamen arctius amicitiæ vinculum fuit, quanto calidius ego Muſarum myſtas amplector; in quorum numero quis fuerit Ianus Flemingus, te fruſtra docerem, vt qui ei non hîc modò, ſed in Pintiana etiam villa ante multos annos fueris familiaris. GOROP. Ita eſt. FALK. Equidem ſuauius, elegantius, acutius, ſalſius ingenium non puto me vſpiam gentium nouiſſe; quod ſi totum Muſis dedicaſſet, facilè cum ſummis laudatiſſimi ſæculi vatibus certare potuiſſet: verùm, vt mos eſt noſtratibus, à Camœnis ad Mercurium collybiſticum defecit: in eo recens Iaſparis Sceti ſoceri ſui exemplum ſecutus, qui cùm inter poëtas palmam facilè ferre poſſet, maluit in foro & reip. luce maximus haberi, quàm in ſacris Heliconis iugis hedera coronari.

FALK. Non malè tamen Goropi ita comparatum eſt, vt diuiniſſima quædam ingenia ab hac ſtudiorum amœnitate ſeſe ad remp. conferant; quo ij qui in tenui re Muſas colunt, ſuos habeant patronos & Mæcenates, citra quorum ſubſidia difficile eſt otium litterarum tueri. Ceterùm, quia te non minus bene quàm me ipſum erga communis amici manes affectum video: dicam qua gratia ad fratrem eius hoc diluculo properare cœperim. Non potui committere, quin optimo cùm vati tum ſtudioſorum omnium patrono epitaphium canerem, quod modò pro virili quidem parte mea abſolutum ad

fratrem

fratrem fero: &, si lubet, vt eius lectione itineris tædium fallamus; & aures mihi ad iudicium tuum commoda, quo si quid te offendat, mihi prius fias Aristarchus, quàm ab aliis carmen hoc legatur. GOROP. Non exspectaueram tantum mihi hodie felicitatis oblatum iri, vt non comitem modò & congerronem lepidissimum nanciscerer, sed carmine etiam inter eundum demulcerer. Quòd autem me censoriam virgulam arripere vis, id tu quidem facis de solita tua modestia, ne dicam Socratica quadam ironia. Equidem cùm non ignorem quid Marsyæ olim dicatur accidisse, diligenter cauebo, ne quem poëtam temerario iudicio irritem. Sed age sis, incipe modò recitare: si quid erit quod non assequar, eius ego rationem potius & interpretationem rogabo, quàm vt otiosis tantùm auribus, mente interim aliò peregrinante, videar audiuisse. FALK. Legam itaque: sed subuereor, ne luctuosum argumentum & Dorica lingua te offendat. Quamobrem velut ad Hecates te cœnam inuitassem, quæ delicatis palatis minimè grata est; ita promulside stomachum tuum exacuam, quo quantumuis dura ad concoquendum, & arripere auidè, & probè conficere possit. GOROP. Attulisti ne vnà tecum oxyporum aliquod, aut colymbadis, aut garum Sociorum, an fortasse scorodalmen aliquam ex Aristophanis culina, qua mihi languentem stomachum famelicum reddas? FALK. Nimis crassè & medicè verba mea capis; quasi ego Apicianam embammatum officinam circumferrem. Suauiore longè intinctu non linguam, sed aures irritabo. Habeo in sinu non pauca Iani Flemingi carmina, quæ ad fratrem, à quo legenda accepi, reporto, tam delicata, tam salsa, tot vrbanis leporibus condita, nihil vt magis elegans, nihil vt magis auditu iucundũ esse queat. Ex his aliquot epigrammata tibi dabo delibanda, quibus dispeream nisi te reddam flagrantissimum ad cetera audienda: quorũ tum loco epitaphium meum subiiciam; quo seruentibus adhuc auribus citra molestiam deuoretur. GORÓP. Quamquam nihil opus erat incitamentis ad carmen tuum audiendum: quia tamen ingenium Flemingi amœnissimum & gratiarum plenum scio fuisse, nihil potest gratius accidere, quàm si des aliquot eius epigrammata degustanda.

CAROLI V. IMP. SEMPER AVGVSTI, EPITAPHIVM VALLIS-OLETI:

Per Ioannem Flemingum, Dominum in Wineghem.

CAROLE dum mœsti persoluunt debita iusta
Nata Nepósque tibi, & sollemni more parentant
Funebrem ad pompam: fatalia numina Parcæ
Conueniunt, Diuũmque alij, tum fortè Sorores
Fatali commota vrna: præconia famæ
Clara tuæ, partumque tibi per funera cælum
Dum memorant, mœstis numeris sunt taliter orsæ:
Nos tibi Regales ortus, Regalia sceptra,
Et dedimus puero tibi florentissima regna,
Romanum iuueni Imperium, mox orbis habenas
Tradidimus, superis simul & plaudentibus astris:
Quæ tibi nascenti vel felicissima cælo
Fulserunt. Sic ipse tuo Iouis ales in ortu
Constitit, atque tibi geminæ micuêre coronæ.
Hæc oriens, medio stetit altera vertice cæli,
Vtraque Cæsareos quondam ornatura triumphos.
Inde nouo pater armipotens lætatus alumno,
Auspiciis tentata tuis bene prœlia vertit.

Sic mox Heſperiæ magna cum laude tumultus
Componens, pacem populis & iura dediſti.
Sic inſperato victi certamine Galli,
Flumina Ticini fuſo tinxêre cruore:
Et triſtis captum defleuit Gallia Regem.
Sic aliâs inuicta ſuo cum Præſule Roma
Capta fuit, dominæque orbis dominatus es vrbi.
Armaque Threïcium fugientem auguſta tyrannum
Danubius pater aſpexit, fluiduſque Tibiſcus.
Sic etiam Libycis tua proſpera prœlia buſtis
Africa teſtatur. Ceſſit tibi victa Tunete:
Ceſſit & incenſa prædonum claſſe Goleta.
Belgica deinde nouos agitat dum fortè tumultus
Terra parens, non hoſtiles tranſire per agros
Es veritus, fide Gallorum diſcrimine magno
Confiſus: tibi tanta fuit ſedare cupido
Flandrorum motus, patriæque parare quietem.
Ecce ſed occulto conſpirans Geldria bello
Gallorum cum Rege: tibi fuit altera cauſſa
Vincendi: peruulgato ſic vnius vrbis
Excidio. Sine cæde virûm, ſine ſanguine fuſo
Progreſſus, gentem indomitam, genus acre Sycambros
Viciſti. Gallóque nouæ noua fœdera pacis
Concedens, incerta paras fortiſſimus arma
Cæſare digna, quibus diſcors Germania tandem
Victa, tuas Aquilas & ſceptra potentia ſupplex
Agnouit: Cunctique tibi ceſſere rebelles.
Quin etiam auſpiciis alio noua Regna ſub axe
Parta tuis. Obeunt, quos eſt mirata vetuſtas,
Antipodes, tua iuſſa. Nouus tibi ſeruit & Orbis.
Hæc bello. Nunc quanta fuit prudentia pace,
Dum populos regis imperio ac moderamine miti,
Iuſtitiamque colens, Diuûm ſtudioſus honoris:
Relligio tibi præcipuè fuit vnica curæ.
Ah quanto collapſa tibi ſtetit illa labore,
Diſcordes dum per diſcordia dogmata gentes
Compoſuiſſe ſtudes. Niſi ſors conatibus impar
Turbaſſet medios, prô, vota per irrita curſus.
Illa fuit perſæpe tuis contraria cœptis,
Et terra pelagóque graui deſæuiit ira.
Sic infelici tentata eſt Africa bello
Aduerſante Deo pelagi, qui viderat ante
Signa tua Herculeas vltra prolata columnas.
Ne've tuis totum titulis accederet æquor,
Sæuiit in claſſem. Sic & Germania bellax
Indignata iugum, ſumptis ſe vindicat armis.

Tu tamen hæc variæ ſemper ludibria ſortis
Ingenti viciſti animo. Victoria tandem
De te ipſo poſtrema fuit, dum cuncta reſignans
Magnanimo viuus nato tua Regna Philippo,
Otia decrepitæ quæris tranquilla ſenectæ,
Priuatæque ſtudes vitæ, ſolique quieti
Noluimus: ruptóque tuæ mox ſtamine vitæ,
Iuſſimus accedas tandem noua gloria cælo.
Hîc Mauors tibi fortè locum, qua portitor Helles,
Aut vbi ſigniferum ſtellis ardentibus ornat,
Scorpius elegit: legit tibi proxima ſigna
Alma Venus, qua Libra micat radiantibus aſtris.
Contra Aſtræa ſuo voluit defigere ſedem
Auſtriaco, qua parte poli ſua ſidera fulgent
Virginis Erigones tardo coniuncta Booti.
At pia Relligio Diuûm præfecerat aræ
Fulgenti latè cælo, ſed noluit ipſe
Iuppiter, anguſta qui cæli parte locatum
Præfecit te nempe ſuis ſancto ordine ſtellis,
Quas pius ille ſenex arcu fixáſque ſagittis
Et manibus, cubitóque, & toto corpore Chiron
Suſtinet, & claro radians diffundit Olympo:
Vnde tuos foueas ſemper procliuis Iberos:
Vnde tui ſemper Capricorni proxima ſpectes
Quæ fulſêre tuis orientia ſidera cunis.
Ille fores ſeruans cæleſtis ianitor aulæ,
Te, ſi quando lubet Diuûm ſuccedere tectis,
Inducet cælo: nam ſic mandauerat olim
Iuppiter, & Superi pleno aſſensêre ſenatu.
Hic pietatis honos: hæc vitæ fortiter actæ
Præmia: quæ nec mors, non vlla iniuria lædet
Temporis. Hæc ternæ pariter cecinêre Sorores,
Singuláque æratis mox inſculpsêre tabellis.

EPITAPHIVM MARIÆ REGINAE HVNGARIAE.

FVNEBRES has exequias, funebria iuſta,
Et de more pias ſoluimus inferias,
Manibus ô Regina tuis: ô femina princeps,
Noſtra cui nullam ſæcla tulere parem!
Crudeles diui, cur tanta licentia morti eſt?
Siccine erat ſubito præcipitanda malo?
An quia mors magnum confecit Cæſara, prædam
Hanc dignam titulis credidit eſſe ſuis?
Atropos, vt famæ, & virtutibus inuida, vitæ,
Stamina præcipiti rumperet vſa manu?

Illa tamen, veluti si quis de littore soluens
Nauiget, & placidum per mare tutus eat,
Leniter excessit: vitæ secura beatæ,
Aspectu æterni sic fruitura Dei.
Natalem Belgis, fatum donauit Iberis:
Vtraque sic tellus quod veneretur habet.
Illius ingenium, virtus, animusque virilis
Claruit Eois Occiduisque plagis.
Atque ea florebunt, famaque superstite viuent:
Inuida Mors cessa, hic nil tibi iuris erit.

IO. FLEMINGVS IVNIOR ARNOLDO FLEMINGO FRATRI CHARISSIMO S. D. P.

Accipe perpetuas à charo fratre salutes
Frater, & hæc vitæ nuntia scripta meæ.
Hactenus ad Tamisim Londina viuimus vrbe,
Anglica non aliam qua tenet ora parem:
Pulchra situ, populosa viris, magnisque superba
Censibus, & cultu est suspicienda suo.
Multa quidem exhibuit visu dignissima, sed quæ
Omnia sit longus commemorare labor.
Non procul hinc qua terra plagas videt ista cadentes,
Vna sed è multis Regia celsa iacet,
Quæ modò præsentem hospitio clarissima Regem
Excipit, atque sui Principis ora videt.
Hunc ego, laus superis, vidi, sed sæpe videndo
Non oculos potui, non satiare animum.
Ille decem, vt memorant, coniunxit quatuor annos,
Et peragit vitæ tertia lustra suæ.
Tanta sed est puero placidi reuerentia vultus,
Quanta vel annoso vix queat esse seni.
Os nitidum, placidasque genas, frontémque serenam,
Luminaque humani plena fauoris habet.
Corporis est habitus, quem si depingat Apelles,
Non aliqua pingi pulchrior arte queat.
Adde quòd ingenuis animum feliciter ornat
Artibus, vt studiis vix ferat ille parem.
Hinc affabilitas, hinc illum Regia virtus,
Mirandum cunctis gentibus esse volunt.
Certè ego si nihil hac aliud regione viderem,
Non potero exactæ pœnituisse viæ.
Hactenus hæc. nunc propositi sententia nostri
Quæ sit, inexpleta noscere mente voles.
Proxima cùm referet roseos aurora iugales,
Protinus inceptum perficiemus iter:

Et quà

Et quà ſe latis pandit Cornubia campis,
Ibimus occiduæ ſub regione plagæ:
Atque ibi, nil præter ventos expecto ſecundos,
Flabraque ad Hiſpanum quæ citò littus eant.
Tu modò, vt abſentem, tueantur numina fratrem;
Sis memor attento ſæpe rogare animo:
Vtque habeant ſemper faciles mea carbaſa ventos,
Et reliquum tuta naue per æquor eam.

Vale, xij. Decembris 1551. *Londini.*

EIVSDEM IN ABITVM NEÆRÆ ELEGIA PRIMA.

Ergo dies venit, qua diſiungemur amantes,
Flebilis, & lachrymis ſæpe notanda meis;
Qua procul hinc ſine me, ſic ſors tulit improba, debes
Ire peregrinas, chaſa Neæra, vias?
Et me rellictum lachrymis, ſæuóque dolori
Ah comitem lateri non licet ire tuo?
Febris enim miſerum inſolitis ardoribus vrgens,
Detinet ingrato languida membra toro:
Et ſtomachus nullam languens admittit orexim,
Qui ſolo appoſitas horret odore dapes.
Vna ſitis nullis vmquam mihi deficit horis,
Quam ſimul exhauſti non leuet vnda Tagi.
Sic mihi natiuos macies inuecta colores
Abſtulit, & toto pallor in ore ſedet:
Inſtabiléſque gradus prono firmare bacillo
Ante diem iuuenis cogor, & eſſe ſenex.
Forſitan hæc poteram patientiùs omnia ferre,
Vnaque multorum noſtra querela foret.
Et ſpes venturæ quondam concepta ſalutis
Non erat afflicto parua medela animo.
Verùm abitus, mea vita, tuos, triſtéſque receſſus,
Quis niſi cum magno ferre dolore queat?
Nil grauius propter Briſeida ſenſit Achilles,
Mouit vt iratum rapta puella ducem.
Illius ereptos dum ſuſpirabat amores,
Nempe fuit tanto digna querela viro.
Nec minor eſt nobis iuſti data cauſſa doloris,
Quem grauis in triſti pectore verſat amor.
Chara Neæra, Neæra, mihi me charior ipſo,
Dum mæſtam hinc ſine me te procul ire queror.
Teque graui deſiderio votiſque requirens,
Ah quoties falſis ludor imaginibus.

Occurrunt mihi blanditiæ, & consueta voluptas,
Gaudiáque alternis sæpe iterata iocis.
Et quæcumque mihi tecum iucunda fuerunt,
Nunc grauis afflicti sunt dolor vsque animi.
Sic mihi nulla dies, non nox fert vlla quietem,
Et viuo vitæ nescius ipse meæ.
Et, nisi spes reditus, quam tu mihi blanda dedisti,
Vulnera ceu medica nostra foueret ope,
Certè ego, cùm nequeam tanto superesse dolori,
Optarem fusi fila recisa mei.
Nam quem vita suo defatigata dolore,
Anxia continuis aut iuuet vlla malis.
Ergo tibi si cura mei est, cura vsque reuerti
Ocyus, aut duro fractus amore cadam.
Et grauis aduersi fuerit mors finis amoris,
Quòd si post nullus funera restat amor.
At tu si quando te fortunata reducant
Fata, memor nostri viue, Neæra, precor;
Et diffunde meo gemitus, lacrymasque sepulchro:
Illa decent cineres vnica dona meos.

Conqueritur de amore, quod se solùm suis armis impetat, & digreditur ad Neæram, vt se amare velit orans.

ELEGIA SECVNDA.

ERGO ego non potui prima vitare iuuenta
Tela pharetrati pernicioſa Dei?
Sæue puer, quid me insultum tam fortiter vrges?
Et rude tam magno corripis igne iecur?
Parce precor victo iuueni tua signa sequenti,
Qui noua militiæ iam capit arma tuæ.
Parce, nec infestis miserum prosterne sagittis,
Hostibus hæc tua sunt arma mouenda tuis.
Vre, sed immodica noli consumere flamma;
Vre, patent flammis pectora nostra tuis.
Sentiat & similes formosa Neæra sagittas:
Ah nimium formæ fisa puella suæ.
Sentiat illa tui sit quanta potentia nerui,
Sentiat hæc quanto numine regnet amor.
Atque, faces experta tuas, patiatur amari,
Discat & obsequio mollior esse meo.
Tunc ego vota tuis soluens sollemnia templis,
Munera cum grato thuris odore feram.
Atque tibi de more nouos sacrabimus hymnos,
Et quæ sint laudis carmina plena tuæ.

Tuque Neæra mei iuſtiſſima cauſſa caloris,
Vt tua ſac flammas temperet aura meas.
Perge nec ingrato iuuenem deludere faſtu,
Ne penitus duro fractus amore cadam.
Sufficiant lacrymæ, gemitus, ſuſpiria, queſtus,
Et deſiderij ſpéſque metúſque mei.
Sufficiat dolor, afflictum qui luce fatigat,
Nec minus obſcura me quoque nocte premit.
Sic ingrata Ceres, ingratáque munera Bacchi,
Et me, ſi qua venit, non iuuat vlla quies.
Morſque in amore meo eſt, niſi tu chariſſima rerum
Auxilium feſſo qualibet arte feras.
Et mea quæ medicas non ſunt curanda per artes
Vulnera, facta tuo ſana fauore, leues.
Sic fueris mihi cauſſa mali, mihi cauſſa ſalutis,
Non ſecus ac quondam Pelias haſta fuit.
Seruatuſque tuo dicam tibi munere grates,
Noſtraque erit laudis prodiga Muſa tuæ.
Illa tuum longo cantabit carmine nomen,
Et dicet formæ ſingula dona tuæ.
Quantaque tam raro ſit virtus iuncta decori,
Quæ tibi certè animos non ſinat eſſe feros.
Sin ſecus: atque hinc durus Amor, dura inde Neæra
Pergitis in noſtrum duriter exitium.
Ipſe lubens moriar: nec erunt mea funera laudi
Siue Cupido tibi, ſiue Neæra tibi.
Vtque ea venturis moueant ſuſpiria ſeclis,
Tale mihi in tumuli marmore carmen erit:
Hic iacet aduerſo iuuenis proſtratus Amore:
Cauſſa necis miſero dura Neæra fuit.

EIVSDEM IN POSTERIOREM CLADEM VRBIS ROMAE,

ex Italico verſum.

En dominæ colles vrbis, ſacræque ruinæ,
Quæ veteris Romæ nunc niſi nomen habent.
Aſt vbi tantorum miſeranda ſorte virorum
Relliquiæ? letho corpora fuſa iacent.
En pompæ celebres, arcus, ſacra arte coloſſi,
En, ſed marmoribus nuda theatra ſuis.
Cernite vt in modicos cineres ſint omnia verſa,
Vilis & externo fabula ſint populo.
Sic licet aduerſum monumenta celebria tempus
Bella gerant, aliquo tempore victa cadunt.
Nec modò res ipſæ taciturnis paſſibus æui,
Ipſa ſed & rerum nomina trita iacent.

Ergo ego triſtitiaſque meas, interque dolores
Contentus dura ſorte libenter ero.
Nam ſi cuncta ſuo conſumunt tempora curſu,
Et finem noſtris illa dabunt lachrymis.

EIVSDEM IN CARTAM COSMOGRAPHICAM IO. GVICCIARDINI MERCATORIS FLORENTINI, *ab eodem in carcere Antuerpiano factam.*

NASO Tomitano dum viueret exul in orbe
Inter inhumanos, indomitóſque Getas,
Leniit exilij mæſtum per tædia carmen,
Cumque auctore ſuo mæſta poëſis erat.
Sic Guicciardinus dum triſti in carcere vitam
Degit, & hic longo tempore mæſtus agit,
Repperit hæc duræ ſolatia dulcia ſortis,
Lenimenque ſuis, auxiliumque malis:
Scilicet in magno magnum Iouis alite mundum
Pingere præclaræ quod foret artis opus.
Vt licet in parua poſſet ſpatiarier æde,
Parte tamen mundi qualibet ille foret:
Et nunc Eoos, & nunc ſpectaret Iberos,
Nunc loca ſub geminis conſpicienda polis.
Nunc varios montes, diuerſaque flumina terræ,
Æquora nunc tumidis aucta videret aquis.
Denique ſic ſortemque ſuam, & faſtidia vicit
Carceris, atque animi tædia longa ſui.
Ne tamen auctoris labor hic priuata voluptas,
Publica multorum ſed foret vtilitas:
Edidit, atque orbem ſpectandum præbuit orbi,
Sic vt non alia clarius arte queat.
Ergo ſui quicumque vides monumenta laboris,
Iure illi grates candide lector agas.

EIVSDEM IN ELEGIAM MOLSÆ ANTE OBITVM.

AVDIERANT Parcæ hos elegos & flebile carmen
Molſa, quod interitum concinit ante ſuum.
Indoluere deæ, fatisque iubentibus illi
Fila, ſed inuita præſecuere manu.
Tum pater arcitenens, Molſæ præcocia queſtus
Funera, fatidicos hos dedit ore ſonos:
Molſa breuis tibi vita fuit, ſed carmina viuent
Hæc tua, quæ nullo funere victa cadent.
Et quæ fata tuæ dempſerunt tempora vitæ,
Aucta dabo famæ proſperiora tuæ.

Inter & Aonios cantabere Molsa poëtas,
Donec ego Latij carminis auctor ero.
Et mea iampridem viuo tibi debita laurus,
Busta super sparsis stet tua celsa comis:
Vnde petant passim venturi præmia vates,
Et tua cum iusto fata dolore legant.
Terque tuos sacro venerari carmine manes,
Terra, rogent, cineres non grauet vlla tuos.

EPISTOLA AMATORIA
EIVSDEM FLEMINGI.

ANDROMACHE nostri motrix iucunda caloris,
Vna quies vitæ præsidiumque meæ,
Hæc tibi perpetuam perfert ab amante salutem
Littera, languenti vix perarata manu;
Hîc vbi vicinas Prouincia conspicit Alpes
Gallica, & est Ligurum iuncta Nicæa mari.
Terra procul Belgis, vbi te, mea vita, relinquens,
Sum passus longæ tædia multa viæ.
Me calor ætherius Nemeæique ira leonis
Torruit, æstiuum Sole tenente Canem.
Mî montes, mihi saxa suis in montibus altis
Obuia, festinas impediere vias.
Me mare vicinum multis infame piratis
Sollicitum, merito terruit vsque metu.
Omnia felici superaui fortiter ausu,
Et mihi nunc eadem est, quæ fuit antè, salus.
Dij faciant simili viuas contenta salute,
Et precor vt tibi sit maxima cura mei.
Est tibi, nec dubito, sed & absens multa vereri:
Forsitan & vanos cogor habere metus.
Da veniam nimium temere peccasse fatenti,
Si te non facto crimine lædit amans.
Quod superest, ego te solito complector amore,
Imperiumque mei pectoris vna tenes.
Et memor vsque tui viuens noctésque diésque
Torreor, accenso dum iecur igne calet.
Et quamquam meus ignis abest, tamen vrimur igni,
Dum procul absentem me tuus vrget amor.
Ille graues agitat confusa in mente dolores,
Durus & assiduis me premit vsque malis.
Testor ego deprompta imo suspiria corde,
Atque eadem lachrimis humida facta meis.
Qualia Threïcius vates, in rupibus Hæmi
Edidit, amissa flebilis Eurydice.

Audiit hæc latis fundata Lutetia campis,
Quaque repartitis Sequana fertur aquis.
Et Ligeris potuit noſtras audiſſe querelas,
Gallica qua ſparſis perluit arua vadis.
Et manſuetus Arar, curſu fortaſſe retento
Conſtitit ad queſtus, indoluitque, meos.
Ipſe pater Rhodanus noſtris eſt fletibus auctus,
Et ſolito rapidis fortior iuit aquis.
Concuſſique meis rigidas ſingultibus Alpes,
Ipſaque conſpiquis horrida ſaxa iugis.
Dij nemorum, reſonansque imis in vallibus Echo,
Sæpius ad gemitus ingemuere meos.
Méque dolor potuit ſaxo mutare vel orno,
Seu flentem in liquidam vertere fontis aquam.
Certa niſi noſtros minuiſſem gaudia luctus,
Per lachrimas memorem dum licet eſſe tui.
Sic mihi ſunt riſus, ſunt vno tempore fletus,
Certantque alternis gaudia cum lachrimis.
Vt conſtare ſibi dicas contraria ſecum,
Vſque adeò forti numine regnat amor.
Flamma abit in lachrimas, lachrimæ ſiccantur ab igne:
Sic lachrimæ flammam, flamma iuuat lachrimas.
Cur ita? nata mari Venus eſt, ſed natus in Ætna
Eſt amor; hic flammas, illa facit lachrimas.
Horum ego dum vitæ conceſſo munere fungar,
Numina ſollemni relligione colam.
Dumque illis meritis ſtatuemus honoribus aras,
Fumabunt ſacris thura Sabæa focis.
Et circum, ſi parua iuuant quoque munera diuos,
Certè ego quæ potero qualiacumque feram.
Atque ea cantatis deuotè ornabimus hymnis,
Quos legat atque auidè ſæpe recantet amans.
His nomen, laudéſque tuas, miſcere iuuabit
Andromache, & formæ munera rara tuæ.
Virtuti coniuncta ſimul, quæ maxima fulgens
Eſt tua cum magnis aſſocianda deis.
Tempus erit, ſi non nobis contraria fata
Impediant animi vota precesque mei;
Cùm tu, dij faciant, noſtri miſerata caloris
Præbebis vitæ tempora læta meæ:
Damnabisque moras, dilataque gaudia lecti,
Penſabis longis blandula deliciis.
Tunc mecum mea Muſa tibi deſeruiet vni,
Inque tuo promptum nomine carmen erit,
Quod ſonet Andromachen, quod ſic te laudibus ornet,
Vt magis ipſa tibi iure placere queas.

Cur ita crediderim tibi proxima somnia testor,
Si modò nostra aliquod somnia numen habent.
Languebam, & tristes agitabam pectore curas,
Ipseque erat nostri causa doloris amor.
Cum Cytherea meas non auersata querelas,
Astitit & blanda cum genitrice puer.
Atque ait, ô iuuenis solito iam parce dolori,
Si licet, ipsa mea restitueris ope.
Namque nisi pugnent fatis contraria fata,
Nec mea sint alio Numina victa Deo,
Ipsa sui pridem quæ te deuicit amore,
Andromache thalamis cedet amica tuis:
Felicesque ambos Amor & Concordia dulcis
Coniugij ad summum nutriet vsque diem.
Si tamen ambitio, seu mens auersa parentum,
Ah desiderio pugnet iniqua tuo:
Auersusque Deum genitor Iunone siniſtra,
Opponat votis numina dura tuis:
Andromachesque tuæ, ne quod modò sperat & optat,
Audiat in thalamos sponsa venire tuos.
Certè ego quæ nostri reputetis dona fauoris,
Concordes foueam semper amore animos:
Quem non vlla dies, non vlla occasio rerum
Eruet ex huius pectore siue tuo.
Hæc præsens Cytherea, suæ sed & ipse parenti
Annuit, & meritis dicta probauit amor.
Somnus abit, cumque ipsa Deûm mox numina somno,
Aëris in liquidas rapta abiere vias.
Sensi ego quod mentem iam confirmauerat ægram
Coniugij Andromache spes mihi facta tui.
Illa tamen secum nondum secura laborat,
Maiorumque timet quò ferat ambitio.
Ah pereat si iampridem sperata duorum
Optati impediat fœdera coniugij.
Et dulces natos, & quæ Venus aurea spondet,
Pignora legitimi turbet iniqua thori.
Dij precor vt tantos liceat vitasse dolores,
Nec videant nostri tam mala fata dies.
Néue, quod heu vereor, fati imperiosa potestas,
Alterius socium me velit esse thori.
Præcipitem rapiat (nolim, sed dicere cogor)
In non quæsiti fœdera coniugij.
Si tamen hic visum superis & sorte maligna,
Debetur tantis anxia vita malis.
Heu mihi quàm multos patiar sine teste dolores,
Quantaque in afflicto tristia corde feram.

Adde quòd occultos graue dissimulare dolores,
Sitque pati pœnam quàm tacuisse minus.
Sola, nec illa tamen, mors interrumpet amores
Tristis, & humanis inuidiosa bonis.
Nam tua præcipites si rumpunt stamina Parcæ,
Funeribusque velint me superesse tuis,
Amittam quod amo; sed mors non tollet amorem:
Mortua namque eadem cura futura mihi es.
Ossa tua & cineres venerabor sæpe sepultos,
Et tua pro magno numine busta colam;
Dona ferens, lacrymas, gemitus, suspiria, questus,
Quæ dabit ingenti victus amore dolor:
Andromachesque meo, seu viuæ siue sepultæ,
Nomina nulla dies auferet ex animo.
Sin verò me fata trahunt inopina priorem,
Et fuerint vitæ stamina rupta meæ:
Non tamen extinctum solito frustrabis amore,
Nec tua cum nostro funere flamma cadet:
Sed solata meos pietas tua maxima manes,
Persoluet tumulo dona suprema meo.
Non violas, non ipse rosas, tristéue cupressus
Cedo, nec accensis arida thura focis.
Andromache, gemitus dabis & lacrymantia verba,
Quæ moneant cineres ter repetita meos.
Quæ procul Elysiis in vallibus audiat vmbra,
Et fuerint reliquis manibus inuidiæ.
Dij tamen auspiciis mutent melioribus omen,
Et precor à nostro mors sit amore procul.
Interea dum me spes & timor vrget amantem,
Fluctuat & dubio nostra carina mari:
Et peregrè à chara rapior distractus amica,
Anxius innumeris sollicitudinibus:
Andromache mea vita, & vitæ sola voluptas,
Si qua tamen sine te vita placere potest,
Viue memor nostri, seu me sors læta reducat,
Seu peregrè cogat viuere, siue mori.

IOANNES FLEMINGVS SVAE CHARISSIMAE ANDROMACHAE.

Andromache, chara Andromache, mea maxima cura
Andromache, ô flammæ nobilis aura meæ,
Viue mei semper memor, & mihi mutuus ardor
Ille tui, summum non cadet ante diem.
Communi sic mixta fluet dulcedine vita,
Solaque mors, nostri finis amoris erit.

VROR,

VROR, & occulto te propter torreor æstu,
Tuque pari mecum non minus igne cales.
Nostra tamen secreta manet, nec flamma notatur
Mutua, dum noster dissimulatur amor.

HEV quantus dolor & turbatis anxia cura
Mentibus est tacitas occuluisse faces.
Mors optanda magis, quòd si sua funera passis,
Nullus ab occulto restat amore dolor.

Mors & amor duo tela gerunt, sic saucius arcu
Aligeri gelidæ sentiit arma necis.
Infelix ah vita hominum, si vita vocanda est,
Quam mors, quam tristi funere lædit amor.

ANDROMACHAE consueta meis feruoribus aura,
Qui pridem nostrum corripuere iecur.
Viue precor, nostrique memor sis semper amoris,
Mutuus vt summum duret adusque diem.
Gratus vt accensos ignis qui torret amantes,
Ille etiam nostros luceat ante rogos.

ARDEO, si video, mors est non posse videre,
Sic miserum ex omni parte fatigat amor.
Tu verò, si quid malim, charissima quæras,
Flamma mihi, sed non mors in amore placet.

Ipsa voluptati est quæ spes non fallit amorem:
Qua frustratus amor, magnus amaror erit.

IN IOANNIS FLEMINGI DOM. IN WINEGHEM, SYMBOLVM, QVOD ERAT, MORS ET AMOR,

Ioannis Latomi carmen.

MORS & AMOR, dirum miseris mortalibus omen,
In quos pro libito sæuit vterque suo:
Scilicet vt veteres à morsu nomen vtrique,
(MOR in vtroque tenes) imposuisse putem.
Quid, nisi nos mordet, quos tam malè tractat, vterque,
Afficit & tantis commoda nostra malis?
Mors semel, iste diu: nec flectitur iste, vel illa:
Illa vorat totum, viscera mordet amor.
Mille genus morbis pro dentibus vtitur illa,
Vulturis hic rostrum spem gerit atque metum.
Blandus hic, illa ferox: tamen optat vterque timeri,
Cum iaculis falcem mors quatit, iste facem.

Neutri ſunt oculi, tamen inſidiatur vterque:
Et facit hæc nudus, mors anus, iſte puer.
Scire velim, noſtrum quid mouerit ergo FLEMINGVM,
Symbolon è noſtris fecerit vnde malis?
Dic Erato. Summus vates fuit ille, ſciebat
Hos necis & vitæ ius penes eſſe ſuæ.
Demeruiſſe quidem ſe iam ſperauerat ambos,
Hoc habito tituli prorſus honore noui:
Et certè dignus fuerat, cui victus vterque
Parceret, & vacuos vellet abire dies.
At nimis, heu, durum toties expertus Amorem,
Promiſſis facilem, perfidiáque leuem;
Occidit inſidiis vtriuſque, & nocte petitus,
Coniugis in tepido dum fouet oſſa ſinu.
Illa fouet gelidum, mirata quid vſque taceret:
Heu dolor, exanimem ſentit habétque virum.
Sic rapuit noſtrum malè teſſera culta FLEMINGVM,
Ominis infauſti teſſera, MORS & AMOR.

ALIVD EIVSDEM.

MORS & AMOR tumulo ſimul hîc conduntur in vno,
Scilicet hoc tegitur mortuus orbis amor.

GERARTI FALKENBVRGI IN OBITVM IOANNIS FLEMINGI CARMEN.

Ιωάνου φλημίγου Ἐπιτάφιος.

Αἰάζω φλήμιγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι,
ὤλετο φλήμιγος, μοῖσαι δὲ τὸν ἄνδρα ποθεῦντι,
τὸν φίλον ἀπόλλωνι, καὶ οὐ χαρίτεσσιν ἀπεχθῆ.
αἰάζω φλήμιγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
νὺξ τέλεθεν, πάντες δ' ὕπνω γλυκὺ δῶρον ἕλοντο
ἐν μεγάρῳ δμῶες, καὶ τέκτονας οὐκ ἔτ' ἐπ' ἔργον
ἐξήγειρε φίλος πόνος, ὡς θάνατος παναναιδὴς
ἦλθε ποτὶ κλίνην εὐώδεα, τᾷ ἐνὶ κεῖτο
φλήμιγος πανάποτμος ἅμ' αἰδοίᾳ παρακοίτι,
καί οἱ ἐφῆκε βέλεμνον, ἐάν τ' ἐξείλετο ζώαν.
αἰάζω φλήμιγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
καὶ πόσιν ἁ ἄλοχος ποτιδερκομένα νέκυν ὄντα,
ἔννεπ', ἐμοῖς φαέεσσιν ἴσον πεφιλαμένε θυμῷ
ἄνερ, ἀπ' αἰῶνος σύν σοι φεύγοντι φύγοιμι.

σεῦ ἄτερ οὐ δύναμαι ζώειν, οὔτ' εὔχομαι, αἶ αἶ.
ὤ μοι, ὅτ' οὐ δύναμαι καὶ τᾷ ψυχᾷ σ' ἐρύσασθαι.
αἶ ὅτι δεσμὰ μόρω θνατὼς οὐκ ἔστιν ἀλύξαι.
αἰάζω φλήμιγγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
ἔντι εὐκτιμένα, οὐχ ἕρμαο τηλόθι ναῶ,
οὔνομα βιννέγεμον κώμα πολυλήϊος, ἔνθα
πίονι δαμάτηρ μέτρῳ πίμπλησι καλιὰς
εἰς ἔτος ἐξ ἔτεος, καὶ ἁμαδρυάδες ποτὶ λόχμᾳ
πολλάκι φλημίγγω ζῶντος στάσαντο χορείαν,
ᾇδε τ' ἀμοιβομένα ποτε ποικιλόγαρυς ἀηδὼν
τήνῳ θυμὸν ἰαινομένῳ φόρμιγγι λιγείᾳ.
νῦν καὶ ἁμαδρυάδες νύμφαι λίπον ἥλικα δρυμὸν,
καὶ ὄρνιχας ἔχει κρυερὸς γόος ὑψόθι δένδρων,
φλήμιγγος τέθνακεν ἐν ἀλλήλοισι λέγοντας.
ὄζον ἅπαντα θέρευς, κᾶπος κρίνα λευκ' ἀτίταλλε,
κ' ἐν μέσσῳ χειμῶνι καλοῖσι τέθηλε ῥόδοισιν,
καὶ μελάνεσσιν ἴοις, οἷ' ἐν στεφάνοισι λέγονται.
νῦν καὶ κᾶπος ὄλωλε, καὶ ἄνθεα πάντ' ἐμαράνθη,
νῦν καὶ οἶκος ἄοικος, ἐπεὶ φλήμιγγος ἀπέσβη.
αἰάζω φλήμιγγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
πᾶσα πόλις γοάει, ὅτ' ἄριστον ὄλεσσε πολίτην,
ταῖς πάσαις ἀρεταῖσι κεκασμένον, ἠδὲ καὶ ὄλβῳ.
οὐ γὰρ ῥάπτε δόλους, ἀπατήλια ψεύδεα βάζων,
ἀλλὰ λόγος τήνω κρατερὼ ἀντάξιος ὅρκω.
καὶ οὐκ ἀχρεῖος τήνω πέλε χρυσὸς ἐν οἴκῳ,
ἰνδογενῶν ὡς μυρμάκων· οὐ μὲν ἀνένευεν
οἷα πρέπει αἰτεῖν αἰτεύμενος εὖ κατὰ μοῖραν,
παοῖς πλεῖστα διδοὺς, καὶ πολλ' ἀγαθοῖσιν ἑταίροις.
οὐδὲ κακὸς πέλε ξεινοδόκος· μέτρον δὲ φυλάξας
τὸν παρεόντα φίλησε, θέλοντα τ' ἔασσε νέεσθαι.
αἰάζω φλήμιγγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
μουσοπόλοι πεινῶσιν, ἐπεὶ φλήμιγγος ἀπήνθεν,
μουσοπόλοισι πατὴρ τελέθων, καὶ πότνια μάτηρ.
οὐδεὶς γὰρ τήνω ποτὶ οἶκον ἵκανεν ἀοιδὸς
σὺν μοίσαισι, φέρων τι μελύδριον ἁδὺ λάλημα,
ἢ βίβλον νεότυκτον, ὃς ἀλιθίαν ὁδὸν ἦνθε·
πάντας ἐδέξατο δαῖτι, καὶ αἱμυλίοισι λόγοισι,
καὶ πάλιν οὐκ ὀλίγᾳ σὺν δωτίνᾳ ἀπέπεμψε.

ἠνὶ γεωπονίαν πολλοὶ μεθέποντι μελικταί,
θᾶσαι ναυτιλίαν πολύμοχθον ἐπεντύοντι,
οὐκ ἔτι τὰς ἱερὰς βίβλως μετὰ χερσὶν ἔχοντες,
νῦν δὲ τὸ πηδάλιον κάλαμος, καὶ βίβλος ἐχέτλα,
μὴ λιμῷ μελέεσσι σὺν ἀδυλόγοισιν ὄλωνται·
ὡς ἅμα φλημίγγῳ βελγῶν συναπώλετο μοῖσα.
αἰάζω φλήμιγγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
αἶ αἶ μοῖρα κακὰ, πᾶ τὺ φρένας ἐκπεπότασαι;
σεῦ κλωστὴρ ἤμειψε φυὰν, ἂν ἐκ διὸς εἶχε.
πρὶν μὰν εὐσεβέες ζώεσκον ἐπὶ χθονὶ δηρὸν
νόσφι πόνω, τὰν εἰράνὰν ἀτίνακτον ἔχοντες,
καὶ τοῖς δυσσεβέεσσι μινυνθάδιος πέλεν αἰών.
νῦν τάδ' ἔναλλα γένοντο· βροτῶν πανάριστον ἔπεφνες
φλήμιγγον, στυγερῶ πρὶν γήρας οὐδὸν ἐπενθεῖν·
καὶ οἱ δαμοβόροι, τὲ χειροδίκαι βασιλῆες,
καὶ ἐσθητομανεῖς ὀρχησταὶ ἀλέματοί τε,
καὶ ψεῦσται ζώοντι πολὺν χρόνον ἔκτοθεν ἄλγεος.
αἰάζω φλήμιγγον, ἐπαιάζουσι δὲ μοῖσαι.
ἀλλά με δακρυχέοντα παρήγορος ἐλπὶς ἐγείρει,
ὅττι κασίγνατος, φύσις εἰ ἀπανῄνατο τέκνα
φλημίγγῳ, τίων μοίσας ἔργῳ τε λόγῳ τε
κλαρονόμος κτεάτων καὶ πίστιος ἄμμι λέλειπται.
τῶν ἰδὼν δοκέω αὐτὸν φλήμιγγον ἰδέσθαι·
ζώει ἔτι σχῆτος φλημίγγω πενθερὸς ἐσθλῶ
ἐκ χαρίτων ἔρνος πεπλασμένον, εἰς ἄκρον ἁδὺς,
σχῆτος ὁ μὲν μοίσαις φίλος ἔξοχ' ἐωβανίδεσσι,
σχῆτος ἀοιδὸς ἄριστος ἀοιδοπόλους μέγ' ὀφέλλων.

Idem Latinè redditum.

IOAN. FLEMINGI EPITAPHIVM.

Defleo Flemingum, Musis lacrymantibus heu, heu.
Flemingus cecidit, quem Musæ sæpe requirunt,
Quem Charites viuum, quem comtus amauit Apollo.
Defleo Flemingum, Musis lacrymantibus heu, heu.
Nox erat, & dulcis carpebant munera somni
Stertentes famuli, nec erat faber vllus in vrbe
Excitus stratis, omni cùm cassa pudore
Venit odoratum pulsans mors atra cubile,
In quo Flemingus coniuxque iacebat honesta,
Et iaculo emisso vitalia stamina rupit.

Defleo

Defleo Flemingum, Musis lacrymantibus heu, heu.
Vxor at vt subita sublatum morte maritum
Vidit, ait, Coniux oculis mihi carior, vnà
Ocyus aufugiam nunc te fugiente sub vmbras;
Nec volo, nec cupio sine te superesse marito;
Hei mihi quòd memet redimi moriente nequires;
Hei mihi nemo potest crudelia vertere fata.
Defleo Flemingum, Musis lacrymantibus heu, heu.
Est locus egregia Flemingi nobilis arce
Nomine Vinnegemum, celeberrimus vbere glebæ,
Mercurij procul haud fano, quà cuncta quotannis
Alma Ceres largis granaria frugibus implet.
Sæpe ibi Hamadryades vicini in limite saltus
Flemingo faciles viuo duxere choreas;
Sæpe illi accinuit cithara philomela canenti,
Placauitque animi vario modulamine curas.
Nunc & Hamadryades siluæ loca opaca relinquunt,
Et querulæ gemitu volucres torquentur acerbo,
Flemingumque dolent inopina morte peremtum.
Ver erat æternum, flores, violæque, rosæque,
Lilia nec mediæ deerant ibi tempore brumæ;
Nunc & honos horti florumque emarcuit omnis,
Nunc perit arx, dominus quòd fœuis occubat vmbris.
Defleo Flemingum, Musis lacrymantibus heu, heu.
Vrbs dolet amissum, quo non præstantior alter,
Insignem virtute virum, & prædiuite censu.
Integer vnus erat vitæ, sine fraude doliscque;
Veridicus sermo illius, ceu iure fuisset
Iurando firmatus, erat. Nec in ædibus auri
Indica ceu formica, suos condebat aceruos.
Haud quicquam, certa fuerat si lege rogatus,
Ipse negare solet (neque cuncta petuntur honestè)
Multa aliis, sed plura dabat sibi sanguine iunctis.
Præsentes hilari vultu tractabat amicos,
Attamen vt cuiuis, cùm vellet, abire liceret.
Defleo Flemingum, Musis lacrymantibus heu, heu.
Esuriunt vates, quorum patronus & altor,
Dum vixit, Flemingus erat, matérque patérque.
Nullus ad illius veniebat limina vates
Carmina vel cantans turba comitante sororum,
Vel quid habens libri, quem numquam viderat antè,
Qui semel infecta re discedebat: at omnes
Et mensa & verbis mulcere studebat amicis,
Nec dimittebat magno sine munere quemquam.
En factum agricolam, qui floruit antè poëta,
Ecce alius ponto nunc nauita viuit & aura,

In manibus nunc neuter habet ſua gaudia libros,
Alter habet clauum calamum, librum alter aratrum,
Ni cum ſuauiloquis malit periiſſe Camenis.
Sic cum Flemingo Belgarum Muſa ſepulta eſt.
Defleo Flemingum, Muſis lacrymantibus heu, heu.
Hei mihi parca ferox, quæ te dementia cepit?
Mutarunt manuum naturam fila tuarum.
Namque piis Iouis imperio vita eſſe ſolebat
Longior & melior, peior breuiórque profanis.
Hæc verſa eſt ſeries. Nulli pietate ſecundus
Haud potuit limen Flemingus adire ſenectæ:
Sed ſine iure duces, populi qui ſanguine gaudent,
Et ſaltatores ſpecioſa veſte ſuperbi,
Mendacéſque diu ſine ſollicitudine viuunt.
Defleo Flemingum, Muſis lacrymantibus heu, heu.
Sed bona lugentem me ſpes ſuſtentat alitque.
Nam cùm Flemingo prolem natura negarit,
Huic animo & virtute pari ſuccedere fratrem
Heredem video, cui ſunt quoque carmina curæ;
Quem quando intueor, Flemingi occurrit imago.
Et ſupereſt Schetus, Flemingi qui ſocer, illud
Dulce decus Charitum, qui nobilis Heſſide Muſa,
Schetus, Eobani qui portus & aura Camenis.
Schetus amat vates vatum doctiſſimus omnes.

ALIVD EIVSDEM.

VNDE tot Aoniis è vallibus audio queſtus?
Quid Charitum lacrymis ora rigata nitent?
Fata repentinæ rapuerunt inuida mortis
Pierij columen præſidiumque chori.
Quis fuerit dubitas? Flemingi eſt nobile nomen,
Qui carus Phœbo Mercurióque fuit.
Diuitiis clarus, ſed clarior arte fruendi,
Vatum Mæcenas, ipſe poëta bonus.
Eximiè coluit recti ſibi conſcius omnes
Officiis homines, & pietate Deum.
Ergo quid hunc mæſti tantum lugetis amici,
Cui nunc in cælo eſt certa parata quies?

EIVSDEM FLEMINGI EPITAPHIVM, AVCTORE IO. LATOMO.

HOC quis ſub tumulo cubet, viator,
Huc illuc oculos agens, requiris
Qui te rem doceat. docebo. Quis tu?
Qui tecum loquor, vmbra. Quæ? Poëtæ.
Vbi? Poſt tabulam. Quid ergo dicis?

Hoc

Hoc quod tu loqueris. Quod illud? Ipſum
Quod neſcis. maneas inepte, necdum
Scis quod neſcieras. FLEMINGVS ille,
Omnes quem poterant amare praui,
Omnes debuerant amare ſani,
Hîc iacet. nihil addo. Nec neceſſe,
Nouit cetera mundus vniuerſus.

NATHAN CHYTRÆI CARMEN.

INCLYTE Mæcenas, Charitum cultiſſime donis,
Quem colit vt fidum Muſica turba patrem:
Forſitan vnde tuas & cur mittantur ad ædes
Ignota dubitas carmina ſcripta manu?
Illa peregrinis veniens Chytræus ab oris
Mittit, vt inde tibi notior eſſe queat.
Scilicet es facie non illi notus & ore,
Notus at eloquio iudicióque tuo.
Tantus enim ſplendor laudum eſt vir magne tuarum,
Tanta eſt ingenij gratia viſque tui,
Longinquis vt te multi mirentur in oris,
Et iungant ſpatio ſe propiore tibi.
In quorum numero non me poſtrema tenere,
Teſtis erit Muſis iunctus Apollo ſuis.
Te præſens reuerenter amo, te longiùs abſens
Suſpicio, tantum deuenerórque virum.
Et cùm certa tui mihi ſint data ſigna fauoris,
Carmina noſtra tibi dum placuiſſe refers:
Gratulor ipſe mihi, te laudatore triumphans,
Laudatos inter qui loca prima tenes.
Dedecus eſſe puto, ſi quem plebs inſcia laudet,
Gloria ſed tanto vera placere viro eſt.
Nec tamen vſque adeò metas excedo pudoris,
Non adeò nobis carmina noſtra placent.
Biſſex Faſtorum libros abſoluimus annis
Quatuor, & pars eſt, vt puto, viſa tibi.
Imperfecta tamen ſunt cuncta, indignáque doctis
Auribus, aut tali qualis es ipſe viro.
Sed ſi certa meis conceſſerit otia Muſis,
Qui ſedet ætheria rector in arce Deus:
Forſitan illa magis quæ iam placuere placebunt,
Cùm fuerint lima cuncta polita graui.
Magne vir & Clariæ nitidiſſima ſtella cohortis,
Mæcenas doctis præſidiúmque viris,
Si vacat exiguum tenui dare tempus amico,
Commenda egregiis mêque libróſque viris.

Pollici-

Pollicituſque meo velut es prius ipſe ſodali,
Patronus ſtudiis eſto patérque meis.
Vt tenui mea ſubſidio releuata crumena,
Gallorum doctas poſſit adire ſcholas.
Fallor an ipſe Deus, per te mea cœpta iuuare,
Et vult propoſitam continuare viam.
Muſarum imbellis chorus eſt, vt pingitur, & qui
Poſſideat certas non ita ſemper opes.
Hinc tutore illis opus eſt, certiſque patronis,
Excitat in certis quos Deus ipſe locis.
Quos Deus ipſe opibus cæleſti munere donat,
Vt ſtudia & Muſas cœptáque pulchra iuuent.
Quoque iuuant plures, hoc illis plura rependit;
Fœnora id, à ſummo ferre, ſoluta, Deo eſt.
Hic quæ pauperibus vel Muſis dantur egenis,
Illa ſibi rurſum perſolüenda putat.
Nec rarò ſortem creſcentia fœnora vincunt,
Durat & in ſeros res ita parta dies.
Sed cùm nota mihi tua ſit vir magne voluntas,
Pluribus hic verbis non opus eſſe reor.
Viue valéque diu cara cum coniuge ſaluus,
Reſponſumque mihi, ſi placet, ede breui.

AD FLAMINGVM.

Siquis appellet monitor poëtam,
Quo ſuum nomen trahat è tabellis
Crediti, verſus dabit in ſolutum
Promptius auro.
Attamen fretus gemini fauore
Numinis, Ditis puta Apolliniſque;
Pro meis Vates cupio reponat
Verſibus aurum.
Suadet hoc Phœbus toties ad Idus
Vectus, vt lunæ ſuperent renatæ
Quas Aquiſgrani merui coronas
Patre medendo.
Nec feret Plutus malè, ſi coæquent
Aurei menſes toties reuectos;
Vt ſit ad Iani fora terna triplex
Fœnus in annum,
Quod moram penſet diuturniorem,
Quodque non merces, ſed honor ſit artis,
Artis illius cui præſidêre
Gaudet Apollo.

Mille

Mille vix ſeclis ſimili catena
Plutus & Phœbus coiere vincti:
Fata Flemingi ſociant vt ambos
Fœdere diuos.
Quiſquis ex aſtris bona mentis atque
Corporis, nec non quod ab Antiate
Poſcitur diua, vel ab Herculano
Numine duxit,
Ille ni dextrum genium ſecutus
Promouet Muſas ope liberali,
Siſypho fiet Danaiſque proli
Seruus in Orco.
Proprium non eſt, quod habes, opum te
Diſtributorem ſuperi locarunt:
Vt ſit accepti ratioque penſi
Iuſta ferenda.
Hinc vt ad noſtram rogo cantionem
Leſbiam ducas facilis choream;
Vatis vt vates videare plectro
Ritè moueri.

Tuus I. G. B. *ex tempore.*

CL.mo VIRO ET HVMANISS. GENEROSISS. QVE IOANNI FLEMINGO, DOMINO SVO ET PATRONO.

Acroſtichis.

IGNIS vt abſcondi nequit, in tenebriſque teneri
Occultus, latè ſplendor quin emicet inde,
Atque iubar partes de ſe diffundat in omnes:
Nec doctrina latere poteſt, generoſáque virtus,
Non candor niueus, nec rara modeſtia, queîs tu
Excellis reliquos, fugientia Phœbus vt aſtra.
Sint, quibus extollant animos, natalium origo,
Fortunæque faces, vel opum numeroſus aceruus,
(Lubrica ſors quæ cuncta tibi tamen addidit vni)
Effer munitum bene Pallados ægide pectus,
Muſarumque opibus farctum: deprome beatos
Ingenij fœtus, vena locuplete reponens:
Naturamque ducem colito. ſic viuida tollet
Gloria te genio ſemper comitata perenni:
Virtutéſque tuas, doctrinæque ardua dona
Sæclis narrabit, vel me auſpice vate, futuris.

Tui nominis ſtudioſiſs. deuotiſs. q.
H. I. Med. & Hiſtor.

FLEMING. Videte quanta sit pomarij, nostri benignitas, quanta malorum pyorumque diuersitas, quàm fecundus hic nobis sit autumnus, quàm benignè fauerit Pomona: vellem Goropius nomina singulorum vna cum facultatibus explicaret, quo & valetudinis ratio in eorum esu haberetur, & posthac Latinè de iis disserere possemus. GOROP. Scilicet ego vel medicum me inter homines optimè valentes præstabo, vel poëtas docebo, quinam Latinè sit de omni pomorum genere loquendum; quorũ tanta est varietas ex insitionibus infinitis nata, vt si vel ipse Plinius redeat, vix pauca aliqua sit agniturus. FALK. Apud alios, cùm voles, de facultatibus disputabis, & delicatissimũ quodque pomum insaluberrimum dices; vt aliis deterritis, eo solus vescaris: hoc tempore quoniam & ipsa poma, & ipse hospes in hunc sermonẽ nos trahere videtur; maiorem in modum ea audire cupio quæ vel nudiustertius vel nudiusquartus te dicebas de Vertumno Pomonæ marito in Hermathena tua annotasse: quibus non me modò, sed Flemingum etiam plurimum tibi obligabis: præsertim si Propertij Elegiam Vertumno dedicatam vna opera illustraueris. GOROP. Quin tu Falkenburge potius nobis de Aganippe tua depromis, quæ pyra super pyris in Alcinoi hortis creuerint, & quæ poma fuerint de quibus Poëta cecinit,

Aurea mala decem misi, cras altera mittam. Et rursum:
Malo me Galatea petit lasciua puella.

Tum etiam quod pomum fuerit quod Paris Veneri adiudicauit. FALK. Immò hoc ipsum etiam abs te discere auemus, vt pro Flemingo etiam respondeam; cùm id longè tibi, quàm mihi, sit facilius: vel quia poësim cum philosophiæ studiis semper coniunxeris, vel quia Morlionum habueris magistrum, singularem tum naturæ secretorum, tum antiquitatis remotioris thesaurum. GOROP. Vtinam Morlionus arcana illa quorum erat omnium peritissimus, mihi tam candidè reuelasset, quàm vehementer ad eorum cognitionẽ inflammauit; sed vt erat ingenio Silenico, prius fuisset validis vinculis constringendus, quàm quicquam mysteriorum aperiret: quod opus sanè longè maiores vires postulasset, quàm vt ego vel tentare auderem. Ceterùm quam ille viam in sacris antiquitatis symbolis enucleandis sit ingressus, licet non omninò sciam; tantum tamen ex diuturno conuictu subodoratus sum, vt intelligerem, non eandem me tenere: atque idcirco in Vortumni fabula, de qua tribus retrò diebus tibi sum locutus, non Morlioni, sed Hermathenæ meæ sequor ductum: illi tamen libenter laturus acceptum, quod me ad hæc studia æmulatione quadam Hesiodica excitarit. Quando igitur vobis ita visum est, vt Propertij carmen exponam: agite, postquam exempta fames & amor compressus edendi, hinc discedamus ad ipsum pomarium, vt ipsa Pomona de marito suo locuturo veritatem inspiret. FLEMING. Bene mones Goropi. Abeamus itaque ad Xystum illam quam totam videtis pampinis & vuis vmbrosam; vt non Pomonam tantùm, sed Bacchum etiam habeamus benignum, citra cuius opem nulla carmina vel feliciter fiunt, vel feliciter explicantur. GOROP. Tantum profectò hîc vitium cerno, vt locus ditionis tuæ nomini optimè respondeat. Quid enim aliud est Wininghemum, quàm domicilium eius qui vini est amator. Verùm quia & hodie satis ambulaui, & modò pransis exercitatio minimè est vtilis; sedeamus in lætissima hac vmbra, & quidem longè commodius & proposito nostro aptius, quàm sub illa Academicis celeberrima platano; eò quòd & Bacchi munera capitibus nostris impendentia ipsum deum nobis conciliabunt, cuius numen poëtis dicis præsidere; & si diutius loquendo fauces reddantur sicciores, in promptu erit vuarum copia, quarum nectare liceat aridum guttur irrigare. Iube igitur, Fleminge, vt puer quispiam Propertium è bibliotheca tua adferat nobis; vt si memoria nos fallat, liber succurrat.

FLEMING. Ocyus puer Tibullum, Catullum, Propertium apporta vnà cùm Mureti annotationibus, & vnà adfer Annij Viterbiensis commentaria; vt videamus quî Goropius & Annius in Propertio exponendo sint consensuri. GOROP. Rectè dicis Fleminge, eundem ego scriptorem popposcissem, si putassem eius tibi nugas tanti esse, vt inter libros tuos haberes: verùm nullus ferè tam malus est auctor, vt nullam adferat vtilitatem. Si non aliùd adferat adiumentum, hoc saltem præstabit, vt quam in Propertio lectionem sit secutus, cognoscamus. FLEMING. Quantum Annio sit tribuendum, de Cronijs tuis didici, non citra maximam admirationem, quînam factum sit, vt

tam

tam fallax scriptor tam multos habuerit lectores; qua in re perspexi quàm supina negligentia, quamque exiguo iudicio quidam aliorum scripta & legant & sequantur. Sed en tibi libros. GOROP. Volucres mihi pueros videris habere, ita velociter hîc recurrit. Exordiamur ergo, verùm citra illa prolegomena, quis & cuias fuerit Propertius, quibus parentibus natus, quo tempore scripserit, quem locum inter poëtas mereatur, an hic eius germanus sit fetus, & id genus reliqua, quæ vt totum aliquem auctorem exponentibus conueniunt, ita minimè eum decent qui vnum dumtaxat carmen paucis versibus contentum interpretatur. FALK. Nollem tamen te celare, quid de patriæ eius & nominis antiquitate arbitreris, quandoquidē ipse Vmbrum se fateatur; & Plinius & Marcus Antonius hanc gentem omniū antiquissimā dicant, & his antiquior & grauior auctor Bocchus scribat veterū Gallorū propaginem esse; cùm tu non semel mihi dixeris, &, ni fallor, etiam scripseris, Cimmerios esse in Italia vetustissimos colonos. GOROP. Quò, bone vir, me auocas? Si hac via & ratione de singulis mihi differendū esset, quæ huius poëtæ occasione in dubiū vocari possent, quo tandē fine concluderē orationem? FALK. Non est abs re quod te rogo, nec citra maximam causſam hanc moueo quæstionem; propterea quòd in hoc Propertij carmine insignia sunt Romanæ antiquitatis monumenta; & in iis explicandis non dubito quin sis Cimmeriorum linguam ad nominum origines prolaturus; quoniam eam primam in Italia fuisse, si rectè memini, mihi sæpius asseueraris: quod nescio an queat iis consentire quæ de Vmbris feruntur, nisi eosdem Vmbros & Cimbros esse dicas. GOROP. Non malè colligis, Falkenburge. Iidem sanè homines diuersis his nominibus significātur. Cimmerij quidem à Comero siue Cimmero Iapeti filio maximo natu, à quo & Cimbri, vt in Croniis à me est annotatum. Hinc Græci totam Italiam, vel Hesperiam, quòd ipsis ad Hesperum iaceret; vel Ausoniam, quòd à Cimmero teneretur, vocarunt: eo quòd hic Au-son, id est Cimmeriorū lingua, filius senior, siue maximus natu inter Iapeti liberos fuisset: vt enim prorsus ridiculum est, Baiis à Baio Vlyssis socio nomen mutuari, cùm hac Cimbrica voce & olim & nunc etiam balnea, quibus hic locus maximè scatet, vocentur; ita non minoris vanitatis fuit, Ausonem nescio quem Vlyssis ex Calypso filium comminisci, quo gentis nomen referretur: quia nemo queat negare, hoc nomine Cimmerum merito dici, quia Iani filiorum maximus natu fuisset. Auson ergo Cimber fuit ipsi Iapeto, haud secus ac Cimmero Ascanius, qui & ipse eadem de causſa Δ'autsſon siue Θ'autsſon, præposito atticulo, est vocatus; qua ex voce Theutonum nomen est corruptum. Qua verò de causſa iidem à posteris Vmbri sint vocati, Plinius exposuit, nomen à Græca voce ὄμβρος deriuans, quòd nimirum à pluuiis cataclysmi seruati fuissent. Verùm gentis antiquitas vix admittit, vt peregrinum nomen quæratur, eo minus quòd Halicarnassæus testetur à Græcis hanc regionem Ausoniam & Hesperiam dictam fuisse: deinde etiam hoc doceat, Vmbros ante Pelasgorum in Italiam aduentum & nobiles fuisse, & multas vrbes habitasse; tantum abest, vt nomen ipsorum vel Pelasgis vel aliis Græcis debeatur. Quòd si velimus, à diluuio sibi nomen Vmbros dedisse, quo eius perpetua apud posteros memoria homines à giganteis vitiis deterreret: originem non à Græcis petemus, sed ab ipsis Cimbris, apud quos On-wer significat tempestates & procellosas pluuias; à qua voce Græci quoque suum ὄμβρος traxerunt, quamuis eo pro pluuiis dumtaxat vtantur. Amplius cogita de Ombros & Imber, an fortè ab eam, vnde emer. Duplex autē digāma Cimbrorū proprium, aliàs omittitur, aliàs in litteras transit vicinas, & frequenter quidē in Beta, vt hoc loco in ὄμβρος & Vmber, in quibus ν in μ mutatū videmus, & apud Latinos quintā vocalē pro quarta locari. Si quis maiorē huius mutationis causſam quæret, in promptu erit dicere, Vmbros pro Cumbris esse dictos, ad Comerum nomenclatura alludente, in qua Cappa fuerit ademptum, ne idem nomen cum latronibus nobilissima gens habere videretur. Cùm enim peruersa consuetudo pro Gomeris Cumbros diceret, atq. Cimber apud ipsos is vocaretur qui molestiam & damnum adfert, quod Festus quoque testatur, nomen sic commutarunt, vt & ab hac infamia declinaret, & præterea ad diluuij memoriam alluderet, non solùm de Græcorum lingua, sed de sua etiam ipsorum origine petita. Gomer igitur, quo bonæ famæ homo notatur, corruptè Comer & Gomer. Comber dictus est, quo è vocum allusione conuicium genti impingeretur, quæ ceteroquin & antiquissima esset, & primæ nobilitatis, & ab ipsa bona fama in lingua sua ferens appellationem; tametsi apud Hebræos perfectum notet, quod non longè à bona

Propertij patria Vmbria.

Cimmerij siue Cimbri.

Hesperia. Ausonia. Auson. Au. Son.

Theutones. Vmbri.

Cumber siue Comber.

fama est remotum. Nunc itaque obiter dictum sit, Cimmerios, cum quibus Cimbri iidem sunt, alio nomine Ausones, alio Vmbros fuisse nuncupatos; apud quos vetustissimam linguam, qua hactenus Cimbri vtuntur, viguisse, non video quî negari possit. Quòd autem Vmbri genus ab antiquis Gallis duxisse dicantur, id verum quidem, sed non ita, quasi è Gallia trans Alpeis sita in Italiam peruenerint; sed quòd veterum Gallorum qui cum Iano appulerunt, fuerint coloni, vt in Gallicis trado.

FALKEN. Optarem, vt quæ de Gallorum & Romanorum Ogygia antiquitate in aduersariis habes, toti Reipub. communicares: ceterum posteaquam id vel negotia tua, vel temporis iniquitas, vel frigida erga litteratos principum corda videntur impedire; saltem hoc nobis ex iis modò deprome, qua causa Vmbrorum parentes Galli sint vocati, & an hoc nomẽ in Europa prius, an in Phrygia fuerit inuentum; cùm in Asia etiam Cybeles sacerdotes Galli fuerint vocati; à quibus & fluuio Gallo nomen datum videtur. GOROP. Video quid agas: vis me à Propertio ad Vmbros, ab Vmbris ad Gallos, & ab his ad Cimmerias tenebras abire. Minus certè is peccet, qui Troianum bellum à Ledæis ouis exordiatur. FALKEN. Fateor equidem hæc paullo esse remotiora ab eo quod nunc tibi agendum proposuimus: sed quandoquidem Vmbros longè clarius quàm quisquam antehac cogitarit, depinxisti; vehementer te oro, ne graueris hunc scrupulum mihi amouere, quem ipse veterum Gallorum mentione iniecisti. Quos enim mihi Gallos somniare possum ipsis Vmbris in Italia vetustissimis vetustiores, nisi extra Italiam eos quæram? Et nescio quid mens mihi præsagit de hoc nomine abs te dictum iri, quod perinde ceteros lateat atque illud quod modò ex Mercurio tuo & Pallade docuisti. GOROP. Plus profectò sarcinæ imponis, quàm ipsemet existimes; ita vt nihil miri sit, si tardius iter institutum absoluero: & vereor ne hæc dies sat longa sit futura carmini huic Propertiano explicando, si recto sermonis nostri cursui eiusmodi remoras crebrius obiicias. Ceterùm quoniam non Tyrannorum modò preces, ad amicorum etiam, assentiendi necessitatem adferunt; non repugnabo voluntati tuæ, maximè si Flemingo hæc mora non displicebit. FLEMING. Nihil mihi prolixum erit, quod quidem ad ignotas eiusmodi gentium origines nouæ & hactenus non visæ lucis adferet: nec habemus modò necesse, sic vni adhærere proposito, vt non liceat ab eo quopiam euagari, maximè si quid inuitet ad ea cognoscenda, quæ vel ad clariorem Propertiani carminis faciunt intelligentiam, vel ad auctoris patriam & Romanam antiquitatem, cuius hic insignem partem celebrat, illustrandam pertinebunt. GOROP. Sunt sanè hæc quæ de Vmbrorum & Gallorum antiquitate quæruntur, non prorsus aliena à Propertij interpretatione: immò si verum fateri volo, non possem eorum quæ dicturus sum, fidem vobis adstruere, nisi antiquissimæ gentis tum origo tum lingua cognosceretur; vt in sermonis progressu, nisi me impediatis, liquebit. At qui Galli fuerint, sciri non potest, nisi nomenclaturæ nobis ratio constet, quam Diodorus Siculus retulit ad Galatam, quæ Herculis semine susceptο, Galatem pepererit & gentis & nominis auctorem: alij ἀπὸ τοῦ γάλακτος, id est, à lacte vocem deriuant; atq. hinc Virgilium ceciniisse aiunt: *tum lactea colla Auro innectũtur*. alij propiores vero à גלי id est à fluctibus deducunt, eo quòd fluctibus superstites fuerint. quorũ opiniones nihili esse arbitramur; quia prima fabulosa sit, nec cur Galata ita dicta sit, ostẽdit: duæ reliquæ vna spongia deleantur; quòd videlicet & nomẽ ab externa gente Gallis mutuẽtur, & eas addant rationes, quibus nihil à ceteris hominibus Galli distinguantur. Iosepus Comerios, quos Cimmerios & Cimbros esse dixi, à Græcis, non ab Hebræis, Galatas vocari scribit: quo clarè demonstrauit, vanos eos esse, qui nomẽ Hebrææ origini adscribũt. In Atuaticis absurditatẽ eorũ notaui, qui propria nationũ vocabula ad peregrinas rationes ablegãt; à qua vos longè abesse scio. Quo tamẽ & Gallorũ nomẽ, & Vortumni, & non pauca alia ad suos fontes deducam; necessariò mihi quædam principia ex Hermathena mea promentur, quæ qui mihi non concedet, cum eo frustra sim de primis vocũ natalibus disputaturus. Postulo itaque in primis hoc mihi dari; vocabulum duabus aut pluribus linguis commune, primogenio iure ad illam esse referendum, in qua ratio eius optima inuenitur. FALKEN. Nemo sanè hoc tibi negabit, nisi omnem etymologiam tollat. GOROP. Deinde si qua lingua propriam quandam & peculiarem in vocibus formandis rationem habeat, & nomen aliquod ipsi cum aliis commune ad hanc fabricatum esse cernatur; tum esse pronuntiandum, nomen hoc ab ea ad aliam transiisse. FLEMING. Ne hoc

quidem

quidem vel ego, vel Falkenburgus, vel alius etiam quisquam in dubium vocabit.

GOROP. Scitote igitur admirandam quandam linguæ nostræ esse proprietatem in eo constitutam, quòd primus eius architectus quasdam voces ea arte fecerit, vt conuersæ & retro pronuntiatæ aliquid notent, quod magnum momentum adferat ad id cognoscendum, quod recto siue prorso litterarum ordine significabatur: qua in re tali vsus est iudicio, vt aliquando versa vox prorsæ sit contraria, tum nimirum cùm contrarij collatione quicquam clarius eluceſcit: aliquando non sit versa vox prorsæ contraria, sed sic connexa, vt eius notatio plus ponderis habeat, quàm comparatio contrariorum. Non addam nunc illud, quod solius nostræ linguæ proprium est, omnes primas vocum radices vna dumtaxat syllaba constare: eo quòd faber eius, ipsam rerum naturam quàm posset proximè sequendo, frustra pluribus fieri putarit, quod æquè commodè pauciori-bus posset absolui: & præterea nihil crediderit vel tempore pretiosius, vel molestius orationis prolixitate, apud homines præsertim volucri ingenij celeritate pollentes. Quod si hoc & ipsi naturæ, & præstantissimis animis est conuenientissimum; quî negari poterit, perfectionem hanc non solùm maximam esse, verùm talem etiam, vt de ea colligi possit, eam linguam, quæ hanc habeat, ad diuiniorem architectum esse referendam; & consequenter eam ceteris, quas hac laude vincit, esse vt natura, ita tempore quoque priorem: quandoquidem omnium cum poëtarum tum Philosophorum confessione constet, tanto vnamquamque rem ortus habere vetustiores, quanto propius naturæ principiis consentit.

Cimbrica lingua admirãda proprietas in vocibus ichnaïs.

Cimbricarũ vocum radices prima omnes vna dumtaxat syllaba constant.

NVNC itaque videndum an Galatarum & Gallorum nomen possit ad Cimmeriam rationem vocari, posteaquam Iosepi testificatione clarum sit, Galatas Cimmerios esse; minimè verò omnes eos qui fluctibus superstites fuissent. Æquum enim est Cimmeriæ genti Cimbricam assignare nomenclaturam; quod si fiat, minus absurdum videbitur, quòd Vmbros quoq. ad eandem originem & genus & nomen referre dixi. Quamuis autem Galli & Galatæ nomine nonnihil differant; significationis tamen vi nullam gentis inducunt diuersitatem. Galli enim alacres, & placidi, & grati omnibus populi à Cimbris vocantur. Galatæ verò ij, qui vultum omnemque gestum alacrem habent, & omnibus gratum. Quia verò vtraque dictio composita est, & prior compositionis pars vtrique communis, eam antè aperiemus, quàm ad posteriores partes accedamus. Gai monosyllabicôs, vt duæ vocales in diphthongum coëant, id nobis significat, quòd sic placet, vt id nobiscum esse cupiamus: à qua voce Latini Gaius retinuerunt, terminatione sermoni suo propria adiecta: Franci hactenus Gaí pro alacri & hilari dicunt, eo quòd genti huic alacritas & hilaritas gratissimæ sint. Nos Gait dicimus, pro eo quòd Latinus diceret, Ita placet, vt id mihi contingere velim; vel id mihi contingere gratum esset: Vnde Latini Gaudeo fecerunt. Gaí itaque nostras esse siue Cimbricum, tum ex etymologia, tum ex analogia sermoni nostro peculiari demonstrabo. Ga idem nobis est quod eo, ex natura litteræ G, qua docui in Hermathena perfectionem denotari; & A vocalis, quæ significat, dum sola profertur, motum ad locum. Ipsius igitur mobilis ad locum, vt tale est, cùm nulla alia sit perfectio, quàm ipse motus ad locum; meritò Ga nobis erit id quod Latinus diceret, ad locum moueor, siue eo: in qua verbi fabrica videre est, quàm rectè motus apud Aristotelem definitio sit ipsis elementorum pigmentis expressa. Quia tamen G & I consonans magnam habent soni vicinitatẽ; multi G in I mutarunt, vt factum est in Ja particula sermonis affirmante; quasi diceretur, progredere in loquendo; quod eius est, qui dictis assentitur: item in Ianus, qui ab eundo, Cicerone teste, dictus est, vt in Becceselanis annotaui. Non mirum igitur ἰὴμι apud Græcos dici, quod Grammaticè docet à ἰάω fieri, in quo Iota pro Gamma positum videmus; quod ita esse, etymologici Græci scriptor facilè admittet, qui Gigantem à γῶ, quod χωρῶ interpretatur, dici posse scripsit. A Ga fit Gaí / qua diphthongo magna eundi ad aliquid caussa explicatur; cùm id Gaí nominetur, quod dignum iudicatur vt fit adeundum. Omnium enim animi ad ea quæ placent, recta contendunt, idque tam volucri & subtili velocitate, vt eius notio nullo alio elemento, quàm exilissimo Iota melius exprimi possit. Cùm ergo Gaí & Gaius Latinis & nobis commune sit; nobis eius origo tantisper debebitur, dum meliorem ipsi, quàm nos, significationis caussam adducent, vt ad primum nostrum consequitur postulatum. Deinde est & altera nota

Galli.

Galatæ.

Gaí.

Gaius.

Gait.

Gaudeo; ere.

Gà.

Ja.

Ianus vnde dictus.

Gai.

clariſſima, quæ ex ſecundo axiomate meo ſumpta, hoc vocabulũ noſtras eſſe conuincit. Sic enim factũ eſt, vt verſum, cõtrarium eius ſignificet quod prorſum denotabat: quoniam Gai illud ſit quod nobis adeſſe velimus; Jag verò idem ſit quod expello, vel hoſtiliter perſequor. Quamobrem ſic vobis ſtatuendum, vt vel quæ antè mihi dediſtis, ea nunc negetis; vel concedatis vocem Gai à nobis ad Latinos, non ab his ad nos veniſſe.

Jag.

Caius. FALKEN. Scio equidem Caius per tertiam Latinorum litteram ſcriptum prænomen Romanis eſſe, & à Grammaticis annotatum, tertiam hîc litteram per ſeptimam Latinorum pronunciari: iam & illud, à gaudio hoc nomen deriuari, ita vt qui cum gaudio editus ſit, hoc prænomine dignus cenſeatur. GOROP. Mea nihil refert, malè ne an bene Latini ſua ſcribant: id refert quo ſono vocabulum, de quo quæritur, efferant: nec magni id facio quòd Caium à gaudio deriuent; cùm ne huius quidem rationem vllam de Latino ſermone adferre poſſint; & gaudium potius à Gaio, quàm hoc ab illo fluxiſſe videatur. Noſtros certè à Romanis hanc vocem minimè accepiſſe, ſi non ex illis quæ dixi liqueret; at ſaltem hinc colligeretur, quòd antè communis vocis huius vſus apud Romanos perierit, quàm in Galliam armis ſuis penetrarunt. Iam inde enim ab antiquiſſima Latinorum memoria quæ quidem litteris prodita ſit, nemo Caij nomen vſurpauit, præterquam in prænomine, & nuptialibus ſacris: cùm interim apud nos ab omni æuo vernacula loquendi conſuetudine, Gai/gait/ gaien/ gaing/ & multa ab eadem radice exorta fuiſſe videamus. FALKEN. Non habeo quo contrà nitar: ſed vt verba illa in priſco nuptiarum ritu poſita quorum modò meminiſti, enuclees, eo magis rogo, quo minus clarè ſolideque à iuris antiquitatum que profeſſoribus exponuntur.

GOROP. Obrues tandem me rogando: quo quidem grauis non eſſes, ſi tantundem mihi pro huius vocis vindiciis ſolueres, quantum Alciati & Socini pro tricoſa ſcrutariæ alicuius litis conſultatione ſolent poſtulare. Verùm vt nihil aliud perſoluas, ſatis magnæ mercedis loco ducam, ſi fatearis, iuris tui ſacerdotes hac parte rituum vetuſtorum imperitiores videri, quàm eum qui per totam ætatem arterias & matulas habuit magiſtras.

Quintilianus primo Oratoriarum inſtitutionum libro ſic habet, niſi memoria me fallat: Quid quæ ſcribuntur aliter quàm enunciantur? Nam & Caius C littera notatur, quæ inuerſa mulierem declarat: quia tam Caias eſſe vocitatas, quàm Caios, etiam ex nuptialibus ſacris apparet. Sed quoniam quibus in verbis id apparuerit, non adiecit; Plutarchum Latinarum Græcarumque opum principem conſulamus, qui ſe Romanis egregium præſtitit myſtagogum. Hic quærit, quæ cauſſa fuerit, vt ij qui ſponſam introducebant, dicere iuberent, ὅπου σὺ γάϊος, ἐγὼ γαΐα, id eſt, vbi tu Caius, ego Caia: quo loco Gaius rectè ſcripſit per Gamma: & de cauſſa antiquiſſimi huius ritus ita coniecturam fecit, vt Caium & Caiam communiter pro quouis coniugum pari poni credat, non aliter atque apud Iuriſconſultos Caius, Seius, Lucius & Titius exempli cauſſa pro quolibet dicuntur, ita vt ſignificetur par vtriuſque ius in domo futurum; quam ſententiam plerique omnes ſequuntur. Addit tamen & aliam huius ritus occaſionem fortaſſis fuiſſe à Caia Cæcilia ſumptam, quæ cùm optimæ fuerit & laudatiſſimæ vitæ vxor, boni ominis cauſſa à ſponſa potuerit nominari, tamquam ſe quoque talem fore polliceretur. Sed ſit ſanè, vt & Caia Cæcilia talis fuerit, & eius nomen fauſtum omen habuerit: quid inde? an ex hoc nunc liquet vocis huius originatio? Quæro vlterius vnde Cæcilia Caia ſit vocata: & an prius hæc verborum ſollemnitas non conſueuerit concipi; quàm illa ſe probam matremfamilias præſtitiſſet. Equidem ſicut vocabulum hoc Cimbricum eſſe docui; ita ritum quoque à Cimbris ad Romanos veniſſe contendo, quo fuerit obſeruatum, vt ſponſa ſponſo diceret, Si tu Caium te mihi præſtiteris, ego quoque me Caiam præbebo: quo nihil aliud ſtipulabatur, quàm ſe omnibus modis vbique laboraturam, vt marito placeret & gratificaretur; ea tamen conditione, vt ſponſus naturæ principatum ſecutus in hoc gratiarum certamine præiret. Sicut enim viri eſt puellæ amorem ambire, & prius omni officij genere, vt placeat, anniti: ita in connubio eiuſdem eſt perpetuò ſe placidum, hilarem & iucũdum vxori præbere; & exemplo ſuo demonſtrare, qualem ſociam & velit & mereatur. Quid quòd hactenus in ſponſalibus eiuſdem ſententiæ verba proferantur, dum ſacerdos & ſponſum & ſponſam rogat, an placeat ipſis connubio iungi. Iam ſi ſimpliciter mea Caia à noſtrati dicatur; vxor intelligi-

Caia.

intelligitur, aut saltem ea quæ vxoris loco habetur: & similiter si qua Caium suum appellet; maritum, aut certè qui mariti officium præstet, intelligit. Nec id in hominibus dumtaxat vsus tenet, sed in brutis etiam animantibus, in quibus Gai vel femellam vel masculũ vocamus, quod in auibus ferè hypocoristicôs facimus, vt voce diminuente pro gai gaiken dicamus. Hæc si Cicero nouisset, non tam temerè in eos fuisset inuectus qui omnes vxores quæ coëmptiones fecissent, Caias vocabant: illud potius reprehendisset, eas solas quæ coëmptiones fecissent, hoc nomine apud Iurisperitos fuisse nuncupatas; eo quòd cuiusuis condicionis vxores Caiæ dici mereantur: tametsi id non negauerim, per excellẽtiæ figuram eas præcipuè tales dici posse quæ coëmptionem fecerint, quòd maritum habeant arctius deuinctum. Verùm hæc latius in Gallicis; quæ iam diu in hominum manibus versata fuissent, nisi vetus illud Anaxagoræ ad Periclem dictum verissimum esse hoc tempore experirer, & maximè in illis qui omnia studiorum præsidia latissimis suis fimbriis, veluti plagis quibusdam, occuparunt. FLEMING. Quodnam illud est Anaxagoræ dictum? GOROP. Dicat Falkenburgius, apud quem scio recentem eius esse memoriam: nec mihi decorum sit apud te illud exponere, quem de minima opera fratri tuo præstita tam sensérim liberalem, quales si principes & ceteri opulenti Pluti essent, nullus querimoniæ locus relinqueretur. FALKENB. Scio modò quò spectes; ad illud scilicet: Qui lucerna cuiuspiam vti velit, eum debere oleum affundere, ne flama vel contabescat vel extinguatur. GOROP. Hoc ipsum indicabam. Sed pergam. Satis modò pro tempore & præsenti occasione docui quid Gai notet, nec id sine appendice: reliquum est vt ad Gallorum nomen applicetur.

Gaiken.

Anaxagoræ ad Periclem dictum.

Gomer cùm colonos alios aliis faustis nominibus nuncuparet, quosdam suorũ Gai-lie nominauit; hoc nimirum Deum orans, vt tales eos redderet atque conseruaret quales dicerentur; & vnà perpetuam admonitionem in hoc nomine relinquens, vt quocumq; locorum venirent, semper & sibi inter se, & aliis sese gratiosos, alacres, & hilares præberent; summatim tales esse studerent, vt nomine suo digni apud omnes haberẽtur. Non dubito, quin diuino instinctu hanc dederit appellationem; qua non solùm suos videtur ad hanc morum comitatem & iucundos congressus adhortatus; sed hoc etiam prædixisse, Gallos olim eam sibi regionem occupaturos, cuius cælum & totius terræ constitutio talis esset, vt lætam hanc & amabilem morum suauitatem & excitare & alere posset. Videte, quæso, & ab omni historiarum antiquitate repetite, quid de moribus Gallorum ex idoneis auctoribus colligatur; an non id, eos semper alacres, hilares, comes, benignos, hospitales præ ceteris omnibus nationibus fuisse? quales etiamnum esse vel ipsorum hostes coguntur fateri. Quòd autẽ leues eos & instabiles quidam esse dicant, id inde videtur prouenire, quòd morum facilitas, & hilaris conuictus, & prompta cum quouis consociatio sæpe malignorum hominum fraudibus & impostoris sese obiiciat & exponat. Quanto enim quisque amabilior, facilior, promptior, candidior; tanto magis est obnoxius fallacibus insidiis hominum fraudulentorum. Hinc necessariò consequitur, vt simulac dolos, technas, & perfidiam viri boni senserint; subitò irasci cogantur iis quibus, tamquam sui similibus, benignos sese & apertos singulari quadã gratificandi procliuitate præbuerunt. Vnde fit vt candidi & aperti viri inconstantiæ accusantur, quia non pergunt eos amare, quos improbos & versipelles esse, & aliud in ore, aliud in mente habere, suo periculo iam semel deprehenderunt. Nunc itaq. qui Galli sint, & cur ita dicti, scitis: addam quid Galatæ nomine signetur. Lat, & compositè gelat idem est quod vultus, & totius corporis gestus: vnde gai-lat eũ denotabit qui toto corporis gestu gratiosum sese præstat. FAL. Ita te Gratiæ omnes Gallis cõcilient, vt nulla tabula melius, quàm his nominibus, Gallorum ingenia, mores & vsitata totius vitę ratio depingi possent. Hoc demum est veras vocabulorum rationes assignare: quas eò magis admiror, quòd & minimè contortæ sint, & sic tamen rerum naturas explicent, vt ex ipsarum intimis sinibus nata, non ex hominum arbitratu profecta videantur.

Galli vnde dicti.

Gallorum mores.

Galatæ vnde dicti.

Lat.

Gelat.

GOROP. Videsne igitur qui sint Galli illi qui Vmbros procrearunt?

FALKEN. Video sanè: sed rursus dubito, quare Vmbri ex Cumbris facti sint, & non potius retinuerint vel gentile nomen, vel faustissimam illam Gallorum appellationem. GOROP. Non omnium legum ratio apud vestros iuris interpretes reddi solet. Si enim de malis moribus, aut incommodis cauendis, ob quæ bonæ leges latæ olim

Vmbri.

fuerunt, historiæ nos celant: quæ poterit certa earum ratio explicari? Eodem modo variæ sunt nominum commutandorum occasiones; quas si vetustas & longa obliuio ex omnibus memoriæ tabulis sustulit, quid certi, quæso, potest pronuntiari? In hoc igitur genere quæstionum, in quibus nos certa historiæ fides deficit, probabiles coniecturas sequamur: & quia nunc docui, Gallos Cimmerios fuisse, & Vmbros item Cimmerios; sic existimemus, diuersis Cimmeriorum coloniis diuersa fuisse nomina danda, distinctionis caussa, in quibus ponendis non casu aut sorte vsi sunt sapientissimi illi nostri maiores, sed consilio prorsus diuino & sæpe etiam fatidico; vti modò in Gallorum nomine factum fuisse demonstraui. Primùm igitur Cimmerij eos in Phrygiam colonos emiserunt, quos Gallos vocarunt; quorum magna pars in Italiam transmigrans, nomen retinuit. At postquam & hi numero aucti gentem suam diuiderent; illos quidem, quos ad nouas sedes secundum mare Adriaticum, ac deinde vltra Padum emiserant, vetus Gallorum nomen voluerunt seruare; propterea quòd præuiderent, eas ab his regiones occupandas, quibus hoc nomen maximè conueniret. Alteram verò partem, quæ in Apennini latebris sedes suas vetustas adhuc tenebat, eo nomine à ceteris distinxerunt, quo & vetustiores, ceu eorum qui emissi erant, patres significarentur, & simul memoria diluuij retineretur; qua posteri perpetuò monerentur, quanta sæuitia Deus furorem suum in eos effundat, qui à vitiorum & scelerum sordibus nullis minis auocari possunt. Et optimè quidem hoc nomen à procellis & horrida tempestate sumptum in meditullio Italiæ retentum fuit, vt æquè ad omnes cataclysmi recordatio manaret. Accedebat deinde & illa ratio, quòd eodem nomine exigua soni in vna vocali diuersitate ipsa regionis indoles, quam Vmbri à ceteris Gallis relicti tenebant, exprimeretur. Nam Omwer/ si ε vt ἦτα Græcorum vetusto more pronuntiatum sonat, efferatur; idem est quod Latinus diceret, vndique in circuitu defendens. Talis enim Vmbria est, vt vndique Apennino satis ab hostium impetu defensa videatur. Sed iam satis de Vmbris, & plusquam satis; quocirca ne quid amplius interpelles. Atat non malè vertit hæc tua de Vmbris & Gallis curiosa percontatio. Quæ enim ex Hermathena mea ad Gallorum nominis interpretationem sumpsi; ea non semel vsui erunt in Propertij carmine enucleando: & verò etiam illud non parum in rem meam faciet; quod ostensum sit, Vmbros Gallos esse, & hos esse Cimmeriis parentibus ortos, quoniam ex eo liqueat, Vmbros Cimbrica lingua olim vsos esse. Deinde quia Zenodotus Trœzenius Sabinos Vmbros esse scripsit; consequitur & illud, Sabinos quoque sermonis sui originem à Cimbris duxisse; quod non de locorum modò vicinitate probabile videtur, sed de multis etiam priscis Sabinorum vocabulis; atque adeò de ipso gentis nomine suo loco docebo. Nunc igitur ad nostrum Vmbrum, quem in manibus habemus, quem Muretus Sex. Propertium vocauit, ceteri Sex. Aurelium Propertium, qua in appellatione prænomen notum est ab ordine nascendi, vti & Quinctus, fortasse factum. Aurelius, nomen gentile; quamuis ab aura videatur deduci, mea tamẽ sententia Vmbrum est, siue Cimbricum, eum significans, qui ab ipsis suis maioribus nobilitatem ducit, quasi Auwer-eel dicatur, à quo duplex digamma abiectum, Aurel facit. Ab Aurelo igitur quopiam vel Sabino vel Vmbro Aurelij descenderunt, perinde atq. à Tullo Tullij: vt enim gens omnis ab vno aliquo propagatur, ita omnia gentilia nomina deriuatorum formam sequuntur. Propertij autem vox elegantissimum significat, si de Vmbra lingua interpreteris, in qua Properste elegantissimum dicitur; à quo Propertius fieret, sed lenioris soni caussa sibilus est eiectus. Quòd si hæc absurda videntur; absurdum item videatur, magnam partem Romanorum à Sabinis originem duxisse; & non rarò vocum suarum rationes Latinos ad Sabinos referre. Deinde liberum vobis est, meliores his vocibus, si possitis, origines assignare. FALKEN. Quid alij sint inuenturi, haud scio: ego certè ne quærere quidem velim meliores. Miror interim Propertio cognomen hoc contigisse, quod elegantissimo ipsius carmini quàm optimè conueniret.

Galli in Phrygiã missi coloni à Cimmerius transmigrarunt in varias sedes.

Om-wer.

Sabini.

Sex. Propertius.

Aurelius.

Propertius vnde dictus.

GOROP. Inscriptionem carminis fabulam Vertumni habemus, in qua id considerandum, fabulas Silenis Alcibiadis similes esse, quia sub falsa narratione, & frequenter absurda, maxima mysteria delitescunt. Ego tamen pro fabula potius signum posuissem, si arbitratu meo carmen inscribendum fuisset; quia nimirum ipsum Vertumni signum Propertius loqui fecerit. Audiamus igitur statuam loquentem:

Propertij Vertumnus.

Quid

Quid mirare meas tot in vno corpore formas:
Accipe Vertumni signa paterna Dei.
Thuscus ego, Thuscis orior; nec pœnitet inter
Prælia Volsinios deseruisse focos.

Hic primùm censeo de nomine Vertumni disserendum; propterea quòd & totum carmen de Vertumno agat, & illud ferè tantum quærat, quare hic deus vertumnus nominetur. Propertius valde conuenienter argumento quod tractat, in varias sese formas vertit, aliam & aliam nominis caussam quærens; in ea tamen tandem acquiescens, de qua Vertumnus dicatur, quòd sese in omnes formas vertat. Si igitur vera nomenclaturæ ratio à nobis aperiatur; statim omnia quæ de Vertumno quæri possunt, è Cimmeriis tenebris in clarissimam lucem eruentur. Primùm igitur hoc mihi ex Aurelio nostro sumam, Vortumnum Thuscum esse, & nomen de patria sua lingua accepisse. Vel igitur vetus Hetruscorum sermo idem fuit cum Romano, vel diuersus: si idem, frustra Propertius Dei patriam indicauit, vt ab eius vernaculo sermone nomenclaturam interpretaretur: si diuersus, quare Deum dictum esse dicit à vertendo, dictione Latina, non Hetrusca. Quo hac in controuersia ad ipsam veritatem aspirare possimus; necessarium iudico, vt quis fuerit antiquissimus Thuscorum sermo, intelligatur. Summatim igitur ex Romanis meis originibus ea repetam quæ ad hunc locum facere videntur. *Vertumnus vnde dictus.*

Iaphet siue Iapetus cùm ex Asia in Græciam, & postremò ex Peloponeso in Italiam nauigaret, primùm ad eam Hesperiæ laciniam appulit, quæ sinu Tarentino à Brutiis dirempta est, eamque à nomine suo Iapygiam vocauit, quasi diceret, Japetshuegt/ vel syncoptôs Japshuegt / & exempta adspiratione, quo lenius compositio coëat, Japsugt/ id est, Iapeti gaudium, vnde pòst Iapygia fuerit nominata. Spiritus enim Dei, qui & nauem, & mentem pij viri dirigebat, animo suggerebat, in hac regione ad eam felicitatem & amplitudinem imperij posteritatem suam peruenturam, quam Nochus pater diuinitùs prædixerat. Non malo igitur iure Japsugt eam promissæ sibi terræ partem nuncupauit, in quam primùm exiuit. Comer itaque ipsius maximus natu filius cum suis vlteriùs regionis modò inuentæ littora circum nauigauit, & non ante sedem suis fixit, quàm Cumas veniret, quod oppidum gemina ratione ita nominauit: priore, quòd illic primum in terram venisset, quod Cimbricè Cum-an siue Com-an dicitur. Altera, quòd eadem voce Com-an progressus ad perfectionem notetur, quo significatu bonum posteritatis suæ incrementum ominabatur. Et quia in eo errauerat, quòd non potius in Sinum Baianum prius appulisset; deterritus fortassis fumis, & flamis, & tetro sulphuris odore; & eminus fortè coniectans magnum aliquem & reductum & vndique clausum sinum esse, quicquid maris hinc vltra Prochyten & Ischiam, hinc intra littus Italicum cerneretur: promontorium illud quod circumiuit, Missenum vocauit, à Missen/ quod est aberrare, & rem commodiorem præterire. Hîc igitur primum Cimmerios suos collocauit, quorum memoria ad ipsum vsque Homerum peruenit, qui Vlyssem suum per horum specus ad inferos demittit. Ab his igitur Baiæ loca illa dicta sunt, quæ thermis abundabant, vti hactenus lingua nostra Baien quæuis balnea vocantur. Ab his item Puteoli nomen seruarunt; eo quòd locus ille nihil aliud haberet, quàm puteos & antra, id est, Put-en-holen/ vnde Puteoli. Neapolis autem non est in veteribus Cimmeriorum vrbibus, sed noua Græcorum, quod & nomine præfertur. Ab his locis Cimmerij paullatim secundum littora ad Tiberim vsque progressi sunt, medio quasi itinere Caieta condita; qua voce nihil aliud significatur, quàm lætum, & amœnum, atque gratum caput, à Cai & Het siue Hoet; quorum illud quid signet modò dictum; hoc caput notat: quo nomine Cimbri non caput tantùm, sed promontoria etiam appellant: quorum phrasim Itali & Hispani à Gotis & Francis acceptam hactenus seruant, promontorium *Capo* vocantes. Quàm aptè hanc dederint nomenclaturam, ille ignorare non potest, qui vel semel Caietam viderit. Eidem genti & nomen & originem Circæi debent, quorum oppidum & promontorium ceu insula quædam altissima, & vario herbarum genere fecunda, & à continenti paludibus separata, Circee/ id est, maris ornamentum est nuncupatum: à quo ob etymologiæ ignorantiam & S & C affinitatem in Latinorum pronuntiationem Circe postea dici cœpit. Sed iam satis de Cimbri primo in Italiam aduentu: reuertamur ad Iapetum. Hic secundum maris Adriatici littora paullatim ad *Iapetus Nochi filius, pater Comeri, ad Hesperiæ laciniam appellit.* *Iapygia.* *Comer Iapeti filius maximus natu in Italiam venit.* *Cumæ.* *Missenum promontorium.* Missen. *Cimmerij in Italia à Comero collocantur primùm.* *Baiæ.* Baien. *Puteoli.* *Neapolis noua vrbs Græcorum.* *Caieta.* Cai. Het. Hoet. *Capo.* *Circæi.* *Circe.*

Padi vsque ostia progressus, & in medio habitatoribus aliquot relictis, à fluminis ostiis sursum ad mediterranea reflectens, ac inde Apenninum superãs, validissimam gentem condidit, quam felici fausto q. nomine Thuscam nuncupauit. Ceterùm quo fine versus Cimmeriorũ colonos regionem terminarit, Ianiculum Tiberi impositũ satis ostendit: in quo idcirco sibi sedem posuit, vt hinc Thuscos suos, hinc Cimmerios & intueretur, & quibus opus esset consiliis iuuaret, vel hac sola causa, quamuis aliæ nullæ essent, meritò bifrons habendus. Nec est vllo modo verisimile aliam Iapeti, aliam filij linguam fuisse, quod & ipso Iani nomine declaratur, quod à Gan Cimbrico, quod est ire, factum esse constat, vt Ciceronis testimonio in Cronijs meis demonstraui. Quid quòd & ipsa vox Iaphet à latitudine generationis sit accepta, cùm Jap-het nihil aliud sit quàm caput, id est, princeps, de nostra loquendi cõsuetudine, ipsius generationis: quia Jap idem sit quod βιτῶ Græcorum, compositum à Ga-ap/ id est, ascendo, concisè Gap: è quo fit Jap, eodem quo Ianus ex Ganus. Habetis etymon de Cimbrico sermone: accipite nũc analogiam eidem linguæ peculiarem, ne quid omnino dubij relinquatur. Quid præstet viri feminis, quas adscendunt, ipsas, si nescitis, interrogate: quid sibi præstent, ipsi sentiunt. De forma itaque ichnæarum vocum Jap conuersum fit Pai, quo quis nostrorum hominum nescit idem notari quod Latini dicunt contentum reddo, siue satisfacio: à quo Pais nostrum, & Pax & Paco Latinorum. Quia igitur qui mulierem adscendit, & se & eam pacat, vox Jap ita facta est, vt conuersa id significet quod huic adscensus generi naturæ vinculo ita est connexum, vt non queat seiungi?

Iapetus Thuscam gentem condidit.

Ianus vnde dictus.
Iaphet vnde dictus.
Jap.

Pai.
Pais.
Pax.
Paco.

Thusci vnde dicti.

NVNC itaque quia Iani & Cimmeri lingua eadem fuit, Thuscorũ nomen ex ea interpretemur: sed antè videamus, quæ aliorum de hac gentis nomẽclatura fuerit opinio. Plinius à sacrificiis dictos dicit. Grammaticis nonnullis placuit, à Tusculo Herculis filio gentem esse nominatam; quod sic mordicus retinuerunt, vt vocem sine adspiratione proferrent, ne hac parte cum θύω conueniret. Omnium certè veterum scriptorum testimonio clarum est, sacrificorum disciplinam iam inde à primo gentis exordio apud Etruscos maximè viguisse, & à Romanis non rarò inde aruspices atque vates fuisse euocatos; nec defuisse robustum in Veientum obsidione iuuenem, qui senem quendam Etruscum vi Romam rapuerit, quo lacus Albani emissionem è disciplina sua reuelaret. An non T. Liuius se auctores habere iactat, quorum fide doceri possit, pueros Romanos priscis temporibus perinde Etruscis litteris, atq. sua ætate Græcis, eruditi solere? Fatendum igitur, antiquissimam disciplinam cùm ceterarum artium tum rerum diuinarum apud Etruscos fuisse, & idcirco non malè illos coniectasse qui eos à sacrificando Thuscos, quasi θυοσκόους dictos existimant. Verùm cùm Thuscorum lingua & à Græca & à Latina, Tito Liuio & ceteris ita tradentibus, diuersa esset; absurdum fuerit genti domi suæ sapientissimæ à Græcis nomenclaturam mutuari. Ianus populum quem his locis primus collocarat, cùm cuperet quamdiutissimè & perpetuò, si fieri posset, conseruari; nomen illud imposuit, cuius monitu semper in mentem veniret, vnicè ad custodiam corporis & animi vnumquemque attentum esse debere. At frustra vigilamus & excubias agimus, nisi Deus nos custodiat & tueatur. Quamobrem prima, & præcipua, & vnica custodia est, quæ quidem in nobis sita est, Deo supplices sacrificare, vel piis orationibus, vel muneribus ipsi gratis, vel vtrisque. Quoniam itaque omne sacrificium eò spectat, vt nos nostraque omnia Deus custodiat & conseruet: rectè ab hoc fine sacrificium est vocatum. D'hui enim custodiam tutelamque signat, vox è generico significatu ad propriam sacrificij notationem idcirco vsurpata, vt eius interpretatione moneremur, ipsam omnium rerum custodiam eo contineri. Et quemadmodum Græci dum τ' ἀγαθὸν dicunt, summum bonum intelligunt; ita nostrates, dum articulum De ipsi Hui, qua custodia notatur, per synalœpham præponunt, summam custodiam, quæ sacro Dei cultu continetur, intelligi volunt. Hinc Græci θύω fecerunt, quo sacrificare significatur; à qua notatione ad alia quædam vox est translata. Latini Tueor verbum ex eodem fonte deriuarunt, sed generatim ad cuiusuis custodiæ defensionisque notionem ab iis accommodatum. Quòd si hanc rationem vobis non probo, velim meliorem Falkenburgius è Græcis suis, quos perpetuos habet congerrones, adferret.

Sacrificium omne quò spectet.
D'hui.

De articulus.

θύω.
Tueor.

FALK. Græci hîc nihil habent quod dicant. quòd si Socrates fortè interrogatus fuisset, dixisset, à Barbaris vt sacrificiorum ritum, ita & hoc verbum acceptum.

GOROP.

GOROP. Id si fateretur, mecum faceret: sed quia nihil aliud habes, sententiam hanc meam eò firmius tenebo, quòd sic apta sit ex ipsa veritate & vltimo sacrificiorum fine, nulla vt queat vel vox vel vocis caussa inueniri, quæ significantius idem exprimere possit. Præter illud enim, quòd ea statim nobis indicetur, omnem corporis & animi tutelam & conseruationem, & malorũ depulsionem à Deo pendere, & inde nobis esse impetrandam: tum hoc etiam ex ipsa vi vocabuli eluceſcit, soli Deo sacrificandum esse; quia solus Deus, & non alia vlla potestas custodire nos possit, vt ipse per prophetas suos non semel, sed creberrimè inculcat. Quocirca simulatq. hoc sacrificij nomen intelligitur, omnis idolomania eueſtigiò conuellitur, & radicitùs exstirpatur: eo quòd apertè moneri nos sentiamus, illi soli sacra facienda, & diuinos exhibendos honores, qui solus nos ab omni malo potest tueri. Cùm igitur יהוה per custodiæ tutelæque excellentiam supremam soli Deo queat adscribi; insaniat oportet qui sacrum hoc nomine priscis nostris maioribus significatum, alij vlli vel in cælis, vel in terris, quàm ipsi illi qui solus seruator est omnium, facere ausit. *Sacrificandũ soli Deo.*

AB hac itaque vocula quædam etiam alia ad sacrificiũ proprie spectantia nomenclaturam mutuantur; qualia sunt Thus apud Latinos, Θύος apud Græcos pro sacrificio, vel, vt Hippocrates vsus est, pro suffumigio; θυμιάω item, & Thymiama, & Thuia arbor, & θυΐνη pro thuribulo, & Thymus pro herba. Præcipuum enim symbolũ in sacris fumo suberat. Nam nisi oratio nostra & tota mentis nostræ ara fumet, nihil agimus. Vt enim fumus à solo igne & ardore generatur: ita necesse est, omnem orationem, omnem cultum diuinũ, omnes cærimonias, omnes hymnos, omnes victimas ab ipso interno diuini amoris igne proficiscì: & quemadmodũ fumus numquam sua sponte ad inferiora, sed semper ad cælum fertur; ita nec vlla nostra vota, nec vllas preces, nec vlla sacrificia aliò debere tendere, quàm ad patriam cælestem, in qua sola vera est custodia, & conseruatio perpetua felicitatis humanę. Quis tam stipes vel truncus est, vt Deum putet externo fumo delectari? Ipse scilicet omnium odorum creator inhiat his nostris crassis suffumigiis? Absit hæc vesania à mentibus nostris. Deus hæc externa cultui suo adhiberi voluit, vti symbola & tesseras eorum quibus hominum animi Deo grati & accepti fiunt, quæ si desint, vana est & inanis omnis cærimoniarũ & rituum apparatus, & Deo etiam odiosus; cui in primis displicet fallax pietatis larua, qua se sanctitatis simulatores hominum oculis solent venditare. Eiusmodi apud Esaiam homines increpat, dicens: *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum? plenus sum holocausto arietum, & adipe pinguium; & sanguinem vitulorum & hircorum nolui.* Et mox: *Incensum abominatio est.* Et iterum: *Calendas vestras & sollemnitates vestras odiuit anima mea, facti estis mihi in satietatem.* Idem 49. psalmo apertissimè expressit, sibi nimirum minimè grata esse externa id genus sacrificia, vtpote quibus nihil ipsi omnium rerum Domino opus esse possit. Eôdem spectant cùm alia infinita prophetarum verba, tum illa quibus ieiunium & afflictiones corporis, citra abstinentiam ab auaritia & ceteris vitiis, Esaiæ capite 58. vt molesta & odiosa Deo opera reiiciuntur. Cùm igitur aliis locis hæc grata Deo esse dicuntur, vt cùm dicitur, *Odoratus est Deus odorem suauitatis*; tum sic est cogitandum, externa ita commendari, vt laus omnis ad ipsa significata transferatur. Thymiama igitur siue Thyos à θύω dicuntur, quia signa sunt eius affectionis animi quæ ex caritatis flamis elata hominem à terrenis curis ad cælum rapit, citra quam omnis oratio, omnes victimæ, omnia sacra inania sunt omnis vtilitatis. Hinc & Thuia arbor odorifera nomen accepit, quòd ea quoque in sacris ad suffumigium edendum cremaretur, cuius loco apud priscos Romanos Sabina ponebatur. *Thus, thuris vnde dictum.* *Θύος.* *θυμιάω.* *Thymiama.* *Thuia arbor.* *θυΐνη.* *Thymus.* *Fumus præcipuum symbolum in sacris.* *Sacrificiorũ externus cultus.* *Sabina arbor.*

SED ceteris cunctis aromatibus thus prælatum videmus; quòd symbolũ diuinitatis esse illi tradiderũt qui tria diuersa Magorũ dona Christo seruatori nostro oblata interpretantur. Aurum enim vt regi, myrrham vt homini mortali, thus vt vero Deo dicũtur dedisse. FLEMING. Quæ igitur significationis vis in thure inuenitur, vt hoc magis Deo, quàm cetera illa, videatur offerendũ? GOROP. Id clarè perspici nequit, nisi thuris naturam expendamus. Eius in primis hæc dos est, vt facillimè flamam concipiat, & suauissimum odorem longè latissimeque diffundat. Deinde nihil eo præstantius ad difficillima quæque vulnera, etiam cerebri membranarum consolidanda: vlcera omnia, quamuis maligna & medicis obstinatè resistentia, persanat. Oculorũ caliginem egregiè discutit, *Thus symbolum diuinitatis.* *Thuris natura & dotes.*

discutit, & alia quamplurima remedia præstat, quæ superuacaneum sit hîc enumerare. Videamus itaque quid eiusmodi vim habeat, vt quod thus facit in corporis vlceribus vulneribusque, id ab ipso fiat in animis lethali vulnere sauciis. Quid, inquam, est in animis nostris quod & hoc, & cetera quæ thuris ope in corpore fiunt, præstare possit? Vel D. Paullus, quid dico D. Paullus, vel ipsa me Veritas fallit, vel nihil est aliud, cui hæ vires tribui queant, quàm Dei amor, qui diuina benignitate animis nostris infusus, lethale vulnus à dracone inflictum consolidat, nos cum eo colligans & vniens, qui solus omnes animi ægritudines curare potest. Morbus enim mortalis quem nobis pestilens serpentis morsus inflixit, eam soluit continuitatem & vnionem quæ inter caput erat & membra; quo fit vt nisi rursus capiti nostro vniamur, salui esse nequeamus. Vniri non possumus nisi amoris glutino: quod ad nos tum demum distillat ex arbore misericordiæ, & bonitatis diuinæ, cùm nos miseriam, paupertatem, vulnera & fœda vlcera nobis à dracone inflicta diligenter expendimus, & deinde mentis apicem ad infinitam Dei clementiam & infinitos bonitatis thesauros attollimus. Ex hac enim collatione humilitas nascitur, primus gradus ad felicitatem. Nam sola animi deiectio desperationẽ, & ruinam, & præcipitium adducit, nisi naturam eorum quę ad aliquid dicuntur, secuti, humiles nos præbeamus, respectu immensæ bonitatis diuinæ, & eius infinitæ misericordiæ. Nam si mens nostra ab egestate sua intueatur, quàm potest humillimè & abiectissimè, ad diuitias eius qui summè bonus est, & solus optimus vocandus; non poterit fieri, vt is qui summè bonus, non communicet aliquam bonitatis suæ scintillam, qua animus noster accensus statim sursum feratur, & rursus ei vniatur à quo fœdo vulnere & mortali fuit distractus. Huc tota Diotimæ fabula referenda, quæ ex Penias & Pori coniunctione Amorem producit, meritò Diotimæ à Platone attributa, quòd non alius sit Iouis honor maior, quàm animum hominis & suam agnoscere inopiam fœditatemque, & ei comparare diuinæ bonitatis infinitatem. Hac igitur via ad illud peruenitur quo natura humana lethali vulnere à capite & sponso suo diuulsa, rursus ei vnitur, & ipsa vnione particeps fit iustitiæ illius qua nos filius Dei in cruce ab æterna morte liberauit. Hæc igitur est illa caritas, & ab ipsa veritate, & à D. Paullo, & ceteris tum Prophetis tum Apostolis prædicata; citra quam omnia studia hominum, omnia sacrificia, omnes preces, omnia ieiunia minus sunt quàm inanis sistrorum tinnitus. Quia igitur hæc caritas solutam vnionem conglutinat & cõsolidat; non malè Thuris symbolo fuit notata. Quemadmodum enim thus non solùm vulnera glutinat tum interna tum externa, sed maligna etiam vlcera curat; ita & caritas omnes animi sordes deterget. Quid porrò est quod oculos mentis magis purget ab omnibus Saturniis lemis, quàm amor quo purissimæ diuinæ bonitatis luci adhæremus? Hoc igitur nobis thus offerendum, vt omnium horum moneamur: & quemadmodum ipsum facillimè accenditur, & suauissimũ odorem spirat; ita & nos amoris diuini flamas promptissimè suscipiamus, & iis ad cælestem patriam euehamur, vt Deus mentis nostræ sentiat odorem, & suum in nobis ignem agnoscat. Vt igitur semel concludam, Thus caritatis amorisque tesseram prisci sacrorum antistites esse voluerunt. Hinc mox perspicuum fit, quare thus integrum sit igni iniiciendum: quod in Leuitico non semel monetur. Deus enim qui se zelotem esse dixit, non vult amorem distractum, sed integrum, iuxta Christi præceptum; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua:* in quo totum ter repetitum ingentem & admirandam ostendit Dei zelotypiam, qua nullo modo quicquam ferri potest amoris sibi debiti particeps. Totum itaque thus, non confractum, offeramus; ne is cui id offerimus, dum eius quod integrum debetur, particulam aliquam sibi deesse videt, nos non amoris igne foueat, sed æternis ignibus cruciandos tradat.

Amor Dei in animis lethali vulnere sauciis id præstat quod thus in corporis vlceribus vulneribúsq.

Humilitas primus gradus ad felicitatem.

Thus caritatis & amoris tessera.

Thus integrum, non confractum, igni injiciendum, & Deo offerendum.

Ego tamen nec dum id quod præcipuum in thure mysterium continet, expressi: quod si audiatis, erit quod in primo huius symboli inuentore maiorem in modum admiremini. Quemadmodum enim thus ab integræ valetudinis hominibus largius sumptum ebrietatem quandam & furorem inducit: ita amoris proprium est, hominum animos nullo morbo corruptos diuino quodam furore accendere, atque ad eum modum reddere temulentos, quo Apostoli flamis Spiritus sancti incensi apud populum publicè bacchabantur. Habent poëtæ suum furorem quo inflammantur, de quo dictum:

Est Deus

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Sed nihil ad hunc ignem, quo tum Apostoli, tum Prophetæ, & Sibyllæ, & alij innumeri olim correpti fuisse narrantur; quem thus, non flama tantùm, qua facillimè exardescit, sed occulta quadam facultate & spiritu intus delitescente repræsentat. Tanta autem est huius diuini furoris vis & efficacitas, vt ij in quibus excitatur & efferuescit, omnia quæ in hoc mundo occurrere possunt, siue prospera sint siue aduersa, pro nihilo ducant, nec pluris faciant instantis minas Tyranni, quàm vanas pægmatum laruas. Thus itaque Deo soli offeramus; thus integrum, thus candidissimum, in quo nulla macula terrena, nulla labes amoris corporei, nulla inflamationis tarditas reperiatur: atque hac amoris tessera nos illi deuinciamus, cuius solius attractu perduci possumus ad felicitatem & custodiam animorum sempiternam. Quanto bona Hecate doctiùs & meliùs Virgilius incantationem suam instituit, quàm fortassis vel ipse cogitarit, vel saltem illi qui versus ipsius interpretantur!

Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vittâ;
Verbenásque adole pingues, & mascula thura.

Neque enim ligandi vim in cinctu, & vittis, & verbenis, quas in Becceselanis explicaui, tantùm expressit, sed in thure etiam occultauit: quod si Græco nomine dixisset, statim Cimbris amoris vinculum indicasset. Thus itaque sacrificiis diuino prorsus consilio adhibitum; quo notaretur, nihil nostras preces, nihil vota, nihil victimas prodesse, nisi amor nos Deo colliget atque connectat; tum etiam furore quodam accendat, vt omnia cetera præ hoc vno, cui iungi cupimus, nihili faciamus. Hoc enim demum verum est sacrificiũ, in quo hæc Thuris significatio veritatẽ suam tuetur; quandoquidẽ Deus neq. lachrimam arboris, neq. eius fumũ, neq. externi odoris suauitatem quærit; sed illud solũ, quod thuris symbolo primi sacrorũ antistites indicauerũt. Hinc Hieremias Hebræos verba Domini non audientes, & proiicientes legem eius, sic in persona Dei increpat: *Vt quid mihi thus de Saba affertis?* quasi diceret: non hoc thus è Sabæorũ siluis allatũ volo, sed animum amore illo flagrantem, quo lex & Prophetarum præcepta complentur. Ex hac ergo antiquissima Theologia, thuris acerra, & thuribulum ad Romana sacra venit, tot ante Numam seculis, quot vocum harum Libanus & Thus vsus præcessit. Quamobrem miror Arnobium asseruisse, Thuris vsum Heroicis tẽporibus in sacris non fuisse; idque eo magis miror, quòd Leuiticus multo ante Heroës Græcorum scriptus sit, in quo clarissimum hoc de Thure adolendo præceptum extare, non potuit nescire.

Thus sacrificiis diuinò consilio adhibitum.

Arnobij error

Ex hoc tesseræ huius explicatu cærimoniarum ratio, quas in zelotypiæ sacrificio Deus seruari iussit, clara reddetur. *Si*, inquit Dominus, *spiritus zelotypiæ concitauerit virum contra vxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur; adducet eam ad sacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem farinæ hordeaceæ; non fundet super eam oleum, nec imponet thus, quia sacrificium zelotypiæ est, & oblatio inuestigans adulterium.* Cernitis ne in his Domini verbis vetari, ne thus zelotypus sacrificet? Æquum certè est, amoris tesseram ab eo sacrificio excludi, à quo omnis amoris excusa est cogitatio. Nec oleum quidem misericordiæ & clementiæ symbolum Deus ab eo offerri voluit, qui ad adulterij vindictam consequendam sacra fieri vellet. FLEMING. Numquam profectò quicquam audiui concinniùs explicatum. Non possum itaque vllo modo committere, vt hanc tuam de thuris symbolo opinionem non vehementer laudem. GOROP. Vt tamen te magis adhuc confirmem, aliud ex eadem Hermathena nostra depromam, de quo tam clarè veritas eluceret, vt vel à cæco manibus tangi possit. Tota Asia & Græcia communi olim consensu Thus Libanum nominauerunt; quam vocem Hebræi à לבן quod est album, esse deriuant; eo quòd lucidissimum & candidissimum thus in sacris maximè commendetur. Verùm quia vox Libanum communis est omni thuri, non verò masculo thuri, quod solùm candidum est, peculiaris; nec albedo ad odorem & cetera quæ in thure quæruntur, magnam vim habeat; tum etiam quòd plurimis in rebus, & ferè infinitis, longè maior albedo, quàm in masculo thure cernatur: non video quî tam supinus fuerit vocis architectus, vt ab albi notatione nos voluerit in thuris potius, quàm gypsi, vel cretæ, vel calcis, vel liliorum venire cogitationem. Sit sanè satisfactum Hebræis hoc tam imperito res per voces distinguendi modo: nos eorum pace illud quæramus, quod plus vtilitatis adferat, si sit inuentum. Nec quæren-

Zelotypiæ sacrificium, & eius cærimoniarũ ratio.

Libanũ thus.

quærendum diu. Ecce vltrò seſe offert. Dixi thus amoris in ſacrificio typum eſſe, & amoris eam eſſe vim, vt nos Deo alliget atque deuinciat. Videte igitur quid ſit liebbaut. an non amoris vinculum? Quid, rogo, apertius? quid diuinis rebus conuenientius? Ipſa ſtatim vox exprimit, amorem thure in ſacrificiis notari; deinde illud addit, quo amor vinculum eſſe inter nos & Deum intelligatur. Conferte nunc etymologiam de Cimbrico ſermone ſumptam, cum ea quam Hebræus adduxit: examinate vtra plus habeat ſolidæ reconditæque ſacrorum diſciplinæ. FALKENB. Tu me nunc eò adduxiſti, vt dum de amoris ſymbolo loqueris, me in mirificum quendam Hermathenæ tuæ amorem rapueris, ex qua video quaſi è Sibylla quadam omnium myſteriorum emanare veritatem. GOROP. Vide quid agas, de zelotypia cogita; mihi meos ſinito amores, tu vel Diotimam vel Aſpaſiam Socratis magiſtras amplectaris & exoſculeris. Hebræos tamen in hanc opinionem veniſſe video, vt Libanon ab albedine dici putarent, quia Libanus mons niue perpetua, veluti Alpes, candidus inde duxerit nomenclaturam; quæ ratio vt aperta eſt in monte, ita claudicat in arboris lacrima.

Thus, thurus vnde dictum.

Sed redeo ad Thus, quod idcirco ſic dictum aio, quòd primam & ſupremam cuſtodiam notet, quæ de omni ſacrificiorum varietate ſperari poſſit, totam nimirum in amore diuino conſtitutam. Reliquum eſt, vt nunc, quid Thuſcus ſit, explicetur. Poteram dicere, vt plerique omnes, Thuſcos adiectione dumtaxat ſyllabica auctos, eos dici, qui ſacrificiis & cuſtodiæ ſui ſuorumque ſunt intenti. Verùm malim ita vocem exponere, vt ſit compoſita ex Dhui ſiue Thui/ & Scow; quo poſteriore ſignificatur accuratè inſpicio & conſidero: ita vt Thuiſcow nihil aliud ſit, quàm is qui accuratè conſiderat & attentè inſpicit, tum quî ſit ſacrificandum, tum quî publica & priuata ſint cuſtodienda. Duplex autem digamma, quo Latini carent, abiectum eſt, & vſitata Romanis vocabulorum terminatio facta, ſibilo in locum eius ſubſtituto. Ianus igitur gentem à ſe legibus & moribus formandam ſic nuncupauit, vt geminam ſimul moneret cuſtodiam ad durationem & perennitatem eſſe neceſſariam: Priorem in cultu diuino conſtitutam, quæ quia primas tenet, generis nomine digna eſt viſa hominibus priſcis: Alteram in diligentia, & prudenti omnium domi foriſque procuratione. Qui enim Remp. ſaluam eſſe vult, ei in primis curandum, vt orationes & ſacrificia ritè fiant: quod Apollo, quamuis cetera pleraque mendax, veriſſimè Athenienſibus reſpondit, cauſſam nimirum, cur Lacedæmonij meliores rerum ſucceſſus haberent, quàm Athenienſes, cùm hi multò magnificentiores hoſtias, quàm illi immolarent, eam eſſe, quòd melius orarent. Videndum itaque ante omnia ei qui Senatus populique rem diu incolumem & integram ſeruare cupiet, vt non ſolum ſacrificet atque oret; ſed etiam magna diligentia circumſpectaque diſquiſitione curet, vt nequid hac parte peccetur; quod fieret, ſi honor Deo ſingulariter exhibendus, creaturæ alicui communicaretur. Non ſatis itaque eſſe θύοντας, ſed accedat oportet vt ſint θυοσκόοι, ſi permittatis hanc vocem ab eadem origine, à qua nomen Thuſcorum, manaſſe. Ab eodem Scow fit ſcopus, & σκοπέω, & quæ inde vel componuntur, vel deriuantur: in quorum numero eſt Epiſcopus, quo diligens inſpector notatur; qua voce Athenienſes pro eo vtebantur, qui auctoritate publica prouincias & ciuitates circumibat, quo videret, an rectè à magiſtratu gubernarentur. Noſtra religio ad ſacra dumtaxat hanc vocem retulit; ad quam loquendi conſuetudinem idem ferè erit Epiſcopus, qui Thuſcus. Quamobrem mirum non eſt, fuiſſe qui Thuſcum Herculis filium dicerent; cùm reuera Ianus meritò potuerit, vt gentis auctor, ita primus quoque vocari Thuſcus; eo quòd Epiſcopi munere non ſolum gemina facie, ſed aliquando etiam quadruplici fungeretur. Si quis vmquam poſt Nochum (nam æquum eſt ſummum decus huic manere) verè potuerit vel Thuſcus vel Epiſcopus vocari; is certè aut Ianus fuit, aut nemo mortalium; qui hac de cauſſa non ſolum nunc bifrons, nunc quadrifrons & dicebatur & pingebatur; ſed Iani etiã nomen accepit, ab eo, quòd perpetuò ad ſuos viſitandos in itinere eſſet. Thuſcus ergo, Thuſcæ gentis conditor, Herculis, quo nomine Nochum vocatum fuiſſe, aliàs docui, filius reuera fuit; quamquam qui hoc tradiderunt, ad hanc intelligentiam non adſpiraruntur. Ianus itaque condita nunc Thuſcia, Ianiculum collem Tiberi imminentem de nomine ſuo vocauit; in quo, vt modò indicaui, eo lubentius domicilium habuit, vt & Cimmeriis & Thuſcis æquè poſſet adeſſe; & ſi qua controuerſia de limitibus exoriretur (vti frequenter fieri

Thuſcus vnde dictus.

Scow.

Θυοσκόος. Scopus. σκοπέω. Epiſcopus.

Thuſcus Herculis filius. Ianus Thuſcæ gentis auctor, meritò potuit primus vocari Thuſcus.

Ianus vnde dictus. Nochus Hercules dictus.

Ianiculum.

ter fieri solet inter finitimos) eam ipse præsens auctoritate sua componeret atque sedaret.

Verumenimuerò cum hoc modo & Thuscos & Cimmerios paterna cura in pietate & probis moribus conseruaret, atque eius rei fama iam apud fratrem Chamum siue Chamesem, vt Protarchus Trallianus eum vocat, pererebuisset; non potuit improbus, & fraternæ felicitatis inuidus animus se continere, quin ad fratrem nauigaret, simulatione fortasse benignæ amabilisque visitationis vsus; sed aliud longè sub præcordiis versans. Hic à Iano (vt simplex, candidus & bonus vir facilè decipitur) magna humanitate susceptus, ad partè regni est admissus. Ceterùm diu celari non potuit improbum pectus, quod totum non præpostera modò libidine æstuabat, sed fanatico etiam idolorum cultu furebat. Cœpit enim paullatim inter Cimmerios maximè, in quorum limite considebat, insaniam suam seminare, & quæ est hominum ad vitia procliuitas, maximam Hesperiæ partem corrupisset; nisi Saturnus, siue Nochus, huius rei certior factus, mox labentibus rebus succurrisset. Hic igitur ex Asia in Cretam, inde in Ausoniam deuectus, Tiberim intrauit & Chamesem nefarium suum filium è Cimmeriorum & Thuscorum limitibus eiecit, qui in Africam reuectus, & nihil amplius patris auctoritatem metuens, quia ob decrepitam ætatem non videretur Africam vlteriùs visurus, nefandam docuit idolomaniam, & se non minimum deorum in stolido ficticij sui cæli somnio constituit, sed Iouem se Hammonem voluit vocari, de sua ipsius nomenclatura cognomen mutuatus, quod alij Ham, profunda adspiratione, alij Cham solent pronuntiare: qua de re Hieronymus in annotationibus ad Genesim consulatur. Saturnus autem iam grandior æuo, quàm vt diutius ferre posset perpetuos terra mariq. discursus, quibus ad eam vsque ætatem ad suos in vera religione continendos vsus fuerat, sedem sibi & vltimam domum è regione Ianiculi, in quo filius habitabat, constituit; quæ pòst Saturnia de nomine ipsius est nuncupata. Tota autem regio, vt alias ostendi, Latium, quasi lactshum, id est postremum domicilium, nominata est: qua in orbis parte ea de caussa vitam finire voluisse videtur; & quia optimum, & maximis Dei promissis præ ceteris insignem filium haberet vicinum; & quòd spiritu diuino plenus iam tum præsentiebat hoc loco summum in terris imperium futurum, cui ob id nomen Room videtur dedisse, potentiam per vniuersum orbem iactandam manifestans; vt mox aperiemus. Hammon autem securus iam omnis generis scelerum machinator, mendacia infinita seuit; & vt viuum patrem numquam non ignominia afficerat; ita de mortuo multas fabulas confinxit, & inter alia, cùm ipse non rarò à patre fugatus fuisset, iussit posteritatis memoriæ tradi, se patrem suum regno pepulisse; quicquid denique sacrorum nominum esset, id sibi suisque scortis & cynædis iussit applicari. Sed his obiter indicatis, ad Ianum reuertor; qui in Thuscia optimam Reip. formam sanxit, & totam sic pietate, religione, scientiis, artibus & moribus instruxit, vt Romani vix quicquam pòst in ciuitate sua habuerint laude dignum, quod non inde se sumpsisse fateantur.

Chamus siue Chameses nefarius filius Nochi idolomaniæ auctor.

Nochus, Saturnus dictus, Chamesem è Thuscorum limitibus eiecit.

Chamus Iuppiter Hammon vocari voluit.

Hammon.

Saturnia.

Latium.

Room.

Roma.

Porrò quia in hunc antiquitatis campum Vortumnus nos traxit, Thuscum se esse dicens; non puto me plusquam Ogygiam huius Dei vetustatem vobis probare posse, nisi prius de iis paucula dicam, quæ Græcorum & Latinorum quorundam fabulis de hac regione circumferuntur. Herodotus enim, & eum secuti plerique alij scriptores, Tyrrhenos Lydos faciunt, à Tyrrheno Atyos filio, ob ingentem famem, è patria in hanc Hesperiæ partem deductos. His Virgilius ceterique poëtæ tanto lubentius assenserunt, quòd hac occasione magnus carminibus ipsorum accesserit ornatus: Verùm horum omnium opinioni ipsa Tyrrheniæ cùm antiquitas, tum mores, & vitæ instituta ex diametro repugnant; quæ apud Lydos tam absurda fuerunt, vt filias suas prostitui paterentur: quod tantum abest vt decorum apud Tyrrhenos haberetur, vt Spurina formosissimus iuuenis faciem cicatricibus defœdarit, ne qua honesta filia pulchritudinis huius illicibus capta in suspicionem veniret se ipsi subdidisse: quod minimè fecisset, si Lydorum mores ad Tyrrhenos hæreditario iure venissent. Sed quid hic laborem, aut argumenta quæram superuacanea; cùm nihil absurdius cogitari possit, Tyrrhenorum Remp. cetera laudatissimam apud omnes fuisse, & in eo principio turpiter cespitasse, in quo omnis honestatis per sobolem propagandæ seminarium continetur.

Tyrrheni. Lydi.

Addam tamen testimonium omnium grauissimum & locupletissimum, contra quod ne à litigiosissimo quidem calumniatore vlla possit exceptio inueniri, Xanthi nimirum Lydi, viri, si Dionysio Halicarnasseo diligentissimo veritatis inquisitori fides habenda, antiquitatum peritia omnium fere principis: Hic cùm in ceteris eam meruerit apud eruditissimos laudem, quid iudicandus est præstitisse in patria sua historia? Quid igitur, an hic tantus vir, tamque accuratus omnis veteris memoriæ inuestigator, hoc tam insigne patriæ decus tacitus transiisset? num coloniam Tyrrheno duce in Hesperiam ductam, ceu rem nullius aut gloriæ aut æstimationis siluisset? Atqui hic tamen Atyos meminit, & duorum ipsius filiorum Torybi & Lydi, quorum vtrumque commemorat in Asia mansisse, & vtrumq. de nomine suo gentem, hunc quidem Lydos, illum Torybos condidisse. De Tyrrheno vero, aut Mæonum aliqua in Italiam colonia, nulla vsquam mentio, ne verbo quidem aut litteræ vllius apice tenus, facta. Hunc igitur velut Herculanum testem omnibus iis oppono vel poëtis vel historicis, qui huiusmodi fabularum monstra posteris prodiderunt. Abeat igitur Annius, quò dignus est; abeat, inquam, ne quid atrocius dicam, ad scombros & thynnos, qui tam multa nugarum plaustra nobis cum de Mæonibus, tum de rota Hetruscorum gente obtrusit. In Mæonibus tamen, quia erroris sui clarissimos habuit duces, & in his Herodotum, Virgilium, Horatium, vt ceteros præteream; dignus est excusatione: verùm in illis quæ de Thalmudista suo emulget, dispercam, liquid vnquam viderim frigidius, in quibus magna cura pueris somnia confingit. Constet nunc, vti testatissimum, Tyrrhenos Lydos non fuisse; constet item, quod inde efficitur, Græcam linguam à Lydis in Italiam non esse inuectam: atque idcirco frustra laborare, qui veterum Thuscarum vocum origines hoc prætextu ad Græcos aut Mæones solent referre. Hinc fit, vt ne Thusci quidem nomen à Græcis sumptum sit, non magis sanè quàm Iani aut Saturni.

Xanthus Lydus historicus.

Tyrrheni Lydi non fuerunt.

Græca lingua à Lydis in Italiam non est inuecta.

Thuscarum veterum vocum origines ad Græcos aut Mæones non sunt referenda.

Verùm quia in hunc locum, dum errores persequimur, abrepti sumus; agite, & hoc audite, quod non parum ponderis iis addet quæ de Cimbricæ linguæ in Italia primatu à me dicta sunt. Halicarnasseus, ad superstitionem vsque Romanæ antiquitatis accuratissimus expiscator, fatetur Italiam ante Pelasgorum incursiones, quas facit antiquissimas, genus ipsum ad Neptunum relegans, Saturniam à Saturno nimirum fuisse nominatam. Qua verò de lingua Saturnus hoc nomen acceperit, facile vobis esset explicare, si idem in prima Saturni & Satoris syllaba tempus inueniretur. Nos, vti Iani nomen apertissimè ad nostram linguam pertinet, vel Cicerone id conuincente, tametsi quid agat nesciat; ita Saturni quoque nomen ex eadem petitum esse asseueramus: quod si ita sit, quid ni effectum nobis credemus, vetustissimam in Italia linguam nostram fuisse? Sat vocali longa semen nobis significat: cuius conuersio id indicat ad quod semina ab ipsa natura sunt comparata. As enim vocali item longa, escam significat; vox prima ab A/ quo motus ad vlteriora signatur, vt in Hermathena doceo; & sibilo, quo id quod signatur, docetur ad longum ad vlteriora motum pertinere. Quod igitur semen ab As ipsius mundi siue perennitatis spectet, conuersa ipsius Sat vox, quæ est Tas/ quasi Te as/ id est, ad escam, indicabit. Sicut enim nobis esca durationem ætatis nostræ continet: ita generatim semina totius huius mundi durationem perennant. Iam Vr/ quæ altera in Saturnus syllaba est, perfectionem & absolutum quiddam notat: cui contrarium conuersa vox Rud notat, vnde Rude Latinorum. Satur igitur perfectum & absolutum semen notat. quæ vox integra videretur, & esse posset integra etymologia, si Latini perinde Saturius, atque Mercurius dicerent. Mercurius enim ex eadem nostra lingua absolutus & perfectus considerator vocatur: cùm Merr nihil aliud sit, quàm considero. FALKEN. Obstupescerem, nisi hæc sæpius mihi dixisses, & multis exemplis & rationibus confirmasses, Vr perfectum & absolutum notare. GOROP. Ad hanc voculam explicandam omnia argumenta, quæ in Hermathena sunt, adduxissem; nisi & apud vos, qui hæc à me crebrò audiuistis, verba facerem; & omnem, quoad eius fieri potest vitarem prolixitatem. Videtur autem Saturnus haud secus postremam syllabam accersiuisse, atque Faunus, cuius expositionem suo loco reseruo. Sit igitur Saturnus dictus quasi Sat ur-not/ id est, necessarius ad semen perfectum & absolutum. Not enim vocali longa siue Noot necessitatem notat: & quia necessitas nos ad omnia discenda cogit, vt de Psittaco cecinit Persius; versa vox, quæ est Toon/ significat ostendo, demonstro, do-

Saturnus vnde dictus.

Sat siue Sart.

As siue Ras.

A motum ad vlteriora signat.

Tas.

Vr.

Rud.

Rudis, is e. Mercurius vnde dictus.

Merr.

Not siue Noot.

Toon.

ſtro, docco. Hinc igitur Saturnus terminatione ad Latinam formam accommodata, is dicitur, qui neceſſarius fuit humano ſemini perficiendo: Vel ſi poſtrema ſyllaba negligatur, perfectus ſeminator; quod vocabulum primum quidem Deo, deinde poteſtatibus mundi ſeminario præfectis, deinde Adamo inter homines, poſtremum Nocho, quibus Deus hanc ſingularem ſeminis humani propagandi gratiam conceſſit, tribui debet. Plerumque tamen Nocho dari ſolet; partim quòd eius, vti propinquioris, quàm Adamus ſit, recentior ſit memoria: partim quòd diluuij memoria horrendam peccatorum pœnam in Nocho ob oculos ponat. Saturnus itaque, qui naue in Italiam vectus eſt, Nochus fuit, Iapeti ſiue Iani pater, aduentu ſuo promiſſiones Iano factas de latitudine generis & imperij ſigillans, quas Chameſes vt vſurparet, atque fratri eriperet, in Italiam fortaſſe venerat, putans ſe homines vitiorum blandimentis ad ſuas partes pertrahere poſſe, atque ita ſummi imperij ſedem occupare; quaſi loco, non Iano, Deus hanc dediſſet prærogatiuam. Quocirca meritò fuit à Saturno patre compulſus ad regionem ſibi deſignatam redire. Videtísne itaque quantum Saturni nomen ad noſtram linguam relatum vtilitatis adferat antiquitati Romanæ? Italia ergo de lingua noſtra Saturnia vocata eſt, & id quidem primo tempore, vt inde, quis primus in ea ſermo fuerit, fiat clariſſimum. Poſthac itaque nullas amplius veritus obiectiones, conſtanter priſcas voces ad noſtri ſermonis origines reuocabo, procul ad coruos amandato Samuele, Thalmudiſta, Anniano, cum tota illa mendacium auctorum enneade, quàm in Croniis depellaui.

Nochus quare plerumque Saturnus dicatur.

Saturnia dicta Italia.

Quamobrem interrogandi linguæ noſtræ penates, qua de cauſſa Thuſci Tyrrheni vocati fuerint; & id maximè apud Græcos, & exteras nationes. Antiquiſſimum Tyrrhenis maris imperium fuiſſe, ex eo liquet, quòd Pelaſgos, quos antiquiſſimos eorum faciunt qui Italiam è Græcia impetiuerunt, omnem nauticam diſciplinam à Tyrrhenis didiciſſe, Dionyſius Halicarnaſſæus de vetuſtiſſimis auctoribus tradat. Quocirca fateri neceſſe eſt, ante Pelaſgorum aduentum Tyrrhenos re nauali plurimum valuiſſe, atque longè latéque omnia maria percurrere ſolere; idque eo maximè, quòd Pelaſgi dicantur de commerciis Tyrrhenorum nauigationis peritiam ſibi comparaſſe: quod fieri non potuit, niſi Tyrrheni prius Pelaſgorum oras frequentaſſent. Non mirum itaque, ſi Thuſci apud Græcos ſe iactarent eos eſſe, qui omnia littora, omnes ſinus, omnes oras, omnes inſulas aditent, & ſummatim omnia percurrerent; quod vna voce Turrhennen/ ſiue, vt nunc loquimur, Tur rhennen/ mutata tenui in mediam, diceremus. Turrhen enim ſiue Durrhen ſiue Dorrhen idem eſſe quod celerrimè percurro, an quemquam eſſe putatis qui non intelligat? Turrhenni ergo ſe apud Græcos & exteros ceteros nominabant, quo ſibi imperium maris, & poteſtatem ad quaſuis oras penetrandi arrogarent; & hac ſua appellatione efficerent, vt dum aliæ nationes ita ipſos nominarent, hanc ipſis concedere & confirmare poteſtatem viderentur. Deinde hac ipſa ſua nomenclatura ſic primum gentis auctorem referebant, vt cùm ille ab eundo Ianus vocaretur; ipſi ſe à celerrimo percurſu nominarent, quaſi dicerent, tantum abeſſe vt patris veſtigiis non inſiſterent, vt etiam ſe velle præuertere nomine ſuo profiterentur. Neque dubium eſt, quin Iaphet, cui Aſia minor, & Græcia, & ceteræ Europæ partes, vt colonis frequentandæ erant, ita legibus & diſciplinis inſtruendæ, & à vitiis, ſiqua irrepſiſſent, repurgandæ; plurima nauigatione vſus ſit, quo itinera ſua minore temporis diſpendio conficeret, atque Epiſcopatus munere fungi expeditius celeriuſque poſſet. Qua de re nihil mirandum, ſi Tyrrhenni tum in re nauali plurimum excelluerint, tum de maxima percurrendi celeritate ſibi nomen ſumpſerint: quod eo gratius fuit, quòd eo patris & ſtudium & cognomen non ſolùm referre, ſed etiam ſuperare viderentur. Atque hæc quidem de Tyrrhennica appellatione, quæ nihil ad Mæones nec ad Lydos ſpectat.

Tyrrheni quare vocati Thuſci.

Pelaſgi.

Tyrrheni vnde dicti.

Verumenimuerò, quia tam antiqua eſt hæc de Lydis opinio, videtur non citra cauſſam irrepſiſſe. Experiamur igitur, an eam etiam queamus perueſtigare. Vnde Aſiatici Lydi nomen acceperint, nunc non quæro. Xanthus à Lydo Atyos filio datum ſcripſit: At hoc quæro, quî factum ſit, vt Tyrrheni Lydij putarentur; ſi verum ſit, numquam quemquam Tyrrhenum Atyos filium fuiſſe, nedum coloniam ad Thuſcorum duxiſſe fines Iaphet. Quid Gomaris ſignificet, paullo antè clarum feci: ad cuius vocis ſignifi-

Lydi vnde dicti.

Lie. Di *siue* Dÿ. catum id sequitur quod Cimbris Liedi designat; cùm eo vocabulo idē notetur, ac si Latinus diceret, populos augeo, promoueo, & ad frugē perduco. Lie enim populi; Di vocali longa, augeo, promoueo, & ad frugē duco. Quia verò Latini diphthōgo ie carēt, pro ea hoc loco duplex Iota siue ypsilon substituerūt; pro qua tamen in libero Saturni cognomine à populis gignendis dato, I longum duntaxat posuerunt. Qua de etymologia perspicuum fit, idem ferè in Iano quod in Tyrrhenno accidisse; vt quemadmodum hîc patris nomen non solùm est imitatus, sed etiam præuertit: ita & Ianus Lydus sit cognominatus, non à gignendis tantùm populis, sed etiam augendis & promouendis; qua in re amplius quiddam est, quàm in nuda populorum generatione. Quamobrem Ianus Lydus dictus est ab eius promissionis dono quam Nochi ore Deus ipsi fecerat; sic nimirum auctum & promotum iri ipsius posteritatem, vt non solùm Semi sedes occuparet, sed Chami etiam progenies ei seruire cogeretur. Tyrrhenus ergo non malè Lydi propago vocabitur; eo quòd Ianus Lydus sit, ex ipsa sacrosancta Iouis promissione, quam Nochus faustis & felicibus verbis apud diuinum Mosem legitur concepisse. Quamobrem verum est illud quidem, Tyrrhenos Lydios esse, id est, à Lydo genus ducentes: sed falsum, ab Atyos filio vel ductos in Thusciam, vel accepisse nomenclaturā. Atque hinc illud est errorum seminarium, quos & auidè Herodotus eiusque sectatores atripuerunt; & poētæ in præcipuis operum suorum flosculis collocarunt. Videte quàm hæc omnia & moribus gentis & sacris litteris consentiant, quamque significanter de Cimbrico sermone explicentur, nullo vocibus adhibito tormento. FLEMING. Quis hæc vmquam mortalium cogitasset? quis vmquam tam clara veteris memoriæ monumenta, quis tam consentanea Mosis historiæ in lucem protulisset; nisi tu hæc de Hermathena tua nobis deprompsisses? Macte igitur tam cælesti dono perge ad reliqua; & ea benignitate qua cetera aperuisti, illud etiam nobis explica, quamobrem Thusci non modò Thyrreni, sed etiam Etrusci fuerint vocati.

Tyrrhenus Lydi propago non malè vocatur.

Ianus Lydus dictus.

Hetrusci vnde dicti.

GOROP. Sentio quid agas, laudis me stimulo pupugisti, quo plus mihi sinerem oneris imponi. Etruriam & Etruscos vnde dixerint Ianigenæ, quiuis facilè intelliget, si apud veteres scriptores legerit, cùm omnes disciplinas & artes, tum religionem in primis apud Thuscos olim maximè viguisse: quod tametsi nemo litteris prodidisset, tamē ex eo ferè necessaria efficitur conclusione, quòd Ianum gentis suæ non conditorē modò & legum latorem, sed nomophylacem etiam habuerunt, & pædagogum, quippe qui sedem suam in Thuscorum limite collocarit. Inter cetera igitur nomina voluit & illud esse quo perpetuò monerentur, vt vbique mentis aciem ad ipsum verum dirigerent. qua quæ potest esse adhortatio maior, quod maius incitamentum ad omnes scientias auidè hauriendas, citra quas ipsius veri cognitio non potest haberi. Difficile mihi sit verbis assequi, quantum ponderis hæc habeat admonitio, quam Etrusci nomine tam apertè video notari, vt notari clarius non possit. Quis Christianorum nescit, immò quis omnino Philosophorum nescit, in ipsius veri contemplatione totam contineri & absolutam felicitatem? Sicut Thuscow significat, ad sacrificia & custodiam attentus sis: ita Het-tru-scow nihil aliud est, quàm ad ipsum verum sis attentus. Scow quid sit, antè dictum. Het vocali breui articulus est, cuius notationem, ipsum, Latinorum vox, exprimit. Tru idem est quod verum: quod Britanni de vetusta sua lingua hactenus seruant. Nos Trow dicimus conuenienter primæ vocis origini, quam ichnæa ostendit conuersio: Word enim idem est quod verbum, primum primo verbo dandum, cum quo ipsum verum prorsus est idem. Sed hæc sublimiora sunt, quàm iis hîc sit immorandum. Hetruscus ergo vno T adempto, lenioris soni gratia, is dicetur qui ipsius veri diligens contemplator est: qua voce Thuscos ad perpetuam veritatis inquisitionem is qui nomen dedit, incitauit; quem non alium, quàm ipsum Ianum fuisse, credo; propterea quòd tantum habeat hæc adhortatio diuinitatis, vt hoc auctore minimè sit indigna. Iam Hetruria dicitur quasi Het-tru-rpc, id est, ipsius veri regnum: vnde adempto C, Hetruria apud Latinos vocatur. FALKENB. Tu res hactenus inauditas ita demonstras ad veritatem quadrare, vt mihi videaris in veritatis regno educatus. facilius modò Tito Liuio credo, Romanos pueros ad litterarum cultum capiendū olim solere in Hetruriam mitti. Sed si permittis, ad Vortumnum te reuocabo, ne forte, dum latius in Hetruscorum origines adscendis, in Gminiam siluam aberres, è qua difficiles olim exitus fuisse, historici tradūt.

Lie. Di *siue* Dÿ. Het. Tru. Trow. Word.

Hetruria vnde dicta.

GOROP. Non malè mones: vix enim me teneo,quin omnes Thuſciæ antiquitates vobis exponã,ita admirabili quodã,dum in eas incido,rapior ardore. Vortumnus Thuſcum ſe dicit,quòd eius ſimulacrum primùm in Thuſcia poſitũ fuerit,& id quidẽ apud Volſinios,quos ſe ait deſeruiſſe. Neſcio quid hic primùm ſit exponendũ,nomen ne Vortumni,an Volſiniorum; an illud, quod Vortumni ſigna Propertius appellarit paterna. Certè tota carminis materia in eo verſatur, vt vnde Vertũnus dicatur,explicetur: quòd magnam ob eam cauſſam affert difficultatem,quòd ipſe Vortumnus fateatur,ſe nomen ſuum de patria lingua habere,& tamen addat,ſe non Romanum origine,ſed Thuſcum eſſe. Primùm ergo cõſideremus, quid Vortumnus ſit in eo ſermone quo Ianigenæ olim in Hetruria vtebantur:quo cognito,omnium eorum quæ de Vortumno in dubiũ vocari poſſunt,ipſa luce meridiana fient clariora. Putauit Propertius, Vertumnum per ſecũdam in principio vocalem ſcribendũ;& idcirco nomen à Latinorũ verto deriuandum. Quòd ſi adſtruere voluiſſet,prius demõſtraſſet,verto in Thuſcorũ lingua idẽ quod apud Latinos ſignificare;quod quia nec fecit,nec facere potuiſſet; paruam conſtantiæ curam videtur habuiſſe. Nos ſic exiſtimamus, apud priſcos Latinos aliud vorto, aliud verto, fuiſſe;quamuis poſteriora ſecula originũ veratum ignara, inter has voces nullũ agnouerint diſcrimen. Animaduertendũ itaque, quo ipſa ſe veritas prodat, geminam eſſe apud Latinos ipſius verto notationem; alteram,qua vertere quippiam dicimur,cùm priorem eius conſtitutionem mutamus,vel ipſum contra ponimus,quàm prius erat collocatum. Alterá verò,de qua dicimus,Deus bene vertat quod agis:quæ locutio non vult,vt Deus rem quæ fit,contra quam inſtituta eſt,collocet aut conuertat,ſed vt id quod fit,promoueat,proſperet atque bene fortunet. Donatus in Terentij Adelphos ſcribens ſignificationem hanc non malè quidem animaduertit, ſed ineptè omnino ad prius ſignificatum accommodauit,dum dicit,Vertumnum Deum eſſe,qui rebus ad opinata reuertentibus præſit. Neque enim res quæ bene ſuccedunt, quod dicunt bene vertere,ad opinata reuertuntur;ſed ad id quod animo deſtinatur,procedũt. Videmus itaque,non à reuertendo,aut conuertendo Vertumnum dici; nec res quidẽ tum bene vertere, cùm reuertuntur aut conuertũtur;ſed cùm ſecundũ curſum propoſitũ bene promouentur,citra omnẽ conuerſionem, quæ bono ſucceſſui non opitularetur, ſed apertũ adferret impedimentũ. Quamobrem ſtatuimus,Verto quidẽ ad conuerſionẽ pertinere; ſed Vorto dicendum eſſe,cùm proſperum rerum ſucceſſum volumus indicare:& hoc quidem verbũ in Cimbrico ſermone,quem primum in Italia fuiſſe dixi,claros habere natales. Voꝛ enim apud nos ante ſignificat;à quo Voꝛt idem eſt quod ad anteriora,ſiue vlterius. Hinc verbũ Voꝛt idem ſignificat quod promoueo vlteriùs;cum quo idem eſt Voꝛder deriuatum à comparatiuo. Harum vocum vtralibet vtimur, dum cuipiam operis quippiam agenti, felicem ſucceſſum precamur,quod neminẽ noſtratiũ poteſt latere. A voꝛt ergo Latini priſci vorto fecerunt,verbum longè diuerſum & origine & ſignificatione à verto. A Voꝛt fit Voꝛtdom/ veluti à ſapt ſaptdom/ à Wijs Wijſdom/& cetera id genus multa. Voꝛt dom nihil aliud eſt, quàm proſper ſucceſſus; à qua voce Cimbrica hic noſter Deus vocatus eſt Vortomnus, eiecta littera media;quòd duplicatio ſuperflua videretur & moleſta. Quamobrem Vortomnus is deus erit, qui proſperos dat agentibus ſucceſſus:quo ſtatuto,nihil eſt vlterius quod non perſpicuè queat exponi,& ad veram antiquiſſimorũ religionem accommodari. Simulatque enim cogitabimus, quis deus ſit qui omnium hominum res promouere & proſperare poteſt: nihil dubij relinquetur, quis ſit Vortumnus, & quod ei conuenientiſſimum vel ſignum vel templum.

Vortumnus Thuſcus.

Vertumnus vnde dicatur.

Verto, duplicẽ habet notationem.

Vorto.

Voꝛ.

Voꝛt.

Voꝛder.

Voꝛtdom.

Nemo qui modò ſanæ mentis eſt,& nulla idolomaniæ contagione infectus, dubitare poteſt,vnũ ſolùm Deum eſſe, qui omnibus nõ humanis modò, ſed cæleſtibus etiam rebus promouendis præſit,qui idem ſit creator & pater omnium. Quamobrẽ ſigna Vortomni, ſigna paterna à pontificij iuris peritis dicta ſunt; quia ſigna eſſent ipſius patris in omnibus rebus à ſe creatis omnẽ ſucceſſum moderantis. Quamobrẽ bene à Propertio dictum eſt: *Aſpice Vortomni ſigna paterna Dei.*

Iam quod Vortomnus nihil aliud ſignificet,quàm Deum omnia in omnibus proſperantem;Tibullus inſigni epitheto declarauit,felicem eũ appellans;eo nimirũ,quòd omnis & mortalium & immortaliũ felicitatis diſpenſator eſſet atque largitor. Et ne dubitaremus,quẽ hũc Deum eſſe crederet,de priſco ritu adiecit templũ,non hominũ manibus

Tibulli carmen de Vortumno.

aut factum aut dedicatum; sed illud, quod ipse sibi molitus est antequam hominem feciſſet, lucidiſſimum videlicet, ac maximũ, quod aliàs cælum, aliàs Olympũ vocamus.

Talis in æterno felix Vortomnus olympo
Mille habet ornatus, mille decenter habet.

Hos verſus alij aliter legerunt; quibuſdam pro æterno, ſubſtituentibus extremo, quibuſdam ætherio; quorum vtrumque frigidum, & à vetuſta lectione longè recedens. Annius nugaciſſimis quibuſque nugacior, quo haberet quod ad hunc ſcrupulũ eximendum facere videretur, nouum quendam & omnibus inauditum Olympum commentus eſt de Hetruſcorum, ſi Dio fidio placet, diſciplina; & quo ſententiæ ſuæ teſtẽ haberet, Xenophontem neſcio quem de Æquiuocis in mendaciorũ theatrum induxit, cuius auctoritate conſtaret, Olympũ inter alia dici foſſam, quæ vrbi condendæ circũducitur. Nec contentus ficticij auctoris larua, Plutarchum etiam aduocauit, quem ait de Romuli vita ſcribentem aſſerere, hoc foſſæ genus Olympũ nominari. De Xenophonte quid ſentiam, Cronia mea demonſtrant: quid Plutarchus dixerit, ex ipſius verbis intelligetis; quorum eo facilius memini, quòd tam abſurdè fuerint ab Annio ad ſua ſomnia venditanda detorta: ſunt autem hæc: καλοῦσι δὲ βόθρον τοῦτον, ᾧ καὶ τὸν ὄλυμπον, ὀνόματι μοῦνδον. Quid his clarius? Vocant, inquit, foſſam hanc Mundum, nomine eo quo & Olympum. Quis hic tam vecors eſt, vt à Plutarcho dici putet, foſſam Olympum nominari; cùm apertè dicat, Mundum vocari, & eandem vocem ipſis in vſu eſſe, pro eo quod Græci Olympum nominant. Si Annium necdum ſuis coloribus à me depictum vidiſtis: ex hoc loco, tamquam ex vngula leonem æſtimate. Verùm quia non videbat quare Olympus pro foſſa dici poſſet æternus; aliam ſibi finxit de ſuo cerebro lectionem, malens elegantiſſimos poëtæ verſus corrumpere, quàm ſuas ineptas gerras teſtimonij prætextu carere. Pro æterno itaque legit extremo; quoniam hæc foſſa extremum vrbis eſſet. Quamobrem Annianis chartis pro ſpongiis vti licebit ad eos vſus quos noſtis; & Tibullum à fœdo mendo liberare; cuius hæc germana & lectio eſt & ſententia, Vortomnum in æterno cælo ſe eſſe, vti ceteros deos Romani in templis dedicarunt. Signum enim eius in vico Iugario à Iunonis Iugæ nomine nuncupato, ſub ipſo cælo ſiue æterno Olympo fuerat collocatum; vt eo indicaretur, ipſo illo Deo, à quo omnis felicitas & ſecunda fortuna procedit, non aliud fanũ, quàm ipſum cælũ dignum eſſe. Iam quẽ omniũ actiones intueri & promouere ad felicem exitum volebant, eum parietibus includi, rebus mortaliũ minimè putabant conuenire. Quid quòd non humanis modò actionibus ſecundandis, ſed ipſis etiã cælorũ orbibus perenni volutione promouẽdis præſidere credebatur: ita vt in eo maximè colẽdus videretur templo, in quo maxima ipſius vis & poteſtas cerneretur. Hinc Propertius eodem reſpiciens, ſic eum facit loquentem:

Vortumni tẽplum eſt æternus Olympus

Hæc me turba iuuat, nec templo lætor eburno.

Quem verſum ſic Annius exponit, quaſi in Hetruria templum ipſi eburnum fuiſſet, quo apud Romanos lubenter careret. Sed hoc item, vt alia pleraque omnia, imperitè. Dicit enim Deus, tantum abeſſe, vt vllo omnino templo, vt ne pretioſiſſimo quidem atque adeò elephantino lætetur; ſed nihil malit, quàm in media hominum turba ſtare, quo nimirum ab omnibus æquè videatur, atque ex æquo omnium rebus proſperum ſucceſſum adſpiret. Nam qui legunt, *Nec me turba iuuat*, non vident, ſe egregiè falli, propterea quòd nec probabile ſit, priſcos ſacrorum rituum antiſtites tam rerum ſuarum fuiſſe imperitos, vt Deum, qui à turba abhorreret, in vico conſecrarent frequentiſſimo: niſi fortaſſe non propitium, ſed aduerſarium eum vellent. Contrà profectò rem habere ipſe indicat, dum dicit:

Romanum ſatis eſt poſſe videre forum.

Et iterum, dum optat: *Romana per æuum*
Tranſeat ante meos turba togata pedes.

Legendum igitur:

Hæc me turba iuuat, nec templo lætor eburno.

Nec porrò credendum, aliter apud Hetruſcos, aliter apud Romanos ſignũ eius poſitum fuiſſe: cùm potius honor augendus, non diminuendus fuiſſet, ſi beneuolũ quidẽ ipſius numen Romani habere vellent. Quæ enim illa vel peruerſitas, vel in Vortomnũ iniquitas fuiſſet, Deum ex eburno templo allatum, nullo templi honore dignari? Sic ergo exiſti-

existimandum, doctissimè & ritui prisco conuenientissimè à Tibullo dictum esse:

Talis in æterno felix Vortomnus Olympo.

Nec minus eleganter à Propertio:

Nec templo lætor eburno.

Quo voluit indicatum, Deum ne pretiosissimi quidem fani, nedum vulgaris alicuius templi, cupere honores. Prisca profectò hæc signi huius dedicatio egregiè quadrat cum nostra religione, quá in Iano fuisse, qui neget, is etiam eam à Nocho tollat. Quid enim fidei nostræ aptius, quàm Deum nutu suo omnium rerum progressus moderantem, & ad optatos fines deducentem, nullis muris inclusum habere; sed sub aperto cælo signum eius collocare: quòd nimirum iudicarent illud ipsum maximè templum decere, quod ipse sibi fabricasset; iuxta illud Esaiæ: *Qui extendit velut nihilum cælos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum.* Quamuis enim omnem tum corporis tum mentis capacitatem Deus longè latéque excedat; si tamen templum aliquod suum propriè habere dicetur, quod oculis quidem corporis cerni queat; illud certè suum habebit, quod Olympum Græci ab integra totius lucis visibilis comprehensione nuncuparunt. Apollo, cetera mendax, illud verè dixit, Deum in igne habitare inaccesso; quod de immenso diuini splendoris abysso, ad quem ne angelicæ quidem mentes pertingunt, intelligendum. At si quid sit oculis humanis obiectum, in quo Dei magnificentia & maiestas cerni possit; certè id ipsum cælum erit dicendum. *Cælum*, inquit Dominus per os Esaiæ, *sedes mea, & terra scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus requietis meæ?* Videte itaque, quàm omnia apta sint & concinna ipsi religioni quæ de Vortumno canuntur.

Deus ne pretiosissimi quidem fani, nedum vulgaris templi, cupit honores.

Olympus templum Dei.

Et sunt quidem prorsus ista diuina, quæ de templo eius modò dixi, sed nec minus cum veritate quadrant, quæ de variis huius Dei formis accepimus. Sic enim statua eius facta erat, vt ad quemuis cuiusuis hominis ornatum suscipiendũ idonea esset: quo non aliud denotatum putetis, quàm Deum, qui quorumuis hominum laboribus promouendis præest, nullum habere discrimen personarum; sed æquè omniũ partes tueri, & quorumuis personam accipere; quo se monstret omnibus æquè velle opitulari; denique se omnia fieri omnibus, quo omnium studia prosperet ac secundet. Idem enim Deus agricolæ agricola est, sutori sutor, messori messor, magistratui magistratus, seruo seruus, dum in singulis singula officia administrat, & felici promouet successu. Statua itaque Vortomni sic erat expressa, vt idonea ad quemuis cuiusuis habitum suscipiendum videretur; non aliter atque Deus promptus est ad cuiusuis & preces audiendas, & labores prosperandos. Ex his bene consideratis non puto obscurum fore, quæ'nam causa sit, cur Vortomnus quamuis formam decenter accipiat; cùm pro votorum diuersitate aliud & aliud officiũ hominibus præstet, atq. tot homines induat, quot adiuuat, & lætis successibus ad optatum finem perducit. Deus profectò omnia in omnibus operatur, nec quicquam operis perficitur, quod non ipsi soli debeatur. Quòd viuimus, quòd spiramus, quòd sentimus, quòd intelligimus, quòd ambulamus, quòd manus, quòd cetera membra mouemus, quòd loquimur, quòd aramus, quòd serimus, quòd metimus, quòd flores decerpimus, quòd deniq. quæuis munia obimus; id totũ ipsius est: ita vt meritò tot personas gerat, quot sunt operationum actionumque varietates. Monebantur ergo homines hoc Vortomni signo, nihil omnino aggrediendũ esse, ad quod non ante omnia Dei auxiliũ inuocaretur, quo faustũ felixque quod fieret, esse vellet. Quamobrẽ eo vrbis loco positum erat, in quo maxima hominũ turba versaretur; vt nimirũ veluti benignus quidam pater omnibus filiis de cælesti suo templo affulgeret, atque prosperos successus adspiraret. Quid aliud, quæso, indicabatur, dũ felicitatis præses in æterno Olympo, non in fano aliquo hominũ manibus exstructo, cernebatur; quàm quod nos in oratione Dominica omnẽ Theologiæ medullã complexa dicimus, *Pater noster, qui es in cælis.* Quocirca conuenientissimè priscæ religioni Propertius celebrat signa paterna, & Tibullus felicẽ Vertomnũ in æterno Olympo; quorũ hic epitheto suo clarissimè expressit, à Vortomno omnem procedere felicitatẽ: cui cùm cælum dedit templũ, quid aliud fecit quàm si dixisset, Vortomnum patrem nostrum esse, qui in cælis habitans, omnium mortaliũ opera promouet atque fortunat. Opinor equidem hæc eum hausisse de arcana ritualiũ librorum disciplina; & longè melioré verioremque sententiam protulisse, quàm ipsemet cogitarit.

Vortumni variæ formæ.

Deus omnia fit omnibus.

Neque enim de Romana lingua intelligere poterat, Vortomni nomine non aliud quàm prosperitatem notari: quod si intellexisset, numquam eam vocis rationem explicasset, vt hunc deum ita vocatum diceret, quòd se in omnes formas verteret atque mutaret. Longè aliter ceciniſſet, sanctiusque etymon demonstrasset, si prosperam fortunam hac nomenclatura significari sciuisset.

FLEMING. Facis tu sane, Goropi, vt de Fortunæ nomine, cuius prosperitatem Vortomno includis, Vortomni & Fortunæ eosdem credam esse natales. GOROP. Non malè id credis. Exiguum enim inter V & F discrimen est, nec aliud est fortuna, quàm dea, siue diuina voluntas, prosperitatis fauorem rebus mortalium adspirans. Alij enim Vort/ alij Fort/ dicunt pro eodem. Hinc Fort-ium / id est, prosper fauor, siue fauor prosperitatis: è qua voce composita, Latini Fortunæ nomen, exempta I consonante retinuerunt. FALKENB. Tu tandem omnia Latina vocabula ad Cimbricas radices reduces, si hanc viam ingredi pergas. GOROP. Quid ni id faciam, cùm de vera historia constet, Ianum & Cimmerum Italiam primos possedisse: quo fit, vt minimè sit absurdum, quàm plurimas voces ex illorum sermone apud Italos mansisse. Elegantissimum itaque nomen est Fortuna, includens non causſam per accidens, sed fauorem prosperitatis, quo mox incitamur ad cogitandum, cuiusnam hic fauor sit, qui res nostras, præter consilium nostrum, secundet, atque ad felicem exitum, citra operam nostram, perducat. Quod dum facimus, tandem eò recto tramite deuenimus, vt primam causſam nobis nihil tale cogitantibus fauisse intelligamus, & non aliud Fortunam existimemus, quàm Dei voluntatem, res nostras, præter opinionem nostram, felici successu promouentem. Quamobrem magnopere peccant, qui Fortunæ cæcitatem imputant, quoniam nihil discriminis sit inter fortunam & Dei prouidentiam, nisi quòd hoc nomen ad omnia & mundana & supermundana spectet; illud dumtaxat referatur ad fauorem, quem Deus hominibus præter exspectationem ipsorum adspirat. Cùm autem Fors dicitur, promotio quidem significatur, sed fauoris mentio nulla fit. Hinc elucescit, Vortomnum & Fortunam ab eadem origine deduci; sed eo dumtaxat differre, quòd Vortomni nomen pro Deo ea ratione ponatur, qua res nostras, quas consulto aggredimur, promouet: Fortuna verò Dei fauor sit, ex inopinato rebus nostris adferens prosperitatem. Quòd si Dei potestatem sic consideremus, vt res omnes catena quadam à nulla vi rumpenda alligatas tenet; Fatum vocatur: quæ vox, non minus quàm Vortomnus & Fortuna, de Cimbrico fonte manat; contrà omnino atque illi arbitrantur, qui eam à Fot deriuant. Vat enim idem est quod comprehendo; à quo Vatdom/ sicut à Vot Votdom / pro comprehensione, qua Deus omnia potenti sua manu suspensa tenet. FALKENB. Agnosco catenam Homericam in hac Cimbrica interpretatione; quam infinito lubentius amplector, quàm eorum commentum qui à For Fatum deducunt.

Fortuna vnde dicta.

Fatum vnde dictum.

GOROP. Sed hæc obiter. nunc ad Vortomnum reuertamur. Annius Propertio credens, Vortomnum, à vertendo se in varias formas dictum esse, ex hirco suo Thalmudista nescio quas nugas emulget, Vortomnum aiens Aramæis Vadimona dici, eo quòd vado apud eos idem sit quod Latinis verto. Non quæram hic quos Aramæos dicat: ego certè nec à Syris, qui ab Aram Aramæi dicuntur; nec à Scythis, qui & ipsi Aramæi, sed alia ratione, vocantur, vado dici credo pro verto: hoc scio, quod Annius hoc loco בָּדָא id est mentitus sit, & si Hebræum vocabulum vadimon esse velit, quod nihil aliud sit futurum בְּדִמְיוֹן quàm mendacij simulacrum, quod hic nobis Annius erexit. Videte obsecro egregium Thalmudistam, qui ex mendacij signo Vortomni signũ fecit. Non contentus tamen ipsi mendacio statuam dedicasse, adiecit, Proto idem Ægyptiis notare, quod Latini verto dicunt: atque hinc Proteum eundem esse cum Vortomno & Vadimone. Hoc demũ est vocũ rationes inuenire; hoc scitè artificioséque mendacia contexere. Proteum τὴν πρώτην ὕλην, siue primam materiam esse, atque de eius potentia Idotheam educi, in Nilosco pio tradidi; quò vos, si id clariùs discere velitis, amando. At quid Vadimon significet in prima Hetruscorum lingua, hic explicare conabor. Vat idem esse quod comprehendo vel apprehendo, vobis notũ. Hinc Vat-oi apprehẽdo auriculã: Or enim auris, vt scitis, à quo Latinorum Auris. Ex Vat-oi Latini fecerunt Vador, mutata tenui in mediam; quod verbum vt notæ est significationis, ita hactenus fuit originis ignotæ.

Proteus.

Vadimon deus quis sit, & vnde dictus.

Vat.

Oi. Aura. Vador.

Seruius

Seruius auctor est, auriculam memoriæ, vt frontem Genio, digitos Mineruæ, genua misericordiæ, cõsecratam esse. Quamobrem qui in ius quempiam vocabat, auriculam eius apprehendebat, ne obliuisceretur: & vnà etiam præsentium quempiam antestabatur; cui item auriculam apprehendebat, vt memor esset alteri diem dictum esse, quo se apud iudicem sistere deberet: huc alluſit Virgilius, *Auriculam apprehẽdere.* *Aurem vellere.*

Cùm canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues.

Horatius ipsum hunc in ius vocandi ritum ad verbum expressit:

Quò tu turpissime, magna
Exclamat voce, & licet antestari. ego verò
Oppono auriculam. rapit in ius.

A Vat fit Vast pro firmiter comprehenso: hinc Vas is Latinis dicitur qui pro alio tenetur: quam vocem malè deriuant à vado, cum cuius & significatu ex diametro pugnat, nec tempore consentit, quod in illo breue, in hoc longum. Iam Vadimon is est qui auricula apprehensa quempiam monet, vt se apud iudicem sistat; à Vat, & Man, è quo Moneo Latini fecerunt, tempus quod in Man longum est, malè corripientes. Vadimonium igitur est satisfactio eius qui per auriculæ apprehensionẽ monitus erat, vt se iudicio sisteret. in qua voce, o longum ex vocali longa a mansit. Nec mirũ, ex man mon factum esse, cùm Allemanni quoq. pro man mon dicant, dum Lunam significare volũt. Quis itaq. Deus apud Hetruscos Vadimon fuerit, ex hac interpretatione coniectare licet: is haud dubiè qui vadimoniis præsidebat. Sacrosancta enim vadimonia esse voluerunt primi Reipublicæ conditores; propterea quòd ad pacem conseruandam nihil æquè necessariũ sit, atq. eum qui in ius vocatur, obedire; ne quotidianæ rixæ & pugnæ oriantur, & præterea ius ipsum, quod sanctissimũ est humanæ societatis vinculum, contemnatur. Hinc grauissimam oportuit esse causſam ob quam vadimonium desereretur. Quis verò alius & vadimonij non præstiti & iudiciorum contemptus vindex erit quærendus, quàm ipse ignis infernus, in quo omnia scelera, & præsertim ea quæ in remp. committuntur, sunt punienda. In hunc Herus Armenius tyrannos & tyrannis similes coniici vidit, vti Plato in Republica sua exponit; hac sua appendice indicans, nullam humanam societatem satis tutam esse, nisi tormentorum in futuro sæculo metus eam cõseruet. Vadimon ergo deus erit, nefarios & scelestos homines subterraneo igne torquens. Quamobrẽ maximè circa lacus vel bullientes vel sulfur spirantes colebatur; quòd horum monitu, ignis inferni in mentem veniret. Hinc lacui cuidam paruo in agro Amerino sulfur exhalanti datum nomen Vadimonis, in quo insulas natare, & Plinius commemorat, & eius nepos in epistola quadam copiosè eleganterque depingit. Titus Liuius tradit ad Vadimonis lacum Hetruscos exercitum in extremo periculo legisse: ex quo loco colligi posse videtur, non eum solum lacum Vadimonis fuisse nuncupatum qui à Pliniis describitur; sed illum etiam qui apud Viterbium sulfureis aquis bullit, ad quem propiùs ea videtur spectare quæ de prœlio illo narrantur quod ad Longulam est commissum. Ad has igitur bullientes aquas sacrata, vt Liuius inquit, lege exercitus ita est coactus, vt vir virum legerit, & ita alius alij se addixerit, vt nisi egregium se virum in prœlio præstitisset, caput suum infernis ignibus deuoueret. atque hoc illud est quòd copias sacrata lege coactas esse dixit; in quibus nimirũ omnes ea condicione & eò sacramento coiissent, vt nisi sese in prœlio sisterent, atque patriam defenderent, infernis se tormentis consecrarent. *Vast.* *Vas, vadis.* *Man siue Maen.* *Moneo, es, ere.* *Vadimoniũ.* *Mon.* *Vadimonis lacus.*

Verùm quò commentum hoc meum probabilius reddam, quædam in mediũ adducam de diis Palicis, vetustissimis illis quidem, sed non minus quàm ipse Vadimon hactenus ignotis. Virgilius Palici meminit libro Æneidos nono: *Palici dij.*

Quem miserat Arcens
Eductum Martis luco Simæthia circum
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.

Macrobius de Palicis diis Virgiliani versus occasione diligentissimè veterum sententias collegit; sed eorum omnium verba desiderantur. Diodorus Siculus libro Bibliothecæ vndecimo de Palice vrbe à Ducetio cõdita tractans, templũ Palicorũ deorum antiquissimum fuisse scribit, & in eo crateras, siue exiguos & angustos lacus perpetua feruentiũ aquarum

aquarum scaturigine, non secus atque lebetes super igne magno fremitu in sublime ebullientes; &, quod mirabile admodum est, nec effluentes vmquam, nec deficientes; odorem autem spirare sulfureum; & eum quidem vehementem: ad hos iuramẽta fieri tanta religione, tanto metu, vt vix quisquam vmquam deprehensus sit non stetisse iis quæ hîc iurasset. Macrobius fabulam adiecit, Thaliam, nescio quam, ad Simæthum in Sicilia fluuium à Ioue compressam fuisse, atque eam metu Iunonis optasse, vt sibi terra dehiscceret; quod & factum fuisse; & pòst, cùm tempus partus adesset, infantes è terra prodiisse; qua de caussa, quòd in lucem rediissent, ἀπὸ τῦ πάλιν ἰέναι dictos esse Palicos. Horum tam celebrem apud Græcos famã fuisse, vt Æschylus, vt Callias, vt Polemon, vt Anaxagoras eorum fecerit mentionem. Quòd si quis peieràsset per hæc numina; vel vitam, vt Macrobius ait, vel oculos, vt Diodorus scribit, amittebat; atque idcirco crateres implacabiles vocabantur. Quamobrem nescio an apud Virgilium legendum sit: *Pinguis vbi implacabilis ara Palici.* Quamquam & exemplaria omnia aliter habent, & Seruius aliter exponit, placabilem Palicum dictum aiens, quia cùm primùm humanas hostias sibi postularet, pòst aliis quibusdam sacris fuerit contentus. Ego, si *placabilis* legendum sit, id voluisse Virgilium credo; facillimum Palicum esse ad mitigandum; quòd non aliud poscat, quàm veritatem atque fidem, quam non difficile sit seruare. Macrobius crateras hos Dellos ab incolis vocari scribit: de qua voce mox id collegi, vetustissimum hunc ritum apud Siculos fuisse, atque adeò ab ipsis Ianigenis inductum. Wellen apud nos, siue wallen, ebullitiones appellantur; vnde articulo præfixo, De wellen, & exempta littera qua Græci & Latini carent, De ellen, & D'ellen, è qua voce Dellos fecerunt, ignorantes sese non aliud dicere, licet vocabulo corrupto, quàm bullitiones. Latini ab eadem voce Wallen Bullio fecerunt, mutato duplici Gamma in Beta. Qua verò de caussa Palici dicti sint dij his bullientibus crateribus præsidentes, ex eadem lingua è qua Delli venerunt, petendum. Pai idem est quod satisfacio & soluo: Lie æquum notat: hinc Pai-lie æquum persoluens. Sunt itaque Palici dij æquitatis custodes, periuros ea pœna afficientes quas eos luere æquum est. Ex eadem profectò ratione, & eadem priscorum hominum fide, & hæc, & Vadimonis religio originem duxit; ex eo nempe, quòd omnia periuria, omnia scelera, quantumuis occulta, subterraneis ignibus punienda crederent; atque idcirco ad sulfuratas aquas iurabant, non aliter verba concipientes, quàm si dicerent, Si fefellero, Deus me flamis puniat infernis, & sceleri meo iusta tormenta soluat. An non videtis, quàm rectè dij Palici vocentur, qui par pari reddunt; si de Cimbrica lingua vocabulum interpretemur? Fabulæ autem Græcorum sua etiam asseri potest tum ratio, tum vetustas; si dicamus, Thaliam è Ioue concepisse Palicos; id est, Deum ex penu suo, è quo omnibus pro meritis paria facit, Palicos protulisse, ministros nimirum ad iusta præmia persoluẽda. Talen enim & Betalen persoluere significare, non est quod vos doceam: à qua voce Talia fortasse nominata mater omnis iustæ solutionis, quam sub terra maximè ius suum exercere Platonicus tyrannorũ carcer docet, qui iniquorum hominum sceleribus iustas pœnas æternis ignibus infligit.

Thalia Palicorum deorũ mater.

Delli crateres.

Wellen. Wallen.

Bullio.

Pai. Lie.

Thalia vnde dicta. Talen. Betalen.

PALICVS igitur & Vadimon non longè dissident, eo quòd ille nomine suo profitetur, se talionem redditurum; hic moneat, ea seruanda quę iuris sunt, & ciuilis societatis: & quemadmodum qui memorem quemquam esse volebãt, auriculam vellere consueuerunt; ita Deus etiam Vadimon potest vocari, quia nos monet, se nos comprehẽsurum & collocaturum in flamis æternis, quorum memoriam feruentis & sulfuratæ aquæ suggerunt, hac ipsa de caussa Vadimoni consecratæ. Quisquis ergo Vadimonis lacum iuramentis dedicauit; hoc ipso monuit, nos tartareis ignibus corripiendos esse, si fidem frangamus. O bone & iuste Vadimon, qui apprehensionis æternæ nos mones! O Palici iustissimi, qui par pari soluitis! quàm optandum esset, vos semper omnium auriculas vellere, & admonere, implacabilem Dei iram omnibus sceleribus, quantumuis occultis, igneos tortores & vltrices flamas adhibiturum; nec illas quidem temporeas, sed sempiternas. Vtinam impij homines & athei, quorum numerus, prô dolor, indies magis atq. magis increscit, hæc expenderent, viderentque, quàm vetustissima Italiæ religio cum Christiana veritate quadret. Nónne in Vortumno inuenimus, patrem nostrum in cælis habitantem? Nónne eundem animaduertimus nullum habere personarum discrimen, sed ex æquo omnium & singulorum personas sumere, quo ex æquo

omnium

omnium labores & studia promoueat atque fortunet? Nónne rursum deprehendimus eandem esse de pœnis apud inferos & veterum illorum patrum,& Christianorum sententiam? Verùm iam satis de Vadimone, cuius longè aliam considerationem, quàm Vortumni esse, nunc vobis puto liquere.

Nec verum magis est, Vortumnum eundem esse cum Iano, quod Annius futilibus quibusdam conclusiunculis collegit,quàm cum Vadimone & Proteo. Cùm enim clarum sit, Ianum à Gan/id est, ab eundo dictũ esse; longè angustius & arctius vis eius concluſa est, vtpote ea quæ non longius sese porrigat; quàm euntibus conueniat. Potestas enim illa diuina quæ iter facientibus præsidio est, primùm hac nomenclatura denotatur à qua ad Iapetum transiuit, propter insignem itinerum tum frequentiam tum felicitatem. Quamobrem vt hactenus quoduis opus facienti dicimus, God voꝛt w/ vel, quod idem est & vsitatius, God voꝛter w/ pro eo quod Latinus diceret, Deus te promoueat vel prosperet: ita quopiam eunti ad hunc modum bene precamur: Sinct Jans gelep ende sinct Gertrous mit 3p met w/id est, Sancti Iani ductus & sanctæ Gertroudis amor sit tecum. Sed nostrates vetustæ huius consuetudinis originem ignorantes, Iani nomen ad diuum Ioannem transtulerunt, & Gertroudis ad diuam Gertroudem; haud secus atque factum monstraui in Aduaticis, Walburgim, qua Pallas apud veteres notabatur, ad virginis cuiusdam Christianæ in diuorum numerum relatæ nomen transiisse. Fuit hoc Christianis doctoribus sollemne, vt antiquas superstitiones quas hominum animis penitùs euellere non possent, eas ad Christianum ritum accommodarent; quod & hîc contigisse, animaduerto. Video enim olim dici solere, Sanct Jans gelep / pro Iani deductione; cui addebant amorem Gertroudis, quæ dea erat fidam custodiam iis præbens qui quærendæ alicuius rei gratia quopiam proficiscebantur. Neque enim apud Christianos hæc vox nata est; sed de Christianorum maioribus ad Christianos venit. Verùm quia ante religionem hanc susceptam id genus voces diuinis potestatibus primùm datæ ad fœdam idolomaniam degenerarant; Christiani antistites eas ad ritus suos traduxerunt. Quia igitur Ioannis & Iani nomenclaturæ non multum differrent, præsertim si more Hebræorum Iehan pronuncietur; honores Iani ad diuum Ioannem deriuarunt. Hinc antiquitatum imperiti frustra quærent, qui factum sit, vt diuus Ioannes Baptista itineribus patrocinetur; cùm vir ille minimè consueuerit in vita sua peregrinari, sed perpetuò manserit in quadam solitudinis ad Iordanem parte, ad quam omnes discendi causſa confluebant. Non à Ioanne profectò, sed à Iano, consuetudinis huius ratio profluxit, quem scimus à vetustissimis euntium patrocinio præfectum fuisse. Eadem de causſa Artemisia vocata est apud vernaculos nostros herba sancti Ioannis; quia videlicet eodem nomine Ianum & Ioannem nominare consueuerunt. Hanc ferunt habere occultam facultatem, vt si quis eam secum ferat, is nullo eundi labore sit defatigandus: atque hac de causſa Cimbri eam 25inoet nominarunt, quasi dicerent, hanc singularem vim à Deo obtinuisse, vt pedibus euntium sit adiumento; quod ipso nomine 25i-noet præfertur, ad verbum significante id quod pedibus adest & opitulatur. Est quidem huius herbæ mira quædam & nobilis vis ad partus, & omnia ea quæ partui plerumque solent obstare, profligandа: atque idcirco ab Artemide sortita est nomẽclaturam; quoniam ei hæc à Deo potestas sit tributa, vt parturientibus & suppetias ferat, & omni modo præsit: qua de causſa Ephesia quoque dicta, quòd in ea vrbe templum Dianæ omnium celeberrimum viseretur. Verùm aliam habet facultatẽ singularem, qua hominũ ex itinere lassorum pedes sic recreat, vt nihil in rerum natura reperiatur quod ei sit conferendum; à qua & nomen nostrates dederunt, & eam Iano itinerum ac peregrinationũ patrono dedicarunt. Ego sanè non semel, nec in vno id sum expertus, eo maximè incitatus, quòd & nomen nostras, eas indicaret vires, & præterea Iano à priscis auorum maioribus fuisset consecrata. Quisquis pedes defatigatos habet, huius decocto eos foueat & lauet, atque tam præsentem eius vim cognoscet, vt postridie non plus sit sensurus lassitudinis, quàm si nullum iter confeciſſet. Iano itaque à Ianigenis multo antè fuit consecrata, quàm diuus Ioannes in Iudæa vel Christum adesse prædicaret, vel ex Elisabetha nasceretur: sed quia ex Iano indocta & superstitiosa posteritas idolum sibi finxit, quod vesana mente adoraret; Christiani cacodæmonis honores ad Ioannem transtulerunt, Artemisiam diui Ioannis herbam nominantes.

Iani nomen ad diuum Ioannem translatum. Gerrenaus. VValburgus.

Superstitiones antiquæ ad Christianum ritum accomodatæ.

Ioannes Baptista quare dicatur itineribus patrocinari.

Artemisia quare vocata sit herba sancti Ioannis: et eius variæ facultates. 25inoet.

Ephesia Artemisia.

Hinc

Hinc consuetudo inualuit, vt ad huius diui natalem omnes sese artemisia cingerent, necdum omnino veteri abolita superstitione, qua credebatur, hanc herbam cærimoniis quibusdam & carminibus Iano consecratam, eam nanciscí facultatem, vt homines toto anno à Lemuribus & dæmonio meridiano itinera obsidentibus redderet securos. Hinc & illud factum opinor, vt nusquam gentium Iani nomen, quàm apud Cimbros, sit frequentius; qui omnes quibus Ioannis nomen in sacro fonte datum est, Ianos vocant; quos Allemanni Hansos dicunt, ad Iehan vocis Hebraicæ posteriorem syllabam propius alludentes. Quòd verò Gertroudis amorem, dum ad iter accincto bene precamur, adiicimus; id inde est, quòd non solùm faustum ei iter optemus, sed ipsam fidem etiam oremus; vt citra fraudem, citra rixam, citra pugnam, id quod desiderat, adipisci possit: atque adeò sanctè hunc morem apud patres nostros obseruatum memini, vt discedentibus semper poculum præbiberetur, quod à Iani deductione & Gertroudis amore nomen haberet; nec fas esset abituro antè iter ingredi, quàm æquali haustu eisdem numinibus sacrificasset. Ex hoc ritu satis perspicuum esse puto, aliud Vortumni, aliud Iani nomine indicatum fuisse: & hoc quidem nihil aliud significare, quàm diuinam potestatem iter facientibus opitulantem; illud verò Deum omnium opera promouentem.

Ianus.

Nunc igitur ad illud quòd se Thuscum esse dicit, & focos Volsinios deseruisse. Ianus ita totam Hetruriam videtur distribuisse, vt aliud in aliis ciuitatibus fieret atque exerceretur: & apud Volsinios quidem has præcipuè Reipub. partes constituisse, vt pueri & adolescentes apud eos omnibus iis formarentur, quæ ad communem salutem pertinerent. Quamobrem eum locum delegit, qui & saluberrimus esset & amœnissimus, & ad omne exercitationis genus maximis naturæ dotibus accommodatus; tum etiam magna omnium rerum copia, præ ceteris Hetruriæ partibus, insignis. Certè siquis Volsenæ, vt nunc castellum in Volsinij ruinis ædificatum vocatur, consideret; non poterit non fateri, hunc locum vel ipso Helicone & Parnasso Musis esse conuenientiorem; nec deesse quicquam, quod ad studiosorum commoditates facere possit. Vinum est præstantissimum & copiosum ad hunc lacum, cui incumbit, ad quem hac ætate mons Flasconus suauissimo Bacchi liquore celeberrimus est non apud Italos tantùm, sed apud remotissimos etiam Germanos. Nec deest olea, tam hoc agro gaudens, vt Plinij testificatione, post primum plantationis annum fructum producat. Non video sanè vbi Pomonæ maritus, vbi poëtarum chorus Baccho sacer, vbi Minerua oleæ inuentrix lubentius aut velit aut possit habitare. Iam accedit & illud, quòd à mari satis longè abest, quod omnium morum corruptelam per mercatores dedecorum pretiosos emptores solet importare: & quamuis hac mala contagione careat, habet tamen eam commoditatem, vt non secus atque in mari, iuuentutem liceat nauali instruere disciplina. Est præterea silua non exigua, Iunonis olim lucus, iucundissimum æstatis hospitium, ad quod non dedignentur ipsæ Nymphæ cum Satyris venire, præsertim si vitis vicinæ liquor non desit, quo crediderim vel ipsum Silenum posse vinci, vt omnium rerum originem & semina suauissimis versibus exponat. His de caussis Ianus videtur hunc locum delegisse studiorum vniuersitati, & nomine fausto Volsinium nuncupasse: quod vocabulum compositum est ex Vol/ quo plenum, & Sin/ quo sensus, ingenium, & intelligendi facultas denotatur; ita vt Vol-sinnen nobis idem valeat, quod Latinus diceret, plenum sensibus, ingeniis, & intelligentia. Apta & congrua prorsus nomenclatura ei ciuitati in qua totus omnium scientiarum orbis absolueretur: Et eo etiam liberalium disciplinarum scholis conuenientior; quòd Sinnen etiam pro iis vsurpemus, qui ingenio, & sollertia, & omni cogitandi, inueniendi, iudicandique facultate plurimum pollent: qualium illic magnam copiam esse oportet, vbi Musis & Apollini perpetuo est operandum. Monebatur itaque ciuitas ipso suo nomine, vt quàm plurimos ingenio & eruditione præstantes viros magna cura conquireret; quo pueri statim à teneris vnguiculis ea discerent, quæ nec dediscenda postea essent, & firmum iacerent optimæ Reipub. fundamentum, in recta huius ætatis informatione maximè constitutú. Annius ab Hebræis vocabuli natales mutuatur, quasi Vol, à בלה quod idem est quod consenuit siue inueteratum est, deduceretur: atque hinc nescio quas aniles nugas sibi fingit, quibus ad ceteras eius insanias relegatis, nostra persequamur. Ex Volsin itaque Volsinium nuncupa-

Volsinium locus saluberrimus & amœnissimus in Hetruria, Musis maximè conueniès, & prima disciplinarum sedes.

Flasconus mons.

Volsinium vnde dictum. Vol. Sin.

nuncupatum, in Hetruria prima fuit disciplinarum sedes, è qua doctissimus quisque ad Reip. gubernacula accersebatur. Quoniã ergo pueri omniũ eorum quæ ad communẽ & priuatam hominum salutem spectant, hic rudimenta capiebant,& primos ad maiora progressus exordiebantur; voluit Ianus Vortumni signum in media vrbe collocare, quo omnes hortaretur & commonefaceret, Deum esse in omnium studiorum laborumque initiis pia mente orandum, vt quod aggrederentur, felici successu prosperaret.

IDEM aliam vrbem constituit, summam totius Thuscorum regionis curiam, cui quia omnes magistratus, non fauoris suffragiis, sed iuxta cuiusque eruditionem constitui vellet, vt nimirum is honoratissimus esset qui plurimùm scientia valeret; Vetuloniæ nomen dedit, voce deducta à Wete-loon/ qua composita dictione, scientiæ præmium nobis signatur. de hac Silius libro octauo: *Vetulonia.* Wete. Loon.

Mæoniæq; decus quondam Vetulonia gentis:
Bissenos hæc prima dedit præcedere fasces;
Et iunxit totidem tacito terrore secures.
Hæc altas eboris decorauit honore curules;
Et princeps Tyrio vestem prætexuit ostro;
Hæc eadem pugnas accendere protulit ære.

Quo loco hæc vrbs olim fuerit, non video constare inter scriptores: pleriſq. tamen placet, Viterbum è Longhola Vetulonia, & Tyrrhena Volturna à Desiderio factum esse: qua de re cui ægroti veteris somnia legere lubet, Annium consulat, qui mirè se torquet, qua de causa Desiderius vrbẽ Viterbum nominarit. Nobis id clarissimũ est: cùm Witer-bou non aliud significet, quàm amplioré structurã; quam fecit, dum tria opidula vetusta vno muro cinxit, mediis inter illa spatiis etiam comprehẽsis, ita vt nihil opus sit Cabalisticis Annij nugis, qui vt varias de Viterbi nomine opiniones adduxit, ita nõ minus se torsit in F.A.V.L quas notas in numis Viterbiẽsibus cudere Desiderius permisit: sed ne in his quidẽ quisquã inuenit, quòd vlla ex parte ad verũ accedat, nedũ contingat. Nos necesse non habemus, vt quæ recẽtiora sunt Ogygiis illis tẽporibus, examinemus: satis est Vetuloniæ antiquũ nomen ad originẽ eam vocasse, de qua patefit, magistratus apud Hetruscos scientiæ, non nobilitatis aut diuitiarum præmia fuisse. Suspicor interim Longhulam principiò vicum dumtaxat Vetuloniæ suburbanũ fuisse, in quo ei qui magistratum erat initurus, insignia darentur, quibus ornatus Vetuloniam intraret: Loon enim præmium; gehul / & syncoptôs g'hul, inaugurationem significat, qua quis sollemni ritu publicam aliquam accipit potestatem. Quo fit, vt minimè illi aberrarint, qui Longhulam Hetruscorum cum adspiratione in secunda syllaba scribendam esse iudicauerunt; tametsi causſam, cur ita faciendum esset, ignorarent. Volturnam dictam opinor concisè à Voltorrena, quòd plena turribus esset, ad armamenta & bellicas machinas, tum etiam ad vrbis principis conseruandam securitatem. Vetulonia igitur nomine suo nobis indicat, verum id esse, quod cùm alij, tum Diodorus scribit, maxima non ceterarum modò, sed militaris etiam disciplinæ apud Tyrrhenos præmia fuisse constituta, in quorum monumentis id præcipuè notandum, & omnibus principibus & ciuitatibus pro illustrissimo exemplo habendum, maximos & splendidissimos honores non diuitiis, non generis nobilitati, non fauori; sed soli scientiæ & peritiæ reipublicæ domi forisque bene administrandæ deberi. O vtinam totus Christianus orbis Vetuloniæ nomen mereretur: non haberemus has quibus opprimimur, calamitates, & totarum regionum euersiones. Sed valeant lamenta nihil profutura. Quandoquidem igitur & aliarum artium, & huius ciuilis scientiæ, qua homines apti fiunt ad pacis & belli clauum bene tenendum, apud Volsinios fundamenta iacerentur; rectissimè piissimeq. factum est, vt apud eos maximè Vortomnus inuocaretur; quò puerorum studia sic promoueret, vt inde quàm plurimi summis honoribus digni existerent. *Viterbum.* *Longhula.* Loon. Gehul. *Volturna.*

Quando autem signum hoc Romam, & à quo translatum sit, non admodum liquere cerno. Propertius Annio sic videtur intelligendus, vt à Lucumone, suppetias Romulo ferente, voluerit allatum fuisse; propterea quòd dicat, Vortomnum inter prœlia non pœnitere Volsinnij deserti: quæ tamen verba sic capi possunt, vt dicat, se non pœnitere inter prœlia quòd Romam cõmigrarit; eo quòd Romanorum virtus in prœliis maximè *Vertumni signum quando & à quo translatũ sit ex Hetruria Romam.*

Ee eluxerit,

eluxerit, & summam ostenderit vrbis prosperitatem. Per me tamen licet, vt ad prœlium contra Sabinos in foro commissum dumtaxat referatur, quod Vortomnus se dicit vidisse: quod Annius ad signum militare Lucumonis refert, quasi tum in foro non steterit Vortomni signum, sed tantùm in pilo fuerit portatum: quod tamen non satis aptè cum persona statuæ, cui verba sua Propertius tribuit, congruere videtur. Vtcumque res habeat, quisquis primùm Romam Vortomnum ex Hetruria transtulit, is vnà videtur imperij maiestatem transtulisse, & eam Romæ firmasse. Quamobrem minimè absurdum sit cogitatu, vel à Iano, vel à Saturno ipso illo tempore translatum fuisse, cùm instinctu diuino Saturnia acciperet superbam Romæ nomenclaturam, qua potentia illa vrbi portendebatur; de qua se præ ceteris omnibus quæ vmquam forent vel fuissent, iactare posset. Ῥωμη enim idem est quod iacto potentiam in quauis re perficienda; deriuatum à Ῥωμ vocali breui, quo is significatur cui magna est facultas ad quiduis promptè peragendum: quæ vox composita est à Ῥω, quod est citò & promptè, & Ομ, id est, circum; quasi diceretur, is qui promptè se circumagit: qua re, cùm ad alia, tum ad militaria facinora maximè opus esse, quiuis intelligit. Hinc Ῥωμ, & elisa priori vocali Ῥωμ, promptus robustusque dicetur: cui versa vox contrarium signat de peculiari linguæ nostræ formatura. Μορ enim ad omnem pertinet imbecillitatem: vnde Μορω à Μορ & ῾ωμη illud dicitur quod imbecille est ad tactum, quod Latini molle dicunt. Hinc item Μορτ pro violenta occisione, qua robur omne tollitur: ab eadem origine Μορτερ, quod in minimas partes est confractum: Latini Morbum & Mortem ab eadem radice duxerunt. A Ῥωμ fit Ῥωμμελ, pro eo quod est robustè & celeritet sursum & deorsum vltro citroque sese mouere: à quo Ῥωμμελ & Ῥωμμελερ, pro iis qui viribus his præditi sunt. Ab eodem Ῥωμ & φερ, quo pulchrum notatur, fit Φερρωμ, & exempta per syncopen syllaba, Φρωμ, pro eo qui Græcis dicitur καλὸς κ' ἀγαθὸς. Herodotus pro Φρωμ πύρωμος dixit, propterea quòd digamma careret, & ypsilon interiecit, quod Græcis frequens est. Ex iis igitur quæ mihi dedisti principiis, perspicuè efficitur, Ῥωμ nostras esse vocabulum, & à nostra lingua ad alias transiisse; quoniam in ea & prima radix, & vocis fabrica ipsi peculiaris inuenitur. Græci ῥωμὴ pro potentia simpliciter posuerunt: nobis, dum vocalis longa est, non potentiam, sed iactantiam virium designat: ita vt Roma de Ianigenarum lingua nihil aliud significet, quàm vrbem hanc talem fore, vt se de potentia sua præ cæteris omnibus iactare possit. Verùm Ῥωμ aliud præterea notat, illam nimirum lactis vaccini partem quæ pinguissima est, butyri & casei naturam continens. Hinc fortasse fabula, Romam à Romulo conditam, & Romulum educatum fuisse non matris suæ lacte, sed robustissimo lactis vaccini alimento, quod Lupa, id est, publica meretrix ipsi dabat, non de suis mamillis, sed de vaccinis vberibus mulctum. Quia enim ex assiduo lactis bubali vsu, è quo nec caseus, nec butyrum sit extractum, corpora fiunt robustissima; non malè à Ῥωμ, Ῥωμη pro lacte est vsurpatum. A Ῥωμη pro lacte Ruma Latinis venit in vsum, pro mamma. Lupa porrò meretrix est, non à fera quadrupede ita nominata, quod quidam putauerunt; sed à Λυ, quo populus significatur, & πα, quod est contentum reddo. Λυπα igitur, vnde Latini Lupa fecerunt, ea dicetur quæ non vnius, sed totius populi libidini satisfacit. Quicquid igitur de Roma & Romulo scribitur, id totum ad fabulas & allegoriam referendum existimo; cùm Romæ nomen non à Romulo aliquo processerit, sed apertè Cimbricam habeat originem, perinde atque Baiæ, Gaieta, Circe, & quamplurima alia vocabula vetusta. Sollemnis hic est ignorantiæ prætextus, de vrbis nomine conditorem comminisci; quod nemo melius nugiuendo Annio præstitit. Cùm primum regem ignorarunt, Romulum sibi finxerunt. & sanè omnes Romanorum reges Romuli poterant vocari, ob eam caussam, quòd Ῥωμυλτ, vnde Romulus, eum significet qui Romanæ vrbis custodiæ est inauguratus. Neque enim Romum primum regem esse voluerunt; eo quòd hoc nomen nihil præter potentiæ iactantiam notaret: Romuli verò appellatio illud adderet, vt legitimo ritu ad summam potentiam euectus videretur. Sed de his aliàs fortasse latius: nunc non alio hæc de Romæ nomine attuli, quàm vt verisimile fieret, eodem tempore Vortomni signum translatum esse, quo Saturnia Romanum nomen accepit.

Saturnia Romæ nomẽclaturam accepit diuino instinctu.

Roma vnde dicta.
Ῥωμ.
Ῥω.
Ομ.

Μορ.
Μορω.
Μορτ.
Μορτερ.
Morbus.
Mors.
Ῥωμμελ.
Ῥωμμελερ.
Φερ.
Φρωμ.
πύρωμος.

ῥωμὴ.

Ῥωμη.

Ruma.
Lupa.
Λυ.
Πα.

Romulus.
Ῥωμ.
Υλτ.

PERGAM modò, & ceteros recitabo versus: quos eo breuius percurram, quòd ex iis quæ modò dixi, satis eluxerit, tum quis sit Vortomnus, tum in quo Propertius errarit. Quid quòd & hi versus clari sunt, & modò expositi, & suæ restituti integritati,

Hæc me turba iuuat, nec templo lætor eburno:
Romanum satis est posse videre forum.

Videbat enim forum Romanum è vico Iugario, è quo omnem felicitatem vrbi adspirabat.

Hut quondam Tiberinus iter faciebat, & aiunt,
Remorum auditos per vada pulsa sonos.
At postquam ille suis tantum concessit alumnis,
Vertomnus verso dicor ab amne deus.

Inter duas caussas quæ vulgò ferebantur de Vortomni nomenclatura, hæc prior est in eo posita, quòd dicerent, deum à conuerso flumine dici, cùm Tiberinus duorum infantium Remi & Romuli misertus vndas suas retraheret atque retrò verteret, ne Mauortium semen sum mergeretur. Fabula de expositis infantibus, lippis & tonsoribus nota. Tiberini potius nomen examinemus, de quo alij aliud prodiderunt. T. Liuius Albulam Tiberini nomen accepisse dicit à Tiberino rege, Capeti apud Albanos successore, qui in hoc flumine fuerit submersus: quod Seruio non placet. Virgilius regem quidem Tibrim facit; sed vbi regnarit, non addit:

Tum manus Ausonia, & gentes venere Sicanæ;
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperâ immani corpore Tibris,
A quo pòst Itali fluuium cognomine Tibrim
Diximus, amisit verum vetus Albula nomen.

Sunt qui hunc Tibrim Thusciæ regem fuisse dicant. Seruius totus est in fossa quadam Syracusana, quæ à captiuis Athenien sibus & Afris facta, Tibris dicta sit, quasi τέρις, quia per contumeliam hostium esset excauata ad vrbem muniendam: ad quod figmentum nimio plus sibi placens, mihi nimis valdè frigens, Theocritum aduocat, quem equidem Thymbridos in primo Idyllio mentionem feciſſe scio, Tibridos non recordor. Fuissent verò Sicanæ gentes tam ab omni ratione alieni, vt flumen amœnissimum & profundissimum, vel fossæ intra Syracusana mœnia à seruis factæ compararent, vel per contumeliam putarent nominandum? cùm ex omni historiarum memoria discamus, omnes vias à nouis colonis iniri solere, quibus loci numina propitia sibi fore putarent. Nobis tam absurdis & à communi sensu abhorrentibus coniecturis nihil opus est, quippe quibus prisca lingua & perpetua rerum consonantia ipsam ostendat veritatem. Ammianus Marcellinus, de recondita ritualium librorum, vt videtur, disciplina, Romam, si memoria non fallat, non semel appellat vrbem æternam: quod etsi nec ab hoc, nec ab alio auctore fide digno dictum esset; satis tamen ex ipsis publicis Ianis constitisset, in quibus per quatuor anni partes æternitas semper exprimebatur. Iam quid sibi Anna Perenna volebat, quid perpetuus Vestæ ignis, quid duodecim vultures Romulo adscripti: An hi aliud significant, quàm certa futurorum prouidentia, cuius vultur symbolum gerit, legitimo & ritè inaugurato Romano imperio duodenarium addici, quo apud Cimbros absoluta æternitatis & totius machinæ mundanæ computatio continetur? Soli enim Cimmerij ad duodenarium vsque in numerando progrediuntur, nullius antè numeri nomine repetito: cuius rei caussam, si Deus adspiret, alias aperiemus. Optimè itaque & doctissimè ex abditis sacrorum codicum arcanis est illud in oratione quadam Scipioni à Liuio attributum: Si ego, inquit, morerer; mecum exspiratura Respublica, mecum casurum imperium Pop. Romani erat? Ne istuc Iupiter Opt. Max. sciverit; vrbem auspicato diis auctoribus in æternum conditam, fragili huic & mortali corpori æqualem esse. Huc item spectat illud quod in hoc carmine Propertiano habemus, votum, quo Vortomnus optat:

Duodenarius numerus addictus Romano imperio.

Sed faciat diuûm sator, vt Romana per ævum
Transeat ante meos turba togata pedes.

Clatius id ipſe Iupiter Veneri apud Maronem promittit:

Inde Lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi.

Hæc de Pontificum ſcriniis ſuppilata eſſe, quis non ſuſpicetur?

A B eodem ergo, & Saturniæ arcis, & Albulæ fluuij nomen permutatum arbitramur; & illius quidem cauſſam oſtendimus, huius iam in manibus tenemus. Tempus omnia domare, nemo eſt qui neſciat: atque hac de nota Græco cuidam χρόνος πανδαμάτωρ dictus eſt. quam eandem eius violentiam pulcerrimè Ouidius expreſſit:

Tempus edax rerum, túque inuidioſa vetuſtas
Omnia deſtruitis, vitiatáque dentibus aui
Paullatim lenta conſumitis omnia morte.

Tempus omnia domat.

Quamobrem qui vrbem æternam eſſe omnibus votis experebant, illud nomen fluminì poſuerunt, quo & deum flumini præſidentem orarent, vt fluminis beneficio aduerſus cariosam vetuſtatem Romam defenderet; & vnà ominarentur id quod oraſſent, ſeſe conſecuturos. Nihil profectò eſt quod opida vel diutius conſeruet, vel diruta facilius reparet, quàm magni fluminis & profundi commoda nauigatio; quæ non ſolùm à ſuperioribus locis magnas adfert vitæ commoditates, ſed illa etiam per mare ſuppeditat, quæ vſpiam omnino terrarum queunt inueniri. Quis neſcit, quantum Londinum Tameſi acceptum ferre debeat, cuius beneficio per tot ſæcula regni totius habuit principatum? Sexcenties Antwerpiæ nomen periiſſet, nec ſciretur nunc, vbi Cimbri Galliam inuaſuri impedimenta depoſuerint, niſi Scaldis aduerſus validos mordacis æui dentes perpetuò vrbem defendiſſet. Quid opus multis in re perſpicua? Flumina quamuis non omnia præſtare poſſint quæ ad æternitatem requiruntur; tantum tamen ad eam faciunt, vt vix quicquam inuenias quod par habeat momentum. Cùm igitur vrbi ſeſe perpetuò de potentia ſua apud exteros iactaturæ æternitatem precarentur conditores; ad eam impetrandam cùm alia quamplurima prudenter pieque cogitarunt, tum eam quoque flumini dederunt nomenclaturam qua genius eius & moneretur & oraretur, vt ciuitatem contra temporis iniuriam conſeruaret. Quid enim aliud eſt Τιβερις / quàm is qui contra tempus rem quampiam defendit? Ex Τιβερις Latini Tiber fecerunt, ac deinde Tibris. Ex Τιβεριεν, quod eſt contra tempus defendere, factus eſt Tiberinus. Auditíſne hîc nihil eſſe coactum, nihil longè petitum, nihil quod non mox à quouis intelligatur? Rurſus num quicquam poteſt aptius flumini tribui, num quicquam magnorum altorumque fluminum naturæ congruentius optari, quàm vt vrbem adiacentem importandi exportandique commoditate tueatur aduerſus longi temporis omnia conſumentis edacitatem? Iam vt amnium perennis ad nauigandum vſus opidis conciliat perennitatem: ita viciſſim celebres & florentes vrbes ampliſſimum nomen fluminibus ſuis pariunt, pro beneficio accepto maximam nobilitatem reponentes. Videte, quæſo, quàm latè pateat hæc nominis ratio; quamque vel Iano filio vel Saturno patre digna videatur. Videte ex aduerſo, nihil abſurdius, nihil à ſana mente remotius, quàm cogitare, vetuſtiſſimos illos aurei ſæculi homines fluuiis ad maximos mortalium vſus à Deo Opt. Max. factis & comparatis, nomina infauſta & mali ominis aut ad contumeliam, aut ad ablorpti cuiuſpiam exprobrationem dediſſe: quorum illud fatendum eſſet, ſi Seruio; hoc, ſi vel Liuio vel Virgilio crederemus: cùm certò ſciamus, ne ferreæ quidem ætatis hominibus eiuſmodi nomenclaturas placuiſſe. Si miles, ſi dux mali nominis diſplicebat Romanis: quæ tandem impudentia eſt, ſanctiſſimis ipſorum maioribus hanc ſiue inſipientiæ & vecordiæ, ſiue impietatis inurere notam, vt dicantur amni ſuo, quem patrem vocant, nomen feciſſe tam abominandum? Abſit hæc tanta contra maiores iniquitas: quos certò mihi perſuadeo non citra magnas rationes prius nomen immutaſſe, nec vmquamimmutaturos fuiſſe, niſi auſpicatius & felicius indere voluiſſent.

Flumina ad præſtent.

Tibris fl.
Tiberinus fl.
Τι/Τυ/Τυτ Weren.

PRIOR

PRIOR appellatio de fluminis natura processit, quæ talis est, vt non antè contentus diuitiis suis sit, nec antè in mare eas deponere velit, quàm multis fluminibus receptis, plurimis torrentibus ad immensum auctus & ipse plenus intumescat, & omnes planos montium colliumque, quibus coërcetur, sinus impleat, & inundet. Albul enim nihil aliud significat, quàm omnia repleo: è quo Digamma in Beta transiens, vt solet frequentissimè, cùm olim, tum hodie apud Hispanos Albulam fecit. Quàm verò alueum suum repleat, Plinius docet; certo argumento colligens, aquarum altitudine nihil cedere Nilo, fluuiorum maximo; quas non mirum est eum habere, cùm infra Aretinum Glanim duo & quadraginta flumina absorbeat, præter fontes & torrentes, quos infinitos cliui & rupium anfractus quibus continetur, effundunt. Verùm primi illi fluminis accolæ, vt in flumine iustam altitudinem & plenum alueum nauigationi percommodum videbant, ita ingentes illas inundationes, & omnes valles & campos vicinos tumido vndarum æquore complentes, non admodum sibi vtiles fore sentiebant: eoque hac quasi oblitterata naturæ notatione nomen illud indiderunt, quo solo omnis votorum summa contineretur, vrbis nimirum contra ipsius temporis iniurias defensio sempiterna. Primùm ergo Tiber, inde Tiberis, pòst Tibris syncoptòs fluuius dictus est, & ab infinito significandi modo Τυβερειν Tyberinus euasit. Quantam verò aliquando plenitudinem aquarum omnibus vicinis campis adferat, Romani huius ætatis norunt, quorum vrbem quæ in campo Martio & Vaticano maxima sui parte hoc tempore sita est, totam aliquando inundat & replet: tametsi duplo nunc altior sit ea planities, quàm olim fuisse videatur. Vidi ipse in foro Romano pauimenta marmorea erui, de quibus coniecturam feci, quantum ex ædificiorum ruinis altitudinis solo accreuerit. In campo item Martio, præter ceteras structuras, ipsum Pantheum, & columna Hadriani, & obeliscorum bases, qui ante Augusti mausoleum olim stabant, nunc iacent; clarissimè demonstrant, quanto altior ab illa ætate terra euaserit. Ad hæc enim superbissima opera olim erat adscendendum, nunc ad eorum pauimenta multis gradibus est descendendum: quæ res coniectandũ relinquit, quanta altitudine apud priscos illos & primos vrbis conditores soleat flumen attolli, si nunc etiam in solo tot gradibus sublimiore altissimam aliquando aquarum molem diffundat, ita vt pelagus, non fluuius, esse videatur. Quamobrem vetus Albulæ nomen bene illud quidem indolem moresque fluuij exprimebat; sed eo minus placuit, quòd ominosum & inauspicatum videretur, damni magis quàm vtilitatis habens notationem. Nec existimandum, à colore nomen datum fuisse: tum quia tanto tamque alto flumini, tantumque aliquando pelagus attollenti, diminuens vocabulum minimè congruebat: tum quòd flauus, non albus, cernatur, vt in re oculis subiecta Horatij testimonium omittam. Retuli nunc igitur Tiberino patri has pro aquis suis, quas per triennium bibi, gratias; vt posthac postliminij iure ad veras nominum suorum rationes possit redire, & se à calumniatorum iniuriis vindicare.

Albula fl.

Tiberis restagnatio.

FALKEN. Egregiè. Quin tu potius gratias agis multo maximas Vesuuio, cuius beneficio sæpius Græco caluisti. GOROP. Hoc tu vtriusque nostrum nomine facies, cùm æquè, aut magis etiam, optimi liquoris parenti sis obligatus. Sed estne aliud quod in hac mea Tiberis etymologia displiceat?

FALKEN. Id vnum hîc reprehendo, quòd tam diu hanc priscæ Cimbrorum siue Ianigenarum theologiæ medullam, quæ has tibi origines suppeditat, nobis inuideas.

GOROP. Id curat scilicet aut Hippoclides aut Falkenburgus, quàm mox ego, quibus domi meæ mecum fruor, ea in publicum proiiciam omnium pedibus proterenda. Sed hæc erunt, vt Deus volet. Nunc ad historiam quam Propertius hîc indicauit, quam vos melius, quàm ego, recitaretis.

TOTVM illud spatium quod inter Palatinum collem & rupem Tarpeiam iacet, olim paludibus & stagnis fœdum erat, Tiberis restagnatione perpetuam illuuiem inuehente. At postquam Romo & Romulo hîc expositis, Tiberis recessu suo benigne locum daret, ne semen scilicet diuinum periret, atque Lupa, quos aleret, infantes haberet; cœpit locus paullatim desiccari: cui hominum quoq. curam crediderim accessisse, qua factum sit, vt vna lata fossa per medium ducta plurimum vtrimque vliginis sit exhaustum. Quod autem hinc habitabilis terræ est paratum, id Thuscis cessisse; propterea

Paludes & stagna inter Palatinum collem & rupem Tarpeiam.

fortassis, quòd hic locus propter fossam quæ in Tiberim ducebat, iis maximè idoneus videretur qui nauali rei & mercatui operam darent; quales Tyrrhenos fuisse, paullo antè demonstraui. Nam totum illud stagnum à Curtio lacu inter Tarpeiam rupem, & Pallanteum, & Auentinum, ad flumen vsque pertinens, non parum vtilitatis vrbi præbebat; tum quòd nauigari posset, tum quòd omnes pluuias, omnia excrementa, omnes sordes, omne lutum vndique susceptum in Tiberim exoneraret. Ouidius de lacu Curtio quædam ad hanc rem facientia cecinit, quæ abs te, Falkenburge, velim recitari; eo quòd recentiorem habeas poëtarum quibus cum quotidie loquetis, memoriam quàm ego, quem iam ad triginta propè annos ab ipsorum regione exulare Æsculapius coëgit, ne pili quidem faciens, hanc rationem patri suo semper gratissimam fuisse.

Curtius lacus.

FALKENB. Mihi profectò numquam sic videris medicinam fecisse, vt non aliquando ad florida horum prata excurretis. Quamobrem mallem hac mei interpellatione sermonem tuum non abrupisses, quem tantopere cupio continentem esse, vt vix quicquam ausim interrogare. Ne tamen & ipse nunc in mora sim, versus quos memoria teneo, habete:

Hoc vbi nunc fora sunt, vdæ tenuere paludes:
Amne redundanti fossa madebat aqua.
Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
Nunc solida est tellus: sed lacus antè fuit.
Qua Velabra solent in circum ducere pompam,
Nil præter salices crassaq; canna fuit.
Sæpe suburbanas rediens conuiua per vndas
Cantat, & ad nautas ebria verba iacit.
Nondum conueniens diuersis iste figuris
Nomen ab auerso ceperat amne deus.

GOROP. Satis est versuum. Nam hoc vnum volebam ostendi, paludes hic olim fuisse, & in medio earum corriuationem aquarũ, quæ Velabrum dicebatur, quasi Vuilebrum, id est, fœda aqua, qualis esse solet tum in paludibus, tum maximè iis locis ad quæ vndique fœda illuuies defluebat. Hac de re Tarquinius cloacam, teste Plinio, hoc ipso loco tantam fecit, vt vehis fœni ea capi posset, in quam ceteras cloacas deriuabat. Bene igitur Tibullus pullam aquam dixit, propter lutum & sordes omnis generis admistas:

Velabrum.
Vuil.
Vuilebrum.

Pulla aqua.

At qua Velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulla per vada linter aqua.

Non est igitur Velabrum à velatura, vt Varro voluit, dictum; cùm remis potius in eo, quàm velis locus esset, vt ipse quoque Propertius annotauit. Neque ab aliis putetis Velabrum nomen accepisse, quàm ab iis à quibus vel Tiber, vel Albula, vel ipsa Roma sumpsit appellationem. in quo nihil mirandum, diphthongum ui in e longum esse mutatam; propterea quòd ea, vt & aliis quibusdã, Latini carerent. Ea igitur parte Velabri qua ficus erat Ruminalis, aqua refluens siccum locum infantibus reliquit. de qua Ouidius:

Arbor erat, remanent vestigia: quæque vocatur
Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.

FALKEN. Satis perspicio, quid Propertius dicat; nec ad eam rem opus est interpretatione tua. Illud mallem nobis ex officina tua Cimbrica depromi, quid Ouidius velit cum sua illa ficu Romula, quam sic antè vocatam fuisse, quàm Romulus illic iaceret, videtur indicare. Et sunt qui, nescio an ex Varronis auctoritate, dicant, ficum hanc Ruminam consitam à pastoribus fuisse, vt ad eam Ruminæ deæ sacrificarent, quo lactis vbertatem augeret. GOROP. Si perspexisses, ipsemet caussam explicasses ob quam ficum hanc pastores Romulam appellarint. Modò exposui, & vos mihi negare non potestis, Romul lac integrum, & totas nutriendi vires retinens, vocari. Ab hac igitur significatione Romul ficus hæc dicta, ob eam caussam, quòd esset electa ad lactis custodiam & tutelam; non aliter atque Romulus, dum ab vrbe Roma nomen ducitur, is est qui sollemni ritu electus est custos, & protector Romanæ ciuitatis. FALKENB. Quid ficui cum vaccis? egregiam verò lactis tutelam & prorsus ficulneam.

Romula ficus.
Rumina ficus.

Romul.

Romulus.

GOROP.

GOROP. Prisci illi viri statuis non ferè vtebantur, ipso etiam Varrone testificato, Romanos plus annos centum & septuaginta, Deos sine simulacro coluisse. Quòd si verum est, quod de Iano & Nocho, siue Saturno suspicandum; illud nempe, nihil ipsis æquè ac purum Dei cultum citra simulacra placuisse, atque hæc præcepta posteris tradidisse, ne Deum vellent aut eius ministros statuis imitari; ne videlicet ab ipso numine, quod non viderent, ad id cultus transiret, quod oculis obiectum esset: qua in re quàm lubricus sit mortalium lapsus, qui necdum intelligit, eum frustra quis suscipiat docendum. Dionysius Halicarnasseus & Plutarchus Numam templa quidem tradunt erexisse, sed nulla simulacra in iis collocasse: Simulacra verò à Tarquinio Prisco de Græcanica vanitate fuisse Romam primùm allata. FLEMING. Quorsum hæc dicas, necdum video: hoc interim clarè cerno, te tibi ipsi aduersari, si hæc quidem, quæ modò ex his auctoribus adduxisti, vera credas. Quid enim absurdius, quàm docere, Vortomni statuam tempore Romuli in Vrbe collocatam fuisse, vel etiam antea multo stetisse: & modò eos laudare, qui negent Romæ vlla ante Tarquinium fuisse simulacra? Quòd si has mihi tibias consonas ostendes, næ tu te egregium præstiteris musicum.

Simulacra Romanis multo tempore incognita. Romam primùm à Tarquinio Prisco allata.

GOROP. Satius, ita me Vortomnus amet, fuisset, nullam Romulæ ficus facere mentionem; quàm in hanc incidere difficultatem. Verùm quandoquidem vox semel emissa reuocari non potest: agite, exquiramus aliquid: non quo ego à contradictione liberer; sed quo graues hi scriptores ostendantur à Propertio & Ouidio diligentissimis Romanæ antiquitatis inquisitoribus non dissensisse. Arduum profectò negotium est: vix video, qua parte aggrediendum. Conabor tamen: conatum Vortumnus promoueat. Aio verum esse, ante Græcam Tarquinij leuitatem nulla Romæ Deorum simulacra fuisse. Sed nego, nulla fuisse symbola siue statuas symbolicas, quibus sanæ sententiæ notarentur. Vortomni statuam non semel symbolum vocaui: at simulacrum esse, id est, effigiem vel similitudinem alicuius referre, id verò numquam vel dixi vel dicam. Diuersa hominum vota diuersis formis indicabat, non ipsum Deum, ad quem vota tendebant: interim tamen hoc monens, Deum nec marem nec feminam esse, nec huic vel illi similem; sed omnibus adesse, ad ea promouenda studia, quibus quisque auxilium eius aduocaret. Præterea quemadmodum prisci homines symbolis eorum quæ agenda esse monebant; ita deinde & licuit & receptum fuit, simulacris & imaginibus, non minus quàm litteratum notis, res gestas repræsentare; non quidem, vt cuiusquam in iis fieret adoratio, aut cuiquam picturæ aut sculpturæ diuinus cultus exhiberetur: sed quo memoria rerum præteritarum oculorum adiumento refricaretur. Vt enim verba & sermones per aures ea nobis significant quæ in alterius mente versantur; ita pictura, siue litteratum ea sit, siue simulacrorum, per oculos suggerit quæ voces aurium medio menti imprimunt. Nihil itaque illicitum aut nefarium est aut in simulacris, aut imaginibus pictis; modò non ad alium vsum accommodentur, quàm ipsæ litteræ & voces, quæ non minus signorum habent naturam, atque illa de quibus disputamus. Qua igitur de causa simulacris & Dei & ministrorum eius veteres illi abstinuerunt? Plurimæ sanè rationes adferri possent: quarum apud Plutarchum ea est vna, quòd nefas putarent, præstantiora deterioribus assimilare: altera, quòd Deum non aliter quàm mente attingi posse existimarent. Nos eam primariam & præcipuam dicimus, quòd intelligerent, quàm corporeæ sint hominum cogitationes, quàm omnis nostra corrupta natura à Deo ad creaturas sit procliuis, quàm Dæmon perpetuò id agat, vt insidiis & fraudibus suis ad idolorum cultum infirmos animos trahat, & à quouis potius auxilium petere suadeat, quàm à creatore. Quia igitur hunc periculosissimum & prorsus hominum animis lethalem abusum omnibus modis vitandum putabant; malebant simulacra nulla esse, quàm illorum occasione quemquam à vero Dei cultu aberrare. Verumenimuerò quia ex altera parte cernebant, homines tam tardos esse ad mentem è corporeis tenebris ad cælestem lucem erigendam, neque vbique & semper doctores adesse posse, qui ad diuina incitarent: ad eam ventum est sententiam, vt simulacra quidem nullius erigerent, sed symbola quædam collocarent, quorum adspectu homines monerentur, oculos semper sursum attollendos esse ad Deum omnium creatorem & seruatorem: quorum in numero Vortomni signum vetustissimum in Italia fuisse credo. Græci vetustissimi à Cimbris primis Athenarum & Spartæ conditoribus

Vortumni statua symbolum fuit, non simulacrum.

Simulacris et imaginibus quomodo vti liceat.

Simulacrum Dei & eius ministrorum, quare veteres Romani abstinuerint.

Symbola quædam olim à veteribus Romanis collocata: Simulacra autem nullius erecta.

Herma. ditoribus Hermas retinuerunt, quos ad eum modum formabant, vt quadratæ pilæ caput imponeretur, quo nimirum omnes monerentur, omnem rerum humanarum firmitatem, quam quadrangula figura notat, à capite pendere. Quis enim, cùm caput videret, non cogitaret, quod'nam illud caput esset, cuius, qui statuam posuissent, in mentem venire vellent. Pòst cùm litterarum vsus latiùs propagatus esset, sententiæ quædam breues his Hermis inscribebantur, vt eas homines ab ipso capite proficisci existimarent. Hinc factum, vt quæ sic vera essent, vt ab ipso omnium capite profecta viderentur, ea Hermæ Trismegisto inscriberentur; cui hac via multa millia librorum fuerunt attributa: cùm tamen nemo vmquam vixerit, cuius hos libros proprios esse vellent: id vnum hoc titulo notabatur, quæ libris illis continerentur, ea prorsus esse diuina, & ipso omnium capite digna. Her-man enim nihil nobis aliud significat, quàm publicum monitorem. At cuius hæ statuæ monebant? Nempe ipsius capitis. Qua de causa Hermes Thuet vocatus est, id est, caput, quod Græci diphthongo hac carentes, Theut dixerunt. Sed de his aliàs, si Hermes ipse volet, magis seriò. Ceterùm vt omnia in peius ruunt, nec quicquam tam bene est à maioribus institutum, quod non posteritas corrumpat; ex hac statuarum simplicitate prorsus symbolica, & vtilissima, in maximum idolorum Oceanum miseri mortales ceciderunt, tam graui & exitiosa ruina; vt totum ferè orbem secum in præcipitium traxerit; & hactenus, tametsi Christus nos liberarit, non paucos teneat in alta caligine depressos. Nunc itaque liquere puto, quæ simulacra prisci illi reiicienda, quas item statuas admittendas iudicarunt: atque hinc concordia exitit inter poëtas de Vortomno agentes, & inter illos, qui omnes similitudines Dei & Deorum reiecerunt. Reuertor ad ficum Romulam; à qua me diuertistis. FALKEN. Nimio citius quàm vellem, ita me, quæ de Hermis ex te nunc primùm audiui, delectarunt. Bone Deus, quàm infinita hactenus in altis tenebris sepulta iacent, de quibus tamen integra volumina sunt conscripta! GOROP. Id paullatim magis senties. Quoniam modò aperui, diligenter cautum fuisse à priscis sacrorum præfectis, ne rudes animi simulacris adhærerent; opus tamen esset aliquo incitamento, cuius auxilio ad Deum adscenderent: symbola sunt excogitata, & in iis etiam plantæ & arbores, in quas diuinitatis aliqua opinio non videbatur casura. Ficum itaque hanc constitutam accepimus, ad quam pastores Ruminæ sacra facerent, ad lactis copiam impetrandam; id est, diuinam potestatem rebus suis adesse vellent, vt lactis abundantiam consequerentur. Quid enim non possit Deus in animalibus ad lac generandum factis præstare; qui arbori etiam tantum lactis infudisset, vt quauis parte emanaret? Ficus igitur tessera erat, de qua cogitarent, de infinita Dei bonitate non cetera modò, sed ipsum etiam lac proficisci; atque idcirco ab eo esse ipsius abundantiam petendam, quam hominibus negaturus non esset orantibus, si arbori quidem tantum lactis concessisset nec roganti, nec sentienti, nec beneficium intelligenti. Fici item lacte, animalium lac coagulatur: qua ratione & illa hominum vota signat, quibus petitur, vt lac plurimum casei & butyri contineat; quæ duo in lacte multo magis expetuntur, quàm eius citra hæc copia quamuis profusa. Adiicere possem & alia, sed vitanda prolixitas, quam vtut vito, ipsa rerum & copia & diuersitas trahere secum videtur. Romula igitur hæc primùm dicebatur: quia eius diuinæ potestatis tesseram habebat, quæ lacti tum augendo tum conseruando reuera præesset. Vt igitur à Roma ciuitate Romulus; ita à Rooma pro lacte, Romula ficus nomen accepit, sed vtrumque in Cimbrico sermone: cuius quia Itali, qui externa sua lingua priorem loquendi sinceritatem corruperunt, ignari essent; fabulas de Romulo & Romula ficu confuerunt, incertis tamen auctoribus, an hæc ab illo, an illa ab hoc nomenclaturam haberet. Auctorum certè ingens dissensio in Romulo & Roma nihil certius demonstrat, quàm nihil certi de vrbis vel origine, vel auctore, vel nomine, nec à Græcis, nec à Latinis haberi.

Her. Maen.

Thuet.

Statuarum simplicitas prorsus symbolica, & vtilissima in maximum idolorum oceanum versa.

Ficus tessera abundantiæ lactis &c.

RELICTA igitur hac coniectura, qua putatum est, Vortomnum à conuerso Tiberi dictum esse; ad alteram transeamus, quam sic Propertius exponit:

Seu quia vertentis fructum percepimus anni,
Vortumni rursus credidit esse sacrum.

In horum altero, creditur, pro, credidit, legendum existimo, lapsu non admodũ difficili, vt sit:

vt sit: *Vortomni rursus creditur esse sacrum.* ea nimirum sententia: Creditur Vortomni rursus sacrum adesse, quia vertentis anni fructum percepimus. Sunt enim hæ duæ priores de Vortumni nomine opiniones non ad aliquam certam personam referendæ, sed ad vulgarem quandam persuasionem, quam mox famam vocabit, additurus, eam mendacem esse, & neutram harum opinionum recipiendam. Annius hic aliud egit; & dum somnia sua speculatur, parum animaduertit quid vel Vortomnus, vel Propertius cantet: qua in re tam est ineptus, vt tres rationes à Propertio adductas sigillatim veras esse dicat, non agnoscens; duas priores esse reiectas. Creditum itaque à quibusdam fuisse, Vortomnus dicit, nomen inde datum sibi esse, quia anni vertentis fructum iam tum homines perceperint, atque idcirco sacrum rursus ipsi celebrẽt, quo gratis cultoribus sequentem annum iterum bene vortat siue prosperet. Agebantur hæ feriæ Octobri mense, quinto Varronis de lingua Latina libro sic docente: quod quidem rationi maximè congruebat, vt quo tempore vindemia vltima fructuum messis iam esset peracta, Deo gratiæ agerentur, quòd omnem agricolarum laborem, omnem satum, omnem arborum vinearumque cultum, sic felici suo afflatu promouisset, vt modò totius anni fructum in horreis & apothecis homines haberent. Quòd si igitur annum vertentem, qui est integra solis à puncto quopiam Zodiaci ad idem reuolutio, vt vicesimo secundo tradit Ammianus Marcellinus, metiri velimus ex agrorum cultu; nec aliunde annum incipiemus, quàm à noua sementę; nec alio fine terminabimus, quàm ipsis Vinalibus, quæ etiam Octobri mense iam vino degustato agi solere idem Varro tradit.

Vortumni feria Octobri mense agi solebant.

Vinalia, Octobri mense agere solent Romani.

Possit ex his Vortomni feriis quisquam suspicari, Automnum & Vortomnum non Dei, sed eiusdem partis anni habere significationem: quod tamen nequaquam ita esse, ex Cimbrica lingua perspicuum fiet: è qua non solùm hæc diuersitas eluceſcet; verũ & omnes anni partes è suis nominibus & nominum rationibus fient illustriores; quas, excepta hieme, omnes hic Propertius fructibus suis vel descripsit, vel indicauit; Autumnum pomis, Ver cerasis, Æstatem moris & ceteris muneribus suis ornans. Festus scribit, quosdam putasse, Autumnum ab augẽdo dictum esse; quòd tunc homines agrorum fructibus coactis maximas opes haberent. Nos contrà dicimus, Automnum anni senium esse; quoniam eo tempore & fructus & folia ex arboribus cadant, aut in eis, nisi decerpantur, contabescant: tum etiam quia calor omnis, veluti in senio, exstinguatur, & canæ pruinę & niues terram, veluti decrepitũ quoddam silicerniũ, mox inde sint cooperturæ. Automnus igitur optimè hominis senio comparatur, in quo naturalis vigor omnis elanguescit iam iam frigore totus superandus & exstinguendus. Autom enim siue Audom senium significat, nulla omnino litterarum immutatione, eodem modo quo Voztom prosperitatem, Eeldom nobilitatem, Rpedom diuitias, quæ deriuantur ab Aut/ Vozt/ Eel/ Rpt/ formula nobis vsitatissima. Nec mirum, hanc anni partem vetus Cimbrorũ nomen retinuisse; cùm ceteræ quoque ex eadem lingua habeant appellationes. Hiems enim fit ab Huiem/ quod extra compositionem est, Hui Heim/ id est, custodi domum, siue serua te domi. Friuolum enim est, Romanos hanc vocem à Græcis mutuari; cùm nec apud Græcos quicquam significet, nec ab ὕω, id est, pluo, hæc anni pars dici debeat: nisi tam simus rei rusticæ, & medicinæ, & omnis denique naturalis philosophiæ imperiti, vt pluuias in hieme optemus. Est'ne quisquam, qui ignoret, ex halitu calore solis ex humidis corporibus eleuato, pluuias in aëre concrescere? Quod si negari non potest; quî cõuenit, vt cùm Sol minimum virium habeat, & terra frigore summo concluſa ad petræ modum induruit, tum pluuiæ potissimùm fieri dicantur? Calore profectò opus est ad imbrium generationem, & eo quidem tanto, vt & terram aperiat, & halitus, siue, vt scholæ loquuntur, vapores ex eius humore in aërem tollat; nec tamen eam vim habeat, vt quem humorem extraxit, eum penitus absumat. Insaniuit scilicet Virgilius cùm diceret,

Automnus hominis senio optimè comparatur.

Automnus vnde dictus.

Autom siue Audom.

Voztom.

Eeldom.

Rpedom.

Hiems vnde dicta.

Hui.

Heim.

Hiemes orate serenas
Agricolæ; hiberno lætissima puluere farra,
Lætus ager.

Hiemis proprium est, terram claudere, quò semina calore intus in se coacto, & idcirco roborato, foueantur, & vim genitalem auctiorem adipiscantur: quam ad rem Boreæ adiumentum natura adhibuit, cuius in constringendo quanta vis sit, si quis ignoret, is mihi

Hiemis natura & proprietas.

is mihi vel cum Sardanapalo ſemper in gynæcio latuiſſe videtur, vel totam ætatem in vaporariis Germanicis tranſegiſſe. Sed audiamus iterum Virgilium:

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere.
Rura gelu tum claudit hiems, nec ſemine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit auis longis inuiſa colubris:
Prima vel Autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis, tam præterit æſtas.
Ver adeò frondi nemorum, Ver vtile ſiluis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.

Doctiſſimus poëta elegantiſſimè nobis depinxit, ad quam partem anni pluuiæ ſpectent; & rurſus quænam ſit hiemis natura, quam illi mihi Grammatici ignoraſſe videntur, qui hiemis nomen à pluuiis deduxerunt; niſi fortè primus nominũ architectus huius tam ſupini erroris ſit accuſandus. Tolerabilius fuiſſet vel à ventis, in quibus principatum Boreas tenet, vel à nimbis, vel à gelu dare nomenclaturam; ſi ab incommodis anni hæc pars fuiſſet nuncupanda. At in iis quia nec bonum omen, nec id quod optandum, cernebatur; prudentiſſimè illud excogitatum eſt nomen, quod vt tempeſtati hibernæ nihil exprobraret, ita hominibus conſilium daret ſaniſſimum. Heſiodus antiquis proximus, ſi vera de aureo tripode cantat, vim huius vocis, licet eam ignoraret, optimè expreſſit:

παρδ' ἴθι χάλκειον θῶκον. καὶ ἐπ' ἀλέα λέχην
ὥρῃ χειμερίῃ, ὁπότε κρύος ἀνέρας εἴργει
ἰχάνει.

Hæc quid aliud volunt, quàm ſi diceremus: hieme, cùm vehemens frigus homines conſtringit, accede ad focum, & eam domus partem quæ calore ſuo homines detinet in colloquiis & ſuaui confabulatione. Virgilius velut apicula omnes veterum poëtarum floſculos delibans, hoc etiam ſuum fecit, ſed ſic, vt multo comptius copioſiuſque reddiderit:

Hiems, inquit, *ignaua colono.*
Frigoribus parto agricolæ plerumq. fruuntur,
Mutuáque inter ſe læti conuiuia curant:
Inuitat genialis hiems, curáſque reſoluit.

Noſtrates hoc tempore illud nomen pro hac anni parte in vſu habent, quo ipſum illud quod Virgilius cantat, expreſſum eſt. Winter enim nihil aliud eſt, quàm lucrum abſumo: cùm Win lucrum, Ter abſumo ſignet: quod tamen vocabulum tanto artificio factum eſt, vt ſi citra compoſitionem intelligatur deriuatum à Wint/quod ventum ſignat, nihil aliud ſit, quàm ventum faciens. Wint à Wein/id eſt, verto & voluo; eo quòd omnia vertat: à quo Latini venti nomen ſeruarunt. Sed auctor nominis ad priorem rationem magis reſpexit, hac interim non neglecta. An'ne eandem omnino exprimit ſententiam vox Wu-en/admonens, eo tempore omnem noſtri cuſtodiam in domo conſiſtere; atque idcirco ea æſtate eſſe comparanda, quæ ad ſedentariam eiuſmodi vitam ſunt neceſſaria; ne domum exire, & Boream ferre cogamur? Videant modò Latini, vtrum malint videri à Græcis hanc vocem mutuati eſſe, maxima cum rerum imperitia, & contra omnium mortalium vota: an verò potius ducant & præſtantius, ſi doceantur, hoc vnum adhuc eſſe ex illis vocabulis quæ incorrupta ferè ab ipſis Ianigenis ad hanc vſque durarunt ætatem. Magni fit numiſma, quod eleganter vel imperatoris cuiuſpiam baſilicam, vel aliud quippiam eius temporis expreſſum habet: at quanto pluris illud fieri debet monumentum, in quo clare cernitur, quàm longa & continuata ſerie Romani ab ipſo Iano & Cimmerio deſcendant, in quibus maioribus imperij ſui acceperunt promiſſionem. Nec porrò hæc vox primos Romæ conditores tantùm nobis pro-

Winter. Win. Ter. Wint. Wein. *Ventus.*

bis proponit inſpiciendos; ſed eorum etiam demonſtrat prudentiam in nominibus fabricandis.

Verùm video me mox rogandum, num & ceteræ anni partes vetuſta ſua nomina conſeruarint. Conſeruarunt ſanè. & Ver quidem omnino noſtras eſt; quod Varro vel à vertendo, vel à virore deduxiſſet, niſi Iones vidiſſet obſtare, apud quos ait βῆρ prò eodem dici. Nobis Weer ſignificat aëris temperiem, à Waer/ quod eſt cuſtodio & tueor: quia aëris temperies mortalium vitam tuetur atque cuſtodit. Iam aries etiam Weer nominatur, à Wer quod eſt defendo: quoniam is ſe capite ſuo egregiè defendat. Alludit præterea per cognationem litterarum W & B ad Wer ſiue Waer/ quod gigno & pario denotat: quo fit, vt veris etiam illa dos exprimatur, qua ceteris anni partibus longiſſimè præſtat. Quoniam verò ſemper optamus, vt grata aëris temperies reuertatur, nec vmquam nos ſic ſatiet, vt non iterum eam nobis adeſſe velimus: factum eſt, vt Weer pro iterum ſiue rurſum in vſum venerit. Tribus igitur rationibus primus linguæ noſtræ fabricator primam anni partem Weer vocauit. Vna, quia tum aër temperatiſſimus eſt: quod niſi ſenſibus ſatis crederetur, Galeni auctoritate docuiſſem. Maronis tamen Muſam lubentiùs auſculto, qui ſummam hanc aëris temperiem ſumma ſuauitate eſt imitatus.

Ver, verùs, vnde dictum.

Weer.
Waer.
Wer.
Wer.
Waer.

Ver / Weer/ vocata prima anni pars, variis rationibus.

Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumue habuiſſe tenorem
Crediderim: Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri.
Cùm primum lucem pecudes hauſere, virumq́;
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immiſſæq́; feræ ſiluis, & ſidera cælo:
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúſq́; caloremq́;
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.

O admirabilem doctiſſimi poëtæ, & primi linguæ noſtræ fabricatoris conſenſum! Quamuis enim veris originationem apud Latinos non haberet: ſic tamen eam expreſſit, vt clarius non poſſet, dum dixit ad primos & teneros rerum exortus hac cæli indulgentia opus eſſe, quo res caloris & frigoris mediocritate conſeruarentur. Weer itaque à Waer/ id eſt, cuſtodio & conſeruo deductum eſſe, ſi quis Maronem docuiſſet; an non putamus eum in maiorem ſui admirationem venturum fuiſſe, agniturumque aliquid diuini in poëtis eſſe, cuius inſtinctu meliora, quàm ipſimet exiſtiment, carmina frequenter effundunt. Atque hæc ſit prima ratio à temperamenti præſtantia deſumpta, ob quam prima pars anni Weer vocetur. Altera accipitur ab eo ſignificatu, quo Weer arietem notat. Solis enim in Arietem ingreſſus Veris facit principium: quod notius eſt apud Aſtronomiæ peritos, quàm vt opus ſit longiore explicatu. Tertia cauſſa deliteſcit in vicinia W & B. Cùm enim Iones Weer dicunt, in mentem nobis vocant Wer ſiue Waer/ quod eſt produco, pario, gigno. Ver enim plurimum parit & gignit inter omnes anni partes, adeò vt hæc ratio vel prima haberi meritò poſſit, tametſi in deriuatione littera prima in cognatam tranſeat. Quarta cauſſa his accedit: Quia enim rurſus, quod Weer etiam dicimus, Sol nobis nouum annum reducit, & iterum calorem ſuum viuificum tam propinquum nobis reddit, vt frigora caloribus paullatim cedant, & ipſi terræ gramina, arboribus comæ, hominibus vigor & alacritas redeat: non malè hoc tempus Weer eſt nominatum: propterea quòd omnia ea iterum repræſentet, quæ ſemper cupimus iterum adeſſe. Iones duplex digamma in Beta mutarunt, Latini ſimplex digamma retinuerunt; quoniam & hi & illi duplici hac littera carerent. FALKEN. Hoc demum eſt eximium & inſigne vocum fabricandarum artificium, quod non vnam tantùm, ſed multas rationes ob quas rebus nomina conueniant, comprehendit; hoc, inquam, eſt origines & inuenire & explicare.

Perge igitur, quæſo, ad eam, quæ ſola reſtat, partem, vt Autumno totius anni interpretationem debeamus. GOROP. In hac vereor vt vobis probare poſſim id quod ſentio. Æſtas enim citra omnem controuerſiæ vllius ſuſpicionem ab æſtu dici videtur, quamuis Varro dubitet, an ab αἴθω & deriuetur. Sed hic ego primùm interrogabo, vnde

Æſtus vnde dictus, & ad propriè ſignificet.

æſtus

æstus dicatur: quod si ab αἴθω deducant; rursus quæram, quînam hæc vox æstui marino conueniat, in quo nullus calor aut ardor dominatur. Ego sanè longè aliud æstus nomine significari puto, ratione de Cimbrico sermone ducta, in quo Haest per diphthongum pronuntiatum, immodicam festinationem notat. Siue igitur ad aquam, siue ad ignem referatur, æstus ingentem celeritatem qua vnda vndam, & flamma flammam, & feruens vapor vaporem trudit & impellit citra vllam cessationem, notabit: ita vt æstus dictus videatur ab Haeststou/ id est, celeriter impello, per geminatarum litterarum ad simplices reductionem. Propriè igitur æstus cùm ad calorem refertur, dicetur ingens ille feruor vibrationem quandam fracti luminis circa terræ superficiem in campis ostendens, in qua maxima cernitur vis celeritatis; à qua ad calorem etiam alium est translatum, extra tamen germanam notationem. Mare item æstus suos habere dicitur eadem ratione, quia perpetuò agitatur, vnda vndam protrudente. Hinc æstuo, quod est agitari, & inquietum esse; quod non ad flammas tantùm, & feruidos vapores, & maris perpetuum fluxum & refluxum; sed ad ventos etiam, & hominum animos applicatur, qui æstuare dicuntur, dum nulla in cogitatione aut proposito quiescunt. Sic Syrtes Horatius vocauit æstuosas, quòd celerrimis aquarum vorticibus agitentur. Hanc significationem Cicero scitè admodum expressit in quarta Verrinarum: Itaque æstuabat, inquit, dubitatione, versabat se in vtramque partem, non solùm mente, verùm etiam corpore. Nec minùs proprium verbi vsum Horatius ostendit, dum festinas hominum mutationes describens sic concludit:

Quid mea cum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
AEstuat, & vitæ disconuenit ordine toto:
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

Haest.

Stom.

Æstuo, as, are.

Numquam igitur Grammaticis credam, æstum ab αἴθω dici, nec propriè calorem significare, sed vehementem agitationem siue ea in aquis sit, siue in ventis, siue in vaporibus, quos canicularibus maximè diebus celerrima quadam vibratione micare videmus. Quod si ita est, nulla ratio permittet, vt æstas ab æstu dicatur, nisi id ei proprium faciamus, quod est commune plurimorum; & anni partem maximè constantem ab agitatione nominemus. Videamus itaque quid Æstatis nomine veteres notarunt. Seruius apud antiquissimos in duas partes annum diuisum fuisse scribit, hiemem & æstatem, idque Virgilij docet auctoritate sic canentis:

Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas.

Hic certè hiemem tantisper produxit, dum æstas inciperet; quasi ver æstatis pars esset. Idem alibi quoque ver æstatis nomine comprehendit in hoc versu:

At verò Zephyris cum læta vocantibus æstas.

In quo quis non videt, de primo vere, sub æstatis nomine locutum esse: quod tamen admodum alienum à vocis proprietate iudicandum esset, si ab æstu caloris æstas diceretur. Rogabo igitur meam Hermathenam, ecquid habeat quod simul & veram vocis originem ostendat, & poëtam antiquitatis studiosissimum nihil contrà dixisse, atq. illa postularet. Dixi modò hiemis nomen homines admonere, nõ solùm, vt domi maneant, ad frigora & ceteras aëris iniurias vitandas; sed hoc etiam, vt curent ea omnia ad manũ habere, per quæ liceat hanc domesticam cochleæ vitam perferre. Idem quoq. alterum nomen Winter, quo nunc vtimur, indicat; quoniam frustra quis eum hortetur qui nihil reposuit ad futuram necessitatẽ, vt ea quæ lucratus fuerit, absumat. Quamobrem si in hieme ad ignem desidendum, & conuiuia sub tecto celebranda: necesse est partem anni esse, perquam copiam omnium eorum nobis comparemus, quæ ad eiusmodi geniales dies, & lætas compotationes, & luculentos focos requiruntur. Hanc nemo nescit æstatem esse, qua semper hominem impigrum esse oportet, atque ἄοκνον, vt Hesiodus ait; quo domum hieme omnibus necessariis habeat instructam,

velut ingentem formicæ farris aceruum,
Cùm populant, hiemis memores, tectóq. reponunt.

Hæc igitur anni pars quæ victui conquirendo reponendoque ad hibernos vsus est apta

Æstatis nomine ver cõprehẽdit Virgilius.

Æstas vnde dicta.

vocatur,

vocatur æstas: quod vocabulum si in duo diuidas, vt sit Aes, Tas, idem dixeris vernaculo nostro sermone, quod Latinus suo diceret, alimentum & pabulum coacerua. Aes enim nobis non hominum modò, sed omnium animantium, immò non animantium tantùm omnium, sed omnium eorum quæ nutriuntur, pabulum est & alimentum; adeò vt ignis etiam materiam & fomitem comprehendat. Quamobrem qui dicit, Aes Tas, coaceruationem omnis generis alimentorum designat, hoc ipso & ignis pabulum, quo in hieme maximè opus est, complectens. Quis mortalium aptiùs queat vnica syllaba exprimere omnia ea quibus ad desidem & otiosam hiemis vitam opus est? cui cùm altera syllaba Tas accedit, ostenditur non satis esse, paucula quædam seruari & condi, sed integros aceruos alimentorum esse congerendos. Tas enim non quemuis aceruum significat, sed eum qui totam domum seruare ac saturare possit: quod de formula Ichnæarum dictionum statim se prodit. Sat enim nomen conuersum per vestigia deducit ad eam mensuram, quam Tas siue aceruus ad vsum hiemis congerendus requirit. Ex quo & illud perspicuum, Latinorum Sat, & Satis, & Satur à nostra lingua Latinis remansisse: quandoquidem character nostris peculiaris eos huius debiti reddat manifestos. Aes item si conuertas, mox docebit qua via omne pabuli genus sit acquirendum. Sat enim idem est quod sero. Quocirca qui volet alimentum, necesse habebit vt serat; quod conuersio clarissimè demonstrat. Quid hic adhuc artis desideratur? Quis vmquam Latinorum tantum in æstatis nomine mysteriorum quæsiuisset? An non duabus syllabis omnia complexus est architectus, quæ plurimis præceptis & philosophi & poëtæ tradiderunt; atque id tanto vocum formandarum artificio, vt in summa breuitate syllabarum maius id sit & longè excellentius, quàm vt vlla alterius linguæ vox cum iis queat comparari? Nunc igitur videmus, quàm conuenienter etymologiæ Virgilius Æstatis nomen ipsi etiam Veri cõmunicarit; ea in re veterrimorum consuetudinem secutus, cuius iam olim Latinis nulla ratio, nulla caussa, & ne caussæ quidem coniectura vlla constabat. Quantum enim temporis est, quo hiemis necessitatibus potest prouideri, tantum intelligimus æstatis nomine comprehendi. Quocirca Ver, quo fœnum, quo butyrum & caseus, quo flores varij & varij asparagi condiendi reponuntur; primam æstatis partem facere dicetur. Neque verò Automnus potest ab huius vocabuli latitudine excludi; qui, si qua pars alia, egregiè meretur hanc æstatis nomenclaturam; cùm in eo non alij modò fructus, sed ipse etiam suauissimus vuarum liquor condatur. Errat itaque Seruius, dum in bipartita illa anni diuisione Automnum hieme comprehendi tradit: neque bene explicat locum illum,

Humida solstitia, ac hiemes orate serenas.

in quo poëtam prælicenter putat solstitia pro solstitio vsurpasse. Ego nihil ambigo, Virgilium Solstitij nomine Solis apud nos in Cancro stationem intellexisse; quòd alterum Solstitium absentia potius Solis, quàm Statio nobis sit vocanda: atque hac ratione iussisse, vt agricolæ pluuias circa æstiua omnium annorum solstitia orarent; quo cum alia suaui imbre succresceret, tum frumenta etiam maiorem molem ante messem adipiscerentur. Non malè Seruius illud quidem animaduerterat, annum à priscis in duas partes diuisum fuisse: sed partitionem ipsam perperam per æquinoctiorum circulum absoluit, sex menses hiemi, sex itidem æstati assignans; cùm Virgilius Automnum etiam æstatis nomine primo Georgicorum apertissimè ad hunc modum comprehendat:

Quid tempestates Automni & sidera dicam,
Atque vbi iam breuiórque dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cùm ruit imbriferum Ver?

Hinc & illud eluceret, cur vetustissimi homines ante Olympiadum computationem, æstates pro annis posuerunt; quod Seruius in illud Virgilij annotauit:

Nam te iam septima portat
Omnibus errantem & terris & fluctibus æstas.

Nam gemina statim ex iis quæ de æstatis origine dixi, caussa emergit: altera, quòd æstas maiorem partem anni complectatur: altera, quòd eam anni partem, qua domi otiosis erat desidendum, indignam iudicarent quæ anno annumeraretur: quoniam id temporis, quod vltra senium reliquum esset, silicernium potius capulare, quàm pars anni videretur; quippe in qua nihil vitæ terræ superesset, Sole vitæ datore per circulum

Aes. Tas.

Sat. Sat. Satis. Satur. Sat.

Ver æstatis pars. Automnus æstatis pars.

Solstitium.

Annus in duas partes diuisus à priscis.

Æstates pro annis posuerunt veteres, idq; multis rationibus.

obliquum longissimè remoto. Quid quòd & tertia dari ratio potest ex vrbanorum hominum & mercatorum vita desumpta, quos si interrogemus, quam partem anni victui & opibus quærendis dedicandam existimerit: respondebunt, ni fallor, non hanc aut illam partem, sed integrum annum: cui quidem hominum generi totus annus æstas potest nominari; quandoquidem nullum tempus vacuum esse sinant ad ea coaceruanda, quæ non nisi victus caussa rectè quæruntur. Et certè pauperes & ærumnosi agricolæ, quales plerique omnes sunt Campani Brabanti, nullam sic anni partem otiosam habent, vt eam possint integram genio suo consecrare. Quamuis enim terra clausa sit, tantum tamen sub tecto habent negotij, vt nullus desidiæ locus relinquatur. Quid igitur miri, æstates pro annis olim computatas fuisse; si tot, cur id fieret, rationes de vocis interpretatione eliciantur. Nomen quo nunc nostrates pro æstate vtuntur, eandem prorsus exprimit sententiam. Somer enim dicitur à Som, quod nobis est multa in vnum colligo, à Sam, quod est coniungo: propterea quòd is qui multa in vnum aceruum colligit, semper aliquid coniungat. Sam facit mas, de quo in Gotodanicis scripsi. Som conuersum Mos facit, id signans, quod vel sparsum iacet, vel indignum est vt in summam veniat. Ex hac peculiari nobis vocum formatione liquet, à Som ad Latinos Summam venisse, non è contrario. Somer itaque coaceruatorem significat, qualem vnicuique æstatem esse debere, si pluribus doceam, ineptissima vos enecem prolixitate: Id interim admiratione dignum, tam egregiè antiquum æstatis nomen, & hoc hodiernum, inter se conuenire, nec minus vetus nomen hiemis, & hoc, quo nunc vtimur, ad vetustissimorum poëtarum sententias quadrare.

Somer. *Som.* *Sam.* *Summa.*

Nunc igitur ad Vortomni verba, qui vulgò credebatur omnibus vertentis anni fructibus præsidere, atque idcirco, cùm vertens annus tursus cerasa attulisset, eorum primitias Vortomno offerri: & item primas spicas, adhuc humente & quasi lactente semine prægnates: nec aliter vuas, simulac nigrescere iam cœpissent: tum etiá pruna autumnalia, quæ maximè laudanda, propterea quòd condita toto anno seruentur. Nobis ingens prunorum varietas est, vt Romanis quoque olim Plinij tempore, qui tamen arbitratur Catonis ætate præter siluestria nulla cognita fuisse: quod an firma collectione concludat, mea non refert: id saltem inde liquet, de nominis origine Latinos non esse interrogandos, cùm verisimile sit, peregrinum fructum peregrinum secum nomen tulisse. Græci κοκκύμηλα vocant; & id quidem, vt Nicander indicat, quasi κόκκυγος μῆλον. Quid autem cuculo cum prunis sit, ego me nescire fateor. Panem cuculi medici nostri Oxyn Dioscoridis vocant: fieri potest vt principio, cùm agrestia dumtaxat pruna nota essent, cuculi mala fuerint nominata, id est digna hominibus tardis, & qui nec domum, nec pomarium haberent: propterea quòd gustantibus acerba sint & ingrata. Galenus inter alia, quæ suibus potius agrestibus, quàm hominibus alendis apta dicit, Brabyla numerat: quo loco satis clarè significat, se de prunis nostris agrestibus intelligendum. Hæc igitur cuculi mala primùm dicta existimo, & de horum similitudine idem nomen ad domestica pruna transiisse, quæ iam non cuculorum solùm, sed hominum etiam elegantium poma vocari mererentur. Posset quis suspicari, ab eo cuculi mala nominata pruna omnia generatim fuisse, quòd aluum laxam reddant; qualem quamuis & aliæ aues, tamen accipitres præ ceteris maximè habere solent, inter quos cuculus vix contemptissimus numerari potest, rostro dumtaxat similis & plumis, ceteroquin timidissimus, & caloris semper indigens alieni. Quamobrem pomum aluum ciens, Coccygis potuit proprium dici, quòd aluum molliret, & liquidam redderet, & præterea viscera refrigeraret. Hinc & illud videtur factum, vt Siculi & Rhodij omne prunorum genus Brabyla nominarint, quasi βορά βολα, vt Stephanus in linguis rationem assignat: quæ si vera sit, communi vsui, quem Galenus in Brabylorum nomine secutus est, repugnat; cùm hæc potius adstringant, quàm soluant. Pruna nos Pruimen vocamus, quas Pur-ruimen, id est, mera euacuantia; ea nimirum caussa, qua Brabyla Siculis dicuntur; quia ad nihil aliud conducere videantur, quàm vt euacuent inferiorem ventrem. Quamuis ergo inter Coccymala & Brabyla illud obseruatum à plerisque sit discrimen, vt illa cultarum arborum sint, hæc siluestrium: Brabyli tamen etymologia illis magis conuenit, quæ aluum lubricam reddunt; Coccymeli contrà illis, quæ succo sunt vehementer

Prunorum varia genera. *κοκκύμηλα.* *Cuculi mala.* *Brabyla pruna.* *Coccygis malum.* *Prunum vnde dictum.* *Pruimen.* *Pur. ruimen.*

adstringen-

adstringente, & prorsus inamœno, nec aliis, quàm cuculis pro cibo quærenda, qui tarditate sua in hanc incidunt necessitatem, vt dum ab aliis meliora impetrare nequeunt, cum suibus victum quærere cogantur. Conuenienter igitur nominis rationi cecinit Theocritus, dum Brabyla pyris & malis, optimis pomis, adnumerat:

ὄχναι μὲν πὰρ ποσὶ, ὠδὰ πλευρῇσι δὲ μᾶλα
Δαψιλέως ἄμμιν ἐκελίνδετο, τοὶ δ' ἐπέχυντο
ὅρπακες βραβύλοισι καταβρίθοντες ἔρασδε.

quod si velitis ex tempore Latinum, sic habet:

Pyra pedes circa, circa latera vndique mala
Dapsilia obuolui, nobis fundíque supernè
Depressi ad terram Brabylorum pondere rami.

Non permittit hic nobis poëta dubitare, quid Brabylorum nomine intellexerit, optima videlicet pruna, & si interpreti credimus, ipsa adeò Damascena, de quibus Martialis: *Damascena pruna.*

Sume peregrinæ carie rugosa senectæ
Pruna, solent duri soluere ventris onus.

Quibus versibus videtur expressisse & Brabylorum & prunorum originem; si illa quidem βοράβολα, id est, voracitatis saburram depellentia; hæc verò Pur-ruimen, id est, mera vacuantia, pro eo ac vocabula poscere videntur, interpretemur. Græci igitur videntur vel neglecta vel ignorata vera nominum ratione, contra quàm debuissent, Brabyla pro agrestibus accepisse, quæ Galenus inter stomatica medicamẽta numerauit: quamquam non absurdum erit, si agrestibus quoque ventris deiiciendi vis tribuatur eo tempore, quo pleno autumno ad tardam deuenerint maturitatem; nihil fortasse tum Tamar-Indis, siue dactylis acerbis Indorum vel sapore vel facultate cessura. Nec contemnenda omnino, tametsi cuculorum mala dicantur, non solùm quia faucium & tonsillarum inflammationibus egregiè resistunt; sed quia à Marcello etiam ad calculorum remedia vocantur. Latini itaque Prunorum quoque nomen nostrati linguæ acceptum ferre debent, tametsi N pro M adsciuerint. Quod si difficilius sibi persuaderi sinent; dicant, vnde Rumicis nomenclaturam acceperint, multo ipsis, si vera dixit Plinius, quàm pruni antiquiorem: vel adferant caussam de sermone suo: vel fateantur aliunde in ciuitatem Romanam venisse. Quid est tergiuersandũ, Rumicis vocabulum ex antiqua lingua reliquũ esse, si Ruim nihil aliud est, quàm quippiam vacuum reddo: quod qui nescit Lapatho conuenire, is nec facultates eius herbæ nouit quã nunc vulgò de Græca voce Lapatientia vocant; nec scire videtur, nomen hoc à λαπάζω, id est, vacuo, factum esse. Idem igitur Cimbricè Rumex, quod Græcis Lapathon notare, manifestò tenemus: è quo quis non videt liquere, Rumicis nomen ab eodem Ruim/ à quo Pruim/ & Prunum deriuari, & vtrumque vocabulum nostras esse de prima Italiæ lingua apud Romanos relictum. Inanis apud medicos opera luditur, dum contentione magna quærunt, quæ sint Damascena dicenda: cùm nihil referat, quo olim nomine poma, quo nunc vocentur; modò de facultatibus eorum nihil sit controuersiæ. Quæ quis volet aut Damascena aut Armeniaca nominet; dum hoc saltem nobis permittat, vt non aliis Damascenorum loco vtamur, quàm iis quæ lubricam faciunt aluum: non aliis item Brabylorum Galeni loco, quàm iis quæ strennuam adstringendi vim gustantibus ostendunt: quæ nominarint Cerea, & Cereola, ceræ color; quæ Columella onychina, Onychis splendor ostendit. *Rumex, rumicis, vnde dicatur.* *Ruim.* *Lapathum.*

De Cerasis apud antiquos maior dissensio; Romanis cõtendentibus, à Lucullo primum è Cerasunte opido allata fuisse; Græcis Diphili Siphnij testimonio docentibus, multo ante Lucullum sibi cognita fuisse, qui Milesia ceteris præfert. Theophrastus certè sic cerasum describit, vt prorsus maximam eam arborem depinxisse videatur, quam Bononiæ sæpius sub nomine maioris loti conspeximus. Fuerunt qui putarint Cratægum ab ipso descriptum, Cerasum nostram esse; quàm verè, non iudico: id interim displicet, quòd siluestrem mespilum videri dicat, & succo mespilum referre. Quicquid huius est, id saltem negari non potest, exiguam prorsus huius arboris notitiam tum apud Græcos, tum apud Romanos antiquiores fuisse; & idcirco neque nominis rationem ab iis petendam. Est autem huius pomum omnium apud nos primum, ita vt ei euangelia *Cerasum cerasi fructus.* *Cerasus arbor.*

videantur debori Pomonæ ad hemisphærium nostrum reuertentis. Et quia hanc à natura habet singularem cùm erga se prærogatiuam, tum erga homines beneficentiam; visum est maioribus nostris, inde dare nomenclaturam quo cum gratias referre non possent tanto munere dignas, ostenderent tamen gratum animum, ipso nominis monumento in æternum apud omnes & audiendo, & testificaturo hanc arborem esse quæ primum arboreum fœtum post tristem hiemem mortalibus ostendit, & eo ipso nunciat, non verbis, sed reapse, tempus alimentorum redire. Ker idem quod reuertor, & reuerti facio, esse scitis; & Ars nisi ipsi antè intellexissetis alimenti omne genus notare, modò de iis quæ dixi, potuissetis doceri. Ker-ars ergo nihil aliud est, quàm faciens reuerti alimentum. Longas autem in breues esse mutatas, non admiror; cùm & nos, quo vox monosyllaba fieret, Kers ex Kerars fecerimus, magna diligentia breuitatem vbique affectantes. Bene itaque pro veris signo Cerasos posuit; & multo sanè elegantiùs, quàm ipsemet poëta potuerit suspicari: quoniam non fructus modò hanc lætissimam anni partem designet, sed nomine etiam suo polliceatur, se reducere tempus alimenti coaceruandi, id est, æstatem. Quòd dulces cerasos dixit poëta, id fecit sanè tam bene, de mea sententia, vt nullum pomi genus sit quo lubentius vescar: sed tanta nunc est varietas tum arborum, tum fructuum, tum saporum; vt vix aliud genus inuenias in qua naturæ benignitas tanta luserit & luxuria & diuersitate. A pedali enim aut paullo plus chamæcerasi altitudine in altissimas arbores & latissima ramorum tabulata progreditur; tantum abest, vt quod de Cratægo Theophrastus dixit, huic arbori generatim queat applicari. Iam in hac tam varia copia sunt & amara cerasa, omnium minima, non illa quidem lauro insita, vt Plinius sua ætate factũ commemorat; sed de suo semine citra adulterium nata, qualia apud Tridentinos non vno loco memini videre.

Ker. Ars.

Cerasus signum Veris, primum arboreum fœtũ post hiemem mortalibus ostendit.

Cerasorum epitheton.

Et hæc quidem de gratissimi alimentorum reditus symbolo. Nunc ad Mora, quæ adultæ æstati tribuuntur; quorum nomen non minus est, quàm cerasorum, obscuræ originis. Excutiant Romani, excutiant Græci omnia sua scrinia; voluant & reuoluant omnes suas antiquarias merces, & minima etiam, si velint, scruta recensеant; non inuenient tamen quò Mori vocabulum queat referri. Nobis in promptu est, sapientissimæ arbori nominis rationem assignare sapientissimam: & haud scio tamen an sapientiorem, an maiore artificio comprehensam. Romæ nomini & robur & roboris iactantiam subesse, paullo antè dictum.

Morus arbor.

Mor. Rom.

Dictum item Mor vocem versam contrarium eius notare quod prorsa, quæ Rom est, significabatur. Quamobrem non vna ratione Morus nomen suum est sortita. Principiò fructus adeò omni robore caret, vt neque cortice tegatur, nec osse intus firmetur, sed solo succo & carne constet. Deinde tam imbecilli nexu pediculo suo hæret, vt frequenter vel leuissima iniuria decidat ante maturitatem. Iam maturo quid mollius, quid citius computrescit? Soluitur mox velut in lutum quoddam: & terra quæ luto constat, pari ratione Moz apud nos vocatur; eo quòd & mollis sit, & inualida ad pedes animalium sustinendos. An non maxima igitur de caussa Morum ab imbecillitate & mollitudine nominandum videtur: & si necdum haberet nomenclaturam, num ab alia nota eam dandam putaremus, quàm ab ea per quam à ceteris pomis omnibus differt discrimine prorsus immani? Et hæc quidem de Mori fructu ab imbecillitate nominato. nunc ad arborem. Hæc præter ramorum fragilitatem illud habet peculiare, quòd Romano nomini maximè aduersatur; quia nimirum minimè sit inter omnes arbores aut superba aut iactabunda. Cùm enim ceteræ arbores, quàm possunt citissimè, vires suas in germinando, & sese foliorum ornatu decorandis, ostentent; hæc sola nihil properat, sed omnibus ceteris præcurrere permissis, tandem in medium prodit, & sese tam spisso virore vestit, vt nisi modestia esset singulari, de eo sese iactare posset. Quid porrò consequitur hac sua modestia, & Fabiana tarditate? Illud nempe, vt longissimam vitam consequatur, & materiam præstet ad multas ætates duraturam. Romus præcoci sua iactantia dicitur periisse: Morus contrà, modestia sua tendit ad æternitatem. Non igitur ob eam tantùm caussam arborum sapientissima dici potest, quòd non antè germina protrudat, quàm æstiuus calor certam præstiterit contra frigus securitatem: sed ea etiam ratione, quòd minimè sit iactabunda:

Mori fructus natura & proprietas.

Moz sive Moer.

Mori arboris natura & proprietas.

quando-

quandoquidem nullum sit sapientiæ maius indicium, quàm modestia & matura tarditas: nullum stultitiæ & vanitatis certius argumentum, quàm gloriabunda arrogantia. Quæro nunc, vtrum arboris maior sit sapientia, an maius artificium ipsius nomenclatoris, qui non naturam solùm fructuum vocabulo suo expressit, sed vtilissimum etiam præceptum ad vitam prudenter agendam, tum arboris exemplo, tum nomine ipsi iactantiæ ex diametro repugnanti eadem opera construxit. Sciebat nimirum frustra nos naturæ secreta scrutari, nisi ea ad sana vitæ morumque instituta referamus: cùm nihil scientia prosit, quæ non recto tramite ad summum bonorum contendat. Nescio vnde Mori nomen ad Alexandrinos venerit; cùm ceteri Græci hoc pomum συκάμινον vocent: tametsi non immeritò suspicari queam, id de occultiore sacerdotum lingua, quæ eadem cum nostrati etat, emanasse. Cetera quæ de Moris dici possunt, in vulgus nota sunt, tum de generibus, tum de foliorum ad serica vtilitate, tum etiam de stomatico medicamento ex immaturis eius pomis parando; ita vt hæc nihil debeant nos demorari.

Propertius non contentus his enumeratis fructuum primitiis, quibus vertente anno Deus hic solet ornari; vlterius coronam è pomis factam adiecit, quam insitores votorum rei soluere consueuerunt, dum felici successu inuitas pyros mala, vel malos pyra, vel alias arbores diuersæ naturæ poma ferre coëgerunt. Pomosam autem vocat coronam, quæ varij generis poma continebat: quæ varietas è diuersitate insitionum maximè solet oriri; quæ facit, vt non sat sani hominis mihi esse videatur, siquis huius ætatis vel mala, vel pyra, vel alterius generis diuersa ex insitione poma ad veterum nomenclaturas cogere nitatur. Nouisse cuiusque succos eo iudicio, quo simplicium medicamentorum facultates sunt examinandæ, id verò dignum iudico in quo laboretur. Quid mea refert, quæ fuerint Sestiana, aut quis fuerit Sestius, primus vel insitor vel arboris inuector? Nihil profectò, quantum ego quidem videre possum: aut saltem non pluris refert, quàm scire, quis fuerit Laurentiolus, à quo Laurens peren; aut quis Wilhelmulus, à quo Willelmus peren; aut quæ Elisabetha, à qua Lysbet peren vocantur. Habuerint Romani Orbiculata delicatissima, habuerint Melimela, habuerint Mattiana, Scandiana, Picena, Amerina, Syriaca, Pelusiaca, Quiriniana, Setania, Platania, Mustea, & si feminis placet, habuerint etiam pannucea: num mihi ob hanc diuersitatem laborandum, quæ illorum quibuscum nostris conueniant? Insana est omnis inquisitio, in qua inuentionis nulla est regula aut certitudo: insanior etiam illa, in qua nec certa via est ad veritatem, nec vlla vtilitas veritatis inuentæ. Scimus Sestiana poma, siue, vt Columella habet, Sextiana, non verò Cestiana, vt malè apud Galenum vocantur, inter ea numerari, quæ adstringendi vi tum in stomaticis medicamentis, tum etiam in stomachicis affectionibus è relaxatione natis magnam habent vtilitatem: Ea tamen de caussa nobis minimè disputandum, quæ sint Sestiana poma: ne nobis vana quærentibus, illud quod Cornario, nisi memoria fallat, in hoc pomo accidat, vt Sestiana Hesperidum mala credamus; & tandem cum Mattianis etiam confundamus, à quibus credi posset Hispanos hoc tempore omnibus malis nomen mutuari, quo videantur omnia paria Mattianis olim laudatissimis. At hoc agendum, vt inueniamus mala, quæ adstringendi facultate non cedant Sestianis; qualia quàm plurima reperiuntur: & nisi inuenirentur, ad Appij imitationem, aliis malis Cotoneo insitis fieri possent. Mattiana à Mattio dicta, illo fortasse Caio, quem Columella de re rustica scripsisse tradit, quæ Athenæus à vico quodam Aquileiæ vicino adferri dicit. Plinius Valerianus non parum commendat ad pulmonis & iecinoris affectiones, addens & sanguinem reiicientibus conuenire: è quibus notis coniicio, adstringendi vi vnà cum grata quadam & pingui dulcedine prædita fuisse. Hæc Domitianus vespere non rarò esitasse fertur. quo loco Martianum codex meus habet, vt vitiosè etiam in Macrobio legitur Martianum, pro Mattiano: Miror quòd in mentem venerit Natali de comitibus, vt Battiana in Athenæo verteret pro Mattianis: vel hæc sunt, vel horum loco edi possunt, quæ nos Hol-ersen/ Hispani *Camozas* vocant. Nominum quorum diuersæ admodum sunt & leues aliquando occasiones; nulla cura habita, sic tamen, ne quæ apud veteres sunt scriptores, negligentia nostra corrumpantur, ad ipsas vires animum perpetuò conuertamus,

Pomosa corona Vertomni.

Pomorum & pyrorum varia genera.

Sestiana siue Sextiana poma.

Mattiana poma.

& ad eas vsum ipsorum dispensemus. Sic nec magni nostra interest, Galenum in Persico malo, quod Citrium suo tempore nominari ait, non sat propriè seminis nomine illud etiam succulentum comprehendisse, in quo vera semina continentur: cùm satis apertè inter verorum seminum siccam & calidam facultatem, & huius succi acidi vires, magnum collocet interuallum.

FALKEN. Nimis angustis spatiis nos includis, si non vlteriùs aut dubitare aut inquirere licebit, quàm tui Themisones permittent. Quid quòd mea non interest, nec opinor etiam ipsius Flemingi, quam pomum habeat facultatem, modò gustanti gratum sit. Hoc mihi malim expediri, quo sese Dipnosophistæ quoque in Laurentij conuiuio torserunt; quæ nam ea sint mala quæ Hesperidum apud poëtas vocantur. de ceteris sanè, quæ hactenus primus mortalium nobis aperuisti, & nunc ingentes gratias agimus, & pro eo ac debemus perpetuò habebimus; quas tamen multò habebimus maiores, si hac etiam accessione beneficium cumulatius reddas: quod te eo magis facere decet, quo Vortomni corona elegantior reddatur. GOROP. Quandoquidem video mihi hanc imponi necessitatem, vt totum hoc pomeridianum tempus nugis meis transigatur: non magni facerem, qua de re me loqui velletis; nisi viderem non satis spatij diem hunc nobis daturum ad ea quæ super reliquis Propertij versibus cogitaueram, explicanda. Nec est sanè quod Athenæo addi posse videatur, qui veterum hac in re diligenter enumerauit sententias; & inter eos Pamphilus, Diis apud Lacedæmonios Hesperidum mala apponi solere, prodidit illa quidem gratissimum odorem spirare, verùm non esse esui apta. Meminit & Aristocrates in Laconicis, eadem Hesperidum & Persica mala faciens, de quibus Diphilus Siphnius sic est locutus, vt ab aliis Coccymala vocari dicat, nec mali succi esse, immò plus nutrire, quàm cetera mala: quo quid sibi velit, ipse viderit. mihi bis per omnia videtur aberrare, si de Persicis siue Medicis malis loquatur; quorum nec cortex, nec caro, nec succus, nec semina bonum succum generare possunt; cùm prorsus ab alimentorum mediocritate ad insignes excessus declinent: cuius generis quæ sunt, non video quis medicus ad boni succi copiam augendam queat adhibere, nisi idem fortè pharmacum dicat & nutrimentũ. Philotimus in alimentorũ libris Persicum malum pingue & miliaceum esse, & oleum ex eo exprimi posse dicens, de cortice cum carne videtur locutus. Quoniam verò apud Lacones aliud nomen habuerunt; equidem crediderim illud minimè idem cum Græco prunorum nomine fuisse; sed scribendum esse Coccomala, non Coccymala, à granis nimirum, quæ acido Persicorum malorũ succo continentur; & ab ipso illo acido Oxymela, id est, mala acetosa fuisse nominata. Ab Aristophane igitur Grammatico in linguis non malè dictum fuerit, κοκκομῆλα nominata fuisse apud Lacones Oxymala Persica, siue mala acetosa Persica: Verùm cùm addit, à quibusdam Adrya eadem vocari; maximam mihi mouet suspicionem, hæc nomina non bene ab ipso fuisse distincta. Nam videtur de prunis agere, quæ ἀκρόδρυα etiam dicuntur, & syncoptôs ἄδρυα, nec non & μάδρυα, quasi μολόδρυα: quæ nomina cùm antea Brabylis siue prunis sint tributa; vereor ne parũ ad medica mala faciant, quæ hic ab Athenæo dicũtur. Sed relinquamus has tricas, quibus veteres implicitos videmus: id quæramus, an Persica, siue Medica, siue Assyria, siue, vt pòst dicta sunt, Citria eadem sint cum Hesperidum malis, an diuersa. Iuba Mauritaniæ rex in iis quæ de Libya scripsit, Citria ait Hesperica mala ab Afris vocari, & inde Herculem aurea mala in Græciam tulisse, nomine colorem secuto. Hunc quidam audiendum negant, asserentes Citrij nomen apud veteres non reperiri; quod & Galenus videtur indicare; describi tamen arborem à Theophrasto sub mali Persicæ siue Medicæ nomine, quæ necdum ea tempestate patriam suam egressa esset: Tantum abest, vt insigni errore carere ea putem, quæ nescio quam ad Bacchum de Coccymalis & Oxymalis Persicis Athenęus adduxit. Cùm igitur doctissimus Theophrastus Medica mala quamoptimè libro quarto, vt vidisse vos nihil dubito, depinxerit, nec Hesperidum, nec aureorum fecerit mentionem malorum, nec dixerit Græciæ iam olim ab Hercule illata: non possum mihi persuadere, vera ea esse quæ multo pòst Iuba commentus est. Quòd si vel minima suspicione tactus fuisset, hæc ea esse mala, quæ Hesperidum & aurea dicuntur; non opinor tam nobilem apud Græcos fabulam silentio transiisset. Verùm vt me expediam, suffragium colophonium adducam Theophrasto prorsus consensurum.

Hesperidum mala.

Persicum malum. Medicum malum.

Coccomala. Oxymala.

Citriũ malũ.

Virgi-

Virgilius, dum quæ singulis regionibus peculiaria sint & prorsus sua, hanc arborem vti Medorum propriam & Italiæ necdum illatam, depingit:

Media fert tristes succos tardúmque saporem
Felicis mali, quo non præsentius vllum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscuerúntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciémque simillima lauro,
Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat; folia haud vllis labentia ventis;
Flos apprima tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

Seruius auctoritate Appuleij de arboribus scribentis, eò propensus est, vt hanc arborem quæ hîc describitur, Citrum esse neget: quod cur faciat, non video: cùm Theophrasti & Virgilij descriptio egregiè consentiant & inter se & cum malis nostris Citriis. Probus nimis ineptè Rhododaphnen hîc describi credidit. Miror sanè tum huius supinũ iudicium, & ab omnibus medicorum pueris deridendum; tum illius aut vecordiam, quòd potius Appuleio, quàm Plinio accesserit; aut negligentiam, quòd huius libros inspicere non curarit, in quibus claris verbis expressum est, Citrium à Græcis malum medicum vocari. Video etiam in tardo sapore Grammaticos valde tardos esse, nec sat poëtæ acumen assecutos. Ego sic locum intelligo, vt putem Virgilium cum arbore expostulare, quòd tam felix malum, & tot dotibus nobile, tam tardè Romanis dederit gustandum. Sit igitur hoc nobis firmum, Medicum siue Persicum Græcorum malum à Theophrasto & Virgilio bene depictum, Citrium malum Romanis vocatum fuisse, de Plinij & Galeni grauissimorum testium auctoritate: quicquid interim vel Seruius, vel eius dux Appuleius obganniat. His accedit & Pamphilus in linguis illud quidem bene testatus, apud Romanos Citrum vocari; sed in eo pariter cum Iuba seductus à veritate, quòd idem Hesperidum malum putarit: quod equidem prorsus nego; quoniam nec Theophrastus diligentissimus Medicæ mali delineator, nec Virgilius hunc imitatus; tam antiquam pomi huius nobilitatem vllo modo subticuisset, si hoc aureum Herculis malum apud poëtas celebratum existimasset. Elegantissimus hic poëta cùm nusquam non diuina reconditæ eruditionis oracula promens vbique sui similis sit, tum in illa Eclogæ parte minimè dormitauit:

DA. *Malo me Galatea petit, lasciua puella;*
Et fugit ad salices: sed se cupit antè videri.

Et iterum:

ME. *Quod potui, puero siluestri ex arbore lecta*
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

Quis hîc vlterius tergiuersandi locus iis qui negant, alia aurea, alia Medica esse? Aurea mala decem legit ex arbore; Medica scilicet, quæ ne in ipsis quidem Augusti hortis tum temporis crescebant? Minimè gentium. Nec hoc erat pastoris, illa magnis sumptibus è Persia aduecta de bulga sua comparare; nec ipse pastor, vt tale quippiam suspicemur, locum vllum relinquit, dum dicit, se aurea poma nec emisse, nec è culta aut domestica, sed siluestri arbore legisse. Quæ igitur erunt aurea hæc mala quæ pauperrimus Menalcas cum magna attenuatione muneris ad amores suos mittit; primũ dicẽs, *Quod potui*; deinde addens, *siluestri ex arbore lecta*; vt sibi nihil proprium, nihilque suum ostenderet: postremò, vilis & siluestris muneris, quod numerari non merebatur, numerum exprimens, vnà confessus paruum illum quidem esse in tam nihili dono; sed se cras hodiernam pænuriam alteris decem compensaturum? Qui, rogo, hæc quadrant cum Citrio, quod necdum gustum sui Romanis dederat? Melius ominemur, quàm poëtam tam decori immemorem fuisse, vt decem Citria pauperrimus pastor & mittat, & vile munus esse fateatur; cùm eo tempore vel tria à primario homine non ruris, sed ciuitatis Romanæ ipsi Augusto gratissimi muneris loco dari potuissent. Quid quòd ne Claudij adhuc tempore in Italia Citrus coleretur, Columella alioqui tradituro, quinam serenda tractandaque esset. Martialis multo pòst eam de hac dote celebrauit,

Aurea mala.

quòd in Assyria pomis numquam careret; quod ita esse, Palladius dicit se pòst in Sardiano & Neapolitano fundis suis deprehendisse, ceu rem in Italia & locis vicinis non antè visam. Quamobrem ne id quidem mihi Democritus, quisquis is fuerit dipnosophista, persuaserit, Antiphanem veterem Comœdiarum scriptorem in Bœotio suo de Citrio malo esse intelligendum, dum Baiotum suum amatorem, vt equidem coniicio, sic introducit puellæ loquentem:

Καὶ περὶ μὲν ὄψου γ' ἠλίθιον τὸ καὶ λέγειν,
ὥσπερ πρὸς ἀπλήστους, ἀλλὰ ταυτὶ λάμβανε,
παρθένε τὰ μῆλα καλάγε, καλὰ δῆτ' ὦ θεοί.
νεωστὶ γὰρ τὸ σπέρμα τοῦτ' ἀφιγμένον,
εἰς τὰς ἀθήνας ἐστὶ παρὰ τῆς βασιλέως·
παρ' ἑσπερίδων ᾤμην γε νὴ τὴν φωσφόρον,
φασὶν τὰ χρυσὰ μῆλα ταῦτ' εἶναι· τρία
μόν' ἐστιν ὀλίγον τὸ καλὸν ἔστι πανταχοῦ
καὶ τίμιον.

In his vertendis Natalis in ipso statim limine impegisse videtur. sed is, vt velit; nos sic ex tempore:

Sit sanè ineptum vel loqui de opsonio,
Ceu cum heluone sermo sit: sed accipe
Hæc virgo mala pulcra, pulcra per deos.
Non pridem Athenas misit hæc rex semina:
Genus puto Hesperidum, per astrum Cypridis,
Esse aurea hæc dicunt. Tria at tantum modò
Sunt pulcra, rara, rara vbique gentium,
Pretijq; magni.

Hos versus Eriphus non tam vt suos faceret, repetiuisse videtur, suis quibusdam additis, quàm vt trium pomorum donum ab Antiphane inductum derideret. Neque indicare videtur, Medica poma à Bœotio amicæ suæ data; cùm vix oboli faciat. At pluris fuissent tria citria tum temporis Athenis, quàm triginta oboli; & fortasse pluris, quàm triginta drachmæ. Deinde mox liquet ex comparatione Granatorum quæ Eriphus aureis Hesperidum malis opponit, minimè vel ab Antiphane vel ab Eripho de Citriis fuisse cogitatum; sed de viliore aliquo genere, quàm sint mala punica. Quod si rectè quis consideret quæ ab vtroque dicta sint; videbit, ni fallor, Melibœam nihili aurea poma facere; & ea quæ de aureis pomis à Venere in Cypro plantatis ferebantur, ad punica mala detorsisse. Sed valeat Eriphus cum sua rustica Melibœa, quæ Dianam à virorum consortio alienam, quàm Veneris sidus iurare mauult: ex quo solo perspici potest, omnia ea quæ Veneris sunt, ab ea contemni, & vix obolaria censeri. Ego aliter longè Antiphanem, quàm Dipnosophista intelligens, aio, elegantissimè & ingeniosissimè eum in tribus aureis pomis versatum esse; tum quod ad numerum spectat, tum etiam quòd eorum semen dicat non ita dudum à rege Athenas missum esse. Ternarium enim amoris vinculo conuenire, Virgilius etiam nouit; & multo ante omnes & Latinos & Græcos ipse Salomon funiculum triplicem dicens difficilius rumpi. Iam poma Veneri sacra esse, & ea quidem Cydonia de quibus Comicus agit, mox apertum reddam. Quo autem Bœotius rusticum & exile munus magis commendaret; addidit, non de vulgari Cotoneorum genere hæc mala esse; sed omnium longè pulcerrima; & quo pluris fiant, semen allatum dicit è Persia: quod mirum non est, cùm hodie quoque Cydoneorum ea præstantissima sint & maxima, quorum semen ex Lusitania vsque ad nos affertur. Porrò quòd à Rege dicat semen venisse amarulentum, habet criminationē in Athenienses nescio quos, qui regiis pecuniis quas per aurea mala indicat, se sinerent corrumpi. Nihil igitur minus hîc cogitatum est, quàm de Medica malo: potius cogitatum est de auro Persico, quo Græci se non rarò allici sinebant, vt Persarum magis rebus, quàm patriæ suæ studerent: quod vt salsè admodum à Comico obliquis verbis & aureorum malorum mentione notatum est; ita parum bene ab eo animaduersum, qui collegit poma hæc Citrea fuisse ex eo quòd semen è ditione regis fuisset allatum. Certè si Antiphanis iam ætate arbor in Attica fuisset, idq́. tam communiter, vt

Ternarius numerus amoris vinculo conuenit.

Cydonia mala Veneri sacra.

niter, vt etiam Bœotius inde poma haberet; multo prius ad Romanos, quàm Virgilius naſceretur, veniſſet: nec Theophraſtus verè dixiſſet, Malum Medicam ſua adhuc ætate Mediæ & Perſidi eſſe peculiarem; nec opera ſua dignum exiſtimaſſet, tam diligentem eius dare delineationem, quæ multo antè beneficio cuiuſquam Perſarum Regis in Græciam fuiſſet tranſlata. Hæc pluribus quàm vellem. Sed quid facerem? Antiphanes mihi videbatur defenſionem implorare contra eos qui huius tam falſæ aſſertionis facerent teſtē & patronum. Quæ verò mala dederit intelligenda, ipſa Melibœa ſatis indicauit, dum errore virgini ruſticæ non indecoro, Punica mala à Venere in Cypro conſita fuiſſe dicit: quæ fabula non ad Punica mala, ſed ad Cydonia pertinebat; de quibus Ouidius Metamorph. libro decimo ipſam Venerem ſic loquentem adducit:

Eſt ager, indigenæ Damaſenum nomine dicunt,
Telluris Cypriæ pars optima, quam mihi priſci
Sacrauere ſenes, templiſq́ accedere dotem
Hanc iuſſere meis: medio nitet arbor in aruo
Fulua comas, fuluo ramis crepitantibus auro:
Hinc tria fortè mea veniens decerpta ferebam
Aurea poma manu.

Hæc ait ſe Hippomeni dediſſe, quo Atalantæ obiecta & curſum demorarentur, & amoris darent incitamentum. Theocritus tertio Idyllio idem expreſſit:

Ἱππομένης ὅπα δὴ τὰν παρθένον ἤθελε γᾶμαι,
Μᾶλα ἐν χερσὶν ἐλὼν δρόμον ἄνυεν· ἀδ' ἀΐξαντα
Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἄλλετ' ἔρωτα.

Hæc nec pari elegantia nec pari gratia Latinè, ſed eadem dicam breuitate:

Hippomenes cupiens Atalantam inducere lecto,
Mala volis ſumens curſum perfecit: at illa
Vt videt, vt furit, vt altum rapta eſt in amorem.

Quæ nam hæc Atalanta fuerit, magna eſt inter poëtas & eorum interpretes quæſtio. *Atalanta.* Theocriti interpres & plerique alij geminam faciunt; alteram Arcadicam, Iaſi; alteram Bœotam, Schœnei filiam: & hanc Hippomeni dant vxorem, illam Melanyoni. Meminit huius controuerſiæ inter ceteros Apollodorus, ſed lite pendente diſceſſit. Ælianus, Arcadicam non ſolùm ſagittis, ſed & pedibus plurimum valuiſſe, ſatis oſtendit; dum velocitatem eius aſtrorum cadentiū & fulminis celeritati comparauit. Theocritus hoc loco videtur indicare, Hippomenem & Melanyonem eundem fuiſſe, nomen poſterius per illud, μῆλα ἐλὼν δρόμον ἄνυεν, quaſi diceret, Hippomenes inde Melanyon dictus eſt, quòd μήλῳ ἀνύει, quod ceteri perficere nequiuerunt. Nomen itaque alterum de victoria datum apud poëtas induxit confuſionem. Sed hæc propter viam. Videmus itaque in Græcia nulla vmquam ætate, poſt ſaltem quàm Hercules Heſperidum hortos ſpoliaſſet, aurea mala defuiſſe; cùm tamen Medicæ mali ante Theophraſtum nullus vmquam meminiſſe videatur. Quæ igitur aurea mala ſint, ex Plinio diſcamus, qui inter Cydonia ea Chrymela vocat, quæ aureo colore ceteris præſtant: *Hippomenes. Melanyon.* *Chrymela.* quod numquam ſcripſiſſet, ſi Citria, quæ & ipſe & ceteri Romani iam cognoſcebant, Chryſomela, ſiue aurea mala apud veteres fuiſſe, exiſtimaſſet. Quamuis verò ex his *Chryſomela.* ſatis perſpicuum eſſe puto, Cydoniorum genus illud quod aureo colore maximè eſt *Cydonia mala aureo colore inſignia.* inſigne, aurea mala eſſe, & idcirco etiam mala Heſperidum: oſtendam tamen quid Propertius de Virgilij aureis malis ſenſerit; cuius iudicio qui ſtare nolet, is cadat in quot volet errores. Eius ad Lyncen. hi ſunt verſus celeberrimi: *Aurea & Heſperidum mala ſunt.*

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graij;
Neſcio quid maius naſcitur Iliade:
Tu canis vmbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus:
Vtq́ decem poſſent corrumpere mala puellam,
Miſſus & impreſſus hædus ab vberibus.
Felix qui viles pomis mercaris amores.

Quis hic non videt, vilia poma fuiſſe, quæ aurea Virgilius vocauit, minimè verò ex Aſſyria vſque & Media magnis ſumptibus aduecta. Non eſſe autem Scandiana, aut

Mattiana,

Mattiana, aut Melimela, idem in eo carmine quo in auaritiam puellarum sui temporis inuehitur, ita clarè demonstrat, vt nullam tergiuersationem vel obstinatissimo aduersario relinquat:

Felix agrestum quondam pacata iuuentus,
Diuitiæ quorum messis & arbor erant.
Illis pompa fuit, decussa Cydonia ramo,
Et dare puniceis plena canistra rosis.

Succinat Propertio Palladius, qui vno verbo litem dirimet:

Cùm præstet cunctis se fulua Cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.

Videmus hîc fuluam Cydoniam propter poma vocatam: videmus superbiam & decus auri: quid reliquum est, vt non tota aurea dicatur? Nolo nunc prolixius morari in errore hoc eradicando, ad quem tollendũ, vel solus Plinius satis grauis auctor esse debebat; quem tamen in eadem sententia Columella præcesserat, tria æquè ac ipse Cydoniorum genera tradens. His igitur auctoribus qui necdum credet, aurea Hesperidum mala, magnum Herculis inter cetera ornamentum, Cotonea mala esse; eum dignum iudico, quem Pomona solis plumbeis Nomentanorum malis pascat, nec vmquam aurea cognoscat. Iubam igitur iubebimus Afris suis narrare, Hesperidũ mala & Citria eadem esse; nec sinemus nos tam longè à veritate detrahi, quàm Hanno conterraneus eius nauigauit. Poterant quidem & huc ea adduci quæ in Herculis quibusdam statuis poma visuntur: sed quia non in omnibus eadem est malorum forma, malui hoc nobis in re manifesta argumentum deesse, quàm ex obscuro iudicio rationibus clarissimis tenebrarum aliquid offundi. Verùm quàm Virgilius bene docteque de Hesperidum malis, siue aureis, sensit; tam rectè ea amatoris munus fecit; in eo & Antiphanem, & Theocriti non vnum locum, & quamplurimos alios poëtas secutus; quorum de scriptis non obscurè quiuis intelligit, poma Veneri donum esse gratissimum. Quis nescit, Paridis iudicio, Eridos pomum Veneri datum; & eam hac caussa victricem vocari. Eadem è pomea Dionysij corona mala decerpsit, quibus ad amores conciliandos vteretur. hinc Philetas:

Cotonea mala, aurea Hesperidũ mala sunt.

Poma Veneri donum gratissimum.

τὰ οἵ ποτε κύπρις ἑλοῖσα
μῆλα διωνύσου δῶκεν ἀπὸ κροτάφων.

Qua de caussa Theocritus Mindio suo amatori poma ad Simetham dedit ferenda:

μᾶλα μὲν ἐν κόλποισι Διωνύσοιο φυλάσσων.

Hinc & illud quod modò ex eodem adduxi:

παρὰ πλευρῆσι δὲ μᾶλα.

Ad quem locum interpres malum Veneri sacrum dicit; & idcirco ad latera quibus contigua sedes est illius animæ quam sub phrenibus Plato collocauit, quamque maximè Venereos ludos vigere oportet, reliquis duabus partibus otiosis. Hinc & illud apud Eustathium, nescio an ex Anacreonte:

μῆλα ἔρωτες ἴδου τρυγῶσι.

Et illud Aristophanis ex Nephelis:

μήλῳ ὑπὸ πορνιδίου βληθεὶς. Quamobrem non otiosè ab Homero factum, quod in Phęacum hortis dixit μηλέας ἀγλαοκάρπους, pulcritudinem nimirum malis propriam esse ratus & peculiarem; & idcirco malum à Paride datum pulcerrimæ. Quòd verò non generatim quæuis mala æquè Veneri grata fuerint, sed Cydonia præ ceteris omnibus, Stesichorus satis indicat in Helena, vbi commemorat, in regis currum inter myrti folia & rosarum violarumque corollas, multa quoque Cydonia coniecta fuisse. Plura possent adferri de Græcis, quibus mala Veneri sacra, non alia, quàm Cotonea, esse docerentur. Verùm ne sim prolixior, pro multis vnum adferam Antiphili epigramma, quo Struthion ad Venerem suam missum ad hunc fecit loqui modum:

Cydonia mala præ ceteris Veneri grata.

μῆλον ἐγὼ στρούθειον ἀφ' ὁπλοτέρης ἔτι ποίης
ὥριον ἐν νεαρῷ χρωτὶ φυλασσόμενον·

ἄσπιλον,

ἄπτιλον, ἀῤῥυτίδωτον ἰσόχνοον ἀρτιγόνοισιν,
ἀκμὴν εὐπετάλοις συμφυὲς ἀκρέμοσι.
ὥρης χειμερίνης σπάνιον γέρας, εἰς σὲ δ' ἄνασσαν,
τοίην χ' ὠνιφόεις κρυμὸς ὀπωροφορεῖ.

quod nos, etsi non pueri gratia, Latinum tamen faciemus:

Malum ego Struthion maturum gramine molli
Seruatum, integrum corpus adhuc retinens.
Haud naui, haud rugæ, par est lanugo recenti,
Frondoso in ramo me vigor vsque tenet.
Rarum hiemis donum, sed tali bruma vel ipsa
Reginæ in gelidis poma ferat niuibus.

Inter cetera lanuginem suam adhuc recentem Venereum hoc malum commendat, quam Zonas etiam in epigrammate quodam vti pomo decoram laudauit, dicens:

ἀρτίχνοον τὸ δὲ μῆλον.

Nec Philippus item eam neglexit, sic canens in quodam hortulani cuiuspiam anathemate:

μῆλον δ' ἡδύπνουν λεπτῇ πεποκωμένον ἄχνῃ. id est,
Malum & odoriferum, & tenui lanugine tectum.

Optimè igitur Virgilius vt omnia Veneris poma cana dixit, id est, alba lanugine vestita: *Veneris poma cana.*

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.

In Saxonum historia legitur, Veneris in ipsorum regione simulacrum fuisse, cuius sinistra tria aurea poma teneret; quæ res cum Cypria malo ab Ouidio descripta egregiè consentit: Gyraldus narrat, à se & Cœlio suo Imperatoris Numeriani numisma visum, in cuius auersa parte stolata mulier victoriolam dextra tenebat, sinistra triangulum æquilaterum, in cuius summo apice paruus circulus stabat cum inscriptione, VENERI VICTRICI. Hoc paruo circulo Cœlius vmbilicum, Gyraldus speculum signari putabat. Ego vix dubito, quin triangulus & ternarius malorum in Venere Saxonica idem notarit; & circulus nihil aliud significarit, quàm rotundum pomum, quod trianguli veluti pyramidis è quatuor triangularibus faciebus primùm constitutæ fastidium coronaret. Siue enim ternarium tribus pomis, siue tribus lineis vnam pomi figuram sustinentibus indices; eôdem res tendere videtur. Aliud est quod credo vos expectare. Sed frustrà, nisi quis Deus ex inopinato adsit. Vultis vt dicam, vnde Cydonia & Citria nomina sua sortita sint; cùm nec Græca nec Latina videantur? Nam quòd Cydonia à Cydone Cretæ vrbe deriuent, id faciunt non tam quòd ita sit, quàm quòd, nisi id ex allusione vocum inuenissent, nihil haberent quò nomen referrent. Quòd si à Cydone nomen traxissent, nemo, puto, id melius scire potuisset, quàm ipsi Cretenses. At hi hæc poma non Cydonia, sed Codymala vocant, nihil minus quàm ad Cydonem alludentes; tantum abest, vt inde credant nominanda. cuius rei testis est Hermon in linguis Creticis. Apollodorus item & Sosibius Codymali nomine Cydonium intelligunt: quod cùm non faciant de communi vsu loquendi, necesse est de Cretica consuetudine statuisse, iuxta Hermonis interpretationem. Nec Veneris apud Ouidium narrationi conuenit, aurea mala primùm è Cydone Cretica venisse. Mihi ridiculum quiddam in mentem venit, quod vix ausim omnino proloqui, nisi Socratis pallio mihi frontem obuoluatis. FLEMING. Tu tibi frontem perfrica: nihil est in verbis flagitij. Si quid mali, id in rebus est, non in rerum notis. Et est alioquin absurdum, medicũ pudore suffundi. De nobis nihil sis sollicitus. GOROP. Scitis, opinor, Allemanis malum hoc Kutte vocari; & eodem nomine apud nos membrũ muliebre intelligi. Qua de caussa maiores nostri, ne pomũ dicentes, alterum illud nominasse viderentur; vocabulum mutilarunt, altera syllaba ex u vocali consonante facta, vt pro Cutte sit Que, C in Q ante V consonantem semper transeunte. Ex hac tamen abbreuiatione id discimus, e in Cutte longũ esse debere, si pomũ notetur; breue verò, si pro membro dicatur, quia tum Te paragogicũ dũtaxat habeatur: Ee verò firmum significat, & propterea etiam legitimum connubium quod firmum esse debet. Malum ergo nomen accepit ab vsu eo quo pomum hoc puellæ dabatur, veluti tessera firmi

Cydonium malum vnde dictum.
Codymala.
Kutte.
Cutte.
Que-appel.
Te.
Ee.

firmi nexus cum membro ipsius sanciendi; quod adamussim Cut-ee, & ad pleniorem sonum Cuttee nobis significat; quod Latinis diceretur legitimum cum cunno connubium. Quicquid igitur de Veneris malis apud antiquos legimus, id ad Cotonea mala est referendum; qua de caussa doctissimè Virgilius Cana mala amoris tesseram fecit & in eo:

Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

Hos duos Theocriti versus quos est imitatus, longè superauit:

ἠνὶ δέ τοι δέκα μᾶλα φέρω τῶν ὧδε καθεῖλον;
ὥ μ' ἐμέλλ' καθελεῖν τυ, καὶ αὔριον ἄλλα τοιοῦσδ.

quos, verbum de verbo, sic reddere possemus:

En tibi mala decem porto; illinc carpsi, vbi tu me
Carpere iussisti: tibi cras mox altera porto.

μηλοβολεῖν. Μηλοβολεῖν igitur apud Græcos, non, vt vulgus Grammaticorum opinatur, à quouis malo traxit originem; sed à Cotoneo, vt poëta Latinus omnis eruditionis antiquæ thesaurus indicauit. Quod igitur Aristophanes dixit, μήλῳ βληθεὶς, id est, pomo impetitus; & Theocritus:

βάλλει μὲν μήλοισι τὸν αἴπολον ἁ κλεαρίστα.

Et iterum:

βάλλει τοι πολύφημε τὸ πώϊμον ἁ γαλάτεια μάλοισιν.

est ille quidem simpliciter imitatus ad hunc modum:

Malo me Galatea petit, lascina puella.

Sed quod malum intelligi voluerit, tum expressit, dum cana mala, & aurea, ad idem symbolum adduxit; quod hi quos secutus est, non indicarunt. Iam veram etiam antiqui nominis, quo & olim Cydonium vocatum fuit, & hactenus à nobis vocatur, interpretationem ita ob oculos posuit, vt melius non posset, tametsi linguæ nostræ peritus fuisset. Quid enim hoc est: *sed se cupit antè videri*: nisi illud ipsum, quod dixi, cunni connubium prisca voce significatum?

Verùm video mihi obiici posse; quî fiat, vt nobis nulla huius symboli memoria exstet, si nostrati vocabulo tota eius ratio cõtinetur? At ego aio, minimè oblitteratam esse, licet omnium vernaculi sermonis caussarum tanta sit, non apud plebem modò, sed apud doctissimos etiam quosque imperitia, vt me vel Archæomanem vel Blitomaniam videam nominandum, si quid horum ad delicatas ipsorum aures deferatur. Nobis in Quein. frequenti vsu est Quein / sed numquam nisi pro conuicio detritæ alicui mulierculæ obiici consueto. Angli idem vocabulum pro scorto vsurpant; nec quicquam est apud eos magis tritum. Eius hæc est origo. Quee quid significet, modò dixi: quod licet honestè olim fuerit acceptum, praui tamen hominum mores ad turpitudinem traduxerunt, ita vt nihil aliud dici videretur, quàm illa maris & feminæ coniunctio, quæ non legitimo ritu, sed solius partis prurientis firmitate & iuramento teneretur: ad quam sane rationem illud puto pertinere, *Sed se cupit antè videri*. & illud; βληθεὶς μήλῳ ὑπὸ πορνιδίου. Qua via nomen est inuentum Quee-in illi feminæ denotandæ, quæ nullius memor Quee-in. honestatis, totam sese ad eiusmodi congressus comparauit, non diutius vnius futura, quàm hac parte sui sit alligata. Ex Quein dissyllabo ad eam formulam facto, quo Feminina apud nos à Masculinis deriuantur, monosyllabum Quein ortum est, in quo prior pars diphthongi sonum priorem seruat; qui si negligatur, minimo discrimine fiet vt Reginæ & Scorti nomen idem euadat apud Britannos: qua in re non pauci exteri, dum linguam bene pronuntiare necdum possunt, turpissimè sæpè labuntur. Discant igitur Angli nominis sui rationem; & discant nostrates seipsos intelligere, dum mulierculam quampiam per conuicium Quein appellant. An hîc nõ videmus clarissima indicia, Cotoneum apud nos quoque eiusdẽ rei, cuius apud Græcos, symbolũ fuisse; si ex eius quidẽ nomine vile scortũ hactenus nominetur? Ego sane nihil video manifestius teneri posse.

FALKENB. Neque ego quicquam amplius hic desidero; nec committere possum, vt non Theocriti nomine, hominis mihi, vt scis, familiarissimi, maximas gratias agam, quòd tam insignem malorum dederis interpretationem. Neque item indignè fero, in quibusdam Virgilium eruditione multo fuisse superiorem; si vicissim hoc mihi des, non paucis etiam locis Siculum fuisse suauiorem: deinde facilius esse, quæ ab aliis bene inuenta

uenta sunt, ea ornamentis hinc inde conquisitis reddere comptiora & illustriora, quàm eadem primùm inuenire.

Sed quando iam satis de nostrati voce constat; vellem Græcam quoq. & Latinam ad natales suos reduci. GOROP. Id non erit difficile, his iam ad veritatem gradibus extructis. Quod nobis breuitatis studiosissimis per monosyllabum dicitur, id prolixius apud Latinos quidem & Græcos, sed ex eadem origine nominatur. Nam Cot-doen-ee/ idem est quod cunno facio iuramentum, vnde Cotoneum Latinis, & Græcis Cydonium vocatur. Hæc plana sunt, & minimè distracta, aut collo obtorto ad nominum rationem compulsa: interim tamen id nobis clarè demonstrantia, quod veterum doctissimus quisque de Cydoniis prodit. FLEMING. Non possum satis demirari hanc rerum & vocum catenam, qua ad has antiquitates magis trahi, quàm duci videris: nec video vtrum magis admirer sollertiam ne inuentionis, an perpetuam omnium inter se rerum vocumque consonantiam, citra quam difficillimè mihi noua hæc monstra probares, quæ, velut Hercules Cerberum, primus in lucem protraxisti. Verùm hæc quæ de Cydoneis malis dicta sunt, non ante integram mihi lucem habere videbuntur, quàm nos docueris, qua de caussa Cydonia vetustissimi illi patres Veneri consecrarint, & id quidem tam inhonesta nuncupatione? GOROP. Quo rogo nomine hanc partem corporis vocassent? Des licet sexcenta nomina, an non omnia eandem rem signabunt? & si idem signent, quare aliud alio erit vel honestius vel inhonestius? Scimus loquendi vsum in rebus eius generis impropriis & translatis vocibus, quàm propriis magis gaudere: quibus si non aliud significant; quî fit, vt honestius dicantur locuti, quàm si propriis vsi fuissent? Medici & naturalis philosophiæ periti, dum de naturalibus hominis partibus disserunt per voces, vt Aristoteles vult, rerum proprias; num fortasse peccare dicentur? In animo omnis est turpitudo, non in rebus, non in vocabulis. Ille si laboret, facillimè offenditur: si integer est, nihil læditur; immo solida rerum notitia, & earum propria nomenclatura, optimus eius est pastus & verum alimentum. Cut si conuertas, mox intelliges, quid huic membro sit gratissimum, quidque sibi fieri maximè desideret. Quorsum igitur aliam vocem quæremus, quæ non æquè naturam eius exprimere possit, & sit tamen nihilominus pro eodem intelligenda? Et hoc quidem de voce. Iam videndum an honestæ Veneri, an inhonestæ hoc vocabulo mala nuncuparint. Honestæ profectò; cùm iuramenti & legitimi connubij voces habeant significationem, quibus ipsa mala nuncupantur. Neque ceteroqui Venus arborem hanc suam in Cypro, tamquam dotem suam, iactasset; nec mala in Regis currum Stesichorus coniecta fuisse commemoraret; nec Pallas de pomo in certamen venisset. Iam & Arabius elegantissimo Epigrammate sententiam nostram confirmauit; quod veluti triarium quoddam robur ad ipsa signa collocabo.

Cotoneũ malum vnde dictum.

Cydonia mala quare Veneri consecrata.

Cùt. Tus.

Ἔδνα γάμων ἔῤῥιπτες ἢ ἀμβολίην ταχύτητος
Τοῦτο γέρας κούρῃ χρύσεον ἱππόμενες;
Ἄμφω μῆλον ἄνυσεν, ἐπεὶ καὶ παρθένον ὁρμῇ
Εἶργεν, καὶ ζυγίης σύμβολον ἦν παφίης.

Aurea dona iacis, quo sint sponsalia, an vt sint
Pernicis remoræ virginis Hippomenes?
Malum ambo expediit, prohibens hinc impetum, & inde
Se monstrans Veneris tesserulam esse Iugæ.

Alij Iunonem Zygiam siue Iugam vocarunt, à qua vicus sub rupe Tarpeia in forum tendens, Iugarij nomen accepit. Hîc noster poëta Venerem hac nomenclatura dignatus est, cui vincla iugalia, non minus quàm ipsi Iunoni, curæ esse scimus. Quamobrem clarè iam videmus, mala Veneris pudicæ symbolum principio fuisse: quamuis postea corrupti hominum mores eo cœperint abuti, vt ferè in omnibus ritibus rectè institutis accidere videmus. Quid quòd ipsa Tellus, fecunda omnium mater, mala aurea pro nuptialibus donis Ioui & Iunoni matrimonium contrahentibus protulerit, vt in Ægyptiacis suis Asclepiades prodit. Quis igitur non fateatur, ad castos amores hanc tesseram pertinere, quæ summis Diis data fuerit, tamquam præclarum thalami iugalis honorarium? Sed quò plura adfero testimonia? Vnum instar erit plurimorum, ab ipsa Hermathena optima omnis sapientiæ & antiquitatis interprete petitum. Quemadmodum

Iugarius vicus
Iuga Iuno, Iuga Venus.

dum Cotonea claram habent in Cimbrico ſermone ſignificationem; ita non paullo clariorem ipſa Struthia, quæ ſtatim linguæ noſtræ peritis indicant, ſeſe ad connubia promouenda, lætóque ſucceſſu augenda, pertinere: quod ſi verum eſt, vt eſt veriſſimum; quid vltrà impedimenti adferetur, vt non conſtanter aſſeramus, in legitimo matrimonio ambiendo, hoc malorum genus, teſſeræ loco fuiſſe? Trou idem eſt quod connubio iungo: Dien eſt augeri, promoueri, & ad bonam frugem peruenire. Hinc Strouſdien quid aliud erit, quàm ipſius matrimonij felix auctus & promotio? Nolo vos monere, à Trou/ in genitiuo fieri Strous; ſicut à Man/ Smaus/ articulo per ſyncopen adiecto, loco Des Trous/ & des Maus/ formula vt ſatis nobis vſitatiſſima; propterea quòd ſit aptiſſima ad ſermonis breuitatem, quam perpetuò affectamus: ita vt nihil aliud ſit Strousdien/ quàm ipſius coniugij ad bonam frugem incrementum. Iam ex ſibilo & littera media in compoſitione concurrentibus, quid mirum, ſi facta ſit littera aſpirata, qua poſita cum terminatione Græca ex Strous dien fit Strouthion pænultima longa, vt eam Antiphilus in Epigrammate modò recitato dimenſus eſt. At ſiquis diceret, à Græcorum voce στρουθὸς Struthion deriuari; eum ego interrogabo, vnde Strouthos nomen acceperit? ad quam quæſtionem ſcio æquè mutum fore, atque is eſt qui Græcis etymologicon ſcripſit. Nos ex perpetua vocum rerumque cognatione cernimus, ex eadem cauſſa & malo & paſſerculo nomen datum eſſe. Sicut enim pomum, ita & paſſer Veneris iugalis ſymbolum gerit: atque idcirco Strous-doot/ id eſt mors connubij vocatur; tum quia vulgus noſtras dicit, mortis quoddam genus ſuauiſſimum contingere ad finem Venereæ palæſtræ, quæ paſſere ob immenſam ſalacitatem notatur: tum quo moneamur, nos è connubio celerrimam mortem reportaturos, ſi auiculam hanc imitemur: quoniam mas in eo genere ſic ſeſe frequenti Veneris vſu exhauriat, vt numquam ad biennium perduret. Hinc στροῦθοι etiam illi vocati ſunt, qui huius auiculæ naturam ſequuntur. Sed illud animaduertendum, στρουθίον diminuentium formula factum, aliud eſſe, & alio tempore pronuntiandum, quàm στρούθιον pro malo: cùm hoc aliunde ſit compoſitum, quàm illud, quod mortis vnà adducit mentionem. Herba autem lanaria duplici ratione poteſt videri nomen Struthij accepiſſe: ſemel, vt moneamur, coniugij caſtimoniam tam puram ſinceramque eſſe debere, quàm eſt lana, radicula fullonia emundata: rurſus, quòd eadem radicula libidinem etiam excitet, vehementi ſuo calore plurimum humoris ad vaſa ſpermatica mandans, præſertim ſi cum flatulentis & craſſis cibis edatur. Cognita igitur hac Struthij pomi etymologia, non mirum nobis poterit videri, id quod Feſtus annotauit, Strutheum pro obſcena parte virili in Mimis præſertim accipi ſolere; quandoquidem hæc corporis pars coniugium maximè promoueat, & debitis augeat incrementis. Quanta eſt, bona Venus, hæc rationum affinitas! quantus conſenſus ſymbolorum! Meritò ſanè paſſer à Catullo Leſbiæ ſuæ tributus eſt: cui puellæ cùm à Sappho & Leſbiis moribus nomen videatur dediſſe; bene etiam illam auiculam caram fecit, quam Sappho Venereo vehiculo conſecrauit, quamque ſic eſt imitata, vt tandem amoris furiis agitata, ipſa ſibi mortem conſciuerit; valde profectò conuenienter Græcæ paſſeris nomenclaturæ, quæ connubij mortem Cimbris ob oculos ponit inſigni refrenandæ libidinis hortatu. Credo equidem nihil vmquam inter mortales tanta prurigine inſaniiſſe, quàm Leſbiam illam poëtriam; & hac de cauſſa optimo iure Veneris currui paſſeres iunxiſſe, potiſſimùm cùm ad ſe eam veniſſe fingit.

πατρὸς δ' ἀ δόμον λιποῖσα
χρύσεον ἦλθες
ἅρμ' ὑποζεύξασα, καλοὶ δέ σ' ἆγον
ὠκέες στρουθοί.

Huc igitur Catullus alluſit in ipſo primo operis ſui limine, ſymbolo eo conſtituto, de quo quinis intelligeret, non ſolùm cuius carmina & ſtudium eſſet imitaturus; ſed hoc etiam, qua maximè puella gauderet; quorum vtrumque gemino indicio notauit, & nomine Leſbiæ, & paſſere de Sapphus arbitratu Veneris iugali.

Et hæc quidem de Græco paſſeris nomine, cum Strutheo pomo partim conuenienti, partim aliò declinanti; cui, ſi velitis, hoc addam corollarium, quo intelligatis, quàm eadem

Struthia mala.

Trou. Dien ſiue Dyen.

S/ pro Des/ articulus genitiui caſus.

στρουθός.

Paſſer, Veneris iugalis ſymbolum.

στρῦθοι.

στρούθιον.

στρύθιον.

Struthium, herba Lanaria ſiue herba Fullonum dicitur duplici ratione.

Struthiũ obſcena pars virilis.

Paſſer vnde dicatur.

eadem auicula apud Latinos habeat nominis sui rationem; quàm, non minus quàm ea quæ modò de Græca voce dixi, pariter omnes, ni fallor, ignorant. Jap & Pai sic inter se sunt connexa, vt nemo prius præstare possit, quin alterum consequatur: cùm illud idem sit quod βνσ, hoc verò non aliud quàm satisfacio. Quandoquidem igitur Eer honor est & decus; pais-eer decus erit illius satisfactionis siue solutionis, qua id datur quod coniugi debetur: qua in voce non mirum est litteram S duplicatam, loco I vocalis, quæ diphthongum in priore compositi parte faciebat, ita vt ex Paiseer fiat passer. Nam si in hac arena certamen inter omnia animalia iniretur, nemini dubium est, quin huic auiculæ summum victoriæ decus à iusto iudice decernendum esset. Sed iam satis diu de Lesbio passere: reuertamur ad Strutheon. Triplex Cotoneorum discrimen, vt modò annotatum, Columella & Plinius agnouerunt: quorum illud quod maximum est, Strutheon nominandum censent. Ego lubenter quidem Græcis & Latinis admitto, vt hanc vocum seruent distinctionem; quo clarius de pomorum diuersitate disseratur: verùm nego, discrimen hoc ex vocabulorum origine prouenire. Vtrumque enim nomen & Cydonium & Struthion Veneris tesseram nobis proponit: tametsi hoc clarius aperiat significatum suum ad castam Venerem referri; illud indicet flagitiosos hominum mores à legitimo mali symbolo ad impudicitiam declinasse. Cretenses itaque Codimalum, id est, cunni malum dicere maluerunt, quàm Cydonium: quòd in hoc impostura & fraus significetur, in illo antiqua tesseræ puritas retineatur. qua in voce liquidò cernitur, Cydonei & Cotonei nomenclaturas ab eo vocabulo quo nobis muliebre membrum notatur, deriuari.

Passer vnde dicatur.
Jap.
Pai.
Eer
Cotoneorum triplex discrimen.
Codimalum.

Quoniam verò nunc constat, pudici castique coniugij Cotoneum malum, siue Cydoneum, siue Strutheon, tesseram fuisse: reliquum est, vt causam explicemus, cur hoc symbolum à priscis hominibus ad hanc significationem sit constitutum. Nihil enim temere ab iis hac in re factum esse, cùm perpetua eorum in nominibus signisque ponendis industria, tum magnus hic vocabulorum consensus, & antiquissima apud poëtas de malis Veneri dedicatis auctoritas conuincit. Ceterùm quo oratio de huius instituti ratione clarior euadat, prius mihi aperiendum videtur, vnde Malum dicatur: quod vocabulum Latinis & Græcis vt commune est; ita apud neutros etymologia eius reperitur, quæ quidem tolerabilis possit videri. Quid enim frigidius, quàm μῆλα ἀπὸ τοῦ μέλεσθαι deducere; eo quòd curam eorum oporteat habere: & eadem etiam de causa asserere, oues Græcis μῆλα nominari? Nos ex limpidissimo ipsius veritatis fonte originem huius vocabuli petemus, & ex peculiari nobis vocum per conuersionem fabricandarum formula conuincemus, Mali nomen è sermone nostro ad Græcos & Latinos venisse. Laem apud nos significat diligenter caueo, ne res quæpiam lædatur; quod in Hieroglyphicis nostris, dum de figura ipsius Lamed agam, latius declarabo. Huic voci prorsæ vox versa est contraria, nihil aliud significans, quàm rem quampiam in minutissimas partes comminuo: à qua Latini Molo verbum, & Mola nomen acceperunt. Iam quia excellentissima comminutio est, qua cibus ab hominibus mansus ab ignobiliore natura ad humanam naturam transit; visum est nominum nostratium architecto, Mael siue Mal pro conuiuio vsurpare.

Malum vnde dictum.
Laem.
Mael, *id est, molo.*
Molo, ere.
Mola, æ.
Mael, *id est conuiuium*

Cùm igitur Mal vocali longa conuiuium sit: videamus quæ fuerint primæ hominibus in conuiuio dapes. Hoc nobis diuinus Moses, siue ipse veritatis reuelator, Mosis verbis ostendit, ad hunc modũ: *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illum, præcepitq. ei, dicens: Ex omni ligno Paradisi comede; de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.* En vobis primum hominis alimentum; quod cùm dicit ex omni arbore paradisi capiendum; quid aliud dicit, quàm totum conuiuium pomis esse instruendum? Poma igitur mala dicta sunt; quia ex iis primum hominum conuiuium, siue Mal fuerit apparatum. Nobis hæc vox pro pomo in desuetudinem abiit; ne idem conuiuij, & pomi nomen, pareret orationis obscuritatem: cuius loco Apfel dicimus, ad primi peccati memoriam sempiternam. Yap enim arripio est; Fel crudele, & quicquid vitæ aduersatur: quoniam Lef idem sit quod viuo; cui Fel ex diametro repugnat. Quid melius exprimere posset primi peccati historiam; quàm si pomũ raptus crudelis & vitæ contrarius dicatur? Quoties enim nostras hoc pomi nomen audimus, toties in mentem subire debet illud Dei verbum,

Malum vnde dictum.
Laem.
Mael, *id est, molo.*
Molo, ere.
Mola, æ.
Mael, *id est conuiuium*
Mala siue poma, prima fuerũt hominum dapes.
Apfel.
Yap.
Fel.
Lef.

In quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Verùm quò conducit, eius ſententiæ, & primi parentum lapſus meminiſſe? Quorſum? eò nimirum, vt mox Deum oremus, quo perditam vitam nobis benignitate ſua omnipotenti reſtituat, & perpetuò ab inſidiis Draconis nobis caueamus, cuius ſuaſu crudele illud & lethale pomum parentes noſtri comederunt? Malum ergo, ſi de prima origine interpretemur, omnem arboris fructum ſignificat, qui hominum conuiuio eſt idoneus: qui vetus fuit huius vocabuli vſus, quod Euſtathius non ſemel annotauit. Poſt diluuium verò, cùm Deus Nocho & liberis eius carnis eſum permiſiſſet, Malum dici cœpit omne animal quadrupes, quo homines veſcerentur. Neque enim ſolùm oues, ſed capræ etiam, & cetera animalia paſcentia, hoc nomine apud veteres intelligebantur: quod Euſtathius item pluribus locis tradit. Verùm per ſingularem quandam excellentiam, ouillum pecus hoc nomine notatur; eo quòd inter quadrupedes primas tenere videatur, & non ad aliud comparatum, quàm vt conuiuia ex eo apparentur. Ridiculum itaque ſe præbuit Varro, dum μῆλον pro oue apud Græcos à voce animalis dictum putans, ſcribit βῆλον potius, quàm μῆλον dicendum fuiſſe; non ſecus atque Latini dicunt balare. Neque enim ſola ouis hoc nomine, ſed alia etiam animalia priſcis vocabantur, etſi Latinus cum Græco de ſono animalis contendere velit, mox in triumphum ducetur; propterea quòd ϐληχάω longè meliùs ouillam vocem exprimat, quàm balare.

Malum, primo arboris fructus, poſtea omne animal quadrupes, quo homines veſcerentur, ſignificauit.
μῆλον malum ſiue pomum.
μῆλον, id eſt, ouis &c.

Malũ, quoduis pomum dici poteſt; ſed dum ſolùm ponitur, maximè pro Cydonio accipitur.
Melinum oleum.
Gemahel.
Gemael.

Malum igitur quoduis pomum dici poteſt: ſed dum ſolùm ponitur, pro Cydonio maximè accipitur; eo quòd hoc præſtantiſſimum habeatur. Hinc oleum Melinũ cùm dicimus, oleum Cydoniorum intelligimus. & ſimiliter qui dixit, *Malo me Galatea petit*; Cotoneum dedit intelligendum. Porrò cùm mala à menſa ſiue conuiuio nomen habeant; ſitque primus conuiuij gradus inter maritum & vxorem: non malè illi cogitarunt, qui coniugij notam Malum eſſe voluerunt, indicantes in coniugio omnem victum communem eſſe. Hinc Allemani hactenus vxorem Gemahel vocant: nos gemael/ id eſt, conuiuij conſortem. Quamuis enim cum aliis etiam menſam communem habere ſoleamus; tanto tamen hac in ſocietate potiorem locum vxor habet, vt omnes ceteri potius, quàm hæc vna, ſint deſerendi. Qua ergo ratione Gemael Germanis vxor vocatur; eadem malum primus antiquiſſimi conuiuij apparatus, coniugij ſymbolum habetur. Atque hæc quidem vna ſit ratio de toto malorum genere ſumpta. Altera eſt Cydonio magis peculiaris, ex eiſdem etiam ſacris litteris originem ducens. Primi illi noſtri maiores diligentiſſimè ſemper curandum ſibi exiſtimabant, vt nuſquam monumenta deeſſent, quibus ad vitia fugienda & virtutem amplectendam homines incitarentur. Non igitur ſatis putauerũt, ſi maxima primi conuiuij illius frugalitas per Mali notam in mẽtem ſubiẽs, ad obuium & parabilem victum maritũ & vxorem hortaretur; atque ſimul commonefaceret, perpetuam viri & mulieris coniũctionem eſſe debere: niſi & aliud addidiſſent, quo & hiſtoria priſca notatu digniſſima, & optima vitæ præcepta ſimul continerentur. Hoc autem tale fuit. Primi noſtri parentes cùm Serpentis fraude ſeducti vetitum pomum comediſſent, ſenſiſſentque quantum inde mortiferi veneni in corpus & animum graſſaretur; nomen ei dederunt, quo prorſo, eius abominatio; & verſo, venenum indicaretur. Fyg enim dicitur per Apocopen, à Fygbyr/id eſt, tu abominãde: eodem modo quo Foꝛm dicimus à Foꝛ-maet/id eſt, præcedẽs menſura: à qua voce Forma fit Latinis. vox verſa Gpf nihil aliud notat, quàm venenũ, ad rationem nominũ ichnæorum. Hinc Latini ficũ acceperunt; Græci corruptè σῦκον nominarũt. Quàm verò ſuperba hęc eſſet ficus, & quàm ingenti foliorũ tum copia tum magnitudine luxuriaret; tum etiam quàm ratum, quàm exiguum, quàm dulcem fructum produceret; Indoſcythica mea ſatis declararunt. Vt igitur maiores noſtri monerent, ab hac arboris natura proſſus eſſe fugiendum; ad coniugij ſymbolum eius arboris fructum acceperunt, quæ quammaximè à ficu illa ampliſſima & ſuperbiſſima diſtaret. Quòd ſi quis ſcire volet, quàm peritè fecerint; Cotoneam cum ficu illa Indica conferat, inueniet nimirũ ingentẽ eſſe ficui magnitudinem: Cydoneam verò tam exiguam eſſe, vt malorum omnium ſit infima: illam pomum habere exiguum, hanc omnium malorum maximum: illi eſſe pomum dulciſſimum, huic auſterum & ſapore adſtringente. Nunc itaq. quid aliud nos hortantur, qui malum Cydonium matrimonij & Veneris iugalis teſſeram faciunt; quàm vt ſuperbiam, & arrogantiam, & omnem ſuperuacaneum ornatũ quamlongiſſimè fugiamus, & infimi

Ficus Indica, vetitum fuit pomũm, quod primi noſtri parentes comederunt.

Fyg.
Fygbyr.
Foꝛm.
Foꝛ maet.
Forma.
Gpf.
Ficus vnde dicatur.
σῦκον.
Cydonium malum, cõiugij ſymbolum, à ficu Indica maximè differt.

hac

hac in parte simus. Verùm vt infimos nos esse volunt magnitudinis & foliorum luxuriè; ita fructum à nobis cupiunt proferri omnium maximum & copiosissimum, & eum, qui dulcorem suum non facilè in bilem conuertat, sed salubri adstringendi facultate totius corporis vires corroboret atque confirmet. Liuidum etiam fici colorem procul abesse iubent, & eius loco aureos solis radios in omnibus operibus studiisque nostris volunt fulgere. Iam nec tenera illa malorum lanugo suo caret significatu; qua clementia diuina erga genus humanum, & mitis conuersatio cum omnibus denotatur. Nisi enim mollis diuinæ clementiæ lana ab ipso agno qui Christus est, accepta, omnia opera nostra circumdet; frustra laboramus: quam apex in flaminũ Dialiũ pileis olim præ se ferebat. In omni ergo humilitate, quę virtus est apud Christianos summa, licet à Philosopho fortè inter vitia numeraretur, fructus maximos proferamus, & illos quidem aureo colore splendentes, prorsus ex aduerso cum illa arbore dissidentes, de cuius pomo primi parentes lethale mortis virus suxerũt. Si quis pro amplitudine significationis hoc symbolũ explicare niteretur; næ ille maximum volumen impleret, & ne sic quidem fortassis omnia mysteria in lucem proferret, quæ de cydoniæ & fici illius comparatione dependent. Mihi sufficit, tantulum modò indicasse, vt inde liceat de ceteris facere cõiecturam. Cogitemus itaque in omni cõnubio, de malo permisso, & vetito; de superbia fici, & cotoneæ arboris humilitate; de huius copioso & aureo pomo ingentis magnitudinis, & illius exiguo & raro fructu, in foliorũ tenebris delitescente: atq. ita hanc nobis sequendorũ, illam fugiendorum perpetuò tesseram habeamus. Aureum igitur malũ, aureos è connubio fructus, & eos maximos, & robustos, notabat; planè ficis illis exsecrandis dissimiles; & idcirco symbolum significantissimũ Veneris iugalis, ad quam omnia nomina referũtur.

Cydoniorum malorum lanugo tenera quid significet.

De Medico malo id quæri potest; quanam caussa Latini Citrion id vocarint. Poterat quis facilè suspicari, è Punica lingua, quæ Arabicæ vel cognata vel soboles est, nomen hoc ad Romanos venisse: nisi Iuba diceret, Hespericon malum ab Afris nominari, quod qua Mauritana voce diceretur, adiectum non habemus. Constat de Plinij confessione, Citri nomen duabus æquè arboribus tributum fuisse: alteri, quæ malum Medicum ferret; alteri, è qua monstrosi pretij mensæ dolarentur; ita vt certò asserendũ sit, in nomine nihil discriminis fuisse; & longè eos à Plinij sentẽtia discedere, qui eo capite quo de id genus mensis tractat, Cedrũ pro Citro scripserunt. Nam cùm dicit aliam esse arborem eodem nomine, quæ malũ ferat; si pomum quoque Cedron erat vocandũ, debuisset tertiam quoque arborem eiusdem nominis addidisse, quo tota homonymia absolueretur. Nam hanc lectionẽ sequendo, Cedrus vna mensis dicata esset; altera malum Medicũ ferret; tertia trabibus ad multa secula duraturis quæretur: vt interim de Oxycedro taceamus. Sed frustra hanc scripturam oppugno: cùm perspicuũ sit ex Athenæo, Eustathio, Galeno, Pamphilo, & aliis, pomũ non Cedrion, sed Citriũ vocari: immo Cedrion apud Plinium esse primũ humorẽ, qui ex tedis, ignis vi, ad modũ aquæ exsudat. Vt igitur succinctè id quod hîc sentio, aperiam: crediderim Romanos arborem, è qua crispa materia secabatur, principio Citrum nominasse, voce Africana nonnihil corrupta, quæ de Arabũ consuetudine in priore syllaba erat adspiranda: & sunt qui alteram etiam cum littera adspirata pronuntient, quod videtur Bellunensi correctori in Abencina placuisse: ex quo & illud coniicio, de vocali prioris syllabæ non satis certã esse rationẽ, aliis Chithran, aliis Chathran legẽtibus. Significatur autem hac voce Arabibus Cedrus, vt licet apud omnes Arabes medicos videre. Quamobrẽ cùm Pœni Chitram pronuntiarent, & in Cedrorũ genere arboris illud genus, è cuius nodis mensæ fiebant, collocarent; Romani nomen ad linguam suam accõmodarunt, littera Chet in tenuẽ mutata: ignari interim Cedrũ & Chithran idem notare; cùm tamẽ Arabes vno Chithran nomine, & Cedrum quæ in Libano crescit, & arborẽ è qua mensas Romanorũ luxus maximis & insanis sumptibus comparabat, videantur nominasse. Quamuis enim Theophrastus, vt videtur, silvestrẽ Cupressum dicere maluisset; mihi tamẽ Africani hac in re magis placẽt: propterea quòd facultate & crescendi modo propiùs cedrum quàm cupressum imitetur; & hactenus etiã arbor vitæ dicatur, de qua nota cedro cognatã esse liquet, quia Cedrus olim fuerit vita mortuorum, teste Dioscoride, nuncupata. Ramos item non ad cupressi modum secundũ caudicẽ sursum attollit, sed à caudice exterius ad angulos ferè rectos porrigit. Quid quòd folia etiam, & eorũ crescendi modus, magis cum cedro, quàm cum cy-

Medicũ malũ Citrium.

Citri nomen duabus arboribus tributũ.

Cedrion.

Cedrus.

presso quadrent,quæ multa ordine plano connexa,nonnihil ad Conchitidis aut filiculæ formam accedunt. Odor item acutissimus,& sapor Sabinam potius,quàm Cypariſſum æmulatus,ad naturam Cedri propiùs videtur pertinere. Et si mihi noua nomina fingere liceret,dicerem hãc Masculam Cedrelaten; & alterã, quæ in Amano & Libano crescit, feminam esse;propterea quòd crispus nodorũ plexus,& lignũ magis exsuccum,& minus resiniferũ, masculam indolem sapere videatur: contrà ad feminã, lacrymæ abundantiã, & materiæ vastitatẽ spectare credam. Nos igitur in ea sumus opinione, Thuium Theophrasti,esse Cedrum,siue Cedrelaten masculã; quia minus habeat resinæ,& plus nodorum. nec dubito,si Theophrastus oculatus huius arboris pictor fuisset,quin in hanc etiã concessisset sententiam,quam Arabes & Africanos tenuisse suspicor,ex eo quod eodem nomine Cedrum & Citrum vocarint,quasi videlicet eiusdem generis essent, solo sexu differentes. Romani igitur ignorãtes idem Chithran Africanis esse,quod Græcis & Latinis Cedrus; ex Chithran Citrum fecerũt, adspirationibus sublatis,& eodem nomine malum Medicam, citra scripturæ discrimen,contra quàm ratio postulabat, vocarun. Quamobrẽ melius feciſſent, tũ etiã naturæ & linguæ, è qua harũ arborũ nomina venerunt,conuenientius; si mensas quidem cedrinas,malum verò Citrium nominassent.

Cedrelate.

Quantũ autem inter Chithran, siue Chethran,& Citron discriminis sit,de rerũ quidem significatarũ diuersitate Arabes docebunt: at docere non poterunt ex veris horũ nominũ caussis. Nos has nobilissimarũ arborũ nomenclaturas è primo sermone remansisse arbitramur; eo maximè ducti argumento, quòd cùm earũ ratio nulla vel apud Arabes, vel Chaldæos, vel Hebræos extet; apud nostrates clarissima reperiatur. Quàm cedrus de larga lacrymæ copia sit celebrata,illud ostendit,quòd quęuis resiniferarũ arborũ tenuior succus igne excoctus, Cedrium vocetur; vt in Plinij cõmentariis cernitur apertissimè. Chiet-thran autem ad verbum & singulas litteras, significat, fundens lacrymam. Chiet enim pro fundo apud nostrates ita scribendũ,non Giet; cùm ipsa pronũciatio,tum χέω Græcorũ,quod de nostra voce manauit,ostendit: quod latius in hieroglyphica litteræ Chet figura demonstrabo. Chithran ergo vocabulũ Arabibus & Afris vsitatum,arborem de lacryma signat; eo quòd eius præcipuus vsus esset,cùm ad alia, tum ad mortuorum corpora conseruanda. Thran enim nobis nõ tantùm oculorum lacrymam, sed omnem liquorẽ notat,præsertim eum qui igne exprimitur; atq. inde oleum ex balenarum aruina excoctũ, Thran vulgò nominamus. Primùm itaq. & summo iure vox apud Arabes conseruata, Cedrelatæ conuenit; inde similitudinis caussa,ad Thuiam,mox etiam ad cedros minores iuniperis cognatas transiuit. Citron verò longè aliud notat, atq. id quidem ex præcipuo mali huius vsu desumptũ. Quis enim nescit,hoc pomi genus ad nihil perinde valere,atq. ad sitim succo suo frigidissimo maximoq. sedandã. Quocirca ab eo nomen accepit,quòd magna vasa potiora honore defraudet, non sinens nimirum ea in illo apud sitibundos pretio haberi,quo haberentur,si hoc pomo homines carerent. Galenus aquam momento aceti adiecto,ad sitim extinguendam plurimùm cõmendat,ob celerem aceti per corpus transitũ. quam eius sententiam agricolæ in siticulosa Apulia, & remiges in æstatis feruore verissimam esse, assiduis docent experimentis. At succus citriorum longè vehementius & penetrat & refrigerat;eaq. ratione optimum est æstuantibus faucibus ardoris amuletum. Et quamuis varia sint Citriorum genera,variis nominibus nunc distincta; omnia tamen ad refrigerandũ maximè quæruntur: ita vt succus tum Citriorum,quæ per magnitudinis excellentiam generis nomen tenent;tum Limonum,saccharo incoctus seruetur ad ardores febriles mitigandos,siquando malorũ copia deficiat ægrotos. Kit antiquum nomen est,pro maiore poculo hactenus in vsu,præsertim eo, quòd ex asserculis oblongis,siue leuigatis scandulis,cuparũ ad modũ, vel ferreis,vel æreis,vel ligneis circulis colligatur. Præceptores nostri Buscoducenses nõ malè,mea quidem sententia, Obbam Latinis dici posse arbitrabantur. Iam eer honorem, Hoon idem quod defraudo significat. Kiteeron,& syncoptôs, Citron / idem est ac si dicas, defraudans obbam potoriam honore suo. Limon autem si ad eandem linguam sit referendũ,idem erit quod defraudo viscum, quod Lim nobis vocatur. Nihil enim est in omni medicamentorum vniuersita te quod cuiusuis generis viscidæ materiæ,quàm hoc pomum,magis aduersetur. Hinc præsentissimum est remedium ad omnem tenacem humorẽ cùm in aliis corporis partibus, tum maximè in vasis vrinariis incidendam; quo suo beneficio

Cedrum.

Chiet. Giet. χέω. Chitran siue Chetran vnde dicatur. Thran.

Citron vnde dicatur.

Kit.

Eer. Hoon.

Limon vnde dicatur. Lim.

calculo-

calculorum morbo obnoxiis maximè succurrit: & eo quidem magis, quòd non solùm viscida, è quibus lapides generari solent, discindat; sed frigus etiam adiungat, quo calor, calculorum coctor, vires suas perdat. Qui extra corpus huius facultatis periculum facere volet, is margarita parua succo limonum depurato submergat, & post dies aliquot pulticulam ex iis factam deprehendet. Quòd si quis contendat Lima primogenium nomen esse, atque inde Limon fieri, forma vocabulorum apud Hispanos augentium; is certè ne sic quidem elabetur, vt non accipiat à me interpretationem eôdem tendentem. Lim-hat, & adspiratione & T abiectis, de consuetudine compositionis nostratis, idem est quod odio habens viscum: quæ nota omnino Limis, Limonibus, & Limoncellis malis, in hoc genere minimis, quamoptimè congruit; eo quòd nihil sit quod maiore incidendi vi pollere cognoscatur. Nec mirum, de Cimmeriorum sermone nomina his malis data: propterea quòd Persia & Media ab Indoscythis & Sacis, quorũ linguam Cimbricam fuisse, in Saxonicis demonstraui, ea accepisse videantur. Porrò quæ in Citriorum genere fuluum auri colorem maximè imitantur, vulgò Aurancia dicuntur; triplice & ipsa discrimine distincta, aliis acido, aliis dulci, aliis ex vtroque mixto sapore nomen dante. Quòd si Aurancia reuera dicenda sint; nemo dubitabit, quin Romanorum linguæ nomen hoc debeatur. Ceterùm Scholiastes Nicandri Medicũ malum sua ætate Nerantzion vocatum fuisse scribit. Hermolaus, si rectè memini, nomen deducit à Narantia, quo nomine Ptolemæi Narangam intelligere videtur, è qua vult Herculem aurea mala portasse: quod, quia Virgilio & veritati repugnat, quæ Cotonea docet aurea mala vocari, vanum existimo. Quòd si Cydonia Narangia vocarentur, facile mihi persuaderetur, ex ea Africæ vrbe Herculem mala sua detulisse. Quòd si Nerantzion priscum nomen sit, haud secus atque Citron, dici posset inde datum his malis fuisse, quia inter Citria infimum ordinem tenerent. Siue enim refrigerandi, siue incidendi facultatem in succo spectes; longè sunt Citriis, per exochen sic vocatis, & toto Limarum generi postponenda: quod Ner-rantz, id est, infimi ordinis siue infimi lymbi appellatio, non malè indicaret. Et hæc quidem obiter de vocum Chithran & Citron differentia: quæ quia non fuerat à Romanis obseruata, factum est, vt malum Medicum, & Thuium, siue Cedrelate mascula eodem nomine dicerentur.

Aurancia mala.

Nerantzion malum.

Ner. rantz.

Verùm quia Chiethran de antiqua Cimmeriorum lingua deduxi; non puto vobis ingratum fore, si Thuiæ quoque nomen ex eadem interpretemur. Aio igitur, gemina de caussa hanc arborem sic vocari: altera quidem, quòd in sacrificiis thuris loco frequenter haberetur, vt Virgilius de Sabina dixit:

Thuia arbor vnde dicta.

Herbaq; thuris opem priscis imitata Sabina.

Altera verò, quòd nõ solùm ad homines per sacra custodiendos faceret; sed hanc etiam naturam esset sortita, vt quæcumque ex ea fierent, diutissimè custodiri seruariq; possent: quoniam Thy-hui, & inde Thui nihil aliud sit, quàm ipsa custodia, cum articulo expressa. Perdurat enim, Theophrasto teste, materies hæc omnino incorrupta: è cuius radice, cùm nihil crispius sit, pretiosissima opera conficiuntur, tanti apud Romanos æstimata, vt mensas ex hac confectas fœminæ maritis margaritarum pretia exprobrantibus regerent; tamquã in iis non minus insanus quàm in vnionibus fieret sumtus. Harum cùm singulæ latifundiorum pretia superarint; quid tandem de insatiabili Senecæ luxu cogitandum; quem Dio prodidit non vnam, vt Ciceronem, & Asinium Pollionem, & nescio quos alios; sed sexcentas habuisse, clarissimo indicio, quàm semper probitatis prætextus profundissima vitiorum barathra potuerit celare. Si nostra ætas colendæ propagandæq; huic arbori, quam vitæ meritò vocant, ob singularem inter omnes durationem, tantum diligentiæ adhibeat, quantũ pecuniæ Romani vitiis eius emendis; breui fiet, vt integras siluas habeamus; cùm non minus quàm buxus defractis ramusculis depangi possit. Homerus hanc dedit Calypso vrendam. qua in re Plinij memoriæ succurrendum, scribentis, hanc inter odores in deliciis Circes enumerari; & eodem versu Cedrum Laricemq; à poëta adiici, magno, vt inquit, errore eorum qui odoramenta hoc nomine intellexerunt. Profectò in iis quæ de Circe Homerus cecinit, nulla Thuiæ mentio, tametsi fumo domus ipsius prodita fuisse videatur. Locus quem sese meminerat legisse, non de Circe, sed de Calypso tractat, vbi inter ceteros hi sunt versus:

Mensæ pretiosissimæ apud Romanos è radice Thuiæ arboris.

The. hui.

πῦρ μὲν ἔπ' ἐχαρόφιν μέγα καίετο· τήλοσε δ' ὀδμὴ
κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει. id est:
Igne focus magno lucebat: at insulâ longè
Fissilis & Cedri & Thuij spirabat odorem.

Virgilius perpetuò cum priscis poëtis de victoria contendens, & frequentissimè triumphans; hoc loco nescio quid mihi videtur prospexisse, quod ab aliis non fuerit animaduersum. Quod enim de Calypso Homerus dixit, hic Circæ suæ tribuens, vno mihi Cedri nomine & Cedrum & Thuium videtur comprehendisse; non paruo mihi argumento, eadem ipsum mecum sensisse, & Thuium cedrino generi annumerasse: quod nisi putasset, haud dubiè numquam Thuium nobilissimam arborem silentio prætermisisset. Elegantius igitur & artificiosius illud est, quàm vulgò æstimetur:

Thuium siue Thuia arbor, cedrino generi annumeratur.

Vrit odoratam nocturna ad lumina cedrum.

quò, mea quidem opinione, & Cedrum & Thuium voluit complecti. Quòd si Plinius & ceteri intellexissent, numquam malum Medicam, siue Assyriam, siue Persicam, & Thuium eodem nomine vocassent, sed Thuium, non Citrum, sed Cedrum dixissent. Sed condonandum Romanis, si Afrorum nomine Chithran, decepti, Thuium Citrum vocarint; cùm ne Theophrastus quidem Thuium cedrini generis esse norit. Laudemus itaque Maronem, qui vno nomine duo Cedrorum genera coniunxit. Interim tamen minimè recipienda eorum sententia, qui Cedria mala pro Citriis scribunt, quo Thuiũ ad Cedri nomẽ pertinere videatur: quod prorsus pugnat cum omnibus vetustis Græcorum & Latinorum libris. Quòd si Plinius Thuiũ Cedrũ iudicasset, profectò in Cedri historia non erat hoc genus omissurus, quod ob ingẽs nodorum pretiũ facilè tenuisset principatum. Quamobrẽ dum de acere tractat, sic legendus, vt ipsum citro, non cedro, secundum esse dicat: quod scripturæ vitium alibi quoque in eodẽ auctore surrepsit. Est præterea in Plinij & Homeri codicibus θεῖον, non θεῖον, vt pleriq. habent, legendum: quod cum ex Theophrasto, tũ ex illo manifesto tenetur, quòd Plinius dicat, quosdã nomine Thuij odoramenta generatim intellexisse, quæ non θεῖα, sed θύη dicerentur, vt Galenus in Hippocratis glossis annotauit. An verò per diphthongũ scripserit Homerus, an non, id neqũ puto satis liquere; tametsi mihi cum simplici vocali pronunciasse videatur. Etymologiæ quidem congruentius esset, si duæ vocales cõmiscerentur: sed deriuatis frequens est, non nihil à primis suis natalibus degenerare. Apud Dioscoridem in capite De croco θύαν cũ diphthongo legimus: quo loco Ruellius mortarium vertit, longè ab auctoris mẽte aberrans: οἱ ἐν τῇ ἰταλίᾳ τὴν θύαν βάπτοντες τούτῳ χρῶνται), id est, in Italia ij qui Thuiam tingunt, hoc vtuntur. Croco enim colorem huic ligno inducebant, vti & nostrates mollusculis, & bruscis, & reliquis crispis lignis. Vel Thuiam igitur vel Thyiam per duas syllabas pro arbore dicemus: at dum mortariũ significare volemus, rectius per tres syllabas θυείαν pronũciabimus, tametsi apud Grammaticos id parum sit obseruatũ, qui θύαν pro mortario quoq. dicũt. Aristophanes certè tribus syllabis enunciauit, quarũ mediam per diphthongum Epsilon Iota scripsit: τί δῆτα ταύτην τὴν θυείαν χρήσει). Quòd autem Plinius scripsit, in eodẽ apud Homerũ versu Laricem enumerari; id lapsui memoriæ, qui doctissimo cuiq. inter properandũ frequenter obrepit, condonandũ. Meminit poëta eodem loco, sed non eodem versu, Alni, Populi, & Cupressi, sed de Larice ne litterulam quidem adiecit. Verùm satis iam de Thuio siue Thuia; quæ nunc eadem de caussa arbor vitæ dicitur, qua olim Thuia est nominata: vel quia & suam, & aliorum quæ ex ea fiunt, vitam diutissimè cõseruet: vel quia sacrificiis quibus odor huius gratus erat, vita mortalium custodiatur. D. Hieronymus hanc arborem Hebræis dici putat לוּם vel לוּמ, quam sacræ litteræ ex India adferri dicunt: cùm Theophrastus eam ex Cyrenaica, Plinius ab Atlante, & Anchorario, Mauritaniæ monte, hanc materiam adferri scribat. Sed Ophir, vnde aurum & Legom adferebatur, Africanæ Indiæ est adscribendũ. Ego facilè mihi persuaderi permisissem, Legom hebenũ esse, nisi hebenũ hauben apud Hebræos diceretur, vt est apud Ezechielem cap. 27. Verùm quia Hebenum vox est Latinis, Græcis, Hebræis, Arabibus, & Chaldæis cõmunis: suspicor eam ad antiquissimos referendã natales. Hauben namq. quid aliud est, quàm haut-been: & Tau de more exempto, hauben, id est, lignũ osseum, siue lignorũ os. Sic autẽ olim fuisse elatũ hoc vocabulum, Hebræa scriptura testatur, quæ sic habet הובנים, vnde apud Arabes Habenum remansit, Græcis & Latinis longius digressis.

Thuium siue Thuia, arbor vitæ dicitur.

Hebenum.

Haut. Been.

Iam

Iam quia tam perſpicua eſt huius nominis apud nos ratio, ligni naturam adamuſſim explicans: quid miri eſſet, ſi ex eadem lingua Legom vocaretur omne lignum pretioſum, quo alia ligna teguntur? Leg-om ad verbum ſonat id quod alij in modum tecto- rij circumponitur; atque hac ratione nomen eſſet omni materiæ; qua rudiora ligna vel recto opere vel teſſulato veſtiuntur. Hinc Latini fortaſſe ligni nomen ad quamuis arboream materiam tranſtulerunt, perinde atque Hiſpani omnia mala Mattiana, & omnes auiculas paſſeres ſolent vocare.

Legom lignũ. Leg. Om. *Lignum, ligni.*

NVNC tempus, vt à Citro & aureis pomis, quorum occaſione hęc à nobis dicta ſunt, digreſſi; ad Propertij pomoſam coronam redeamus. Solere autẽ ex pomis coronas fieri, cùm ceteri, tum Philetas etiam oſtẽdit, Venerem canens à Bacchi temporibus pomum Hippomenis decerpſiſſe. FLEMING. Quandoquidem modò, inter cetera, vnde mala dicantur, oſtendiſti, & quàm latè hæc pateat nomenclatura, ſi de natalibus ſuis examinetur; velim vt itidem nos doceres, quid pomum propriè deſignet, & quæ nomine ſuo complectatur; tum etiam reliqua pomorum genera adderes, quo pomoſam coronam abſolutã haberemus. GOROP. De pomis non difficulter reſpondebo, ſi mihi de noſtro ſermone primos vocabuli ortus ſumere permittetis. Et quid ni permittatis, ſi nec Græca, nec Latina origo queat inueniri? Boom ſiue Baum nobis dicitur quæuis arbor, à Bauw, quod eſt exſtruere: quoniam præcipua primaq. ſtructura ex arboribus conſtiterit; vt hactenus ferè in montibus paſtorum caſæ arboribus connexis fiunt, ſupernè ſcandulis vel arboribus iunctis, ceſpitem ſuſtinentibus. tectæ Latini nomen genericum ad illam differentiam contraxerunt, vt pomi nomine, quod ex Boom factum eſt, eas ſolas arbores notarent, quæ non ſolùm materiam ædificiis, ſed alimentum etiam hominibus ſubminiſtrarent. Plinius glandes pomorum numero excluſit, neſcio qua de cauſſa; cùm mihi æquè atq. nuces iuglandes, & nuces pineæ, de quibus non dubitatur, hanc nomenclaturam videantur mereri; idque eo magis, quòd homines quondam glandibus victitaſſe dicantur. Quicquid Romana conſuetudo voluerit; illud ſaltem cõſtat, nominis rationem latiſſimè patère; & nucem etiam de glandis genere videri: propterea quòd nux Iouis glans, ſiue iuglans nominetur: atque ideo ſi iuglans ad pomi nomen admittatur; pari iure omnes glandes admittendas, aut ſaltem eas quæ ſint edendo; niſi fortaſſe cultas dumtaxat arbores, pomos dicendas putet: quemadmodum & nos, dum boomgart pro pomario dicimus, glandes non comprehendimus; propterea quòd hoc arborũ genus non ferè cuſtodiatur, ſed paſſim vbiq. locorum creſcat: ex eo glandi nomini tributo, quòd ſit Gai-laudis, id eſt, regionis ſiue terræ gratia, ſiue id quod terræ placet. Quid enim magis videtur telluri acceptũ eſſe, quàm arborum illud genus quod glandes profert: quandoquidem vbiq. à terra ſua, quaſi ſponte, procreetur? Nos totum glandiferũ hoc genus Eet ſiue Eic vocamus, de ſolido arborũ robore nomen fabricati; & inde eetkel glans dicitur: à qua voce ἄκυλος ſiue ἄκυλος apud Græcos ilicis glans nominatur, quam Lacon in quinto Theocriti Idyllio in Ilice, nõ in malo montana, naſci dicit; addens ſcabroſa ſquama tegi. Galenus Ilicis glandẽ, & Comari, acerba ſiue τρυφνὰ perpetuò manere dicit: quod non omnibus ſatis placebit; minimè mulieribus iis quæ in Luſitania & reliqua Hiſpania glandibus ilignis, vt delicatis eſcis, veſcuntur. Nec Comari fructus, ſiue arbuti, vt Latini vocãt, perpetuò acerbus videtur manere; quamuis tardè admodũ maturetur, & vix antequã nouus veteri ſuccreſcat. Simul enim & flores habet & anni præcedẽtis fructus; hos fragis figura ſimiles, ſed ſapore longè inferiores, qui illis vinoſus eſt, his fatuè dulcis, & neſcio quid farinæ præ ſe ferens; illos non abſimiles floribus minutis vernis, quos Lilium conualliũ nobis vocatũ profert. Fateor equidẽ cum Galeno, ſiccitatem & adſtrictionẽ quandam ex acerbo ſapore in his fructibus manere; ſed minimè dici poſſe, vt ipſe vult, perpetuò acerbos perdurare, certiſſima feminarũ & puerorũ teſtificatione reclamãte. De Ilice poterit excuſari, ſi fortaſſis in Aſia Ilicis illa dumtaxat genera creſcant, quæ glandem acerbiſſimam ferunt. In Hiſpania enim eſt ilex quam *Encina* vocant, glandẽ ferens edulem, & ligni neruoſa duritie, & pulcra venarũ pictura, & glandis ſuauitate. Ilex dici videtur quaſi Eel-eic, id eſt, nobile robur. Sunt præter hoc genus quatuor etiamnũ iligni, vt videtur, roboris differentiæ: quarum vna eſt eius arboris quæ folio ilicis eſt, ſed maiore, & ex altera parte albicante, nec prorſus tam ſpinoſo; in quo peculiaris quædam nota, Cotyledones ex altera parte, ex altera veluti verrucas habere.

Pomum & Pomus vnde dicatur. Boom. Baum. Bauw.

Nux Iouis glans, ſiue Iuglans. *Boom-gart.*

Glans, glandis. Gai. Laud. Eet. Eic. Eetkel. ἄκυλος. ἄκυλος. *Ilicis glans.*

Comari ſiue arbuti fructus.

Ilex vnde dicatur. Eel. Eic.

Ilicis varia genera.

Huic

Huic altera arbor persimilis, sed folio ex vna parte magis viridi, & ex altera magis albo, ceteroquin ilicis, nisi maius esset; in quo aliquando quidem, sed rarius, acetabulorum rudimenta spectantur. vtrumque hoc genus *Mesto* rustici Guadalupenses vocant: sed posterius propter insignem corticis adstrictionem, ad fluxas gingiuas in vsu habent: Vtrique glans perpetuò acerba. Accedit tertium genus, cui folium nigrius est, quàm Ilici, longius latiusque, non parum accedens ad Aquifoliæ ilicis & formam & colorem; cui glans quoque, vt prioribus, acerba. Quartum genus pumilum est, folio omnino Ilicis illius ceteris nobilioris, nisi quòd minus fruteris potius quàm robori adscribendum: Hispani *Caraskas* appellant. Hoc glandem fert & grana *Kermes* nominata, longè diuersa ab iis quæ hoc tempore Cocinilie vocantur. Tunæ tubercula, quæ facilè in illud insecti genus transeunt quod testaceo operculo rubro, & nigris punctis insigni, alas tegit, corpore breui & rotundo, vnde porcelli, quem *Cocinillo* Hispani vocant, nomen accepit: quæ res medicis bene notanda, quo videant, quî compositionem Arabicam *Alkermes* vocatam Pharmacopœi parent. Tot igitur Ilicis genera apud Hispanos inuenias, quot omnino roborum genera apud Theophrastum. Verùm de his accuratius agere non est huius temporis.

Glandes inter poma censentur.

Balanus. Walt. Not.

Mimæcylum. Mi siue my.

Comarus, i. Com. Ar.

Arbutus, i. Ar. Buet. Boet.

Nominum dumtaxat origines & antiquitates vetustissimas ex horum consensu quærimus; & glandes etiam inter poma censeri, absurdum non putamus. Quod ex eo quoque verisimile redditur, quòd ad genera nucum videantur pertinere. Græci Balanos glandes nominant, quasi Walt-not/ id est, nux siluarum diceretur, duplici W in B mutato. Sed quia Comarus Mimæcylon ferre dicitur, videntur prisci, per contemptum, arbuti fructum glandibus annumerasse. Nobis enim nihil aliud est Mi-my-eeckel/quàm si quis per derisionem diceret, Ego sum glans, noli me tangere: siue glans, caue ne tangas. Com ar verò, vnde Comaros, idem est quod veniendi tarditas; quia nimirum fructum suum tardissimè perficiat, & florem sub brumam ferat. Eadem de caussa Latinis arbutus, veluti ar-buet/ id est, tardum spolium, vel tardum remedium, si ab Ar-boet deducatur. Mimæcylum igitur Comari siue arbuti pomum dicitur; vt homines intelligant, ab esu eius abstinendum; propterea quòd ebrietatem & cerebri perturbationes inducat: Plinius hanc arborem Vnedonem etiam vocari scribit; à quo Galenus, ætate posterior, dissentit; aiens Romanis Græcorum Epimelida hoc nomine dici; cui tamen fructui idem quod Mimæcylo imputat, caput nimirum ab eo lædi; quod neque de Mespilis nostratibus, neque de Azarolis Neapolitanis verè dici potest; cùm ab vtroque horum genere fumi supprimantur. Mirum tricocca mespila & mespila nostratia sub eodem nomine comprehendi; cùm ligno, foliis, magnitudine, fructu, & eius colore, quàm plurimum differant. Sed hoc nihil ad nos. Caussa certè nominis vtrique arbori communis quodam modo videtur. Sicut enim Cerasa nuntium ferunt alimentorum reuertentium; ita mespila matura mihi occlamant, tempus iam adesse, quo nihil amplius in arboribus restat spoliandum. Mis-pel enim idem est quod deficit spolium, siue frustra in pomario quæras quod expiles; quod vt fateamur Azarolis siue Tricoccis etiam conuenire; alteri tamen teneri longè magis conuenit; vt nemo, qui vtrumque genus nouit, potest ignorare. In his si de sapore esset sententia ferenda, ego litem secundum Plinium iudicarem. Vtrumque enim Mespilorum genus eo est sapore, vt non vnum tantùm, sed complura etiam edere soleamus. Mimæcylum verò tale est, vt nullius palato putem placere; & idcirco Vnedonis nomen magis quàm vel Epimelis vel mespilum tricoccum meretur. Miror præterea in Galeno, quòd Phagi glandem acerbam etiam faciat, cùm & olim ea homines vixisse narrentur, & hac etiamnum tempestate à plurimis comedantur.

Vnedo.

Mespilum. Mis pel. Mis. Pel.

Mirabilis est plurimorum in hac arbore & pudendus error, qui credunt Fagum Latinorum eandem esse cum Phago Græcorum: quem ego in claua Herculana, quam alij ex oleastro, alij è phago fecerunt, latè discussi.

FALKEN. Memini id ex te audire. Sed quando necdum nobis ea quæ de Herculis claua scripsisti, communicare dignaris; optarem & meo & Flemingi nomine, vt hunc nobis scrupulum, quem iniecisti, eximeres.

GOROP. Faciam, sed tribus verbis: idque eo lubentius, vt te, Fleminge, incitem ad omne glandis genus conserendum; ad quod hæc tua Wyninghemica ditio amplissima

plissimaspati a, citra pratorum & aruorum iacturam, sponte sua videtur offerre; & ipsa glandis etymologia te permouere debet, vt hac parte telluri placere nitaris. Theodorus Gaza proximè accessit ad veritatem: sed nescio quî factum sit, vt in hæsitatione permanserit, & Latinum fagi nomen pro phago Græcorum vsurparit; in quem lapsum, nominum conuenientia virum alioqui diligentissimum pertraxit. Verùm Plinius eum monere debebat, qui clarissima descriptione demonstrauit, quàm arbor ea quam Latini fagum dicunt, à Græcorum phago distet. Deinde mirum, non animaduertisse Plinium, in roborum generibus enumerandis, fagi nomen nusquàm posuisse; cùm tamen in iis phagus Græcorum esset; pro qua quòd nomen Latinum posuerit, vno solo indicio constare potest, quòd quernam glandem omnium dulcissimam fecerit, quam laudem phago Theophrastus adscripserat: ex quo quis non videt, quercum positam pro Græcorum phago? Verùm & illud annotauit, quercum masculam & feminam se agnoscere; & hanc quidem glandis suauitate esse mare superiorem; è quo fieret, vt Hemeris quercus mas esset, & phagus quercus femina. Rustici Neapolitani hactenus hoc quercuum discrimen agnoscunt, & nominibus suis distinguunt; masculam quidem quercum, feminam verò quercum gentilem siue nobilem, propter glandis dulcedinem, vocantes. Non video itaque, qua se ratione Gaza queat excusare, quòd tanta temeritate in vertendo vsus sit, vt Latinum fagi nomen ad quercum feminam applicarit, arborem toto cælo dissidentem. Facillimè sanè hîc Plinium sequi potuisset; præsertim cùm ostendat, in fagi arboris historia se ambiguum fuisse. Scio nec Plinium, nec Theophrastũ satis constanter in roborum distinctione versatum, vt in meis aduersariis habeo annotatum: sed hoc peccatum maius est in Theodoro, quàm ferri possit. Quid enim stultius, quàm hominem Græcum, in Latino sermone, vocabulo Latino in ea significatione vti, quam nemo mortalium vmquam ne per somnium quidem cogitasset? nec id solùm magna cum perturbatione rerum committere; sed alterum rursus culpam addere turpiorem? Quis est tam obesæ naris, vt si ea quæ de Oxea Theophrastus scripsit, cum fago Latinorum conferat; non statim odoretur, fagum Latinorum & Oxeam Græcorum eandem arborem esse, longissimo interuallo à quercu distantem? At huic Oxeæ nouum nomen finxit, quasi vox Latinis vsurpata defuisset. Quid, rogo, clarius Theophrasti descriptione, qua arbos erecta, lenis, enodis, crassitudine & altitudine ferè æqualis abieti, nec cetera dissimilis depingitur; cui glandeus fructus echinato calyce contentus, & folium bifidum à pediculo in aculeatum mucronem desinens adiecta, quid vltrà dubitationis reliquerunt? Quid quòd candidam quoque materiam adiecit, & eam ad multa vtilem; quod ita fago Latinorum conuenit, vt nihil magis possit. Vetus Strabonis interpres pro Oxea reddidit fagosciissimam, nescio vnde mutuatus sciissimæ adiectionem. Scio nihil esse quod in tenuiores asserculos scindatur, adeò vt vaginarum quoque corium iis fulciatur: sed quæ gens inde nomen dederit, necdum legi. Xanthus Lydus, & Menecrates Elaita, auctores sunt, hanc arborem apud Lydos Myson vocari; atque inde iis Phrygibus qui ad Olympum sibi sedes posuerunt, Mysorum nomen esse; quoniam totus hic mons fagorum siluis abundat. Quòd si ab arboribus aut siluis gentes essent nominandæ, Brussellenses maximè fagi appellationem mererentur, in quorum suburbano agro silua exordium sumit fagorum vmbra obscurissima, qua nihil æstiuis mẽsibus amœnius potest cogitari. Porrò nihil miror, fagum Myson vocari; cùm Mus-soet nihil aliud Phrygũ lingua significet, quàm muriũ suauitatẽ; & verisimilius sit, Phryges sibi ipsos dedisse nomenclaturã, quàm à Lydis acceptam vsurpasse. Verùm siue Mysi à fagis, siue à Mysis Europæis, quod probabilius est, siue vtraq. gens à muribus nomen acceperint, nostra nõ refert. hoc interim obiter notandũ, mures maiorẽ in modum fagorũ glandibus delectari, atq. inde esse, vt ad earũ maturitatem maior sit huius animalis prouentus; atq. inde fortassis occasionẽ datam, vt populus ad fagorũ siluam sedes figens, Musos se nominarint: & arbor etiam Mus-soet, id est, murium oblectamentũ fuerit dicta. Verumenimuerò, vt phagus Græcorum & fagus Latinorum tantum naturæ proprietatibus distent, quantum quercus & fagus apud Latinos, vt ex Theophrasto cuiuis est perspicuum, notas saltem Oxeæ & Phagi ex ipso conferenti: hoc tamen commune habent, quòd Latini fagum suam, perinde atque Græci suam, Ioui consecrarint. de Græcis Homerus testimonium dicet:

Theodori Gazæ error in fagi nomine pro phago.

Fagus Latinorum, phagus Græcorũ non est.

Myſos. i. fagus.

Myſi populi.

Muſi.

Mus. Soet.

Fagus Latinorũ perinde atq. phagus Græcorũ Ioui conſecrata.

οἱ μὲν

Οἱ μὲν ἄρ ἀντίθεον σαρπήδονα δῖοι ἑταῖροι
Εἵσαν ὑπ' ἀιγιόχοιο διὸς περικαλλέϊ φηγῷ.

Cuius hæc ferè est sententia:

Diuini socij similem Sarpedona diuis
Sub Iouis Aegiochi quercu posuere perampla.

Quid quòd Iouis Dodonæi silua è phago Græcorum, siue quercu, constiterit: & prima columba è Thebis Ægyptiis aduolans, in phago consederit, & ex ea oracula humana voce edidisse dicatur; quam arborem in Herodoti Euterpe Laurentius Valla nomine Fagi malè interpretatus est. Apud Latinos eundem honorem Fago tributum, vt Ioui quoque, æquè atque quercus, sacra esset, Iupiter Fagutalis, à luco Fageo dictus, satis ostendit: cuius rei eam caussam esse puto, quòd glandis suauitate nulla ratione possit phago Græcorum postponi; atque idcirco Ioui hominibus alimenta citra laborem danti, haud minore iure, quàm hanc, fuisse dedicatam. Hinc illud Virgilij intelligitur:

Fagutalis Iupiter.

Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi.

Quo nihil aliud significatur, quàm Virgilium sub Augusti patrocinio vitam ducere suauem & otiosam; tamquam sub Iouis vmbra diuinitùs haberet, quæ victui necessaria essent. Nos & alias caussas adferemus in Gallicis, si quando edentur, ob quas quercus apud Druides & apud Dodonæos in tanto fuerit honore: minimè tamè admissuri, quod vulgò creditũ, Druides à Græco roboris nomine nuncupatos fuisse; verùm ab eo, quòd & ipsi veram sapientiam sequerentur, & aliis veritatem demonstrarent; quod proprium est officium sacerdotum & pontificum, modò quales dicuntur, tales esse laborent. Hic satis esto, vobis indicasse, poëtam Latinum Fago suæ ea tribuisse, non minore caussa, quæ Homerus Phago Græcorum. Nec ego quicquam certius mihi persuadeo, quàm ipsum primo statim Bucolicorum versu ad Homeri Sarpedonem allusisse; cui hac ratione similis erat, quòd & poëta esset, qui diis similes habentur, atque Iouis filij, non secus atque Musæ dicuntur; & quòd lethale rerum suarum vulnus, haud secus ac Sarpedon, accepisset, non ab hasta, sed à pertica ei simillima, qua militibus agri diuidebantur. Hinc illud in Diris cecinit, si modò illius carmen est:

Druides vnde dicti.

Sarpedon pertica læsus sub fago Iouis collocatur à sociis &c.

Pertica, hasta similis, qua militibus agri diuidebãtur.

Pertica quæ nostros metata est impia agellos.

Eadem pertica Propertij pater vulneratus fuit, de qua filius:

Nam tua cùm multi verserent rura iuuenci,
Abstulit excultas pertica tristis opes.

Quemadmodum igitur diuini socij Sarpedonem sub fago collocarunt, & ibi hastam, quæ femori fixa erat à Tlepolemo, extraxerunt: ita diuini socij, Alphenus Varus, Asinius Pollio, Cornelius Gallus, Virgilium pertica læsum sub fago Iouis, id est, sub tutela Augusti collocarunt, & perticam extraxerunt. Deinde accessit & illud, quòd domi suæ fagum quandam sacram haberet, quam in Diris suis alloquitur, sub qua tum demum est collocatus, cùm in agrorum possessionem restitutus esset. Hanc ab eo Battarum à Bassaro Baccho nuncupatam fuisse credo; & quia sub ea sæpius potarit, & quia non minus Latinorum Fagus, quàm Græcorum glande sua vinum commendet, de qua quercus dote Eustathius veteres citauit. Magna itaque de caussa, & elegantissima allusione ad Tlepolemi hastam sub ampliſſima quercu de Sarpedonis femore extractam, principium carminum suorum fecit, miro quodam modo similitudine congruente; & quia à Tlepolemo, id est, ab iis qui bella ferre cogunt, vulnus esset inflictum; & quia Virgilius Sarpedon esset, quasi ἁρπήδων, id est, voluptatis raptor, veluti Epicureus: Sic enim nomen æolico more formatum dico; non verò, vt etymologicon, ab harpe, id est, falce; quoniam Iupiter eum voluptate quadam rapta generarit. Reliqua de Battaro fago, & phago Homerica, de pertica & hasta, de sociis Sarpedonis & Virgilij, vtrimque diuinis, se ipsa demonstrant, vel inuitis, magnam habere consonantiam. Sint igitur hæc pro tempore dicta de Fago Latinorum & Græcorum; quarum vtraque ceteris dulcem glandem facit: Galeno soli hæc etiam ad finem vsque videtur acerba. Nec Hispanorum experientia Galeno consentit in Ilice; quo fit, vt suspicer, nomina quidem eadem apud diuersas gentes esse, sed arboribus diuersis tribui; nec ipsos auctores, qui describunt, valde in montibus & siluis versatos, nec regionum diuersarum oculatos fuisse spectatores. Hinc factum, vt Theophrastus aliorum potius,

Virgilius Sarpedoni comparatus.

Battarus fagus.

Sarpedon vnde dictus.

quos

quos consuluerat, opiniones recitet, quàm ex iis aliquid certi constituat. Granum certè ilici arbori tribuit; cùm id non in arbore, sed frutice simili nascatur, ilice pumila siue nana potius vocanda.

SED dum aliorum incuriam diligentia nostra volumus excitare, eius obliuiscimur, quod hîc maximè agendum; vt nimirum de priscis Latinorum Græcorumque vocabulis vera primæ antiquitatis cognitio pariatur. Vnde igitur Phagus dicitur? Eusthatius & ceteri à φήγω, quod licet inusitatum, comedo significat; quòd homines olim glandibus his se sustinuerunt. Sed quid hoc ad Latinos? demus tamen à Græcis nomen eos mutuari, quod alij quidem arbori, sed cuius fructus non minus edulis sit, accommodarint. Quæro modò, vnde φήγω? Hîc etymologiæ scriptores, ni fallor, tacebunt. Plato ad Barbaros amandabit curiosos. Nos Pheg / siue Feg / siue Veg, syllaba longa, vel pro eo dicimus quod est liberaliter Genio indulgere; vel pro eo quod est, omnes sordes, omnes defectus, omnia vitia à re quapiam tollere. Huius vocis conuersio Gef / dum nomen est, finem significat ipsius secundi significatus, videlicet id quod purum est & sine omni vitio. Quoniam verò id fieri humana ope non potest, vt homines integri sint & puri: voluit vocum architectus, vt eadem voce notaretur id quod omnes ei dicere debemus, quem non possumus suo nomine vocare. Gef enim vt verbum idem est quod Da: & idem etiam quod Do. Oremus igitur Deum hoc verbo Gef; Quid verò daret? Nempe quod eadem voce significatur, vt integri, puri, & sine omni vitio simus, quod solus Deus dare potest. Gef igitur & puritatem notat; & vnà notat integritatem non esse nostrarum virium, sed purum putum donum. Cuius donum? Eius haud dubiè qui dat omnia. Iam quia corpus integrum esse non potest, nec idoneum instrumentum ad quicquam perficiendum, nisi hilariter nutriatur: factum est, vt Veg non solùm signet mundo, expedio, & integrum reddo; sed hoc etiam quod ad illa est necessarium, ipsam nimirum virium recreationem; quam non solùm talem esse oportet, vt corpus reficiat, sed vt animum etiam à curis & molestiis liberet, & ab omnibus purget laboribus tristium cogitationum: quod dum facimus, edendo & bibendo; per vestigia vocis hanc virium refectionem cum animi recreatione signantis, in eam ducimur considerationem, totum hoc quod nos alit, reficit, & integros reddit ad quæuis pòst expedienda, non esse nostrum, sed purum donum: & ob eam caussam orandum Deum, vt det nobis, vt suam & corpus, & animus habeat integritatem. Dum igitur Feg verè dico, id est, corpus & animum reficio, & in integrum restituo; recurrendum est à vocis fine ad eius principium, vt dicam Gef / id est, da; quod quid aliud est, quàm panem nostrum crastinum da nobis hodie, ne corpore, nunc refecto, animus sollicitus maneat de crastino; atque ita non verè dicere possit, Feg, id est, corpus & animum molestiis omnibus & defectu purgo; manente nimirum adhuc sollicitudine de crastino, de quo ne Deus quidem nos sollicitos esse voluit. Ego hæc de Hermathena, non de Euangelio duco; quod nec hîc, nec alibi, de alterius, quàm de Ecclesiæ sententia velim interpretari: tametsi sciam D. Hieronymum in Euangelio secundum Hebræos inuenisse loco dictionis ἐπιούσιον מָחָר, id est crastinum, atque ita pro ἄρτον τῆς ἐπιούσης, id est, panem crastinæ diei, factam esse vnicam dictionem ἐπιούσιον, pro crastinum; vt sit sensus: panem nostrum crastinum, id est, futurum, da nobis hodie; ex ipsius Hieronymi in Matthæum verbis. Pleniſſima igitur mysteriorum vox est Feg, quam Græcis litteris φῆγ, siue per Æolicum digamma Fῆγ scriberemus, ad sonum vocalis longæ exprimendum. Quia verò qui sic & animo & corpore refectus est, & integritati suæ restitutus, expeditus est ad quiduis promptè perficiendum, nullo nec corporis defectu, nec animi dolore demorante: factum est vt Feger is à nobis dicatur qui ad quoduis cum alacritate quadam expediendum est idoneus. Fῆγ igitur non solùm est comedo; sed integrè vires reficio cibo, & potu, & animi quadam hilaritate: cui mox tria sunt annexa. Vnum, vt id fiat non ad corpus & animum onerandum, quod non pauci faciunt; sed ad vtrumque ab omni molestia repurgandum, quo homo integer & ab omni defectu liberatus opus suum aggredi possit. Alterum, vt & agnoscamus Dei donum virium refectionem esse, & simul oremus, ne donum hoc in futurum nobis desit; idque faciamus ea fiducia, vt semper daturum persuasum habeamus. Tertium accedit, quod præcipuum est, & caput omnium; vt quoties cibum & potum hilariter

Phagus vnde dicatur.

φήγω.

Pheg. Feg. Veg.

Gef.

Donum Dei; corporis & animi integritas.

Corporis refectio.

Panẽ nostrum crastinum da nobis hodie, &c.

Feger siue Veger.

Cibus & potus quibus rationibus sumi debeãt.

capimus, donum Dei esse agnoscentes, & vt dare pergat, orantes cum firma fide, nos voto nostro potituros; toties primæ significationis in mentem veniat, vt Deus nos eo etiam cibo & potu reficiat, quo perennem puritatem & integritatem consequamur. Sunt itaque mirabili vinculo Fῆγ & ΓῆΕ colligata. Quo considerato, non modò agnoscuntur nostratis esse linguæ, sed admirandam nobis offerunt contemplationem, qua vt nihil est in vita magis necessarium, ita vix toto volumine pro dignitate posset explicari. Vt enim nihil aliud esset quàm diligens ipsorum Feg & Gef collatio, ea tantum tenus, qua illud mundo, purgo, & perficio notat; hoc idem quod Do: mox tamen in mentem veniret, nos puros esse non posse, nisi per singulare donum. Deinde ipsum illud donum tale esse, vt perfectos nos reddat & omnibus numeris absolutos. Ex quo confestim subit, à perfecto & omnibus modis puro donum hoc petendum; qui quis alius est, quàm ipse pater luminis totum mundum lustrantis, à quo omne donum perfectum proficisci sacris litteris docemur. Solius igitur illius gratia implorandа, qui solus nos perfectè ab omni macula, ab omni defectu mundare potest, & per conuiuium corporis & sanguinis sui, refectos ad mensam æternæ felicitatis, & perennium deliciarum deportare. Cùm enim Feg non solùm mundo notet, sed ad refectionem etiam corporis & animi transiuerit: consequi videtur, cibum aliquem & potum inueniri, quo ab omni defectu integrè & absolutè purgari queamus. At talis esse nullus potest, nisi & ipse purissimus sit, & incorruptibilis, & eam præterea vim habens, vt à maximo defectu, qui mors est, nos liberet: cùm alioqui id quod Gef primò significat, esse nequeamus. Prior enim huius vocalæ notio est id quod omni modo integrum est, & omni macula & defectu carens. Hoc autem quia nisi per donum omnium perfectissimum contingere non potest; voluit rerum omnium nomenclator, vt Gef etiam pro dono poneretur: quo moneremur prius illud citra donationem mortalibus contingere non posse. Sed satis horum feruidis vestris animis; tepidis verò & frigidis plus etiam quàm nimium esset. Ab eiusmodi enim principiò statim explosus cum noua hac & inaudita philosophia fuissem, tamquam is qui tenues nugas è tenui vocalarum filo suspenderem & connecterem: quos ego contrà rogassem, vt ex altissimo ditissimoque vel Græcorum vel Latinorum penu quicquam depromerent, quod vel minima ex parte his minimis dictiunculis de compositionis artificio queat cõparari, quòd ternario numero omnis perfectionis ideam metiente ita litteras collocauit, vt per eas eunti & redeunti vestigia indicent, quibus humanæ salutis summa comprehendatur. Dicerent fortasse: Quis hæc antè vidit aut considerauit? Quis? Ipse vocum architectus vel vidit, vel Spiritus sancti ductu ita voces fecit, vt hæc inde ab acutè considerantibus colligi possent. quod si nemo hactenus fecit, tanto plus ego Genio meo debeo, qui mihi in Cimmeriis tenebris versanti ea nunc demum reuelauit. Si hoc artificium & hanc componendarum vocum viam in vno, aut altero, aut tertio dumtaxat inuenissem; casui poteram, non consilio, rem totam acceptam ferre: verùm cùm in tanta nominum copia & diuersitate eadem ratio seruetur; impudentis sit & hominis à cõmuni sensu alieni, dicere, hæc casu, non consilio sic composita fuisse. Videant igitur nunc Græci, quibus suum φήγω debeant: & id vnà videant, vt verbi significationem mutilent, dum eam ad solum cibum, non etiam potum referant, origine tamen vtrumque complexa. Verùm quare prisci arborem nominarunt à Feg? si hæc vox non cibum tantùm, sed potum etiam signet, quem arbor non suppeditat? Videntur sanè veteres vtrumque genus arboris, & eius quæ in roborum genere glandem fert suauissimam, & eius quæ triquetram glandem sibi peculiarem producit, φηγοῦ nomine comprehendisse: verùm pòst apud Græcos alteri, alteri apud Latinos nomenclaturam remansisse. Ratio verò harum arborum sic vocandarum in eo tota fuit, vt symbolum præ se ferrent, omnem nobis corporis & animi refectionem à Ioue siue summo Deo, proficisci; non aliter, atque suaues glandes cuiuis citra laborem, citra cultum, citra curam, in siluis offeruntur, desuper ex arbore, velut è cælo, delapsæ. Quamuis enim & ad alias arbores eadem ratio applicari posse videatur; non tamen tanta vis esset significationis; eo quòd ceteræ omnes, quamuis in siluis antè citra cultum creuerint, ad pomaria tamen postea sint translatæ: ita vt in his homines aliquid sibi adscribere possent, quod in illis omnino nequeunt; quandoquidem

Donum omne perfectum à Deo perfecto proficiscitur.

semper

ſemper ſilueſtres & incultæ permanſerint, ſoli Ioui omnem ſuam debentes ſuauitatem. Nomen itaque non de arborum tantùm natura, quam communem habent cum malis; ſed de ſymbolica etiam ratione datum, quæ his peculiaris eſt ad ea ſignificanda, quæ & hominem ſolidè ſuauitérque nutrire poſſunt, & citra ipſius curam adiumentumque de cælo conferuntur; vti in vocis Feg ſignificatu ſatis explicatum. Fateri interim cogor, multò copioſius ſignificantiuſque nomen hoc Phago Græcorum, quàm Latinorum conuenire; propterea quòd plura quercus, quàm fagus Italorum, diuinitùs dare cernatur: quod Theophraſtus ſatis oſtendit, qui præter ceteras dotes hanc etiam adſcribat, quòd foliis eius melleus humor cælo cadens maximè ſoleat inſidere; cui vel ſoli ſatis ſubeſt rationis, vt cæleſtis alimenti teſſeram quercui veteres voluerint tributam. Nomen igitur δρῦς ſymbolicon etiam eſt ex eo datum, quòd hæc arbos anagogicôs conſiderata veritatem monſtret. nec diſſimili de cauſſa Saronis, quo nomine Callimachus vſus eſt, nuncupata: quia in ea ipſe rerum omnium ſator habitare videretur, ita diuerſis beneficiis ab eo eſt dotata. Latini totum genus Robur vocarunt, propter validam nimirum, quam hoc arborum genus ſuppeditat, materiam quæ vox licet in magna cuiuſuis rei firmitate ſignanda prorſus Latina videatur: Robour enim natalibus tamen noſtratibus genus debet; compoſitum vocabulum ex prorſo & verſo, ſignificat ipſius rudis perfectionem; quæ quid aliud eſt, quàm valida materiæ, per ſe rudis, firmitas & conſtantia? Corporis igitur propriè eſt, vti rudis & imperfecti, niſi firmitas daret perfectionem. Hinc bene Columella, quod primum exile natum eſt, negat robur accipere poſſe: quia nimirum rudis materia deſit, quæ hanc perfectionem capiat. Cùm igitur de animo dicitur, à prima ſignificatione transfertur. Eſt autem V dictionis medium, in B mutatum, ob euphoniam, vt ex Robour Robur fieret.

Quercus cæleſtis alimenti teſſera.

δρῦς.

Saron. σάρων.

Robur arbor.

Robur i valida firmitas.

Robour.

Rou.

Our.

Quercus vnde dicta.

Quercus vnde dicta. Quercus Latinum item nomen eſt, ſed non minus quàm Robur à Cimmeriis, ſiue Ianigenis Romanorum antiquiſſimis maioribus relictum: quod ſi ad originem ſuam vocetur, magnum ſecum trahet antiquitatis comitatum; cuius gratia lubentius, quicquid eius eſt, enucleabo. Weer idem eſſe quod defendo, & vos ſcitis, & ego modò dixi. Quamuis autem in B duplex noſtrum digamma non rarò mutetur; eſt tamen vbi in Qu tranſeat, ea fortè ratione, quod ante V conſonantem, Latini non aliam conſonantem, quàm Q, præponere conſueuerint; & idcirco altero V ſeruato, prius in Q voluerint mutare. Cimbri Wie dicunt pro Quis vel Qui, & Wan pro Quando: in quibus clarum eſt, duplicem hanc conſonantem nobis peculiarem in Qu tranſiiſſe; quod frequenter obſeruaretur, ſi Latini multas voces à Qu exordiri voluiſſent. Apud Græcos non eſt hæc quærenda litterarum affinitas; eo quòd Q penitus ex ſuo Alphabeto excluſerint. Apud Hebræos hæc duplicis digamma in Quof tranſmigratio à me non ſemel eſt animaduerſa: cuius certiſſimum exemplum in ipſo eo vocabulo, quo certiſſimum & nobis, & Hebræis, & Chaldæis ſignificatur, adducam. Nos enim Wis id dicimus, quod pro certiſſimo & indubitato affirmamus: quod nemo non audit, cùm dicitur, Tis wis: quod Latini dicerent, eſt veriſſimum. Hinc Wisheit ipſa veritatis certitudo. Hebræi dicunt pro eodem נכר, in quo clarum, duplex digamma noſtras in Quof permutatum eſſe. Hac voce vſus eſt Nabuchodonoſor, Danieli ſomnium interpretato aſſerens, Deum Hebræorum in veritate certiſſima Deum deorum eſſe. Apud Hebræos קר eſt idem quod Latinis fleo ſiue ploro: pro eodem nos dicimus Ween, vnde קינה. Wehming Latinis ploratus & fletus. Eodem modo quod Hebræi קוה dicunt pro expecto, id nos Wacht pronuntiamus. Nec aliter pro קדש id eſt, ſanctificare & conſecrare, nos Widen dicimus. Eadem omnino litterarum permutatione Latini Quercus nomen reſeruarunt, quod in prima radice eſt Wer-cou/ id eſt, defendo ſiue prohibeo frigus. Hæc enim præcipua quercuum eſt vtilitas, vt ex ea caſas & domos aduerſus frigus moliamur; & ipſos etiam muros & pauimenta, ne nos frigore lædant, hac materia tegamus: Tum etiam, vt ignem ex ea, contra frigora hiberna, accendamus; qui ex nulla alia arbore corporibus humanis eſt ſalubrior. Nec ignorauit hoc Theocritus apud quem eſt, ἐν πυρὶ δὲ δρυΐνῳ χορία ζεῖ, ἐν πυρὶ δ' αὖαι φαγοὶ χειμαίνοντος. Profectò nulla eſt arbor quæ vel in ædificiis, vel in foco, plus adferat adiumenti, ad homines à frigore tuendos. Addite, his

Weer.

W digamma aliquando in B, aliquando in Qu, & e. mutatur.

Wie.

Quis vel Qui.

Wan.

Quando.

Wis.

Wisheit.

Ween.

Wehning.

Wacht.

Widen.

Wer.

Cou.

Quercuum præcipua vtilitas.

nihil esse præstantius ad algores depellendos, quàm corpus habere valido alimento bene fartum, & succi plenum. At hoc itidem quercus præstat, solidam porcorum carnem hibernis mensibus subministrans; è qua, si experimentis, rationi, & Galeno credimus, plurimum sanguinis & validi nutrimenti humanis membris accrescit; quo subsidio nescio an aliud sit præsentius & firmius aduersus rigidas frigoris iniurias. Circumspicite mentibus vestris latos vastosque siluarum recessus, ascendite montes, niuosa Alpium cacumina superate, quicquid denique vsquam arborum est expendite, Hartewennam asperam, immensas Herciniorum saltuum lacinias, totum Aquilonem gratissimum Hamadryadum domicilium penetrate, & diligenter vbique attendite, ecqua materia queat inueniri, quæ quercui in frigore multis variisque modis depellendo sit præferenda. Laborate, & disquirite; ego, si coram æquo iudice caussa sit quercui contra alias arbores dicenda, lubenter me vel vadem vel sponsorem præstabo. Gaudeat igitur hæc arbor hac sua nomenclatura Latinorum, non minus quàm nominibus faustissimis Græcorum; quorum alterum ab edendo, alterum à placida indole datum arbitrantur. Et hæc quidem de quercu: cuius si laudes sigillatim essent enarrandæ, alio & oratore & tempore opus esset: quamquam scio apud Flemingum frustra multis agendum, qui non solùm copia quercetorum abundat; sed quotidie etiam, & in suo, & in Scetorum palatiis cernit, tum quàm vasta tabulatorum spatia, quámque partim arcis grauibus, & copiosa supellectile, partim aliis oneribus quibus emporia distenduntur, ponderosa sustineat, ne ad latum quidem pilum cedens; tum quàm magnos & candida saluberrimaque flama splendidos ignes in focis perpetuò lucentibus subministret. Nunc igitur ad ea quæ dixi comitatura ex vltima Romanorum antiquitate, sese hîc obtrudentia, quo & ipsa tandem à situ ignorantiæ, quibus hactenus miserè incanuerunt, liberentur atque detergantur.

AVDIO querelam Quirini mecum expostulantis. quid circumspicitis? aures arrigite, vt & vos mecum audiatis: Quid tu, Goropi, in surdis arboribus labores perdis? quid potius quercus natales, quàm meos, explicas? Num verò hæc tibi dignior videtur, cui gratias de beneficiis, quæ commemorasti, agas; quàm ego Quirinus, qui nomine meo polliceor non solùm me frigoris, sed omnium eorum quæ vitæ humanæ vel insidiantur vel vim adferunt, paratum promptumque defensorem? Sint sanè Dryades quercuum numina, habeant & ea suos honores, sed sic habeant, vt agnoscant meas esse famulas sese & ancillas, nec alterius iussu quàm meo in arborum se præsidio stare. Age igitur tandem & me Romanis meis ostende, doceque quàm longè alius sim, quàm vel historiæ scriptores, vel Grammatici cogitarint; & vna opera ipsis & beneficia mea, & domicilium, in quo habito, demonstra: ne vagis potius mentibus à cultu meo aberrare pergant, quàm veros mihi & debitos exhibeant honores. Auditis-ne quid hîc intonet? Iouem diceres; ita procliue putat è Nymphis facere sibi ministras & ancillas. Imperat ille quidem auctoritate, vt videtur, magna: sed vellem Numæ libros, quos Romani superstitionis quàm religionis amantiores exusserunt, nobis in lucem proferret, vt ex iis depromere possim, quid de Quirini numine esset sentiendum. Obediamus tamen, quia sic iubet: Singulis regnis Dei ministros præfectos esse, vt ea tueantur & custodiant, nemo nescit eorum qui sacras litteras perlegerunt: cuius rei indicium feci in Atuaticis, de monasterij sancto Michaëli nuncupati initiis tractans. Non est igitur dubitandum, quin Ianus, & Gomer, & eorum posteri antiquissimi, eandem acceperint, & retinuerint, & ad nepotes propagarint religionem; vt nimirum firma fide ab omnibus crederetur, omnem regnorum & ciuitatum custodiam à Deo pendere, & ad eam angelis suis, quos habet infinitos, vti ministris; non quia ita opus ipsi sit, quasi non omnibus æquè præsens adsit, & omnia præsens gubernet; sed quo bonitatis suæ, ob quam omnia facit, fructus pluribus communicaret creaturis. Romanorum igitur Ogygij illi parentes, & veræ religionis necdum obliti, inter cetera sua vota illud præcipuum rati, quo Deum supplices orarent, vt Rempublicam conseruaret, atque ab omni aduersitate tueretur; nomen inuenerunt, quo hæc ipsorum supplicatio notaretur, & quod primum quidem ipsi Deo, deinde eius ministris, quos huius potestatis faceret participes, conueniret.

Dryades quercuum numina.

Angeli, Dei ministri, præfecti sunt singulis regnis, ciuitatibus, &c.

Quirinus vnde dictus.

Cùm

Cùm enim Weren idem sit quod defendere; atque modò demonstrarim, duplex Cimbrorũ digamma in Qu transire; nihil amplius obstare potest, quo minus confiteri oporteat, Quirini nomen à defensione Ianigenas dedisse; & primum quidem, quàm diu vetus sermo retineretur, Werinum; deinde, eo corrupto, Quirinum dictum fuisse. Possem equidem altiùs hic mentem attollere, & penitiùs veram patrum religionem intueri, nisi curiositatis crimen formidarem. Dicerem enim à Weer & Een nomen compositum esse, & ante Italorum irruptionem Weereen pronuntiatum fuisse, quod significat defensionis vnum, siue vnus defendens: vt eadem vox simul & defensionem diuinitùs esse petendam indicaret, & eam non à pluribus, sed ab ipso vno esse petendam, clarè decerneret. Quirinus itaque hac ratione non aliud esset, quàm ipse Deus, ea ratione à nobis consideratus, qua ab ipso rerum nostrarum petimus defensionem. Dei enim nullum nomen est proprium, sed tot ei nomina homines fingunt, quot habent votorum piarumque contemplationum diuersitates. Quamobrem qui hanc Deo nomenclaturam tribuerunt, ea ipsa sese monuerunt & excitarunt, omnẽ defensionem in vnius Dei cõsistere potestate, & frustra arma & vigiles esse, nisi Deus ipse, qui vnus est, ciuitatem & sigillatim & vniuersim ab omni periculo custodiat; atque idcirco hunc vnum orandum esse, vt præsenti suo numine nos nostraque omnia tueatur. Huic, vt in cælis habitanti, nullum fanum nec Numa, nec ipsius maiores dedicarunt: Huic, vt cuius nulla similitudo fingi posset, nullam statuam, nullam imaginem habuerunt. Sola Vortomni statua omnes Dei personas, omnes potestates, omnia mortalium vota symbolicôs indicabat; ex qua re illud est quod de se dicit:

Arma tuli quondam, & memini, laudabar in illis.

Quorsum enim arma ipsi felicitatis omnis promotori, nisi vt defendat ciuitatem? quod dum facit, Quirini nomen meretur, quia Quirini gerit personam: haud secus atque Faunus, Bacchus, Phœbus, & quiduis aliud esse potest, si mortales ea promoueri cupiant, quibus potestates his nominibus indicatæ præsidere creduntur. Quid multis? Hæc, & id genus alia quamplurima, ad rituum, cærimoniarum, & semel, ad totius religionis intelligentiam spectantia, Numæ libris perscripta fuisse existimo: quibus cum impia Deorum multitudo tolleretur, & omnis Romana superstitio concideret; maluerunt boni, scilicet viri, deos in maiestate sua manere, quàm è Numæ sepulchro ipsam tandem emergere veritatem, omnium fallacium numinum potentissimam victricem. Quid igitur remedij, libris nunc inuentis, & mox in multa exemplaria distrahendis? Quid? Funestæ potius faces iniiciantur, quàm tot templa, tot deorum simulacra, tot sacrorum ordinum collegia diuinos suos perdant honores. Proscribatur ieiuna & strigosa veritas, retineatur pinguis & dapsilis superstitio, largissima non numinum modò plurimorum cultrix, sed immensæ etiam multitudinis otiosæ magnifica opsonatrix. Inspicite nunc quis primum fuerit Quirinus, & quarum in hominum societate partium præses. Videte mox quo postea errore in nescio quod falsum numen transiuerit, illius haud dubiè fraude, qui sedem suam posuerat in Septentrione, vt similis esset altissimo; quique omnem honorem vni Deo exhibendum, insidiis & machinationibus mendaciorum fraudulentissimis ad se diuertere semper & vbique molitur. Huic impostori, cuius maximus inter vrsas draco nomine suo à priscis dato monumentum gerit æternum, facillime fuit nomina diuina ad idolomaniam accommodare, eo maximè tempore, quo iam intelligi desiissent.

Weren.

Weer. Een.

Dei nullum nomen est proprium, sed ei homines nomina fingunt.

Quirini nomenclatura vni vero Deo data.

Vortomni statua omnes Dei personas, omnes potestates, indicat.

Quirinus, Vortumnus dicitur.

Numæ libri à Romanis, hostibus veræ religionis, exusti.

Quirini diuinum nomen ad idolomaniã accõmodatum fraude & impostura draconis.

Ianigenarum enim regio agrorum fertilitate, & portuum plurimorum copia, & ceterarum rerum omnium felicitate, quamplurimos mox ab initio hostes inuitauit; quorum multitudine & frequentia Cimbri tandem coacti sunt, vt agrorum parte cedentes, vnà cum exteris habitarent; sat modò ducentes, si non prorsus extruderentur. qua diuersarum gentium irruptione tandem eò res euasit, vt minimam partem veteres & primi coloni retinerent; nec agros tantùm amitterent, sed ipsam etiam antiquissimam linguam, mistione plurimarum, quibus diuersi noui incolæ vterentur, corrũperent, & ferè abolerent. Quamobrẽ ne quando posteri in eam opinionem venirent, hanc diuersarum linguarũ farraginem primùm Ianigenarum sermonem fuisse; totam regionẽ, quàm latè pateret, Witaliam vocauerunt, id est, regionẽ externi sermonis.

Ianigenarum regio & lingua.

Cimbri coacti habitare cum exteris, non agros tantùm amiserũt, sed etiam linguam suã antiquissimã corruperunt.

Witalia.

Wit *siue* wt. Tal. Wit-tal.

Wit enim per diphthongum noſtratem ex W vocali & I conflatam, externum ſignificat. Tal autem idem eſt quod lingua ſiue ſermo; ita vt Wit-tal nihil aliud ſit, quàm lingua externa & peregrina. Hinc igitur Witalia à Cimbris dicta, vt perpetuò cogitarent de lingua prima & antiquiſſima in ſacris maximè retinenda; ne quando ea neglecta & obſoleta, in profundam totius veræ religionis à Nocho ſiue Saturno acceptæ venirent obliuionem. Neque enim parui refert vocabulorum, quibus in ſacris Pontifices vtuntur, vim cognitam habere, ad rectam religionis viam tenendam. quod cùm primi Ægyptiorum rituum magiſtri viderent, fabula quadam de Ber inducta ſacerdotes monuerunt, vt ſi quando vocem quampiam non intelligerent, Phrygios conſulerent, vel ſaltem eos, in quorum ſermone vernaculo panis Ber vocaretur. Quis item audiens regionem quampiam ab eo dici, quòd homines in ea externo ſermone vtantur, non eueſtigio interroget; ſi peregrino ſermone vtantur, quis eorum vernaculus ſit, ſiue patrius? Quanto igitur magis Cimbrorum poſteri, apud quos & parentum ſeries, & exterarum gentium irruptio adhuc non penitus in tenebras ſeſe abdiderat, permoueri debebant ad vetuſtam ſuam & primam linguam in arcanis ſuis retinendam, dum totam regionem exterorum ſermone vti ipſa regionis nomenclatura monerentur. Clariſſima certè nota fuit hæc regionis appellatio ad memoriam prioris linguæ ſempiternam, ſi modò tantillum luminis in Pontificum collegio reliquum fuiſſet, quo huius nominis ratio cerneretur. Verùm rebus paullatim in peius labentibus, & veteris diſciplinæ monumentis indies magis atque magis neglectis, quòd in iis nihil eſſet vel ad honores, vel ad rem augendam præſidij; non tantùm lingua vetus, ſed litteræ etiam quædam, & earum figuræ, quibus exterorum ſermo non vtebatur, exoleuerunt. Hinc dum fortè quiſpiam in veterem aliquam inſcriptionem incidiſſet, in qua priſcis notis Witaliæ nomen poſitum eſſet, bis lapſus eſt in legendo; ſemel, quòd figuram duplicem vocalis neſciret perinde apud veteres pro V longo ſiue magno, atque ω mega apud Græcos in vſu eſſe: iterum, quod dum alteram figuræ partem, velut ſuperuacaneam, reieciſſet; crediderit eam, quæ remanſerat, notam eſſe conſonantis, non vocalis; atque idcirco legendum putarit Vitaliam, conſonante vocem incipiente. Hinc credibile eſt eum, quiſquis fuerit, diu hæſitaſſe, nec ſatis coniicere potuiſſe, vnde regio primùm fuerit Vitalia nominata. Quid hic in mentem alij veniret, non refert; illi ſaltem ſuſpicio ſuborta videtur, Vitaliam à vitulis nomen accepiſſe, propterea quòd eos haberet præſtantiſſimos. Atque huius quidem opinio per manus ad poſteros venit, ſed ratio ob quam ea primùm nata fuiſſet, tradita eſt obliuioni. ex eo errore alius mox pullulauit apud illos, qui acceperant Italiam à vitulorum præſtantia dictam, citra vetuſtiſſimæ illius ſcripturæ mentionem. Hi enim cauſſam quærentes, ob quam Italia, non Vitalia, diceretur, ſi à Vitulis nomen haberet, eò ſunt redacti, vt dicerent, veteres non vitulos, ſed Italos dixiſſe, & V pòſt acceſſiſſe, neſcio quo Æolico more. Hinc apud Feſtum legimus, Italiam dictam eſſe, quòd magnos Italos, hoc eſt, boues habeat: Vitulos enim Italos eſſe dictos. Alij, in quibus eſt Halicarnaſſeus, Antiochum Syracuſanum Siculas quaſdam Arethuſæ auias vendentem ſecutus, Italum neſcio quem ſibi comminiſcuntur, obuio prorſus & vſitato ignorantiæ prætextu, de regionis nomine fabricati conditorem. Huic Italo cùm Antiochus Morgetem filium dediſſet, Beroſus Annianus ſub larua Babylonica Witerbona mendaciorum ſcruta protrudens, filiam inſignem adiecit, nomine Romam, indignam certè, quam Antiphanis Siculi filius præteriret. Demirot ſanè quare non & Circen, & Caietam, & Cumam, & Vetuloniam ſuam Romæ fecerit ſorores, quo tanto Itali propaginem faceret illuſtriorem. Hellanicus veterem illum errorem de litteris priſcis malè lectis profectum à neſcio quo acceperat, & vnà cauſſam ab Hercule ſuſpenſam, infinita nugarum monſtra vbique gentium relinquente. Huius enim iuuencum, qui ab armento & Geryonis regnis abacto aberrans per totam Auſoniam in Siciliam vſque penetrarit, regioni nomen dediſſe ſcribit. Cùm enim vbique de iuuenco ſuo Hercules rogaret, atque illi ſemper ſua lingua vitulum ſe vidiſſe dicerent; magnanimus Iouis filius vnius vituli per maxima terrarum ſpatia inquiſitor, & laboris in veſtigando, & moleſtiæ in vituli nomine toties audiendo pertæſus, totam regionem, quam quærendo peragrauit, Vitaliam nuncupauit, quod nomen pòſt in Italiam degenerarit. Sed miſſis ceteris, quæ ex Herculana nugarum officina depromuntur, hoc nobis ex Hellanico teneamus;

Wit.

Ber.

W duplex vocalis pro V longo ſiue magno ponitur.

Vitalia.

Italia.

neamus ;vanum illud esse quod Festus dixit, Italos quondam dici solere, qui pòst vituli fuerint nominati; cuius contrarium prorsus ab illo affirmari videmus. Quàm verò diuersæ gentes Italiam olim inuaserint, cùm alij scriptores, tum Dionysius Halicarnasseus satis copiosè descripsit: de cuius lectione quis est qui non facilè sibi persuadeat, admirabilem quandam linguarum confusionem necessariò exortam fuisse; ita vt non immeritò primi habitatores totam patriam suam, regionem externi peregriniq́ue sermonis vocarint; ne posteri sui vmquam obliuiscerentur, aliam parentum vetustissimorum linguam fuisse. Vix puto operæpretium, vt id vos moneam, quod modò satis indicaui; nobis V vocale elementum æquè duplex esse, atque V consonans, & ex vtroque & simplici & duplici fieri diphthongum, adiecta I vocali, eodem modo quo apud Græcos diphthongus est ex o micro & iota, & rursus ex ω magno & iota. Witalen igitur externi sermonis homines vocantur, ipso W duplicis sono multo magis quàm iota sonante. Posteriores breuitatis & suauis modulationis vbique curiosi, è tribus syllabis duas fecerunt, duplice W vocali in duplex W consonans permutato, & sono ipsius iota, qui in vastitate duplicis elementi permisti ferè latitabat, neglecto; qua ratione pro Wittalen dicimus Walen/ quo nomine hactenus omnes exteros vocamus; quos si integra veterum voce nominaremus, facilius ab omnibus intelligeremur. Paucos enim inuenias, qui sciant, quid propriè hac voce Walen sit intelligendum, dum quisque, quos proximos habet externi sermonis homines, ea designet. Allemannus quidem Italos, inferior Germanus Gallos, Anglus eos, qui montosam Britanniæ chersonesum Hiberniæ oppositam tenent; quos si prima voce Witalos vocarent, nemo esset Germanici sermonis peritus, qui non mox intelligeret, externæ linguæ homines designari: quam intelligentiam è nomine acciso non ita promptè consequitur, & haud scio, an quisquam hactenus fuerit, qui nominis rationem sit assecutus. Ex Witalia igitur, siue alia scribendi forma, Witalia, quæ & antiqua est, & digamma dedit Æolicum, vt hic à me in puluere videtis depingi; primùm exstitit Vitalia, altero ductu, vt superfluo, relicto: quod nomen ita scriptum per consonantem enuntiarunt, diphthongi ui penitus ignari. Hinc procliue fuit, in eam venire opinionem, Vitaliam à Vitulis dictam fuisse; quo dato, alius aliam caussam quæsiuit; sed eius quod non erat, frustra, cur esset, ratio vestigabatur: à nemine tamen turpius erratum, quàm ab iis qui Festo auctores fuerunt, vt vitulos olim Italos vocatos fuisse diceret, cùm id sit falsissimum. Vitulus enim à Vitula dicitur, qua per hypocorismum, qualis in osculo est, suauis & iucunda vita notatur; quo nomine & Dea lætæ vitæ præsidens nominatur: vnde vitulor pro gaudeo. Et meritò quidem vitæ iucunditas & lætitia diminuente vocabulo signatur; eo quòd nihil in vita magis exiguũ sit, quàm ipsa suauitas & gaudium: deinde, quòd hæc ipsa dulcedo paruulis in tenella adhuc ætate constitutis dumtaxat contingat: quæ res cùm nusquam magis cerni queat, quàm in teneris iuuencis; placuit nominum factori, vt hi à vitula vituli dicerentur. & quo omnibus modis lætitiæ breuitas indicaretur, vocalem, quæ in vita longa est, in hac voce raptim pronuntiare oportet. Bene igitur Hyllus vitulam lætitiæ deam vocauit: sed malè Titius vitulari dixit idem esse quod voce lætari: nec multo meliùs Varro, qui vitulari idem voluit esse quod παιανίζειν; quod longè abest à vera vocis ratione; cùm multi vitulentur citra pæanis cantionem, & in primis ipsi vituli, meliores, quàm ipsi grammatici, interpretes, quid propriè sit vitulari; multi etiam pæana canant citra lætitiam, velut illi, qui pretio ad laudes diuinas conducuntur. In vetustis sacris Pontificum vitulatio nihil aliud erat, quàm chorea, & cantus, & totius corporis gestus lætitiam exprimens: qua de re quid sentiam, in Curetum saltatione fortassis ostendam. Cùm itaque falsum sit planissimè, vitulos quondam Italos dictos fuisse, & palàm sit, monstrosum & longissimè remotum ab omni sani hominis cogitatione, Herculem quempiam per totam Italiæ longitudinem iuuencum errabundum vestigasse, tametsi magnæ Pali & pastori ab Amphryso placet, heri sui abigei vitabundus, vt in ipsam etiam Siciliam tranare mallet, quàm ad armentum suum redire; non puto mihi amplius in eo laborandum, vt hos refutem. Ex his tamen hoc accepi emolumenti, vt facilius vobis probatum iri sperem, antiquissimam aliquam apud veteres opinionem inualuisse, Vitaliam quondam, non Italiam, dici solere: quandoquidem non sit probabile, citra magnam aliquam & luculentam occasionem, hanc vetustissimam famam apud eruditos homi-

W *duplex vocalis & s.*

Witalen.

Walen.

Vitulus.

Vitula.

Vitulor.

Vitulatio.

nes extitisse; tametsi ea in Cimmeriis tenebris, id est, in veris Romanorum originibus iam olim esset sepulta; numquam fortassis in lucem reditura, nisi ego manus porrexissem. Discant igitur Romani, se externa lingua vti, etiam tum, cùm se Latina Ciceronis eloquentia iactant; nec alia ratione se Italos vocari, quàm vt aliquando tandem priscæ & primogeniæ Ianigenarum linguæ de nomine suo monerentur.

CETERVM si quis eorum hunc sermonem meum audiret; num putatis eum se contenturum à conuiciis? an non multos linguæ meæ cancros, an non ceteras diras quas in ipsorum ore, quàm in meo, esse malo, imprecaturum?

FALKEN. Vix ipse me contineo, quin ipsorum partes suscipiam contra te propugnandas; & facerem certè, quoad eius possem, nisi vererer, ne molestia mea te compellerem ad silentium; quod ego seruare malo, quàm id genus antiquitates non audire. Huius tamen veniam dabis, si obiter te interrogem, quî factum sit, vt ceteris boni ominis nomina data dicas; Italis solis illud tribuas, de quo peregrinitatis conuincantur; nec vmquam tantisper dum hoc nomen agnoscent, in sua ipsorum patria ciues possint haberi; quod non vni iuris nostri titulo, sed quam plurimis repugnat, si accuratè ea quæ inde consequerentur, essent examinanda.

GOROP. Ego ad forum tuum & litium perplexitates, quibus miseros clientes, tamquam retibus tenetis inuolutos, ex mea hac libertatis arce, in qua me hodie Flemingus constituit, descendere nolo; quarum ego non minus sum vitabundus, quàm vitulus ille Herculis omnes omnium opes expilantis. Verùm vt tibi vlterius mecum iure vestro experiendi occasionem præcidam, vtrumque negabo, & quòd hoc nomen ipsi Itali sibi dederint, & quòd malum habeat omen: Neque enim Itali sese Italos vocarunt, non magis sanè, quàm Wali in Anglia se Walos, sed à Cimmeriis & ceteris Ianigenis hanc acceperunt appellationem; quia reuera peregrino sermone loquerentur. Verùm cùm vndique tanta exterarum nationum colluuies irrumperet, vt iam exterorum potius regio, quàm Cimmeriorum esse videretur, ipsique Ianigenæ paullatim etiam peregrino sermone suum corrumperent, atque ea ratione sese etiam aliena lingua vti fateri cogerentur; non potuêre diutius resistere, quin & ipsi in idem nomen, quod exteris dederant, transirent, atque ita tota regio Italia diceretur; quamquam, vt modò dixi, id eo lubentius susceperint, vt posteros suos monerent, aliam primorum in Italia parentum suorum linguam fuisse. Quamobrem vt darem infaustum nomen esse; nihil inde tamen absurdi contrà me effici posset; propterea quòd alterius generis sint nomina ab hostibus aut à parum amicis data; alterius ea quæ ipsæ sibi gentes bonis auspiciis imponere solent, aut bene de rebus suis futuris ominantes, aut rem quampiam commemoratu dignam ipso nomine posteris proponentes reuoluendam. Verùm nolo hac vti declinatione; cùm recta via procedens negem, quicquam inauspicatum hoc nomine designari, immo dicam, diuinitùs accidisse, vt toti regioni illi commune fieret, quæ omnium exterarum linguarum caput erat futura, ipsumque adeò nomen hoc portendisse. Quid ni dicam eam regionem Italiam, quæ ius dicit pluribus infinito exteris, quàm intra sinum suum educatis; quæque plurimarum varij sermonis gentium vnam facit ciuitatem, non legibus modò ciuilibus eisdem constitutam, sed vinculo etiam veræ perennisque religionis omnes cuiusuis linguæ nationes in vno capite colligantem. Diligenter hîc inspicite, & totis mentis viribus inspicite, quàm latè hæc ratio, quam hîc breuiter indico, sese extendat; & in primis hanc solam regionem tam grandem, tam fertilem, tot vrbibus insignem, tot portubus & classibus nobilem, tot victoriis toti orbi formidabilem, ipsam denique omnium terrarum reginam solam & vnicam à tot seculorum interuallo inueniri, quæ vniuersim Italia, id est, externi sermonis regio nominetur. Quid? num huic soli vel conditores, vel aliæ insignes notæ domesticæ defuerunt, à quibus nominaretur? Atqui Ianus Saturni filius, sicut Ianiculo, ita toti nomen relinquere potuisset, multo certè nobilius, vt prima fronte videtur futurum, quàm si ab exteris gentibus nomen emendicasse potius quàm accepisse videretur. Iam Cimmeriorum pater, Iani filius maximus natu, num indignus fuit, à quo regio vel Gomeria vel Cimmeria diceretur? Profectò genus vniuersum de se potius nominare debuisset, quàm exiguum illum Campaniæ angulum, in quo Homeri tempore Cimmeriorum in hac regione nomen dumtaxat reliquum fuisse, de scriptis ipsius videtur.

Italia omniũ exterarũ linguarum caput.

videtur. Quid dicemus de Saturno huius auo, illius patre, qui pòst in hanc regionem cum Oenotriis suis venit, & eam partem accepit possidendam, in qua diuinitus intelligebat promissionem suam Iano factam impletum iri. Quæ, rogo, caussa tanta esse potuit, vt Saturni nomen, omnium mortalium post diluuium patris, regio non tenuerit; cùm semel eo fuerit nuncupata? Num potuit quicquam generosius, quicquam excellentius, quicquam melioris ominis inueniri, ipso omnium hominum parente, cui à singulari prærogatiua, qua Deus ipsum honorauit, diuinum Saturni nomen Ianus nepotesque indiderunt? Num quicquam erat, præ quo hoc pœnitendum videretur? Omitto Ausoniæ appellationem, à maximo Iani filiorum acceptam. Nec commemoro Oenotriorum nomen, à quo tota regio aliquantisper fuit vocata; hominum certè perpetuò ipsi Saturno in omni necessitate fidissimorum, vtpote qui assidui ipsi in omnibus itineribus terra mariq́ue comites fuissent, quod suo ipsi nomine præ se ferebant, tamquam id, de quo in summo apud omnes honore haberi mererentur. Non quæro, inquam, cur alia nomina semel apud omnes recepta, fuerint deleta, & in animorum tabellis perenni litura inducta. hoc quæro, quamobrem Saturni nomen non potius sit retentum, quàm nouum illud à sermonis peregrinitate sumptum. Magnum sanè, immo maximum momentum in hoc latere puto rerum earum quæ maximè faciunt ad hominum salutem. Fateor, plurimum Saturno siue Nocho debere omnem posteritatem, & tantum debere, quantum ei, per quem semen, & vitales auras, & huius luminis vsum accepit. Verùm aliud est, quod non hanc modò præsentem vitam, sed futuram etiam spectat, in quo & huius vitæ lumen, & æternum futuræ vitæ lumen continetur. Hoc nobis Christus erat daturus, & à gente illa in qua ad ea vsque tempora vera religio permansisset, ad exteros transiaturus. Ad quos verò exteros? ad omnes quidem, quotquot in toto orbe essent; sed præcipuè tamen ad illos, quibus ab externa lingua iam olim nomen maneret: sub quorum imperio ob eam potissimùm caussam nasci voluit, vt verus Dei cultus non amplius apud Hebræos solos maneret, sed ad illos transiret, quorum regio omnes diuersorum sermonum homines vna ciuitate & vno iure contineret; quo per illos faciliùs in vniuersum orbem felicia diuini verbi dona possent & seri & propagari. Nam statim ab initio primi Christianæ scholæ hypodidascali, & felices principis magistri discipuli, tum cùm variis linguis loquerentur, palam ostenderunt, Christum velle doctrinam suam ad omnes, quamuis diuersi sermonis, homines pertinere; & idcirco nasci voluisse, dum penes eos orbis terrarum gubernaculum esset, qui à sermonis peregrinitate nomenclaturam iam olim haberent. Ab his item & exteris, & ab externo sermone nomen ferentibus, voluit Deus vetus Iudæorum & regnum & templum euerti, & totam religionem nouæ & æternæ legis ab vna lingua ad omnes commigrare; quo omnes æquè salutis verbum caperent, & intelligerent, & vlteriùs propagarent. Non mirum igitur, in Italia præcipuam & primariam religionis nostræ sedem esse collocatam, & hactenus inconcussam & firmam manere; tametsi ab ipsis Imperatoribus principio crudelissimè fuerit oppugnata, & tandem omnium Barbarorum insultibus ab ipsis Imperatoribus prodita, & prorsus deserta. Verùm quando pro dignitate hoc argumentum vires meas longissimè superans tractare non possum; vos rogo, vt quod à me silentio premitur, id tacita cogitatione iterum atque iterum reuoluatis; vt tandem, quæ modò dumtaxat indico, plus in recessu, quàm in aperto habere, nouisse possitis.

Saturnia.

Ausonia. Oenotria. Oenotrij.

Christiana religio ad Italos exteros transiata, & primaria eius sedes in Italia collocata.

NON dicam nunc, quid illa ara maxima, sub aperto cælo ab Euandro Herculi dedicata, portenderit: quod si explicarem, totius religionis nostræ typus palàm ob oculos poneretur. Intelligeretis in Euandri nomine non illud modò, quod Græcis significat, sed aliud quiddam diuinius ad æui spectans mutationem contineri; quæ tum esset futura, cùm in maxima ara crucis ipse Hercules se immolaret, atque eo ipsa victima Cacum occideret, & huius sui sacrificij in ipsa hac vrbe non solùm perpetuam memoriam, sed primariam etiam collocaret, eo iam tandem absoluto, quod tot antè seculis Euandri & Carmentæ matris nomen, & ara maxima Herculi ob Cacum occisum consecrata, indicabat. Absit vt hæ sint fabulæ Græcanicæ, aut ab Arcadibus, eo modo quo vulgus putat, profectæ. Ianigenarum sunt monumenta & mysteria, &, ni fallor, ipsius Nochi, qui hos rerum futurarum typos diuino instinctu eo loco reliquerit, in

Herculis ara.

Euander.

Hercules Christus &c.

quo

quo fore præsentiſceret ſummam mutationis ſeculorum dignitatem. Verùm hæc erant ad Romanas origines differenda.

FLEMING. Hoc modò noſtra non refert, quid in illis ſis acturus, & multa alioquin inter calicem ſupremaque labra. Vellem interea dum vna ſumus, & in Herculis & Euandri incidiſti mentionem, paullo clarius, quid hac fabula ſignificari putes, exponeres. Nam non ſum tanto mentis ſtupore depreſſus, vt quæ de Hercule, & Caco, Carmenta, & Euandro feruntur, ea ad hiſtoriam credam pertinere; tametſi poëtæ inſanam Græcorum vanitatem ſecuti, eiuſmodi Ogenia figmenta ad res geſtas transferre nitantur; quod vt in illis nullam profeſſis veritatem tolerari poteſt, ita prorſus eſt in hiſtoriæ ſcriptoribus pudendum, ne dicam deſpuendum. Fabuletur Virgilius de Æneæ cum Euandro colloquio, de Pallante eius filio, deque ceteris, quibus carmina ſua ornauit: at id longè abeſt, vt fidem mihi faciat vel in minimo horum, non hercle magis, quàm in iis, quibus Sibyllæ de Chriſto vaticinium ad neſcio quem Pollionis filium detorſit, tam effronte & abominanda adulatione, vt ne vna quidem oraculorum littera in eum quadraret, cui ea obtorto collo applicare conabatur.

GOROP. Laudo te, Fleminge, de hac tua ſententia; & me in eandem iam olim conceſſiſſe, opinor de Croniis meis ſatis intellexiſſe, in quibus Erigones fabulam obiter attigi, quam idem poëta Auguſto ſuo accommodauit. Hoc interim ſtupenda prorſus Dei prouidentia factum eſſe video, vt dum aliud præſtantiſſimus hic poëta agit, illa prodat æternæ poſterorum memoriæ, quæ de Chriſto firmiſſima, clariſſima, & quibus nihil opponi queat teſtimonia complectuntur. Quicquid Lactantius, quicquid Euſebius, quicquid ceteri patres ex Sibyllæ carminibus ad religionem noſtram in hominum animis exſtruendam & roborandam attulerunt, id Athei pro nugamentis & confictis probationibus habuiſſent, niſi Virgilius Cumanum illud carmen omnibus communicaſſet. Eodem modo nemo aræ maximæ originem, nemo Caci & Herculis pugnam, nemo Carmentam & Euandrum ſatis clarè cognouiſſet, niſi hæc omnia ſuauiſſimus poëta carminibus ſuis celebraſſet. Miſcuit ille quidem ſua; ſed hoc interim præſtitit, vt corpus ſaltem ipſius fabulæ adhuc integrum queat videri. Quis enim Cacus, niſi Κακοῦ/id eſt, ſtabuli pernicies. An non hic ſtatim, ſi cum Satyris aures in cælum arrigamus, Cacodæmonem humani ſtabuli peſtem audimus? Hic enim eſt, qui in tenebris habitans trophæum poſuit in barathri ſui faucibus miſerorum hominum, quos fraude ſua occiderat.

Cacus. Κακὸς. Κοῦ.

Foribúſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.

Quis verò Hercules, Iouis e mortali matre filius, omnia monſtra claua ſua domans, & ſemper leonis exuuias indutus? Quis alius, quàm vti nomine præfertur, maſcula vis mundi, verbum patris æterni, de mortali femina humanam carnem aſſumens, de quo dictum eſt, *Vicit leo de tribu Iuda*. Quem vicit? Cacum, qui homines, veluti pecora, retrorſum in antrum ſuum fumo & igne infernali æſtuans aſſiduo trahebat, *ſempérque recenti Cæde tepebat humus*. At quibus armis vſus hoc monſtrum ſuperauit? Non alia arma Herculi tribuuntur, quàm ingens claua, qua omnia totius orbis monſtra domuit, & ipſum etiam tartarum perrupit. Quis hîc non crucem videt, omnium malorum, quæ humano generi à Caco inflicta ſunt, victricem? Miror profectò vnde Virgilio ſuboleuerit, priorem ſyllabam in Cacos producendam eſſe; cùm ea in voce Cacos Græcorum, quo malus ſignificatur, corripi conſueuerit. Vnde id acceperit neſcio; hoc ſcio, noſtratibus vocalem longam in ea eſſe, atque ideo longam pronuntiari. Iam de Euandro aliud dicere non poſſum, quàm id, quod me ſentire cogit Cimbrica vocis interpretatio. Eſt tamen hoc obſeruatione non indignum & Græcis & nobis, hoc vocabulum ſignificationem ſuam habere, & eam talem, vt in eandem rem cadat. Cimbris ſeculi mutatorem notat, Græcis virilem ſiue præſtantem virum. Hæc igitur vox primùm Dei filio humanam carnem induto & mortali iam facto tribuenda; deinde ei, qui typum Chriſti venturi apud priſcos geſſit. Is autem fuit Nochus, vir bonus, & Deo placens, per quem humanum genus in diluuio ſeruatum eſt, quique mundi ſecula maiorem in modum immutauit, carnes hominibus & vinum præbens; vt de legibus interim, quarum mutatio præcipuè ſpectatur, nihil dicam. Hic igitur vti Chriſti veri

Hercules Chriſtus, Cacum, id eſt, Cacodæmonem vicit claua, id eſt, cruce &c.

Euander vnde dictus.

Euander Chriſtum & Nochum deſignat.

sti veri & maximi seculorum permutatoris typus, filius fuit non hominis, sed gratiæ diuinæ iustitiam in ipso operantis, per quam Deo carus fuit, quæ Carmenta ob id vocatur, quòd id, quod omnibus carissimum esse debet, adducat. Fingitur item Mercurio patre natus, quoniam Deus voluntatem suam per Nochum publicè interpretatus est, omnibus exitium prædicens, nisi à fœdis sceleribus abstinerent. Hîc igitur Herculem venturum præuidens, & ea sacra facturum, quæ omnium essent maxima, & quorum collatione cetera sacra nihil essent, vel si quid essent, simulacrum dumtaxat quoddam maximorum præferrent; tum vaticinium Herculis & Caci fabula inuoluit, tum aram maximam Christo venturo erexit, ad quam gratiæ de Caco humani generis hoste interimendo agerentur; sic tamen omnibus verbis compositis, vt non futura, sed præterita significari viderentur, de more nimirum & consuetudine prophetarum familiari, quo tam certa & firma eorum quæ dicuntur, veritas indicetur, quàm si modò perfecta essent. Deinde quo significaretur, non alium vel aram maximam, vel sacrificium, quo mortalium genus à Caco liberaretur, facere posse, quàm ipsum Christum: bene habet, quod dicatur hæc ara maxima ab ipso Hercule constituta. Hinc Virgilius: *Carmenta.*

Hanc aram luco statuit, quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.

Vt igitur Nochus quadam tenus seculum mutauit, ita Christus verè mutauit, omnem veterem legem abolens, & mortiferum draconis venenum diluuio sanguinis sui summergens, & eo ipso totum mundum purgans; qua ratione meritò Euander dicitur non solùm Cimbrico, sed etiam Græco sermone. Quæcumque igitur de Euandro prodita sunt, de Nocho, vt typo veri Euandri, intelligenda; in quo quia multæ & ingentes diuinæ gratiæ dotes eluxerunt, multa quoque & diuersa nomina locum suum inuenerunt. Admirandum est, quòd hoc etiam firma fide apud Pontifices fuerit creditum, aram hanc semper maximam futuram, quo videtur non solùm Christi sacerdotium maximum & æternum signari, sed hoc etiam addi, maximam hanc aram Romæ semper futuram. Quæ de Potitiis & Pinariis feruntur, ex Cimbrica etiam lingua apertam habent significationem, quorum illi nouæ legis homines, & Dominici corporis epulones; hi omnes eos qui ante Christi mortem fuere, designant. Sed de his plus satis & ex tempore, & extra propositum; cùm hæc magis seriam curam, & latiorem poscant interpretationem; ad quam spero mihi aliquando datum iri maiorem opportunitatem. *Potitij. Pinarij.*

Nimis longè à quercu peregrinati sumus; & nescio quî à Quirino ad Italos, ab Italis ad Euandrum sit peruentum. Mirum ni hæc quercus vna sit ex Dodonæis; adeò me reddidit loquacem. Quid, boni viri, num hoc est Propertij Vortomnum interpretari?

——Amphora cœpit
Institui, currente rota cur vrceus exit?

Quòd si tam prodigiosam varietatem in hanc commentatiunculam adferre pergam, næ verè ego pro Vortomni interprete Vortomnus fiam Propertianus.

FLEMING. O religiosum congerronem! Id scilicet nos curamus, qui'nam ea quæ hîc inter confabulandum dicuntur, inter se cohæreant. Apage cum hac superstitione. Quis legem colloquio nostro scripsit? An fortassis tibi rem cum Galeno tuo esse putas, homine nihil præter methodos vbique inculcante, quas dum subinde maximè iactat, pro methodo sua odiosissimum Asiatismum longis discursuum ambagibus, veluti Ariadnes filum sequens, inuoluit. Si librum scriberes, hæc te cura intra certos limites coërcere posset: interim dum nobiscum fabularis, eam tibi optimam viam & rationem loquendi puta, quam nobis vides quàm maximè placere.

GOROP. Tuæ ceteris, vt voles; de Galeno bona verba quæso. Nam nisi hic studiis meis sumptum suppeditasset, iam nec Propertius, nec Virgilius in museo meo inueniretur. Sed quando ita placet, pergam garrire securus quò pes ferat. Memini modò me abreptum à quercu ad Quirini interpretationem, cuius nomen non intellectum, vt pleraque cetera, magnam dixi inuexisse idolomaniam, idque ea de causa faciliùs, quòd tota Italia ab exteris ferè occupata veterem linguam partim perdiderit, partim corruperit, & peregrinis vocibus contaminarit: atque hac occasione ad Italorum nomen di-

men digreſſus, videor mihi cum Italis paullò longiùs ad externa diuertiſſe; quod Quirinus verus ipſorum, nec minus noſter, patronus non ægrè feret; quandoquidem ſic aberro, ne præter caſam, neue præter ipſius ſacra.

Quiris haſta. Weer. Ryt. Cur ruſt. Curus. Cur. Queer. Ruſt. Wol--curus. Cur ruiters. *Sabini populi.*

Fuerunt qui Quirinum ab haſta dictum putarent, quæ Sabinorum lingua Quiris fuerit vocata, teſte Varrone: quod ſi ita ſit, nomen inde haſta acceperit, quòd arma defendentia rumpat, quaſi Weer-ryt. Weer generatim nobis omnia arma ſignificat; qua de cauſſa, vt dubia locutio vitaretur, Cur-ruſt/& adempto Tau, Curus dicitur armatura, qua induimur ad defenſionem, à Cur quod ſit à Queer pro Weer/& Ruſt id eſt inſtruo ſiue armo. Hinc Wolcurus panopliam notat, ſiue ea arma, quæ nullam corporis partem nudam relinquunt; qua cùm equites vtuntur, Curruiters vocantur. Sabinos enim noſtra lingua vſos eſſe ne miremur, Zenodotus Trœzenius facit, qui eos ſcribit Vmbros eſſe, à Pelaſgis patriis ſedibus eiectos. At Vmbros Cimmerios fuiſſe, principiò dixi. Qua verò de cauſſa Sabinos ſe vocarint, Porcius Cato aperuit, à Sabo patrio ipſorum Deo Sabinum neſcio quem natum aiens, qui toti genti dederit nomen. Ego aliter vi-

Sabina herba.

deo ſuadere Cimbricam linguam, quod inde veri ſimilius cuiuis reddetur, quòd Sabina etiam frutex dicatur, niſi fortaſſe fruticem etiam à Sabo, perinde atque filium, nominatum eſſe contendant; quod hactenus neminem video tentaſſe. Deinde Virgilius ne-

Sabinus Deus.

mini veterum non anteferendus in curioſa antiquitatum inquiſitione, Sabinum vocauit, indicans Sabum & Sabinum eundem deum eſſe. Et hæc quidem à veteribus de Sabinis. Sed dum cauſſam nominis ad Deum referunt, nemo eſt qui addat quamobrem Deus ipſe ita ſit vocatus, quaſi eius nomenclatura vel minimo ſit euidentior. Nos ex Virgilio & herba Sabina coniecturam ducentes, credimus inter cetera Nochi apud Cimmerios cognomenta hoc etiam vnum fuiſſe, quorũ cauſis ignoratis, tot poſtea Dij emerſerunt in hominum opinione, quot diuerſarum Dei gratiarum nomina reperiuntur vel cuiquam olim mortalium conceſſarum, vel quotidie à miſeris & afflictis, quales ad vnum omnes ſumus, orandarum: ex quo craſſo & ſupino errorum ſeminario omnis ſuperſtitio, omnis religionis veræ corruptela, omnis idolomania emanauit. Primùm igitur poëta vitiſatorem Sabinum nominat, de qua nota quem quiſquam ſanus intelligendum putaret, quàm Nochum, qui in Italiam ad Ianum filium ſuum omnium gentiũm confeſſione dicitur nauigaſſe. Hunc Virgilius de diuerſo nomine diuerſum à Saturno exiſtimauit, ex eodem fonte, vnde ceteri, errorem ſuum hauriens. Sicut autem à ſingulari gratia mortalium ſeminis conſeruati Saturni nomen accepit; ita Sabinus quoque meruit dici, quia omnibus mortalibus ceteris præſtantior fuiſſet in cauſſa

Sabinus vitiſator Nochus.

Sabinus vnde dictus.

prima, ſiue deo ſibi alligando, quod Sacbini nomine ad vnguem notatur, à quo, vt in compoſitione fieri conſueuit, poſtrema littera prioris in compoſitione partis eſt ſublata. Argumentum huic aſſertioni meæ herba Sabina clariſſimum adfert, ea de cauſſa hoc nomen ſortita, quòd ſacris thuris loco ſoleat adhiberi, præſertim à primis illis patribus, qui intelligebant Deum ſumptuoſa ſacrificia & Arabicos odores non pluris facere, quàm tenuem & frugalem cultum è proximis locis facilem paratu. Huc ſpectat illud Ouidij ex primo Faſtorum libro:

Antè Deos homini quod conciliare valeret
Far erat, & puri lucida mica ſalis.
Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hoſpita nauis aquas.
Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus aduſta ſono.

Sic & Propertius noſter:

Flore ſacella tego, verbenis compita velo,
Et crepat ad veteres herba Sabina focos.

Adducerem plura teſtimonia, explicaremq́ue qua de cauſſa herba dicatur; cùm frutex ſit, & is non exiguus: qua in re myſterium latet diuiniſſimum, minimè vel Grammaticis vel poëtis ipſis cognitum, tametſi hi non ferè Sabinæ citra herbæ appendicem faciant mentionem: Sed video malorum pyrorumq. vicinarum vmbras fieri longiores,

quàm

quàm vt ſat temporis reliquo ſermoni meo ſupereſſe videatur. Neceſſe etiam eſt quædam relinqui vobis calcaria, quibus ad Romana mea legenda pungi queatis; in quibus non de Sabina modò, ſed de Ara etiam, & de Græcorum Bomo, & Latinorum altari, & id genus aliis, copioſius agetur; quæ omnia ad eum locum pertinent, quo quærendum eſt, quæ prima ara fuerit, & qua de cauſſa Euander ex Arcadia in Italiam veniſſe dicatur, quod omnino veritati conſentit; ſed minimè pro eo atque doctiſſimi quique vel veterum vel recentiorum arbitrantur. Ab ipſo ergo Nocho Sabini nomen ſuum retinuerunt; quòd illa omnium fauſtiſſima appellatio ipſis videretur, qua omnes Deo alligati deuinctique dicerentur. Crediderim principio homines quoſdam diuinarum rerum ſtudioſiores à turba in montes ſe proximos contuliſſe, qui interrogati, cur vitam ſolitariam ſectarentur, quaſi humanam ſocietatem aſpernati, potuerint forſan reſpondere, cupere ſeſe totos Deo deuincire, atque inde ſumpſiſſe nomenclaturam. Certè cinctus Sabinus maximo indicio eſt, qualia fuerint in hac gente vitæ inſtituta: de quo ſuo loco plura. Siue autem Sabinum ſiue Sabum dicas, nihil eſt in re diſcriminis; niſi quòd hoc compoſitum ſit ex duobus nominibus, illud ex nomine & verbo.

Ex his liquet, non abſurdè me facere, dum Quirini nomen de lingua Cimmeriorum examino, & Quiritem ob id haſtam vocatam dico, quòd defendentia arma rumpat: inde tamen nomen Quirino minimè datum eſſe, verùm à defendendo. Hinc efficitur, vt optimè illi ſenſerint, qui eundem hunc Deum faciunt cum Enyalio, quem Heſiodus eundem cum Marte, Sopocles diuerſum opinatur. Arrianus Enyalium à Marte occiſum narrat, & inde cognomen ad victoriæ monumentum retinuiſſe. Enyalium autem dictum aiunt ab Enyo belli dea, & hanc ab ἔνω vel ἐνύω, id eſt, occido, Heracleon deduxit, argumento vſus, ἀυτοένυτην eundem eſſe quem ἀυτοφονδύτην: cui aduerſatur Apollodorus, exiſtimans hanc deam à clamore vehementi, qui in prœliis edi ſolet, nuncupari; eo quòd ἐναύω idem ſit quod ἐμφωνεῖ. Ab his in diuerſa admodum abeunt, qui Iunonis Enyo epitheton eſſe volunt, ab ἀνύω, quod eſt perficio; quoniam Iuno, id eſt, temperies aëris, omnia perficiat & alat. Dionyſius Halicarnaſſeus Enyalium belli quidem præſidem agnoſcit, ſed dubium eſſe ait, an duo nomina vni Marti dentur, an duobus nominibus duo dij intelligantur ambo belli curam gerentes. Ex hoc Enyalio ſiue Quirino virgo quædam ſemine ſuſcepto filium peperit Medium Fidium, quo loco Græcum Halicarnaſſei exemplar peſſimè habet μοδίον φαβιδίον. Vt autem plena ſunt tenebrarum & diſcordiæ, quæ de Enyalio ſuo Græci tradunt; ita non minus controuerſiæ apud Latinos de Fidio, quem alij Dios Fidium, pro Dius filium, id eſt, διὸς υἱὸν accipiunt; ita vt dum Me Dius Fidius dicimus, cenſeamur dixiſſe, ita Me dius fidius amet; quemadmodum Me hercules, vſurpatur: quæ mihi ſententia vt ceteroqui placet; ita in eo diſplicet, quòd dius genitiui caſus hic eſſe velit, vt Feſtus videtur opinari; cùm omnino rectum nomen ſit, à quo Latinè dicitur ſub dio, quod Horatius interpretatur, ſub Ioue frigido. Plautus in Aſinaria Demænetum ſic loqui faciens, *Per Deum Fidium quæ quæris iurato mihi*; me cogit ſuſpicari, erraſſe omnes qui putant, quòd Deus hic Medius Fidius vocetur. Marmoream tamen tabulam Romæ vidi, ſed talem, vt facilè ſe oſtenderet barbari ſeculi eſſe, in qua vir & mulier ſic erant ruditer exciſi, vt dextras iungerent, & in medio puer adſtaret litteris ſingulorum capitibus adſcriptis, pueri quidem tiou SIMVLACRVM, viri HONOR, mulieris VERITAS. Ex hac quiſquam moueri poſſet, vt eorum opinioni accederet, qui Fidium Medium vocari volunt, quòd medius ſit inter duos: Ego tamen Plautum ſequor, & Latinè loquendi conſuetudinem; & illud Feſti de Fidio & filio ſine diſcrimine antiquis dici conſuetis, nihil prorſus ad hanc rem facere cenſeo; præſertim cùm ad Herculem nomen detorqueat, contra Dionyſij & Varronis, vt videtur, ſententiam, qui Fidium Quirini ſiue Enyalij filium habitum produnt, & ab hoc Cures de nomine patris & conditos eſſe & nominatos. Dius igitur Fidius nihil aliud eſt, quàm Iupiter Fidius, ſi Horatium illud, *ſub Dio*, bene reddidiſſe, *ſub Ioue*, fateamur: vnde & illi erroris conuincerentur, qui Dium neutro genere pro aëre poni tradunt; cùm haud aliter ſub dio atque ſub Ioue dicatur. Porcius Cato item hanc opinionem noſtram confirmat, qui Sabum tradit Dium Fidium, ſiue vt Halicarnaſſeus Græcè dixit, δία πίστιον à Sa-

Quirinus Enyalius. *Enyalius Deus.* *Enyo dea.*

Medius Fidius.

Fidius.

Dius.

Dius Fidius.

binis dictum fuisse. Omnes tamen & Quirini & Enyalij conuenientia in tenebris micant: propterea quòd nemo eorum causſam intelligat, ob quam prisci libri memoriæ tradiderint, Quirinum Enyalium esse, & Dium Fidium filium Quirini. Quirinum vnum ipsum esse, quòd ciuitates custodit & defendit, modò audiuistis. Enyal Cimbris, vnde Græci & Latini fecerunt Enyalium, significat ipsum vnum custodiens omnia; ne vno quidem litteræ apice mutato, sola adspiratione compositionis ratione è medio sublata. Enyo verò Tau perdidit, quo Græcorum haberet terminationem, longè aliud signans, quàm Græci crediderunt, vnum nimirum caput custodiæ & defensionis. Et hæc optimè quidem prisci illi & Ogygij viri, & conuenientissimè iis quæ in sacris nostris litteris creberrimè repetuntur; non alium esse ciuitatum regnorumque custodem & protectorem, quàm vnum Deum solum, & non alium aut in cælis, aut in terris, aut in pace, aut in bello. Neque enim alius Deus est, qui hostes profligat, cædit, delet; & alius, qui suos tuetur, protegit & defendit. Hinc Melchisedec rex Salem, rex idem hominum magnusque sacerdos, Abræ diuinum epinicium canens, inter alia dicit, *Benedictus Abram Deo excelso, qui creauit cælum & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt.* Quòd autem hic solus sit in cuius manu est custodia & clades, solus qui omnia regna vel conseruat vel perdit, Ezechias clarissima voce profitetur: *Domine*, inquit, *exercituum, Deus Israël, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terræ.* Quid verò dicit Deus de rege Assyriorum exitium Hierosolymis minitanti, & iam iam in superabili exercitu omnia in cineres & sanguinem redacturo? Quid? *Non intrabit*, inquit, *ciuitatem hanc, & non iaciet ibi sagittam, & non occupabit eam clypeus, & non mittet in circuitu eius aggerem. In via, qua venit, per eam reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. Et protegam ciuitatem istam, vt saluem eam propter me, & propter Dauid seruum meum.* Hæc Dominus, quibus mox additur: *Egressus autẽ est angelus Domini, & percussit in castris Assyriorũ centum octoginta quinq. millia.* Videtis'ne hic, boni viri, eundem Deum esse, qui ciuitatem Hierosolymitanam tuetur & protegit; & eundem, qui tam vastam in castris Assyriorum edit cladem, vt tot hominum myriades occidione occiderentur, nullo humano auxilio aut copiis hosti obiectis? Non igitur alius est Mars omnia confringens, cùm ipsius omnipotenti voluntati visum est; & alius Quirinus vrbem protegens, & ab omni vi & noxa custodiens, vti Seruius & multorum numinum fabri putauerunt: sed vnus est custodiens quæcumque vult salua, & in puluerem comminuens quæcumque vult perdita atque confracta. Quamobrem non sine diuino instinctu nomina illa sunt facta, quibus apertè significatur, vnum esse defensorem omnium, qui dum faciem suam & custodiam à nobis auertit, extemplo perimus, nullis viribus aliis sustinendi aut seruandi. Idem itaque Quirinus, quo significatur, in vno solo esse defensionem: & Enyalius, quo vnus dicitur custodire omnia: & Enyo, quæ vox nihil aliud significat, quàm vnum esse caput protegens & custodiens. Nec refert in feminino ne genere an in masculino nomina eiusmodi proferantur; cùm in Deo nullus sit sexus, sed æquè & maribus & feminis se præbet custodem, iuxta illud Orphicum:

Iupiter & mas est & femina nescia mortis.

Nec aliud est Filius Dei, aliud verbum, aliud sapientia, aliud veritas, licet diuersis generibus enuntientur. Hinc modò licet æstimare, & iusta expendere trutina veterum scriptorum de Enyalio & Enyo sententias; quarum nulla vera est in nominum ratione danda; hoc vno recipiendæ omnes, quòd fateantur his vocibus significari potestatem quandam diuinam bellis præsidentem; illo rursus reiiciendæ, quòd statuant aliud ab hac esse numen quod vrbibus præsit tuendis.

Enyo Iuno.

Nec malè est à quibusdam obseruatum, Enyo Iunonis esse cognomentum; sed id malè additum, eius rei rationem ex illo aptam esse, quòd Iuno aëris sit temperamentum. Modò ex Ezechia audiuimus, *Tu es Deus solus omnium regnorum terræ*; quod poëtæ siue Orphici significare volentes, Iunonem dicunt; qua voce Cimbri intelligunt fauoris caput, quod nihil aliud est, quàm solo fauore diuino, nullis viribus humanis, regna conferri atque seruari. Num igitur mirum, Iunonem vocari Enyo, id est, vnicum & solum custodiæ caput? An aliunde quàm à fauore diuino, & à solo omnis fauoris capite tutela omnium non regnorum modò & ciuitatum, sed singulorum etiam homi-

Enyalius vnde dictus. Ἐνυάλιος *siue* Ἐνιος. Ἐνυ *siue* Ἐνυω. Ἐνυ. Ὑπ. Ἀπ. *Enyo vnde dicta.* Ἐνυ. Ὑπ. Ὑποτ. *Deus vnus & solus ciuitatum & regnorum custos atq. protector, hostes profligãs &c.*

Iuno vnde dicta.

hominũ pendet? Animaduertitis ne hîc, vt apud veteres ſcriptores ſcintillæ adhuc quædam ſub multa fauilla occultentur, è quibus diligenter obſeruatis ne exſtinguantur, non parum adhuc luminis poſſit excitari ad priſcam Ianigenarum religionem peruidendam. Verùm hæ ab Italis, vtpote primi maiorum ſermonis ignaris fruſtra quæruntur; apud quos adeò nihil ſani vel de Marte, vel de Enyalio, vel de Enyo, eſt cogitatum: vt cùm vbique à veritate & religione longiſſimè aberrarint, tum nuſquam ferè ab ea fuerint quàm in Enyo remotiores; quandoquidem eam putarint demente furore, & inſania pluſquàm cyclopica delectari; & idcirco eam vulneribus corpori ſuo ſponte inflictis colendam exiſtimarint.

O fallacem vbique draconem, humani generis hoſtem; & nuſquam magis fallacem, quàm in optimis de religione opinionibus corrumpendis, & ſanctiſſimis nominibus ad furórem ſuum pertrahendis! Quid veritati congruentius, quid magis pium, quid hominum conſeruationi aptius, quid ad Reipublicæ ſalutem magis neceſſarium, quàm perſuaſum habere, in vno ſolo Deo omnem tutelam ſitam eſſe, atque eum, vt omnis cuſtodiæ caput, inuocare? Quid contrà magis impium, quàm maiorum inſtituta tam diuina ad illas dæmoniacas transferri furias, quibus draconis tabum homines exagitabat, non in aliorum tantùm cædem, ſed in ſuam etiam ipſorum carnem fœdis plagis lacerandam. Quod tamen vt procliuius lubricis in malignum hominum animis perſuaderetur; pro Enyo inuidus ſerpens Bellonæ nomẽ, quaſi non aliud hoc, quàm illo notaretur, in Romanorum vſum venire curauit: quo vt nulla cuſtodiæ, nulla vnius notio continetur; ita non aliud, quàm feritas, violentia, & crudelitas deſignatur: cùm Bellum Latinorum à Bel priſca Cimbrorum voce, qua id ſignatur, quod ipſi Leb/ id eſt, vitæ, repugnat, deſuetur: à qua Belg pro iraſcor, & Balg pro pugno: vnde Belgæ pugnaciſſimi Gallorum populi nomen acceperunt. Satius tamen eſt, tam diro nomine exitialem humani generis peſtem vocare, quàm eam diuina Enyus vel Enyalij vel Quirini appellatione dignari. Sed abeat Bellona ad Tartarum, ſedem & ſibi & ſuis clientibus ab æterno deſtinatam: nos in veri Enyalij tutela & cuſtodia perpetuò maneamus.

Bellona vnde dicta.

Bellum.
Bel.
Leb.
Belg.
Balg.
Belgæ Gallorum populi vnde dicti.

Porrò Dius Fidius non malè ortus dicitur è Quirino; eo quòd nulla fides inter homines conſtare poſſit, citra vnum omnia cuſtodiens, & homines vniens. Hoc ipſo enim pax & fides conſtat, quòd homines ab ipſo vno in vnanimi conſenſu ad omnia vitæ officia cum decoro, iuxta Themidis normam, obeunda cuſtodiantur. Vnus enim & ſolus Deus fidem humanæ ſocietatis vinculum & gignit & conſeruat: quod illi indicarunt qui Fidium Enyalij ſiue Quirini filium fecerunt. Nolo altiùs huius fabulæ ſiue allegoriæ myſterium examinare; ne nimium videar priſcis illis tribuere veritatis. Alioqui dicerem, non communem modò inter homines fidem hîc deſignari; ſed illam etiam quam Deus per Spiritum ſanctum nobis largitur, quæ vera proles eſt Quirini Chriſtianorum. Immò & excelſius quiſquam rapi queat, & eam ex Feſto Pompeio haurire ſuſpicionem, non alium eſſe Herculem & Dium Fidium. Fingunt enim Sabini, Fidium ſuum natum eſſe è Quirino & virgine: quod ſi ad aliquam velis veritatis regulam applicare; non video, quò melius ſit referendum, quàm ad eum qui è Virgine & Spiritu ſancto natus, ſimul Deus & homo nihil aliud quàm veram & viuam fidem ab hominibus poſcit, quam & ipſemet petentibus gratia ſua largitur; ita vt meritò non Fidius tantùm, ſed Dius etiam Fidius nuncupetur, id eſt, Deus ſiue Iupiter Fidius. Quod vt veriſimilius reddatur, addendum & illud ex Catone, hunc ipſum Dium Fidium Sabum etiam vocari: quæ vox à Sabont facta, deſignat primæ cauſſæ vinculum. Chriſtus enim vinculum & mediator inter Deum ſiue primam cauſſam & hominem. Sabinus autem Sabi filius eſt; quoniam omnes ij qui primæ ſe cauſſæ alligant, quod eſt Sabinen/ per ipſum primæ cauſſæ vinculum ſe ligare debent, numquam alioqui Deo alligandi: quandoquidem non aliud vinculum ſit, quàm Chriſtus verus Deus & homo, & ſolus inter hominem & Deum mediator. Huius autem filij ſunt quotquot per fidem ſeſe ipſi deuinciunt. Nochus igitur Sabinus fuit Sabi filius & viua eius imago, & non ipſe ſolus, ſed omnes quotquot ſeſe Sabo ſiue Dio Fidio per fidem coniungunt.

Dius Fidius, Quirini, ſeu Enyalij filius.

Chriſtus Dius Fidius & Sabus.

Sabus dictus Dius Fidius.
Sac.
Bont.
Sabinus.

Scio eſſe non paucos, aut potius quam plurimos, ne dicam pleroſque omnes qui

tam praua de antiquis fabulis opinione imbuti sunt, vt si hæc ipsis dicerentur, mox cælum terræ clamoribus miscerent, & fortè sibi vestem scinderent, tamquam sacrilega hæc esset oratio. Verùm id genus homines valde iniqui sunt, allegoriis non solùm prophetarum, sed ipsius etiam Christi, dum credunt, nihil sani sub fabularum latuis latère posse. Quid dico, iniqui sunt allegoriis? verius dicerem, blasphemos & maximè iniurios in viros illos, quorum singularis vel vitæ sanctitas, vel felicitatis à Deo concessa prærogatiua diuinis Mosis oraculis est celebrata. Num putamus Nocho Spiritus sancti dona defuisse: num ei nihil inspiratum de Christo venturo, nihil de sanguinis diluuio, quo totius mundi sordes essent abluendæ? Quem Deus filij sui typum esse voluit, eum scilicet omni cælestis vitæ consolatione fraudauit; ei scilicet nullam spem dedit humanæ naturæ reparandæ, & ad integritatem à qua lapsa erat, reducendæ? Quò, rogo, illa spectabat prærogatiua, Iano diuina patris promissione confirmata, & hac faustissima verborum formula concepta, *Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, sitq; Chanaan seruus eius?* Cui Deus pollicitus est Semi tabernacula, quid aliud pollicitus est, quàm omnia quæ Semi erant futura, & inter cetera possessionem eius primariam, quæ sita erat in vero Dei cultu? Quis autem posterorum laperi siue Iani hanc occupauit? Quis? Nempe Italus Ianigena, & externi sermonis ferens nomenclaturam, tum ob alia antè dicta, tum quia in alterius linguæ hominum hæreditatem diuina gratia erat venturus. Quando hanc Semi hæreditatem occupauit? Tum haud dubiè, cùm religio ad Romanos venit, dum Sibyllæ carmina vnum regem adorandum dicerent, aliaque ad fidem nostram spectantia clarè monerent. Hæc per Nochios Iano promissa sunt: & nihil prorsus eorum dicemus vel ab ipso Nocho, vel à Iano fuisse intellectum, aut eò, quò debebat, relatum; nihil etiam horum quæ Deus se posteris daturum spoponderat, memoriæ mandatum, nihil scriptum, nihil allegoriis aut fabulis inuolutum? omnia neglecta, & contempta, & indigna visa, quæ ad nepotes & eorum posteros certis aliquibus signis & notis transmitterentur? Si quis sic cogitet, si quis tam absurda contra diuinissimos illos viros sibi persuadeat, si quis tam ingratos eos contra Deum, tam inuidos contra posteritatem faciat; cum ego non modò iniurium & sacrilegum in sanctos viros, sed etiam ab omni sensu humanitatis alienum esse dico. Quamobrem vetustissimæ illæ Ianigenarum fabulæ apud Pontifices conseruatæ, & per manus ad posteros transmissæ, diligentissimè sunt examinandæ, & ad veritatem referendæ, quàm facilè in iis perspiciemus, si priscas voces hac via quam hîc monstramus, interpretemur. Equidem omnia reiicerem & contemnerem, quæ per eam inueniuntur; nisi viderem perpetua quadam rerum inter se consonantium catena me trahi, & omnia sic inter se consentire, vt nulla harmonia maiorem possit habere concentum. Videte igitur quò dæmoniaca fraude pertracti sint mortales, dum ex Enyo Bellonam fecerunt, furiam ex dea tutelari. Sed missa faciamus hæc; sic tamen, vt perpetuò nobiscum maneat verus Quirinus, ad cuius cognitionem Dodonææ quercus oraculo peruentum.

Allegoria & Ianigenarum fabula vetustissima diligenter sunt examinanda, & ad veritatem referenda.

Redeamus ad pomosam nostram coronam, ad quam absoluendam, sat mihi videor pomorum attulisse.

FALKEN. Ne obliuiscaris pyrorum, & nucum, & castanearum quas tibi in Theatro Pompeij Romæ habitanti campus florens larga copia suppeditabat ad vini saporem reddendum suauiorem.

GOROP. Numquam absoluero, si per pyrorum genera fuerit vagandum. Quòd si cum Virgilio contentus sis

Crustumiis Syriisque pyris, grauibúsque volemis,

tolerabilis conuiua poteris videri: attamen ne sic quidem multo à me certior, quàm antè fueris, abibis. Macrobius vt mala, ita & pyra diuersorum quidem nominum esse dixit; sed qualia quæque essent, non adiecit. Seruius Crustumia ab opido nominata rubere quadam parte dicit, Syria nigra, Volema Gallica lingua bona & grandia interpretatur; quod si verum est, vox composita est à Vol-heim, id est, à plena domo, quasi vox esset optantis magnis bonis sibi domum repleri. Equidem nomina non sector, non magis quàm in malis, cùm in vtroque genere alia sint apud alios vt variis de causis indita, ita nihil ad antiquitatis cognitionem factura. Sat sit ipsum genericum pyri nomen intelligere; quod quidam, quasi à πῦρ deriuaretur, per ὑ ψιλὸν scribunt: sed mea quidem

Pyrorum varia genera. Crustumia pyra. Syria pyra. Volema pyra. Vol. Heim. Pyrum vnde dictum.

sententia

ſententia aliunde nomen duxit. Nos Peer vocamus à Weer, propter primam ſilueſtrium naturam, quæ ſic ſeſe defendunt contra comedentes, vt ferè ſuffocent; quam ſuam indolem difficulter ſinunt mitigari. *Peer. Weer.*

CASTANA ſiue Caſtaneæ nuces vnde dicantur, nec Græci, nec Latini tradiderunt. Mnaſitheus Athenienſis Euboicus etiam nuces vocari ait in iis quæ de eduliis ſcripſit. Oppius in libro De ſilueſtribus arboribus Heracleoticas quoque dici auctor eſt; cùm Mnaſitheus nuces Ponticas hoc nomine intellexiſſe videatur: Diphilus Sardianas glandes: Agelochus Amota & nuces Sinopicas videtur nuncupaſſe. Sed in hac diuerſitate nominum nihil vtilitatis. Pluris facio eos qui caſtaneas maiores Maronia vocant concinniore nomine, quàm ipſimet arbitrentur; propterea quòd egregium ſint illectamentum ad vinum Maronium ſuauiter ad luculentum ignem pitiſſandum. Caſtana autem dicuntur, quaſi Coſtana; quòd non antè legantur, quàm tempus adſit hibernum; quo iam incipiendum eſt hominibus ea conſumere, quæ æſtate repoſuerunt. Memini cùm Xerandiliæ in pede montis Vaccæ eſſem, menſe Nouembri, matutino tempore multo ante lucem, maximam omnis ætatis & ſexus turbam quotidie excurrere facibus accenſis, quæ nihil aliud erant quàm baculi quernei excorticati & contuſi grauibus malleorum ictibus, ac deinde accuratiſſimè deſiccati, quibus vtebantur, ne per tenebras vel in ſaxa impingerent, vel præcipitarentur, interea dum ad caſtaneta adſcenderent. Erat ſanè hoc ſpectaculum iucundius vario cantu, & clamore, & luminum frequentia, quàm omnes nocturni laruatorum in Bacchanalibus diſcurſus; cùm non pauciores quàm trecenti, aut quadringenti, aut plures etiam ad caſtaneas legendas, mihi multis diebus exire viderentur. Hæc enim ipſis præcipua eſt meſſis: quarum ſi magnam copiam collegerint, eas tritico cum Toletanis, aut aliis vicinis ciuitatibus apud quas ſunt, pro bellariis commutant. Sin quis eſt cui minus earum ſit, quàm vt tantum pro iis tritici habere poſſit, quantum integro anno ſit ſuffecturum, ei neceſſe eſt his glandibus frumenti loco veſci. Faciunt nimirum hi, ne cui mirum videri debeat, quercus primis mortalibus victum ſuppeditaſſe; quod tamen ego longè aliter quàm plerique omnes intelligo, ad allegoriam totam hanc referens narrationem, ad quam Druidum me cærimoniæ impulerunt, qui firmiſſimum animorum pabulum nõ aliunde quàm è cælo nobis dilabi exiſtimantes, opinionis ſuæ teſſeram glandibus attexuerunt; non tamen hac ſola vſi ratione, ſed aliis multis ſuo loco à me latiùs exponendis. *Caſtana, ſiue caſtaneæ nuces. Heracleotica nuces. Pontica nuces. Sardiniana glandes. Amota. Sinopica nuces. Maronia.*

NVCES quas addidiſti, Falkenburge, cùm pomorum nomine potius quàm glandes apud Latinos comprehendantur, non ſunt alienæ illæ quidem à Vortomni corona, ſed latius earum ſe porrigit conſideratio, quàm vt tota breui ſermone poſſit comprehendi. In his auellanæ nuces ab Auella Campaniæ opido dictæ, ſi cui id placere poteſt, ab aliis Ponticæ & Heracleoticæ, mirum eſt quòd corylum arborem parentem nomine ſuo non honorarint; quam tamen Magi in ſumma habent veneratione, ita vt inde nomen Coryli traxiſſe videatur, à Coer-hul, quo cærimoniarum imitatio Cimbris notatur. Sed relinquamus nuculas Prænestinis. ad regias ſiue Baſilicas veniamus, quæ præſtantiore nomine Iuglandes, quaſi Iouis glandes nominantur. Hæ nuptiarũ auſpiciũ olim habuerunt, vt Feſtus annotauit. Plinius Fiſcenninorum comites dicit, quæ carmina nuptiis cani ſolent, licentia quadam maiuſcula, matrimonij ſtatum aperientia; vnde mihi non ſemel in mentem venit, non ab opido, vt putant, eius nominis, ſed à materia ſic vocari; cùm Weſen hemen nihil aliud ſit, quàm ſtatum cuiuſuis rei nouiſſe. Primis enim illis maioribus ſummæ curæ fuit, omnibus modis bene proſpicere ipſi primo hominum ſocietatis exordio, ceu neceſſario totius Reip. bene feliciterq. conſtituendæ fundamento, citra quod fruſtra de reliquis ad beatam mortalium vitam neceſſariis laboraretur. Quamobrem carmina cani in nuptiis voluerunt, quibus omnia quæ ad rectum legitimi ſanctiq́ue coniugij ſtatum pertinerent, liberrime oſtenderentur. Quoniam præterea nihil æquè memoriæ infixum manet, atque id quod ſymbolis quibuſdam palàm non docetur modò, ſed ſpectandum etiam proponitur: viſum eſt & hoc præſidio, ſiquando alibi, tum maximè in nuptiis vti. Placuit ergo nux in primis multis de cauſſis, & inter ceteras, quas longum eſſet ſigillatim explicare, hæc vna fuit, quòd nucleum quidem habeat ſuauiſſimum, ſed eum multis munimentis ita vallet atque cuſtodiat, vt prorſus diuinum eſſe videatur, quod intus continetur: quo monere voluerũt, dulciſſimum eſſe *Nucum varia genera. Auellanæ nuces. Corylus. Baſilicæ nuces ſiue Regiæ. Iuglans i. Iouis glans. Fiſcennina carmina. Weſen. Reimen. Nux nuptiarum ſymbolũ.*

matrimonij fructum, sed opus esse plurima, & diligentissima, & firmissima custodia ad eius suauitatem tuendam. In primis acerbi labores subeundi, durissima quæque perferenda, vt ea suppetant, quibus connubij & dulcedo & dignitas tum augeri tum constare possit. Hæc si enumerem, infinitus sim; & in re clara multum operæ verborumque ponere, odiosi sit declamatoris aurium patientia abutentis. Plautinũ est: Qui è nuce nucleum esse vult, frangit nucem; at priscorum fuit sententia, qui coniugij suauitatem gustare velit, & perpetuam sibi, dum viuit, seruare; eum oportere id quod carissimum habet, acerbo labore, amaris curis, duris asperisque molestiis, multis diligentiæ inuolucris & mæandris & parare, & custodire; haud secus atque natura nucleum in nuce prius accuratissimè munit, quàm gignat; deinde natum paullatim diligẽtius obsepit, & vndique defendit, quo perueniat ad destinatum dulcedinis finem. Quocirca si vxor cara, si liberi cari, si horum prosperitas iucunda & suauis; necesse est, vt summa diligentia naturam in nucleo muniendo sequamur. Ad hanc tesseram ille respexit, qui nomen regiæ nuci dedit Caryon, eo quòd Car-Iut ad vnguem Cimbris designet ipsius quod carum est custodiam. Car autem nostras esse vocabulum, cùm in Amazonicis ostendi, tum de formula conuersionis, quam peculiarem Cimbri habent, est clarissimum: quandoquidem vox versa finem significat & scopum, ad quem is tendit, cui quippiam est carum. Quo verò magis mihi credatis, videte ab eodem fonte nuclei nomẽ apud nos manasse, quem Carn vocamus. Iniurius igitur est Plinius Iouis glandi, dum à capitis grauedine, quam inducat, nomen accepisse dicit: quod tantum abest vt verum sit, vt ne hoc quidem ipsi demus, hoc nomen huic nuci esse peculiare; immo contrà cum Græcorum doctissimis, vocabulum hoc commune non ceteris modò nucibus, sed etiam amygdalis esse, asseramus; propterea quòd diligenter id quod in ipsis est carissimum, custodiant. Neque verò iuglandes magis capiti nocent, quàm amygdala. Quid dico nocent, cùm vtrumque genus robur capiti addat, vt in medicorum scholis nemini dubium esse credo. Virgilius quamuis etymon ignorarit, bene tamen Castaneas nuces vocauit, de veterum Græcorum imitatione, apud quos & hoc genus Caryi nomine comprehensum fuisse Heracleon Ephesius testatur; nec malè omnino, eo quòd licet inter glandes sit, nucleum tamen ita muniat, vt idem nomen mereatur. Qui igitur Carya in nuptiis iaciendа voluerunt, non solùm naturam imitandam proposuerunt, sed nomine etiam ipso significarunt, nouam nuptam diligenter esse custodiendam, & ab omni muniendam aduersitate.

Caryon nux regia.
Car.
Iut.
Hac.
Carn.

Quemadmodum autem Græcis ignota est nominis Caryorum ratio, ita & Latinis Nucum; tametsi & ab horum quibusdam eò ventum sit, vt à nocendo nucem deriuent, quoniam satis noxiam esse dicant. Absit omen, vt fructus dulcissimus tam inauspicato nomine à vetustissimis fuerit vocatus. Absit, inquam, vt eandem nucem & noxam esse dixerint, & Iouis glandem. Quid rogo vtilius hac nuce, quam Græci Basilicam nominarunt? Arbor ad delicatiora opera elegantissimam præbet materiam: nux ipsa non suauis modò ad edendum, sed oleum etiam fundit dulcissimum, nec minus salubre: quas dotes maxima pars Galliæ insigni commoditate experitur. Iam ne cortex quidem exterior variis caret emolumentis, hinc tinctoribus, hinc medicis in faucium inflamationibus miram adferens vtilitatem. Nec teneris nucibus necdum nucleos habentibus insignis deest vsus, dum ad ventriculo robur conciliandum vel sapa, vel melle, vel sacchato condiuntur, hac parte non parum myrobalanis omnibus præstantiores; reclament licet quotquot sunt peregrinæ mercis patroni, frequentissimè pretio potius & recepta temere opinione, quàm bene accuratéque expensa ratione sententiam de rebus ferentes. Habent enim vltra insignem adstrictionem partes quasdam subtilissimas, quibus roborandi vis ad intima quæque defertur, ita vt non ventriculo modò & hepati relaxatis opitulentur; sed spirituum etiam vitalium officinam à noxiis & pestilentibus fumis tueantur: nec hæc solùm eximiè præstent, sed præterea etiam proprietate quadam peculiari à tota substantia manante epidemicam luem & veneni noxam arceant, ita vt meritò in primariis fuerint Mithridatis amuletis. Cùm igitur tot sint insignes dotes huic fructui interius sumpto, cùm præterea exterius inflamatis, ambustis, relaxatis, alopecia laborantibus, sordidis & malignis vlceribus, & plurimis aliis vitiis egregiè resistat; cuius tandem esset aut impudentiæ aut imperitiæ, ei nomen à

Nux vnde dicta.

Nucis vires & facultates.

nocendo

nocendo deriuare? Nux Cimbris Not dicitur vel Nut; à quo non mirum est, Latinos Nux fecisse, cùm Allemanni quoque Nuß inde forment. Quamobrem obscura non est vocis ratio, si consideremus quid Noot per ω mega designet, quod necessitatem significare scimus. Huius conuersio Toon nihil aliud est, quàm ostendo; propterea quòd necessitas nihil non demonstret aut doceat eorum quæ homini sunt facienda; iuxta illud ab Euripide dictum, hominem necessitate sapientem fieri, quantumuis tardo sit ingenio. Fertur Archytæ Tarentini versus idem affirmans, quo & Plutarchum vsum recordor:

Not. Nut. i. nux. Nuß. Noot. Toon. Necessitas omnia demonstrat & docet.

χρειὼ πάντ' ἐδίδαξε, τίδ' οὐ χρειώ κεν ἀνεύροι.

Bene quidem hæc & verissimè à priscis Græcis traduntur; sed tanto compendiosius, quanto maiore artificio in Cimbrico sermone hæc sententia vna syllaba & tribus dumtaxat litteris continetur; quibus non hoc modò ostenditur, necessitatem docere; sed illud etiam, frustra doceri, quæ non sunt alicuius necessitatis. Sic enim voces hæ prorsa & versa sunt inter se connexæ, vt vestigiis retrò lectis vtrumque discamus, & à necessitate doctrinam proficisci, & contrà ea dumtaxat esse demonstranda hominibus, quæ ad aliquam pertinent necessitatem: qua posteriore parte omnes superuacaneæ curæ proscribuntur. Quoniam igitur Carya arbor plurima nobis adfert ad vitam necessaria, quæ modò sunt breuiter indicata; & præterea res eas nobis exemplo suo ostendit, quibus ad Reipub. salutem in primis opus est; meritò nomen accepit, quo parua quædam necessitas significari videretur. Quemadmodum enim Noot vocali longa necessitatem signat; ita Not vocali breui Caryon, à qua voce Nux Latinorum corrupta, de genitiuo fortasse, qui Nots est, occasione sumpta. A Noot item fit Nut / id est, vtile; eo quòd hoc paullo minùs sit quàm necessarium: à quo si nucem deriuetis, non malè omnino feceritis. Verùm mihi placet prior ratio, non solùm vtilitatem complexa, sed propius etiam ad necessariorum demonstrationem accedens. Nam ipsum nomen de origine sua dicere videtur; qui suauitatem quampiam velit degustare, ei necessarium esse, vt per acerba, amara, dura, & multos anfractus ad eam pertingat. Videtis ne modò quàm elegantes rationes vtraq; vox & Græca & Latina habeat, si ad primos suos natales reuocetur; quibus non tantùm nucis natura, sed symbolica etiam admonitio apprimè cum ad reliquorum omnium, tum maximè ad coniugatorum vitam vtilis continetur. Habemus itaque caussam, ob quam nuces in nuptiis iaci consueuerint; & inde ferè intelligimus, cuius generis fuerint carmina Fescennina, quorum hæ comites cùm essent, nihil aliud dicere videbantur, quàm suaues quidem esse matrimonij fructus, sed eos multis difficultatibus includi, quas necesse sit perrumpere, si illis sit fruendum.

Nut i. vtilis.

Idem propè significabat nux pinea; nisi quòd copioso suo semine faustum præterea omen numerosæ sobolis habere videretur, & hoc etiam adderet, omnẽ duritiem & molestiam, per quam ad coniugij dulcedinem peruenitur, calido amore esse vincendam & mitigandam, haud aliter atque semina è Cybeles pomis calore depromuntur, quo durissima septa facillimè dehiscunt, nullis alioqui machinis aperiẽda. Frequens autẽ Thalassij acclamatio in nuptiis fieri consueta omnium onerum communionem coniugatis ingerebat, quo monerentur, nihil tam graue alteri eorum euenire posse, ob quod legitimum matrimoniũ rumpere liceret: quod Christiani etiam in iugali contractu ab vtroque volũt sponderi. Plutarchus enim frustra de lanificio cogitauit, falsò sibi persuadens, primam Romanorum linguam Græcam fuisse. Th'-alle-last idem est quod ad omne onus, vnde Thalassij nomen corruptum. Hymen verò ad viri custodiam spectabat, eo quòd hîc caput esset, nec saluus esse posset, nisi & vxor salua esset, cuius custodiam & omne onus in se receperat. Hu-man enim, vt Doricôs pronuntiatur, siue Deus ipse, siue Dei minister dicitur, quoniam virum custodiat & tueatur. Sed hæc aliàs & ordinatius & copiosius. Relinquamus modò nuces. FALKEN. Mirificè me, quæ de nucibus dixisti, delectarunt: nec video modò quid vlteriùs mihi de pomis dici optem.

Nucis pineæ symbolum. Thalassii acclamatio in nuptiis quid designet, & vnde dicatur. The siue Te. Al. Last. Hymen vnde dicatur. Hu. Man.

GOROP. Non pauca restarent, si de omnibus esset sermo habendus: sed hoc dumtaxat in iis vobis puto placere, quod faciat ad antiquitatis cognitionem, quam hic nobis proposuimus in Propertio examinandã. Nihil igitur de carycis, palmulis, caryotis clientum viliorum strenis, nihil de oliuis, orchadibus, radiis, pausiis, aliisque id genus di-

cendum : quæ si persequenda essent sigillatim , dies nos deficeret. Arbor tamen illa quam procul video, nisi me oculi fallant, Sorbus est, quam Latini nostro quoque nomine hactenus appellant. Nam Sour-wyn acidum vinum notat, è quo Sorbum, quòd acidi vini habeat saporem , atque adeò succo suo vinum æmuletur : quod Virgilius ita expressit, vt nominis rationem sciuisse videatur:

Sorbum vnde dictum.
Sour.
Wyn.

Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.

Videtis'ne quàm aptè nominis ratio rei significatæ & naturam & vsum expresserit, dum Sorbum acidum vinum sumus interpretati? Sunt in hoc genere Torminalia, vocata quòd torminibus siue dysenteriæ medeantur; quorum arbor foliis suis Platanum refert. Sed satis de Sorbis atque in vniuersum de malis.

Torminalia sorba.

Transeo igitur ad Propertium , qui duabus nominis Vortomni rationibus reiectis, tertiam addit, quam vt veram ipsi Deo tribuit, prioribus ad mendacem famam relegatis:

Mendax fama noces, alius mihi nominis index:
De se narranti tu modò crede Deo.
Opportuna mea est cunctis natura figuris,
In quamcumque velis, verte, decorus ero.

Caussa nomenclaturæ , quam hîc latè persequitur , æquè est atque priores falsa, vti satis liquet ex iis quæ à me dicta sunt : quibus apertum etiam reddidi , qua ratione omnis ornatus Vortomnum deceat; non alia nimirum, quàm quòd Deus omnis felicitatis auctor æquè paratus sit & promptus ad cuiusuis vel generis vel artis homines benignitate sua, in iis quæ faciunt, promouendis.

Mendax quis sit , noctes Atticæ docuerunt , illi hoc nomen impingentes, qui consueuerit contrà loqui, quàm mens sentiat . Vnde igitur etymon ? Num fortè à mente, per antiphrasim, vt Eumenides dictus aiunt ? Mihi non fit probabile ; vt qui putem ex Cimbrico sermone vocem hanc ortum habere . Mein-eet periurium significat, quod vulgo nec bene scribimus, nec bene pronuntiamus . Est enim Mien-eet proferendum, diphthongo conuersa ; eo quòd Mein sit opinari, à Men/ quod est duco ; Mien verò falsum, & vnitatem vitans, à Mi/ id est, vito;& En/ vnum. Hinc Mien-eet falsum iuramentum, eo quòd in ipso iuramenti & vnius concordia vitetur . Eodem Mienbacht/ id est, mendacium;quoniam aliud dicitur,aliud cogitatur, vitata nimirum vnione sermonis & cogitationis. Hinc Latinis mendax, pro diphthongo, qua carent, secunda vocali retenta . Fama nobis Faem dicitur : Latini opinantur à for , quod falsum ; cùm & Græcis φήμη dicatur . Nec item Græcis à φημὶ, quod idem est quod loquor . Nos scimus famam esse id , quod inter homines iactatur , incerto auctore ; quod cùm nec in hoc sit nec in illo fixum, in aëre videtur esse. Hinc volare dicitur , vt in Argonauticis Orpheo attributis,

Mendax vnde dicatur.
Mein-eet.
Mein.
Men.
Mien.
Mi.
En.
Mien-eet.
Mien-bacht.
Fama vnde dicta, et quid significet.
Faem.

φήμη δὲ διέσσυτο δώματος εἴσω.

Quoniam verò aër & celerrimè fertur , & à terra ad cælum pertingere videtur; sic à Virgilio descripta est Fama,vt neutrum horum sit neglectum:

Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, virésque acquirit eundo:
Parua metu primo, mox sese attollit in auras;
Ingrediturq́, solo, & caput inter nubila condit.

Fama descriptio.

Verùm quo certius fiat Famam ab eo in aëre constitutam esse, perinde atque nostrates ferè de ea loquuntur, Theocriti cum Virgilio collationem adducam. Ille enim in Thalysiis:

Κ'ηγὼν τοῖ' ἐφάμαν, λυκίδα φίλε, πολλὰ μὲν ἄλλα
Νύμφαι κἠμὲ δίδαξαν ἀν' ὥρεα βουκολέοντα
Εθλὰ, τά που καὶ Ζαιὸς ἐπὶ θρόνον ἄγαγε φάμα.

In his multa eorum quæ à Nymphis in montibus pascens didicerat , ait ad Iouis vsque thronum Famam pertulisse: quod Mantuanus ad hunc modum imitatus est:

O quoties & quæ nobis Galatea locuta est,
Partem aliquam venti diuûm referatis ad aures.

Hic

Hìc videre licet, ventos pro fama posìtos esse, quam tam diligenti antiquitatis obseruatione ferè totus obstupesco, cùm nequeam reperire, qua via tam propè ad veram nominis rationem accesserit, vt famam per ventos tamquam subiectum siue materiam definuerit. Quid enim aliud est Faem/ quàm Wai–Hem/ id est, venti vox, siue vox per flatum allata? Fit autem ex duplici digamma nostrati digamma Æolicum, ad leniorem compositioni sonum comparandum; cùm mollius sit Faem quàm Waem. Fuerunt qui putarent Rumorem & Famam discrimine quodam dissidere: verùm illud assignare difficile esset Latinis, cùm vtrumque nomen nostratibus sit vernaculum. Rumor enim tum Fama esse incipit, cùm iam in populo ita inualescit, vt iam latissimè omnium auribus insonet. Nos tamen hac voce non ferè vtimur, nisi pro ea fama quæ homines quadam tenus commouet atque perturbat. Componitur à Ruim & Hoor/ quibus vocalis auditus latè in omnem partem sparsus notatur: qua de caussa pro murmure sæpius & commotione apud nostros, quàm pro fama, vsurpatur; quamuis de vtroque dici possit. Et hæc quidem obiter de Fama & Rumore, quo cernatis, vnde Latinæ linguæ origines sint petendæ; quas in singulis ferè nominibus perueſtigare possem, nisi & prolixitatem vererer, & scirem plurima sic esse corrupta, vt vix tenuia priscæ linguæ vestigia retineantur. Nam & Nomen à Cimbris venit, qui Naem pro eodem dicunt, sed illo seruato artificio, vt vox versa vsum & scopum nominis ostendat. Quorsum enim nomen, nisi vt nobis imaginem rei, quam significat, repræsentet, quod Naem vocatur: à quo Moneo Latinorum, cum illo peccato, quòd primam syllabam habeat correptam, quam longam esse oportuit. Sed de hoc aliàs. Pergat Vortomnus.

Wai. Hem.

Rumor vnde dicatur.

Ruim. Hoor.

Nomen vnde dicatur. Naem. *Naem. Moneo.*

Indue me Cois, fiam non dura puella,
Meq; virum sumpta quis neget esse toga?

Coas vestes pellucidas fuisse, & easdem bombycinas, ex Aristotele & Plinio clarum, tribuentibus earum primam texturam Pamphilæ Coæ, Plati, vt Aristoteles habet, filiq; è quo codex Plinianus Latoum fecit. Procopius & Theophanes Byzantinus è Serum regione, quam tum Turci pulsis Ephthalitis occupabant, semen vermium, qui sericum texunt, Iustiniano primum allatum fuisse tradunt. Quid igitur de Pamphila dicemus, quæ & ipsa è bombycum, de quorum genere vermes Indici sunt, textu telas fecisse ab Aristotele perhibetur? Ego id expertus sum, alias quoque erucas esse, quæ domunculam sibi sepulchralem texunt, è qua tandem rediuiuæ prodeant; inter quas maximam vidi minimi digiti longitudine, in cuius dorso cyanei coloris gemmæ pulcerrimis Turcicis, vt vocamus, simillimæ eleganti ordine dispositæ cernebantur, quæ non mori foliis, sed aliis satura, perinde atque erucæ Sericæ, telam suam perfecit, in qua stridor lapillorum videbatur audiri, interea dum sese intra loculos suos volueret. Crediderim itaque Pamphilam ex eiusmodi erucis, de quibus, vt vulgaribus, Aristoteles scribit, Vestem bombycinam fecisse; quòd fortasse de cuiuspiam relatu audiuisset, apud Seras quoque non ex arboribus depecti, sed ab erucis fila deduci. Scimus arborem esse, cuius nux lanas inuoluit, è quibus telæ fiunt molliſſimæ, hoc tempore Cotoneæ dictæ: quæ vox si antiqua est, vt videtur, significat ab hac lana arborea gregem defraudari suo honore, eo quòd mollior sit & delicatior multo quàm lana ouilla. Quis non miretur hanc etymologiam tam insigniter quadrare, tamque luculentam lanæ arboreæ laudem continere? Atqui desinat mirari, si Serum nomen examinet de Cimbrorum lingua, in qua ex Sei-eer/ quo seminandi honor significatur, fit Seer/ pro eo quod est, excellenti quodam modo semino. Vnde Seeres Dea frumenti seminandi, & ad frugem producendi: ex qua voce Ceres Latinorum, mutato sibilo in tertiam litteram, vti in Noceo à Nos nostrati, cui contrarium Son. Seer autem apud nos ferè D recipit, eo modo quo dicimus Mien & Miden/ Strien & Striden/ Wien & Widen/ & infinita alia: Qua forma dicimus Seeren & Seerden / Seer & Seerd / quo pro eo vtimur quod Diogenes dixit se hominem seminare. Finis autem omnis præstantis & honoratæ sationis est, vt ea increscant & assurgant quæ seruntur; quem vox versa mox indicabit, si ex Seer facias Sees. Vermis ergo qui sericum nere consueuit, Seer dicitur, quia excellentissimo modo generis sui propaginem serit, seipsum prius matrici includens, veluti sepulcro securissimo, è quo paullo pòst rediuiuus exsurgat: quod posterius versa dictiuncula denotatur, cùm Sees ad verbum significet surgebat. Vtimur enim ferè præterito imperfecto ad

Coæ vestes. Bombycinæ vestes. Serici vermes varij.

Cotoneæ telæ.

Seres vermis.

Ceres dea.

Seer/ Seerd. Seeren/ Seerden.

Sees.

nomina

nomina ea fabricanda, quibus perpetuum aliquid indicatur; vti fit in Serum generatione. Vermem autem Serem vocari, Pausanias in Eliacis tradidit ad hanc ferè sententiam: Cannabem quidem, linum & byssum ferunt, quæ gentes idoneum ad hæc ferenda solum colunt: Sed enim quæ fila ad textrinam vsurpant Seres, ea nulla è stirpe sunt. Nascitur in eorum terra vermis quem Serem Græci, ipsi longè alio appellant nomine. Hæc quidem bene Pausanias; si verum est, alio nomine vermem apud Seras vocari, quod mihi numquam persuadebit; cùm toti genti à verme nomen datum esse videatur. Ceterùm quæ deinde addit de educatione, vanissima sunt, & ab impostore quopiam Græco scriptori obtrusa. Quo minus mirum est, Virgilium veræ historiæ fuisse ignarum; cùm multis antè seculis viuis excesserit, quàm vlla certa Serici conficiendi notitia vel ad Græcos vel Latinos peruenisset. Vixit Ammianus Marcellinus post Valentis Imperatoris cædem, homo perquam curiosus rerum exterarum, qui suo tempore Sericum scribit à nobilitate, cuius antè in deliciis erat, ad infimos quosque sine discrimine transiisse; & hic tamen de Seribus agens eandem habet de arborum velleribus cum Virgilio sententiam, sic canente:

Seres populi.

Velleráq; vt foliis depectant mollia Seres.

Quid quòd ipsi Turci obstupuerunt, dum apud Iustinianum vermium educandorum & Serici conficiendi rationem inuenirent: tanta nimirum cura fuit, ne huius quæstus ampliſſimi communio ad ceteros mortales transiret; quæ nunc ita latè sparsa est per vniuersum orbem, vt vix linum ipsum sit communius. Quamobrem non est operæ vllius pretium aliud hic considerare, quàm ipsum nomen vt antiquissimum, ita eo factum artificio, vt nobis palingenesiam quandam contemplandam offerat; quæ, siquid aliud, in omni rerum natura non paruam habet admirationem, dum vermis quasi iam vitæ satur sese viuum tymbo includit, in quo ipsius corpus primum corrumpatur; deinde stupenda metamorphosi rursus in ipso sepulcro vitam accipit; & terebrato valido textu, cui sese inclusérat, in lucem prodit, non iam vt prius longus vermis, sed bombyx alata: quæ deinde rediuiua, nec volatui nec pabulo indulget, sed in solam Venerem incumbit, atque id tantisper, dum rursus emoriatur, solo semine relicto, sed tam copioso, vt à singulis matribus centena frequenter oua ponantur. Verùm ne putetis vna nocte aut vna die tantam sobolem creari, quatuor aliquando diebus in complexibus permanent, ipso Ioue Herculem apud poëtas generante hac parte superiores. Ceterùm quid ego vobis hæc, quos scio hoc in lanificio me esse peritiores? Mihi hoc dumtaxat fuit notandum, hanc excellentiam seminandi, cui tam diu incumbunt, nullius interim alterius rei memores, neque potus neque escæ, per nomen Seres eleganter esse expressam: deinde eas, quæ modò generationi totis viribus ad mortem vsque incumbunt, non ita dudum in vitam rediisse, vox versa declarat, cùm Seres nihil aliud sit, quàm surgebat, quasi diceretur; Bombyx, quæ nunc in generando omnia animalia superat, non ita dudum à morte & sepulcro surgebat. Videntur ij qui nomenclaturam hanc dederunt, homines admonuisse, Deum, qui debilissimis animalculis hanc corporum dat resurrectionem, eum humana corpora non perpetuò deserturum. Nec absurdè facio, dum Cimbricum nomen esse dico, quandoquidem Seres Scythæ fuerint, & Scytharum lingua locuti, quam Indoscythica nostra Cimbricam esse tradunt. Quid rogo potest hoc vermiculo in generando esse mirabilius? quid mirabilius item, quàm post mortem è sepulcro prodiisse rediuiuum? Num ergo vlla vox posset inueniri, quæ vtrumque horum clariùs designaret, clariùs aperiret? Digniſſimus admiratione hic naturæ circulus & recursus, ad quem denotandum haud scio an quisquam mortalium paris artificij vocabulum posset fabricari, quod tanto quisque magis admirabitur, quanto accuratius diutiusque considerabit. Nunc satis de Cois vestibus, quas Bombycinas, & Sericas esse, non verò Byssinas, ex his perspicuum euasit. Solent autem molliores feminæ apud Romanos his vti, non citra Satyricorum & Senecæ etiam ditissimi morsus, quos nihil attinet nunc referre, cùm huius tempestatis mulieres omnem superent in luxu reprehensionem. Quod Propertius de toga virili dicit, nihil habet dignum annotatu, vti nec illa quæ sequuntur:

Seres vermis palingenesiæ symbolum.

Bombyx alata.

Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno:
Iurabis nostra gramina secta manu.

Arma tuli quondam, &, memini, laudabar in illis;
Corbis & impoſito pondere, meſſor eram.

Fœnum Grammatici à fœnore deducunt. Mihi placet à Cimbrica voce Hoe dici, mutata adſpiratione in digamma; veluti in Felena pro Helena: atque eo non ipſum gramen ſimpliciter, aut certam herbam, quam Gotalani Fen nominant, & ad boum pabulum ſerunt, vocari; ſed omnem herbam quæ ad conſeruandum, quod Hoien dicimus, ſecatur. Gramen verò dicitur à noſtro Gras, quod à celeritate creſcendi nomen habet, quaſi Geras. Corbis nomen hîc conuenientiſſimè etymologiæ vſurpatum. Nos enim Corf dicimus, à Cor-hef per ſyncopen, id eſt, frumentum eleuo ſiue porto; quamuis nunc ferè generatim ſumatur.

Fœnum vnde dictum. Hoe. Fen.
Gramen vnde dictum. Hoien. Gras. Geras.
Corbis vnde dicatur. Corf.

Sobrius ad lites; at cùm eſt impoſita corona,
Clamabis capiti vina ſubeſſe meo.

Quæ in foro ad tribunalia gerebantur, à ſobriis fiebant. De coronis quas in compotationibus ſumere ſolebant, ſatis multa cùm alibi, tum apud Dipnoſophiſtas habetis. Coronam autem noſtras eſſe vocabulum, aliàs declaraui, compoſitum è Car, & ron per conciſionem, quod propriè tempus notat, & deinde circulum vel caris imponi, vel læto & caro tempore ſumi conſuetum. Vinum item à Wijn, & hoc à Wien dictum eſſe, Indoſcythica docuerunt.

Corona. Car. Ron. *Vinum.* Wijn.

Cinge caput mitra, ſpeciem furabor Iacchi:
Furabor Phœbi, ſi modò plectra dabis.

De Baccho quid ſentiendum ſit, Indoſcythica mea demonſtrant. Verùm quoniam ſacra vocabula diuerſis Dei beneficiis ſignificandis principio facta, non ſolùm ad homines & angelos Dei miniſtros, vt illic dixi, ſed ad naturales etiam cauſſas, quibus Deus dona ſua mortalibus diſtribuit, tranſlata ſunt; neceſſe fuit Soli, vti plurimarum in his inferioribus rerum effectori, quàm plurima nomina diuina commodare. Quoniam igitur Sol vinum maturat, Bacchus; quia omnia reuelat, Apollo; quia omnibus ſuppeditat alimenta, Phœbus; quia ipſius diſceſſu vitalis animalium calor perit, Iacchus; quia terræ comas à nobis recedens abſcondit, Mithra; quia in ſignis hibernis currens orbis noſtri cuſtodiam odiſſe videtur, Atys vocatur; & ſimilibus de cauſſis tot ſortitur nomina, quot ipſius vel præſentiæ vel abſentiæ adſcribuntur effectiones. Atque his cauſſis naturalibus in elementis, & eorum quæ elementis conſtant, commiſtione vim ſuam exercentibus, tot ſunt apud inſanos homines Dij exorti, quot vel de nominum, vel de euentorum varietate lucripetæ ſacrorum pſeudierophantæ potuerunt comminiſci. Hoc malo totus ferè orbis fuit infectus, omnibus ab ipſo creatore ad creaturas, à peſſimis impoſtoribus ſeductis; cuius erroris impietatem D. Paullus philoſophis obiicit, qui cùm per cauſſarum reſolutionem ad vnum Deum peruenirent, ab eo tamen retrò delapſi, creaturas, & primæ cauſſæ inſtrumenta pro Deo adorabant; tanto grauius in eo, quàm vulgus indoctum, peccantes, quanto facilius cernere poterant, quàm longè ab ipſo vno aberrarent. Iacchus igitur idem eſt cum Baccho; quia vtroque nomine Sol notatur, ſed illud nomen vim in eo ſignificat, qua omnia nata citiſſimè conſeneſcunt & abolentur, quæ curſu ſuo in circulo obliquo ad interitum videtur vrgere: quod quî ſit intelligendum, ab Ariſtotele petatis. Nos vocem ſic interpretamur, vt aliud non ſit Græcis Iacchos, quàm nobis Jaggot / id eſt, Deus venationis, ſiue Deus venans, perſequens, & omnia fugans: quod quoniam Soli hiberno maximè conuenit, vitalem calorem animalibus & ſtirpibus auferenti, Mithræ quoque nomine veteres notarunt, quod fit à Muithar / per metatheſim Syriæ familiarem, in qua pro Aleph Alpha, pro Dalet Delta, pro Cedem Cadma, & ſimilia pro ſimilibus dicuntur. Eſt ergo Muthra ſiue Mythra, quod idem eſt, pro Muithar / quo comę abſconſio & occultatio ſignatur: qua de cauſſa pro tegmine capillorum ponitur; qui quoniam mulieres maximè decent, mythra frequentius pro mulierum ponitur ornamento. Hinc Vortomnus dum fingitur ab Ouidio Pomonæ amore accenſus, ſe in anum mutaſſe, quo ad nympham haberet acceſſum, mythram dicitur ſumpſiſſe.

Iacchus vnde dicatur. Jag. Got.
Mithra vnde dicatur. Muit. Har.

Ille etiam picta redimitus tempora mythra,
Innitens baculo, poſitis per tempora canis,
Aſſimulauit anum.

Deiani-

Deianira item Herculi obiicit:

Auſus es hirſutos mitra redimire capillos.

Verùm viris etiam in vſu fuerunt, maximè apud barbaros, quorum exempla, quæ plurima ſunt, vobis æquè atque mihi nota. Hic ſufficit vocis originem, & veram vobis oſtendiſſe ſcripturam. Bacchus igitur vti Iacchus eſt venatui indulgens, mitra decoratur, atque adeò ab ipſo capillorum ornatu nomen ſumit, propterea quòd dum ſeſe à capitum noſtrorum verticibus longè ſubducit, non terræ modò comas deprimat, ſed ſuas etiam frequenter nubibus occultet. Hoc habitu mitram Romæ in ſubterranea crypta omne genus animantium perſequentem vidi, pictura adhuc tot ſæculorum ſitu necdum deleta, immò egregiè adhuc plurima ex parte colores ſuos & figuras tuente. Verùm fabula de Iaccho & Mithra, auctorumque de iis vel conſenſus vel controuerſia aliàs à nobis copioſius explicabitur, niſi ante nos quoque venator hic occidat. & poſſunt alioquin ex his pauculis omnia quæ de iis finguntur, enucleari. Propertius certè doctius hîc de Iaccho locutus eſt, quàm fortaſſe quiſquam hactenus animaduerterit. Phœbo cithara & plectra dantur; propterea quòd Solis adſcenſu, & deſcenſu, & radiorum eius cum ceteris aſtris conſonantia, totius naturæ mundanæ concentus temperetur. Phœbi tamen nomen non à concentu, ſed ab alimentorum ope, qua omnibus viuentibus ſuccurrit, datum eſt; compoſitione facta à Boi, id eſt alo; & Boet/ quo naturale ſignificatur adiumentum. Quoniam verò Græci V conſonante carent, litteram ſuam ſono proximam ſubſtituerunt, pro Boiboet φοῖβος dicentes. Non mirum igitur, Phœbum armenta pauiſſe, quæ numquam paſcere deſinet, dum vlla animantium vita durabit. Lenius eſt illud, Fur non à furuo, ſed à φὼρ Græcorum voce manaſſe: verùm illud non indignum annotatu, φὼρ non à φέρω, ſed à noſtrati vocabulo Hopþ ſiue Hof veniſſe, ordine præpoſtero, qui frequens eſt in linguarum confuſione. Eodem modo è noſtrati nomine Form, Græci fecerunt μορφὴ. Form enim Cimbricum eſt, per apocopen à For-maet factum, quo exemplar ſignificatur, quaſi For-maet, id eſt, præcedens menſura, ad quam aliud deinde fieri oporteat. Sed pergat Propertius:

Phœbo cithara & plectra quare dẽtur.
Phœbus vnde dictus.
Boi.
Boet.
Phœbus armentorum paſtor.
Fur.
φὼρ.
Hopþ.
Hof *ſiue* Hoof.
Form.
μορφὴ.
For-maet.

Caſibus impoſitis venor; ſed arundine ſumpta,
Faunus plumoſo ſum Deus aucupio.

Quis caſſium vſus, omnes norunt qui aues viſco fallunt, arundinibus plurima foramina habentibus, quibus virgulæ viſco illitæ imponantur, vti conſueuerunt: quod in turdis magno numero capiendis aliquando in Fregellanis ruderibus ſum expertus; ad quam capturam altæ arbores deliguntur, quibus plurimæ arundines loco ramorum, qui maxima ex parte ſunt deciſi, adfiguntur; ad quas fiſtula ex alto illecti illabuntur, & cum virgulis, quibus viſco conglutinantur, in terram cadunt. Faunus autem aucupio præſidet, quia in ſiluis aues pleræque nidulantur. eſtque hoc nomen ſortitus, quoniam ſiluarum & ſaltuum præſit vtilitati. Nam Baut aut ſiluæ ſignat vtilitatem; è qua compoſitione Faunus fit, duplici digamma in F digamma Æolicum mutata, vti & in aliis, & in Fama fieri modò dictum. Quamobrem ſiue Faunum dixeris, ſiue Siluanum eundem Deum nominaris, quem non mirum eſt Latinos inter maiores ſuos computaſſe: Quandoquidem principiò omnia ipſorum loca ſiluarum plena eſſent; ita vt Siluani filij viderentur. Siluas autem haſtis, quas Picas Cimbri vocant, & primùm ſibi vindicarunt, & pòſt tenuerunt; quas à Saturno ea de cauſſa accepiſſe dicuntur, quia ab illo ius datum erat, vt & vacua loca & ſiluoſa occuparent, ac ea haſtis tum contra feras, tum contra hoſtes munirent & tuerentur: qua de re fabula orta, Saturnum Pici, Picum Fauni, Faunum Latini patrem fuiſſe; quam Virgilius ad ignorantiam primorum Latini nominis natalium tegendam accommodauit, cauſarum tamen ob quas hæc nomina facta eſſent, prorſus ignarus. Nolo hic latius pro eo ac res poſtulare videtur, euagari, fundamentum contentus indicaſſe.

Auium captura.
Faunus aucupio præſidet.
Faunus vnde dictus.
Baut.
Faut.
Siluanus idẽ qui Faunus.
Pica. i. haſta.
Pyche.
Saturnus Pici pater.
Picus Fauni pater.
Faunus Latini pater.

Eſt etiam aurigæ ſpecies Vortomnus, & eius
Traiecit alterno qui leue pondus equo.

Quantis ſtudiis, quamque inſanis impenſis aurigarum factiones Romani fouerint, exemplo de Græcorum certaminibus ſumpto, nemo ignorat eorum qui hiſtoriarũ non ſunt penitus rudes. Deſultores autem duobus equis vtentes, vt ex altero in alterum deſili-

Aurigarum factiones.
Deſultores.

desilirent, non Romani solùm tum in spectaculis, tum in bellis, sed Scythæ etiam habuerunt, quos Amphippos Græci nominarunt. *Amphippi.*

Suppetat, hoc pisces calamo prædabor, & ibo
Mundus demissis institor in tunicis.
Pastorem ad baculum possum curare, vel idem
Scirpiculis medio puluere ferre rosam.

Baculus pastorum pedum erat, de quo aliàs plura. Rosæ in amphitheatris & circis & aliis locis scirpiculis circumferri venum solent. Scirpiculum vel scirpiculus primùm è scirpis, vt & hodie quoque, contexebatur, vnde nomen; sed hinc ad vimina transitum. *Baculus pastorũ, pedum. Rosæ circumferri venum solent. Scirpiculũ vel Scirpiculus.*

Nam quid ego adiiciam, de quo mihi maxima fama est,
Hortorum in manibus dona probata meis?
Cæruleus cucumis, tumidóque cucurbita ventre
Me notat, & iunco brassica vincta leui.
Nec flos vllus hiat pratis, quin ille decenter
Impositus fronti langueat antè meæ.

De pomis plurima dixi; quoniam & Automnus, & præsens hic arborum aspectus, & vos in primis ita videbamini postulare: quod si tantundem cucumeri, cucurbitæ, peponi, melopeponi, brassicæ, floribus, & horum singulis generibus, temporis admeti-ter, non die vno, sed integro Automno opus esset: quamobrem his ad proximum Ver proximamque æstatem dilatis, Vortomnum absoluamus; cui poëta noster, vti antè dixi, falsam nominis caussam adscribit:

At mihi, quòd formas vnus vertebar in omnes,
Nomen ab euentu patria lingua dedit.

Quæ rogo patria lingua? An'ne Thusca? At in illa *vorto* non est in vsu, pro eo pro quo apud Latinos. Sed de hoc satis. ad reliqua:

At tu Roma meis tribuisti præmia Thuscis,
Vnde hodie vicus nomina Thuscus habet.
Tempore quo sociis venit Lucumonius armis,
Atque Sabina feri contudit arma Tati;
Vidi ego labentes acies, & tela caduca,
Atque hostes turpi terga dedisse fugæ.
Sed facias Diuûm sator, vt Romana per æuum
Transeat ante meos turba togata pedes.

Thuscus vicus quamuis omnium confessione à Thuscis nomen acceperit, parum tamen inter auctores constat, à quibus'nam, & quo tempore primùm cœperit habitari. Titus Liuius, Arunti Porsenæ filio ab Aricinis & Cumanis cæso, reliquias Hetrusci exercitus Romam venisse, auctor est, & ibi cum humaniter ceteros exceptos, tum saucios benignè fuisse curatos. Hinc alios in patriam rediisse, alios Romanorum beneficiis captos in vrbe mansisse, atq. inde vicum nominatum. Festus Pompeius Thuscum vicum dictum putat, quòd recedente ab obsidione Porsena, hic locus datus sit Thuscis, quibus placuit Romæ habitare. Noster verò poëta longè altiùs rationem repetit ab ipso Lucumone, qui Romulo contra Sabinos suppetias dicitur tulisse, cui has Romani gratias retulerunt, vt medium vrbis locum inter Palatinum & Tarpeiam rupem Thuscis dederint ad habitandum. Quamobrem in vulgatis, quæ vidi, exemplaribus pessimè legitur Lycomedius pro Lucumonius. Dionysius etiam Halicarnassæus, Lucumonem virum strennuum Romulo validum auxilium ex Hetruria adduxisse, testatur. Quid quòd Propertius quoque in Elegia proximè præcedente hunc Lucumonem primum fuisse dicit, qui Romæ prætorium fecerit? *Prima*, inquit, *galeritus posuit Prætoria Lycmon.* Quod si verum; cui dubium esse potest, quin magna Hetruscorum manus vnà cum Lucumone Romæ sedem sibi fixerit, & vicum de gentis suæ nomine multo antè nuncuparit, quàm Porsena vrbem obsidione vel cingeret vel liberaret? Mihi longè alia est suspicio; iam nimirum à principio Romæ quidem Cimbros, ac deinde Albanos, & alios aliunde profectos habitasse, ac his leges & sacra à Iano vel eius posteris data fuisse: nec longè inde absum, vt suspicer quemquam deligi solere, qui legitima potestate populum ad ritum Hetruriæ gubernaret, cui nomen à præfectura Romulo dare-

Thuscus vicus. *Lucumon.* *Lycmon.* *Romulus vnde dictus.*

tur; quæ appellatio communis esset omnibus iis qui hoc summo magistratu fungerentur: cùm non aliud Rom-Hul / vnde Romulus, significet, quàm eum, qui ad Romam custodiendam solenni populi suffragio esset electus. Cùm igitur multi fuerint Romuli, vti multi Pharaones, & alius aliis parentibus & gente ortus; tandem huius rei ignari, totius vrbis originem ad vnum Romulum transtulerunt: & quia ex ritibus priscis satis liquebat, omnia totius magistratus insignia à Thuscis esse petita, & Lucumonem primum fuisse, qui prætorium constituerit Romanum; ventum est ad eam coniecturam, Romulum vnum quempiam fuisse, de quo, vt ignotorum natalium homine, plurimæ fabulæ fictæ fuerunt; & inter cetera ei Lucumonem auxilium tulisse; quod nomen quia proprium vnius hominis non fuit, sed præcipui apud Thuscos magistratus, cogor ferè in eam discedere sententiam, vt credam, Romulos plerumque ex Lucumonibus Hetruscorum legi solere, atque ita tandem vnum ex Lucumonibus Romulum iam factum, regiam sibi dignitatem arrogasse, atque idcirco indignationem Hetruscorum incurrisse. Quod nisi ita esset, quid opus fuisset rapere Sabinas, cùm ab Hetruscis æquè connubia, atque auxilia, & leges, & sacra potuissent impetrare? Opinor itaque eum, quisquis hic Romulus siue Lucumon fuerit, societatem sibi & fœdera cum Sabinis sanxisse, atque vxores inde non vi, sed amore rapuisse, & vnà cum ipsorum rege potestatem omnem imperij Romani communicasse. Posteritas autem harum rerum ignari, sola nominum memoria relicta, varias est commenta fabulas; & in his raptus, & bella, vt Helenæ raptum, & Troianum bellum imitati maiores ipsorum viderentur. Neque enim verisimile est, aliunde primam fuisse Reip. formam, & aliunde primos magistratus: sed hoc probabile, per ipsos Lucumones ad clauum ciuitatis vocatos, leges & ritus patrios inductos fuisse. Demus sanè, alium fuisse Romulum, alium Lucumonem; & hunc quidem Hetruscum, illum Romanorum regem: quî conuenit, vt hoc concesso, Lucumon, non Romulus, primus posuerit prætorium; quasi alterius esset prætorium, alterius summus magistratus. Sed nolo in re prorsus ignota, nec vllis claris argumentis aut in hanc aut illam partem terminanda, prolixus esse: hoc certò constat, fabularum, quàm historiæ, quæ de Romulo feruntur, esse similiora. Mithridates certè rerum Romanarum, quibus inhiabat, æquo curiosior, non citra causſam videtur Romanos seruos siue vernas Hetruscorum vocasse, vt Trogus Pompeius in obliqua eius oratione memoriæ prodidit. Profectò Iani honores, Thusca magistratuum insignia, antiquissimum Lucumonis in vrbe prætorium, videntur confirmare, eos clientes saltem Hetruscorum fuisse tantisper, dum quisquam Lucumon Romulus electus, prisco patrocinio contempto, sibi omnem sumeret potestatem, adscito in partem regni rege Sabinorum. Iam & Thuscus vicus, loco vrbis commodissimo & in ipso corde constitutus, quid aliud arguere videtur, quàm penes eos præcipuá olim fuisse potestatẽ?

Pallanteum. Quo autem loco fuerit prætorium, non est ambigendum, si Palatini collis priscum nomen examinetur, quod antiquariæ cognitionis inter Romanos scriptores princeps expressit, dum dixit, *nobile Pallanteum*. Est enim hoc de vetusto Cimmeriorum sermone sic compositum, vt regionis conseruationem signet. Qua verò in re cuiusſpiam vel ciuitatis vel regionis salus consistit? An non in Principe & Senatu ex æquo & bono totius Reip. negotia prudenti & matura consultatione gubernante? Quamobrem locus is in quo hoc consilium Principis haberi solet, meritò dicetur non Prætorium tantùm, sed etiam Pallanteum, id est, regionis conseruatio; qua in voce elementum medium in principio in tenue transiit, ad homonymiam euitandam. Behal-lant idem est quod conseruo regionem, è quo per Syncopen fieret Ballant / quo quia pila regionis significari videretur; mutata media in tenuem, dixerunt Pallant pro conseruatione regionis. Hinc Itali prioris sermonis ignari Palatium fecerunt. Et est sanè eadem ratio, ob quam Minerua, omnium ciuitatum & regionum seruatrix, Pallas vocetur; perinde atque Pallans diceretur: tametsi Græcis placuerit ea declinationis forma, quæ ad hanc etymologiam minus accedit, quàm dum eadem vox pro viro vſurpatur. Næuio tamen nescio vnde suboleuerit, mediam litteram principium facere debere, si ad originem vox sit accommodanda: ex quo Grammatici in eam perducti sunt opinionem, vt à balatu balantium dici putarent, & inde balatium antiquis fuisse vſurpatum. Quòd si apud priscos quisquam fuit Euandri filius celebratus, nomine Pallas, is certè Ianus fuerit,

Rom. Hul.

Behal. Lant.

Palatium. *Pallas.*

fuerit, verus regionis conseruator, quippe primus sacrorum & legum & omnium artium in his terris conditor & architectus. Videmus'ne hic, de priscorum sententia, in solis prudentum hominum consiliis totam Reip. salutem sitam esse; & idcirco Palladem vrbium conseruationi præsidere? Verùm quia frustra hominum consiliis vrbes nituntur, nisi ea diuinitùs inspirentur, & Dei nutu dirigantur: bene finxerunt antiqui, Palladium Diopetes esse, id est, à Ioue decidisse: quo Princeps & consiliarij perpetuò monerentur, Deum semper orandum esse, vt salutaria consilia suggereret, & quæ suggessisset, ad regionis dirigeret conseruationem. Non malè igitur Prætoria & Principum aulæ Palatia dicuntur, quoniam in illis totius Reipub. salus versetur. Quamobrem mihi persuadeo, primum prætorium in Palatino positum fuisse, & id quidem à Lucumone siue Romulo, quocumque tandem proprio nomine is fuerit appellatus.

Quemadmodum autem hic collis à Principis domo & Senatorum collegio nomen accepit; ita rupes è regione sita, dicta est Tarpeia, à loci firmitate. Nam Tar-peien idem est quod audeo exspectare, quemuis videlicet hostium impetum, propterea quòd ceteris desperatis, ad eam refugium esset supremum; vti res ipsa comprobauit, Vrbe à Gallis occupata. Nugantur enim, qui de alia nominis ratione, nescio quæ somnia vènum protrudunt, semper ab homine quopiam loco nomen comminiscentes. Nec minus errant, qui Auentinum vel ab auibus, vel à rege nominatum tradunt; cùm de Virgilij carmine luculenta se ratio prodat, hunc montem à cædua silua nomen habuisse. Siluam enim per aduersi Tiberis ripas in hunc vsque montem pertinuisse, apertè versibus iis quibus Æneam ad Euandrum nauigantem descripsit, ostendit:

Tarpeia rupes.

Tar siue Dar Peien.

Auentinus mons.

Labitur vncta vadis abies, mirantur & vndæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longè
Scuta virûm fluuio pictasq́; innare carinas.
Olli remigio noctémque diémque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus, viridésque secant placido æquore siluas.

Et mox:

Vt celsas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis,
Terrentur.

An quisquã clarius demonstrare posset, magnam siluam ad ipsum Auentinum vsq. antiquitùs pertigisse? Quid autem est aliud Hau-ent, quàm finis siluæ cæduæ, siue finis eius loci è quo ligna cædi solent? Nec illud tantùm, sed suburbanum etiam nobis locum indicat, per quem ad ligna cædenda iter esset: ita vt nihil significantius dici possit ad montis huius situm denotandum, qui & maximæ siluæ esset terminus, & vnà finis ipsius vrbis, per quem lignatum ciues ire consuessent. Lucus verò, in quo Euandrum Herculi ad aram Maximam sacra fecisse poëta fingit, inter Auentinum & vrbem erat, vti de aræ Maximæ situ quiuis colligat: Pòst mons hic lucos etiam accepit numinum diuersorum, & tandẽ vrbi est inclusus, & ætate nostra muro firmissimo à Paullo tertio muniri cœptus. Vocabatur & Murcius, à Moer/quo paludosus locus significatur; propterea quòd è paludibus, stagnis, & pigro cœno assurgeret: à qua voce Murceam quoque Deam enatam credo, pro eo numine quod paludibus præsideret: nec magni facio, quòd Pomponius desidiæ deam fecerit; quia Murcidus desidiosus sit & inactuosus. Nam Murcidus & Murcea ab eadem voce Cimbrica Mor deriuantur, quæ contraria est ipsi Hom/quo facultatem magnam ad agendum notari, antè dixi. Sed ad propositum. Cùm igitur Thusci loco vrbis commodissimo, & in ipso quasi meditullio habitarint; non possum mihi facilè persuadere, penes alios olim præcipuos fuisse magistratus. Videte porrò quàm nihil de hac re apud Romanos scriptores certi habeatur; cùm Varro diligẽtissimus antiquitatum perscrutator longè aliam vici Thusci rationem adferat. Hic enim de Cælio monte scribens, In Suburbanæ, inquit, regionis parte princeps est Cælius mons, à Cæle vel Cælio, vt alij legunt, Vibenno Thusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sabinum regem. Hi post Cælij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus vicus Thuscus, & ideo ibi Vortomnum stare, quòd is

Hau-ent.

Murcius mõs. Moer. Murcea Dea.

Murcidus. Mor. Hom.

Deus Hetruriæ. Hæc ille. apud quem Lucumon, qui Romulo auxilium tulit, nomen proprium inuenit Cœlis Vibenni, vt est apud Festum & Cornelium Tacitum; è quibus Varronis locus corrigendus, & hoc non prætereundũ, signum Vortomni in vico Thusco stetisse, cuius vicus Iugarius vnam tenuerit partẽ; qua de re ceteroqui dubitari potuisset. Verùm quò perspiciatur clarius, nihil prorsus certi de vici Thusci origine tradi; recitabo quæ Tacitus hac de re scripsit. Is de incendio Cœli montis agens, hæc adiecit: Haud fuerit absurdũ tradere montem eum antiquitùs Querquetulanum cognomento fuisse, quòd talis siluæ frequens fecundusq. erat: mox Cœlium appellatũ à Cœle Vibenna, qui dux gentis Hetruscæ cùm auxilium appellatũ ductauisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit, nam scriptores in eo dissentiunt. Cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauisse, vnde Thuscum vicũ è vocabulo aduenarũ dictũ. Hæc Tacitus. è quibus, quàm nihil certi hac in re constiterit, apertũ. Ego non solùm de his quæ dixi, hunc locũ à Thuscis delectum fuisse credo; sed ob id etiam, quòd hominibus mari assuetis placeret ad Velabrum habitare; quò facilius è Tiberi merces suas & eueherẽt & importarẽt. Ex Varrone hoc adiumenti nobis accedit, quòd non ante Vortõni signũ hic stetisse dicat, quàm Thusci hunc locũ tenerent. At hîc dicit se vidisse pugnam inter Sabinos & Romanos. Quocirca tũ steterit necesse est; quãuis Annius fingat eum in signo militari hanc pugnã vidisse. Mihi omnia versanti, & fortunã populi Romani à Iano vsq. repetenti, videtur idem Vortomni signũ ex Hetruria tulisse, & vrbis æternitatẽ hac prosperi successus translatione confirmasse, atq. idcirco & Tiberis, & Romæ, & aræ Maximæ nuncupationem ab eodem factam; à quo tessera felicitatis in vico Thusco collocata; & id quidẽ eo tẽpore quo purus adhuc Cimbrorũ sermo floreret. Siue igitur Ianus, quod arbitrari malim, siue Gomer, siue Ascanius, siue alius quisquam posterorum Vortomnum posuerit; illud saltem mihi persuadeo, longè ante Thuscum vicum nomen accepisse, quàm Romani scriptores opinentur. Quòd porrò dicunt Cœlium à Cœle vocatum; ne id quidem mihi persuadent, cùm nemo nostratium nesciat, quid Coel Cimbris signet. Mons hic longissimè à Tiberi, à vico Thusco, & à campo Martio, in quibus maior æstus erat, ad loca superiora & Thusculanos montes recedebat, & præterea altis quercubus erat inumbratus, quibus rebus efficiebatur, vt æstate ad auram frigidã & vmbram captandã cõmodissimus haberetur, & idcirco diceretur Coel, id est, moderato frigore blandiens. Nã ad æstiuos calores nulla gratior, nulla salubrior vmbra, quàm quercetorũ, quibus natiua quædam vis ineſt, spiritus calore diffusos & resolutos gratissima quadã adstrictione, quàm folia latè spirant, roborandi. Experiatur, qui volet, cõfractæ quernæ frondis in feruenti æstu odorem: sentiet nimirũ robur quoddam spiritibus accedere mirandũ, & maius longè, quàm quisquam facilè opinaretur, nisi periculũ feciſſet. Quamobrẽ Querquetulanus mons meritò Cœlius nominatus est, per diphthongũ secunda & quarta vocalibus coëuntem: quod addo, vt in Tacito scriptura emendetur quæ in Varrone & Festo integra permansit. Sed nimiũ diu in rebus incertis hæremus. Hoc videamus quid Lucumonis nomen apud Thuscos denotarit. Id Propertius indicauit, dum media syllaba relicta, eundem Lycmonem, siue Lucmonem, quod idem est, dixit. Luc enim felicitatem notat diuinitùs datam. Mon dicitur pro Mars, dialecti quadam diuersitate, vt in Vadimon paullo antè dictum, non aliter atq. Allemanni Mon pro Mars, dũ Lunam nominant, efferunt. Luc-mon igitur est, qui illa monet quæ felicia fortunataq. sint. Supremos enim magistratus eo nomine voluerũt nuncupare; quo notaretur, non satis esse, omnẽ humanam sapientiam ad Remp. domi foriſque bene administrãdam, nisi ea, quæ monerentur facienda, Deus etiam prosperaret; quod vocula Luc indicabit. Iam magistratus suos non Imperatores, sed monitores esse volebant, propterea quòd rationibus, quæ monentiũ sunt, duci; non violentis iussis impelli cogique vellent. Quòd si mihi vis huius nominis, quàm latè ad rerum publicarum vtilitatem se porrigit, esset explicanda, demonstrandumque quàm innumeris modis contra eam passim peccetur; Carmanis facillimè sermonem meum probarẽ; eo quòd apud illos hactenus nõ Principis alicuius, sed totius populi res in publicis consiliis agatur. Viuunt enim vti cœnobitæ, omnia habentes communia; apud quos nulla stirpis aut sanguinis habita ratione, illi soli, qui idonei sunt, vt Reip. vel consilio, vel armis, pro patriæ salute seruiant, nobiles habentur: cui communi vtilitati dum se ineptos reddunt, malè

Querquetulanus mons.

Cœlius mons.

Coel.

Quercetorũ vmbra salubberrima.

Lucumon.

Luc. Mon. Mars.

Carmani.

malè officiis, quibus præsunt, fungendo; statim magistratu, & omni dignitate & honore priuati, ad mechanicam plebem descendunt, minoris, quàm ceteri qui numquam in officio publico fuerunt, æstimandi. Hi Principem sibi legunt eum, quem multis experimentis didicerint aptissimum esse ad Reip. clauum bene rectéque tenendum, nulla habita parentum ratione, eumque non in ciuilibus modò rebus, sed in sacris etiam summum constituunt magistratum: ne si duo summa sint capita, controuersiæ & contentiones de iurisdictionis limitibus oriantur. Apud hos igitur, apud quos omnes è communi viuunt, atque omnes accipiunt tum vestes, tum alimenta, tum honores, pro eo ac merentur, summam necesse est esse tranquillitatem, nullis litibus aut controuersiis impeditam. Coram illis igitur de priscis Hetruscorum Lucumonibus luberet disserere, atque ipsis, quid hoc nomine significetur, interpretari. apud nos interim Deus orandus, vt nobis Lucumones dare dignetur, qui ea rectis iustisque rationibus publicè priuatimque agenda moneant, quæ populo sint fortunatissima futura. Duodecim Lucumones Thusci habuerunt, duodecim diuersis populis præsidentes; qui numerus præter alias dignitates, quibus eminet, hoc etiam peculiare apud Cimbros habet, vt vltimus sit eorum qui citra numerorum compositionem enuntiantur. Sicut enim ceteræ gentes vndecim ex vno & decem componunt; ita nostrates ante decimum tertium nullos numeros geminare sua lingua possunt, nisi turpissimè barbarisent. Deinde nomen ei dederũt à gemina vita, quo nihil potest esse in populo gubernando auspicatius; eo quòd Lucumonum sit siue Principum, vt curam gerant non solùm ea monendi docendique, quæ ad præsentis vitæ commoditates spectant, sed illa etiam, quæ futuræ siue secũdæ vitæ nobis comparant felicitatem. Et hæc quidem de Lucumonibus; quos nulla Resp. veros habere potest, nisi habeat Volsinniũ & Vetuloniã. De Sabinis item satis dictum: nec bellũ Romuli & Tatij amplius mouebo, in quo mihi plus fabularũ, quàm veritatis videtur latêre. Votum statuæ nostræ hieroglyphicæ, quo sermonẽ suum concludit, opinionem meam de eius antiquitate, deque prisco Thuscorum in ciuitate principatu, videtur confirmare; quo optat populo Romano perennitatem, quam Tiberis etiam nomine suo precari videtur. Verùm eam non erat, nisi per duodecim vultures, duplicem vitam ratione numeri denotantes, consecuturus; vti secuta secula reapse docuerunt.

Lucumones duodecim apud Thuscos.

Twelf. Duodecimi numeri apud Cimbros symbolica significatio.

Sex superant versus: te, qui ad vadimonia curris,
Non moror: hæc spatiis vltima meta meis.
Stipes acernus eram, properante falce dolatus,
Ante Numam grata pauper in vrbe Deus:
At tibi Mamuri formæ cælator ahenæ:
Tellus artifices ne terat Osca manus.
Qui me tam dociles potuisti fundere in vsus,
Vnum opus est, operi non datur vnus honos.

Quanta vadimoniorum religio, paullo antè demonstraui. Vortomnus prius ex acere factum fuisse signum suum dicit, quàm Numa, Mamuri artificis insignis opera vsus, ex ære fundendum curasset. Numa quo tempore vixerit, incertum; si Plutarchi doctissimi Græcorum diligentia standum. Id saltem inter omnes conuenit, Sabinum hunc fuisse, & post Romulum, siue is, vt Romani putant, vnus fuerit, siue, vt ego suspicor, plures cognomine dignitatis ita vocati, ad regnum accersitum fuisse. Neque dubitatur, quin is homo fuerit non magno modò ingenio, sed summa etiam omnis sapientiæ tum ciuilis tum sacræ cognitione præstantissimus. Vnde Græci, qui omnis sibi philosophiæ possessionem ex antiquo arrogant, Pythagoram ei præceptorem dederunt, reclamante tamen temporum supputatione. Nos quempiam fuisse Hetruscæ disciplinæ magistrum arbitramur, longè omnibus Græcis excellentiorem. Si enim Dionysio Halicarnasseo credimus, infinito Græci in Deorum cultu fuerunt insaniores; eo quòd omnes fabularum turpitudines de diis suis & crederent & docerent: quod tantum abest vt Numa fecerit, vt ne corruptissimo quidem pòst seculo hac in re Romani Græcorum vesaniam imitarentur, nedum æquarent. Eius igitur præceptoris instinctu Nympham finxit Egeriam nomine, sibi familiarem, quo facilius, quæ vellet, vulgo hominum persuaderet.

Numa, Sabinus, post Romulum ad regnum accersitus &c.

Egeria Nympha.

Mihi sanè Egeriam in pectore gessisse perpetuò videtur, id est, eam voluntatem, vt nihil aliud cuperet, quàm ipsum legitimum in omnibus & sacris & profanis imperare; quod Cimbris vox Eger priore syllaba longa ad vnguem designat; qua de caussa Latini per diphthongum scripserũt, aliam ab ea facientes, quæ ab egerendo partu Egeria vocabatur. De fonte qui huius Nymphæ creditus est, aliquoties bibi, & ex riuulis eius Cardamine esitaui, cùm suburbana vrbis loca curiosè lustrarem: quod addo, ne miremini, si veram nominis rationem vobis ex ipso fonte depromam; quam si ipsa dea Germano homini eiusmodi rerum siticuloso benignè propinauit, nihil admodum à veteri docendi consuetudine discessit. Profectò si quisquam est mortalium post Numam, qui huius numen in præcordiis suis vmquam sensit, ego me socium ipsi præbere possum, non minoribus fortassis ipsius flamis calentem; quo in amore non iniquè ferrem, si omnes homines mihi contenderent esse quàm feruentissimi riuales, præsertim hac tempestate, qua si quis credat plures esse iuris & legitimi professores, quàm Ægeriæ procos, non multum fortassis aberrarit. Sed meliora Deus; quem oro, vt Ægeriam ad omnes eos mittat, apud quos eam quamplurimum posse, votis omnibus optandum. De Mamurio tertius Fastorum Ouidij liber consulendus, quo canitur Numæ ancilia ita affabrè fecisse, vt ab illo quod cælo delapsum erat, non dignosceretur; & ea gratia, nomen eius in Saliorum carminibus celebrari. Huius ergo opus fuit & hic noster Vortomnus, sic factus, vt aptus esset ad cuiusuis ornatum cum decoro accipiendum, quo Dei symbolum gereret, omnium hominum studia & labores citra personarum discrimen prosperantis: quem vt nobis etiam perpetuò felicem vitæ successum adspiret, semper feruidis precibus oremus; nec vllo tempore tam simus occupati, vt eius cogitationem mentibus excludamus; subeatque deinde perpetuò in animum, quorsum hanc tesseram siue hieroglyphicum signum in frequentissimo vrbis loco vel Ianus, vel eius nepotes collocarint: quod si pro eo, atque illi faciendum censuerunt, fecerimus; nihil vmquam malè nobis succedet, atque adeò ne ipsa quidem mors, terror omnium omnibus vitam sortitis horrendissimus.

Ee. Ger.

Mamurius calator.

FINIS.

Ioh. Goropij, piæ memoriæ, Hispanica, Francica, Gallica, Vertumnus, Hermathena, & Hieroglyphica, eiusdem sunt eruditionis cum iis operibus quæ viuus edidit. Nec quicquam in his libris à me, aut ab aliis est animaduersum quod fidem aut morum integritatem lædat. 21. Sextilis, 74.

Ioh. Molanus, Apostolicus & Regius censor.

GALLICA

JOANNIS GOROPII